

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM
ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

KEMAL H. KARPAT'IN HAYATI, ESERLERİ VE TARİH YAZICILIĞI

Yüksek Lisans Tezi

ELVEDA BAYRAKTAR

Ocak 2022

T.C
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM
ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

KEMAL H. KARPAT'IN HAYATI, ESERLERİ VE TARİH YAZICILIĞI

Yüksek Lisans Tezi

ELVEDA BAYRAKTAR

Danışman

Doç. Dr. HİLAL GÖRGÜN

Ocak 2022

İMZA SAYFASI

Elveda Bayraktar tarafından ‘Kemal H. Karpat’ın Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Tarih Anabilim/ bilim dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

[Doç. Dr. Hilal Görgün]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Üyeler

[Prof. Dr. Adem Ölmez]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

[Doç. Dr. Serhan Afacan]

.....

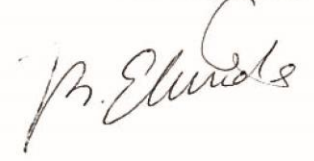
Kurumu: Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı

Tez Savunma Tarihi: 31/01/2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Elveda Bayraktar

Danışmanlığını yaptığım iş bu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Doç.Dr. Hilal Görgün

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans sürecinde bana her konuda rehberlik eden, cesaretlendiren, tarihe farklı bir bakış açısı ile bakabilmemde çok büyük katkısı olan literatür ve araştırma konusunda her zaman yardımcı olan çok kıymetli hocam Doç. Dr. Hilal Görgün'e vermiş olduğu destekten ve bana olan inancından dolayı teşekkürü borç bilirim.

Yüksek lisans için beni teşvik eden, tez sürecinde motive edici desteklerini esirgemeyen mücadele arkadaşlarıma, dostlarıma minnettarım. Çalışma ortamı sağladığı için Bayezid Devlet Kütüphanesi, TDV-İSAM'a, Sussex Üniversitesi Kütüphanesi' ne erişim olanağı sağlayan Sussex Üniversitesi'nden Dr. Eyüp Sabri Togan'a, Ajans Press'ten Cengiz Özyurt'a, Medeniyet Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına çok teşekkür ederim. Şehir Üniversitesi'nde kütüphanesi ve veri tabanlarında araştırma yapmamda olanak sağlayan Doç. Dr. Alim Arlı'ya, Wisconsin Üniversitesi'nden Dr. Deniz Balgamış Hocam'a, tez sürecinde desteklerini esirgemeyen ve Prof. Dr. Engin Deniz Akarlı ile tanışmamda vesile Dr. Muharrem Varol ve Kaan Durukan Hocalarıma ayrıca çok teşekkür ederim.

Son olarak 28 Şubat sürecinde kesintiye uğrayan eğitim hayatımı tamamlama çabalarımnda her zaman yanımda olan ve yoğun desteklerini esirgemeyen sevgili aileme teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Ocak 2022

Elveda Bayraktar

İÇİNDEKİLER

JÜRİ	
TEŞEKKÜR.....	ii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
KULLANILAN KAYNAK, KÜTÜPHANE VE ARAŞTIRMA MERKEZLERİ.....	xi
YÖNTEM.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.1 KEMAL HAŞİM KARPAT BİYOGRAFİSİ	1
1.1.1. Kemal H. Karpat Akademik Kronolojisi	1
1.1.2. Aldığı Ödüller ve Burslar.....	2
1.1.3 Üyesi Olduğu Akademik Kuruluşlar.....	4
1.2. KEMAL H. KARPAT'IN HAYATI	5
1.2.1. Kemal H. Karpat ve Ailesi	5
1.2.2. Baba Ocağından İlk Ayrılış.....	10
1.2.3. Mecidiye Kasabası	11
1.2.4. Mecidiye Medresesi	12
1.2.5. Türkiye'ye Seyahat	15
1.2.6. İstanbul Günleri.....	17
1.2.7. Amerika Yılları	25
1.2.8. Askerlik Yılları: 1953-1955	30
1.2.9. Doktora Tezini Yazma Dönemi	32
1.2.10. Vatan Toprağını Ziyaret.....	34
1.2.11. ODTÜ Yılları	36
1.2.12. 1960'lı Yıllardaki "Mekik Akademisi": Montana Üniversitesi, Harvard Üniversitesi, New York Üniversitesi, ODTÜ'lü Yıllar	38
1.2.13. 1960 Darbesi ve Yeni Anayasanın İngilizceye Tecümesi: 1961	38
1.2.14. Harvard Üniversitesi Tecrübesi: 1961-1962	39
1.2.15 New York Üniversitesi Tecrübesi.....	40
1.2.16 1963: Columbia Üniversitesi	42
1.2.17. 1967: Wisconsin Üniversitesi'ne Geçiş	45

1.2.16. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Kemal H. Karpat	48
1.2.17. Wisconsin Üniversitesi Yılları	49
1.2.18. Kürsü Sahibi “Seçkin Tarih Profesörü”	54
1.2.19. Dünya Siyaseti: Devrimler, Darbeler ve Karpat	55
1.2.20. Kemal H. Karpat ve Orta Asya Çalışmaları.....	57
1.2.21. Wisconsin Üniversitesinden Emeklilik ve Türkiye’ye Dönüş	61
İKİNCİ BÖLÜM	64
2.1 KEMAL H. KARPAT’IN TARİH YAZICILIĞI	64
2.1.1 Kemal H. Karpat’ın Tarih Anlayışı ve Toplumsal Değişim ve Dönüşüm	64
2.1.2. 18. Yy’dan Sonra Osmanlı Devleti Toprak Rejiminde Yapısal Dönüşüm ve Yükselen Âyân Sınıfı	69
2.1.3. Yeni Bürokrat Sınıf.....	74
2.1.4. Tanzimat Devri Siyasi ve Sosyal Yapıda Dönüşüm Osmanlılık, Milletler, Milliyetçilik.....	75
2.1.5. Islahat Dönemi Devlet ve Toplum Örgütlenmesinde Yaşanan Dönüşümler	77
2.1.6. Genç Osmanlılar ve II. Abdülhamid Dönemi (1877-1909) Osmanlı Sosyal ve Siyasi Hayatında Vatan, Millet ve Milliyetçilik.....	84
2.1.7. Anayasacılık ve Meşrutî Düzen	88
2.1.8.Yapısal Değişim Unsuru Olarak Göç Olgusu ve Sömürgecilğe Karşı İslamcılık.....	91
2.1.9. Yapısal Dönüşümde Türk Dilinin Etkisi.....	94
2.1.10. İttihat ve Terakki Dönemi Osmanlı Milliyetçiliği	97
2.1.11. Cumhuriyet Dönemi Devlet Bürokrasisi, Bürokratik Elit ve Orta Sınıf	105
2.2 KEMAL H. KARPAT’IN 19. YY YORUMU VE BAZI TARİHÇİLERİN DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ.....	114
SONUÇ	125
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	131
3.1. ESERLERİ	131
3.1.1. KİTAPLAR	131
3.1.1.1. Yabancı Dilde Kitaplar	131
3.1.1.2. Türkçe Kitaplar	133
3.1.1.3. Kitap Bölümleri.....	135
3.1.2. MAKALELER	139
3.1.2.1. Yabancı Dilde Makaleler	139
3.1.2.2. Türkçe Makaleler ve Şiir Çevirisi	155

3.1.3. GAZETE YAZILARI	161
3.1.3.1. Yabancı Gazetelerde Yayınlanmış Yazıları	161
3.1.3.2. Türkçe Gazete Yazı ve Röportajlar	161
3.1.4 KONFERANSLAR.....	163
3.1.4.1. Katıldığı Konferanslar.....	163
3.1.4.2. Başkanlığını Yaptığı Konferanslar.....	168
3.1.5. KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ	169
3.1.6. MEDYA	177
3.1.7. ARMAĞAN ESER	177
EKLER.....	178
KAYNAKÇA.....	202
GAZETELER.....	202
KİTAPLAR.....	202
MAKALELER	206
LİNKLER.....	211
TEZ	219

ÖZET

BAYRAKTAR Elveda. *Kemal H. Karpas'ın Hayatı, Eserleri ve Tarih Yazıcılığı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022.

Bu çalışma öncelikle dünyanın ve Türkiye'nin önde gelen tarihçilerinden birisi olan Prof. Dr. Kemal H. Karpas'ın entelektüel ve akademik biyografisini, eserlerini ve tarihçiliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. 1923 doğumlu, Wisconsin Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden olan Karpas, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Washington Üniversitesi'nde master, New York Üniversitesi'nde doktorasını yaptı. ODTÜ, Columbia, Princeton, Harvard, Robert Koleji, Ankara, Yıldız, Bilkent ve Wisconsin Üniversitelerinde siyasal ve sosyal bilimler üzerine dersler verdi. Amerikan Tarihi, Rus Tarihi, Ortadoğu Tarihi ve Osmanlı Tarihi konuları üzerine çalışmalar yaptı, konferanslar düzenledi. 40'ı aşkın kitabı, 20 ülkede yayınlanan 200'e yakın makalesi ve henüz tam olarak tespit edilmemiş sayıda bookreview yazmış olan Karpas, Türk ve dünya tarihçiliğinde çok önemli bir yere sahiptir. Karpas, Amerika'daki Türk Araştırmaları Cemiyeti'nin (International Journal of Turkish Studies) kurucu üyesi ve Middle East of Studies Association'ın üyesidir.

Yakın bir tarihte kaybettiğimiz Kemal H. Karpas'ın biyografisi, eserleri ve tarihçiliği hakkında akademik çalışmalar henüz ortaya konulmamıştır. Çalışmanın birinci bölümü Karpas'ın yetişmesini sağlayan coğrafyaları, sosyal ve siyasal olguları, fikir yapısını ve akademik tercihlerini şekillendiren koşulları, entelektüel kimlik ve bilimsel çalışmalarını ve tecrübelerini ihtiva etmektedir.

Tezimizin ikinci bölümünde Karpas'ın tarih yazıcılığına giriş mahiyetinde bir çalışma ortaya koymaya çalıştık. Tarihçiliğinin yanı sıra sosyolog ve siyaset bilimcisi olan Karpas, Osmanlı Devleti'nin toplumsal ve siyasal yapısındaki değişimlerin kökenine inen kapsamlı çalışmalar ortaya koymuştur. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne devlet ve toplumun her alanında meydana gelen değişimleri tarihi çerçevede ele alan Karpas, değişimlerin meydana getirdiği sonuçları tüm sosyal disiplinleri kullanarak yorumlamıştır. Karpas, Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı Devleti'nden ayrı bir devlet olmayıp bilakis kültürel, sosyal ve siyasal devamı olduğunu

dünyaya kanıtlayan ve bunu ilk yazan Türk tarihçilerdendir. Bu bölümde Karpat'ın 16. yy.'dan itibaren Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasi yapısındaki değişimin nasıl başladığına, 18. ve 19. yy.'da modernleşmenin nitelik açıdan nasıl farklılaştığına, iç ve dış unsurlar, göçler, nüfus hareketleri, merkezileşme, fermanlar gibi etkenleri de dâhil ederek birbirlerini nasıl etkilediklerine dair görüşlerini ve bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden düşünce, toplum ve siyasete dair yorumunu ortaya koymaya çalıştık.

Üçüncü bölümde Kemal H. Karpat'ın akademik hayatı boyunca ortaya koymuş olduğu tüm eserlerini, iştirak ve tertip ettiği konferans, seminer ve toplantıları, tv programlarını, söyleşilerini listeledik. Son olarak araştırmalarımız sonucu ulaşabildiğimiz kişisel dokümanları EKLER bölümüne ilave ettik.

Anahtar Sözcükler

Kemal H. Karpat'ın Hayatı, Tarih Yazıcılığı, Süreklilik ve Dönüşüm

ABSTRACT

BAYRAKTAR Elveda. Kemal H. Karpata's Life, Works and Historiography, Master's Thesis, Istanbul, 2022.

This study primarily aims to reveal the intellectual and academic biography, works and historian of Kemal H. Karpata, as one of the leading historians of the world and Turkey. Kemal H. Karpata, born in 1923, is a professor in the Department of History at the University of Wisconsin, after having his undergraduate degree from Istanbul University Faculty of Law, he had his M.A degree from The University of Washington and a PhD from New York University. He lectured in political and social sciences at METU, Columbia, Princeton, Harvard, Robert College, Ankara, Yildiz, Bilkent and Wisconsin Universities. He worked on American History, Russian History, Middle East History and Ottoman History and organized conferences. Kemal H. Karpata, who has written more than 40 books, nearly 200 articles that published in 20 countries and a number of booksreviews that have not yet been fully identified, has a significant place in Turkish and world history. Kemal H. Karpata is a founding member of the International Journal of Turkish Studies and a member of the Middle East of Studies Association.

No academic studies have been revealed yet on the biography, works and history of Kemal Karpata we recently lost. The first part of this study includes the geographies, social and political phenomena, the conditions that shape the idea structure and academic preferences, intellectual identity and scientific studies and experiences that enable Kemal H. Karpata to grow.

In this search also demonstrated a case study of Kemal Karpata's historiography in the form of an instruduction in the second part of this thesis. Kemal Karpata is also a sociologist and political scientist as well as a historian, has produced extensive studies that trace the origins of changes in the social and political structure of the Ottoman Empire. Kemal Karpata, who searched the changes occurred in all areas of state and society from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey in a historical framework, interpreted the consequences of the changes using all social disciplines. Kemal Karpata is one of the first Turkish historians to prove to the world that the Republic of Turkey

is not segregated state from the Ottoman Empire, in fact it is in continuation of cultural, social and political scope.

In this section we have tried to reveal Kemal Karpat's personal views on how the change in the social and political structure of the Ottoman Empire began from the 16th century onwards, how modernization differed in quality in the 18th and 19th century, how they affected each other by including factors such as internal and external components, migrations, population dynamism, centralization, edicts and point of view, societies and politics that inherited to the Republic of Turkey at present day.

All the works that Kemal H. Karpat produced during his academic life, conferences, seminars and meetings, TV programs and interviews that he participated listed on the third chapter of this thesis. Additionally, peronal documents that could possiblly access added to the Appendix in end of this research.

Key Words

Kemal H. Karpat's Life, Historiography, Continuity, Transformation

KISALTMALAR DİZİNİ

İSAM İslam Araştırmaları Merkezi

IJTS International Journal of Turkish Studies

TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi

KULLANILAN KAYNAK, KÜTÜPHANE VE ARAŞTIRMA MERKEZLERİ

İsam Kütüphanesi

Medeniyet Üniversitesi Kütüphanesi ve veri tabanları

Şehir Üniversitesi Kütüphanesi ve veri tabanları

Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat Fotoğraf Arşivi

Bayezid Devlet Kütüphanesi ve veri tabanları

Sussex Üniversitesi kütüphane veri tabanları

Jstor

Ajans Press

İnternet araştırmaları

Milliyet ve Zaman Gazetesi Arşivleri

YÖNTEM

Bu çalışma ünlü tarihçi Kemal H. Karpat'ın biyografisine giriş mahiyetinde, kendisine ait bilgi, belge ve dokümanları sistematize edebilmek, eserlerini belirleyebilmek, tarih yazıcılığında devlet ve toplumda süreklilik ve değişim hususundaki görüşlerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kemal H. Karpat'ın ailesine, kişisel duruş ve görüşlerini şekillendiren doğup büyüdüğü coğrafyalara, yaşam tecrübelerine, eğitim ve akademik hayatına ayrıntılı yer verilmiştir.

Biyografisine kaynak olarak 2014 yılında Timaş Yayınları'ndan çıkan Emin Tanrıyar ile yaptığı *Dağı Delen Irmak* adlı söyleşi kitabını, *Bir Ömrün İnsanları* (2015), *Acıyı Bal Eylemek* (2019) adlı hatıra kitaplarını, kendisi ile yapılan söyleşilerde ifade ettiği bilgileri ve vefat yıldönümlerinde hazırlanmış olan programlarda aktarılanları, tv ve medya programlarını, internet araştırmalarını temel aldık.

Araştırmalarımız sonucunda 2013 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim dalında Erkan Toygar'a ait "Kemal H. Karpat'a göre Türkiye'de Modernleşme ve Demokrasi Sorunları" isimli yüksek lisans tezinde bulunan dokuz sayfalık bölüm hariç Kemal H. Karpat'ın biyografisine dair bitmiş bir çalışmaya rastlayamadık.

Birçok dilde yazmış olduğu makalelerini, kitaplarını ve kitap değerlendirmelerini, katılmış ve düzenlemiş olduğu konferans, sempozyum, bildiriler ve almış olduğu ödülleri, kendisine ait orijinal dokümanları üniversite kütüphane ve veri tabanlarından ulaşabildiğimiz ölçüde listelemeye çalıştık. İSAM, İstanbul Şehir Üniversitesi (Marmara Üniversitesi Dragos Kampüsü), İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kütüphanesi veritabanları, Beyazıt Devlet Kütüphanesi gazete arşivi, Sussex Üniversitesi Kütüphanesi veritabanları, Washington Üniversitesi Kütüphanesi, Ajans Press, Jstor ve pandemi sürecinde açık erişimi olan tüm kütüphane veri tabanları ve internet araştırmalarından taramalar yaptık. Ancak bütün bu çabalara rağmen Kemal H. Karpat'ın kişisel arşivi henüz açılmamış ve tasniflenmemiş olduğu için ulaşamadığımız makalelerin, tamamlanmamış kitapların ve kitap değerlendirmelerinin olduğunu farkındayız. Kemal H. Karpat'ın Şehir Üniversitesi Dragos Kampüs

Kütüphanesi'ne¹ bağışlamış olduğu kişisel arşivi gelecekte hakkında yazılacak birçok çalışma ve kitaplara kaynak teşkil edecektir.

İkinci bölümde eserlerinin büyük bir bölümünde ele almış olduğu Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devlet ve toplumda değişim ve süreklilik konusundaki görüşlerine yer vermeye çalıştık. Osmanlı toplumsal, ekonomik ve siyasi yapısında meydana gelen değişimlerin başat unsurları olarak gördüğü âyânların, göçlerin ve modern okullar sayesinde ortaya çıkan bürokratik elitlerin modernleşmeye etkilerini Kemal H. Karpat'ın eserlerinde dile getirdiği şekli ile ifade etmeye çalıştık.

Şehir Üniversitesi'nin Marmara Üniversitesi'ne devredilmesinden sonra Kemal H. Karpat'a ait kişisel arşivinden henüz 25 adet fotoğraf erişime açılmıştır. Bu fotoğraflar ve erişebildiğimiz birkaç kişisel doküman üçüncü bölüme ekler kısmına aldık. Kemal H. Karpat'ın çocukluğundan yaşamının sonuna kadar sahip olduğu en kıymetli özelliği *merak* edişidir. Toplumların neden geride kaldığı neden göç ettiği, neden değiştiği gibi yaşamından çıkan ve kendine sorduğu sorular onu metot arayışına sürükleyen meselelerdir. Disiplinli, azimli çalışması, hakikati öğrenme çabası ve sorunları ortaya koymada birçok sosyal disiplinlerden faydalanması yeni çalışmalar için örnek bir yol teşkil edecektir.

¹ Şehir Üniversitesi'nin 29 Haziran 2020'de 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun ek 11'inci maddesi gereğince faaliyetlerine son verilmesinin ardından (Cumhurbaşkanlığı Kararı için bk. 30 Haziran 2020 tarihli *Resmi Gazete*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200630-6.pdf>, Erişim tarihi: 31.12.2021) diğer bütün varlıkları gibi Dragos Kampüsü Kütüphanesindeki Kemal H. Karpat Arşivi de Marmara Üniversitesi'ne devredilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 KEMAL HAŞİM KARPAT BİYOGRAFİSİ

1.1.1. Kemal H. Karpat Akademik Kronolojisi²

1929-1934 Armutlu İlköğretim Okulu

1934-1935 Tulça Lisesi

1935-1942 Mecidiye Lisesi

1942-1947 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

1947-1950 Washington Üniversitesi Seattle, Amerika

1949 Alpha Cemiyeti Üyeliği, Washington Üniversitesi

1950 New York Üniversitesi Doktora

1957-1962 Montana Üniversitesi Yardımcı Doçent

1958-59 ODTÜ Amme İdaresi Bölümü

1960-1961 Harvard Üniversitesi Konuk Öğretim Üyesi

1962-1968 Robert Koleji ve Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi konuk doçent

1962-1967 New York Üniversitesi yardımcı doçent ve doçent

1963 yaz dönemi Columbia Üniveritesi üniversite profesörleri için Ortadoğu Seminerleri

1967 Middle East Contemporary Survey, Tel Aviv Üniversitesi Danışma Kurulu Üyesi,

1967 John Hopkins Ün. İleri Uluslararası Çalışmalar Okulu, konuk öğretim görevlisi,

1967 Profesör, Türk ve Orta doğu Çalışmaları Tarih Bölümü, Wisconsin Üniversitesi

1968-1971 ODTÜ Sosyal Bilimler Bölümü konuk profesör

1972 Woodrow Wilson Uluslararası Çalışmalar Merkez, Princeton Ün. Araştırmacı

² Kronoloji, Aldığı Ödüller ve Burslar, Akademik Kuruluşlara Üyelik bölümleri hazırlanırken büyük ölçüde şu eserlerden istifade edilmiştir: Deniz Balgamiş, Alim Arlı, “Kemal H. Karpat (1923-2019)”, *Osmanlı Araştırmaları*, LV (2020), 343-354; Kemal H. Karpat, *Dağı Delen İrmak*, söyleşi Emin Tanrıyar (İstanbul: Timaş, 2014); Cemal Karpat, Kemal H. Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, (İstanbul: Timaş, 2019).

- 1979 Editör, International Journal of Turkish Studies
- 1979 Distinguished History Professor, Wisconsin Üniversitesi Madison
- 1979 UNESCO danışman
- 1980 Yüksek Kurul Üyesi, “International Symposium, Ottoman Social Economic History”
- 1984 Günümüz Sosyal Bilimler Akademisi Okulu, Araştırmalar Müdür Yrd. Paris
- 1990 Şeref üyesi, Türk Tarih Kurumu.
- 1992-1993 Orta Asya Merkezi Başkanı, konuk profesör, Bilkent Üniversitesi
- 1995 Üye, Journal of Muslim Minority Affairs
- 2003 Emekli Tarih Profesörü, Wisconsin Üniversitesi, Madison.
- 2005 Danışma Kurulu Üyesi, Türkiye Araştırmaları Dergisi, Demokrasi Platformu, Dialog Avrasya Dergisi
- 2006 Danışma Kurulu Üyesi, İçişleri Bakanlığı Avrupa Komisyonu Ortak Projesi

1.1.2. Aldığı Ödüller ve Burslar

- 1951 “Penfield Fellow Bursu” New York Üniversitesi
- 1961, 1980 “Wisconsin Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Ödülleri”
- 1968,1971,1975,1980, 1985 “Wisconsin Üniversitesi (Mezuniyet Sınıfları Ödülleri)”
- 1978 “Dimitri Cantemir Medallion for Scholarly Excellence” (Dimitri Cantemir Akademik Üstünlük Çalışma Madalyası), Ovidius Üniversitesi, Constanta, Romanya
- 1979 Bükreş Üniversitesi’nden Bağımsızlık Madalyası, Romanian State Decree for Contribution to Romanian Studies Bucharest.
- 1990 Türk Tarih Kurumu şeref üyeliği.
- 1993 Romanya Black Sea Üniversitesi Mütevelli Heyeti üyeliği.
- 1993 “Doctorate Honoris Causa” (Şeref Doktorası), Ovidius Üniversitesi, Constanta, Romanya.

- 1994 “Doctorate Honoris Causa” Rusya’da Çuvaş Ulusal Üniversitesi şeref doktora ünvanı. Rusya
- 1994 Türk Tarih Kurumu tarafından Avrupa Tarih Ödülü’ne aday gösterilmiştir
- 1994 Kazan Bilim Akademisi İbrahimov Tarih Enstitüsü/ Rusya onursal üyeliği
- 1996 “Hilldale Award in Social Science” ödülü, Wisconsin Üniversitesi
- 1996 Türk Bilimler Akademisi Üstün Çalışmalar Şeref Üyeliği nişan ödülü.
- 1997 Excellence in Research Award, IRCICA (İslam Kültür Sanat ve Bilim Araştırmaları Uluslararası Enstitüsü) tarafından araştırma dalında ödül.
- 1999 İstanbul Üniversitesi Türk Araştırmaları Enstitüsü’nün En İyi Kitap Ödülü.
- 2001 Romanya’da Mecidiye fahri vatandaşlığı.
- 2005 Yılı Üstün Hizmet Ödülü (Yılın Yazar ve Fikir Sanatçıları), Türkiye Yazarlar Birliği, İstanbul
- 2006 Eylül 11 “Hizmet Madalyası Ödülü” (Türkiye ve Türk tarihine katkılarından dolayı) TTK, Ankara
- 2006 İsmail Gaspıralı Tarihe Katkı Mükemmellik Ödülü, Ankara TOBB Üniversitesi
- 2007-08 “Mellon Fellowship for Emeritus Faculty” (Mellon Vakfı’nın emekli profesörler için proje bursu)
- 2009 TBMM Onur ödülü.
- 2010 Üstün Hizmet Ödülü, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı
- 2011 Onursal Başkan, Federation of Balkan American Associations (FEBA), Clifton, NJ.
- 2012 Şeref Üyeliği Diploması, Mecidiye şehri, Constanta, Romanya.
- 2013 Onursal Doktora, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- 2014 Aralık 20, TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi)’nin şeref üyeliği.
- 2015 Mayıs Romanya’daki Cluj Babeş-Bolyai Üniversitesi doktora ünvanı

2016 Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (Turkic World Educational and Scientific Cooperation Organization: TWESCO- Kazakistan), Türk Dünyası Araştırmaları
Üstün Katkı Ödülü: Altın Madalya.

2016 Aralık 28 Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Ödülü.

2019 Şeref üyeliği, TTK, Ankara

1.1.3 Üyesi Olduğu Akademik Kuruluşlar

American Historical Association (Amerikan Tarih Cemiyeti)

Middle East Studies Association (Orta doğu Araştırmaları Cemiyeti)

American Political Science Association (Amerikan Siyasal Bilimler Cemiyeti)

Middle East Institute (Orta doğu Enstitüsü)

Turkish Studies Association (Türk Araştırmaları Cemiyeti)

Bulgarian Studies Association (Bulgaristan Araştırmaları Cemiyeti)

Romanian Studies Association (Romanya Araştırmaları Cemiyeti)

Royal Asiatic Society (Kraliyet Asya Cemiyeti)

American Association for the Advancement of Slavic Studies (İleri Slav Araştırmaları
Amerikan Cemiyeti)

American Association for South European Studies (Güney Avrupa Araştırmaları
Amerikan Cemiyeti)

Association of Central Asian Studies (Orta Asya Araştırmaları Cemiyeti)

1.2. KEMAL H. KARPAT'IN HAYATI ³

1.2.1. Kemal H. Karpat ve Ailesi

Kökenleri bugün Ukrayna sınırları içinde bulunan Akkerman'a dayanan Kemal H. Karpat,⁴ 15 Şubat 1923 tarihinde tipik bir Osmanlı yerleşimi olan Kuzey Dobruca'da bulunan ve halen Osmanlı izlerini taşıyan Babadağ kasabasına⁵ bağlı Armutlu köyünde ailenin yedinci çocuğu olarak doğmuştur. Karpat kendisinin altı kızdan sonra dünyaya geldiğini belirtmekle birlikte sadece Vasfiye, Nazmiye ve Adviye isimli ablalarından ve kendisinden beş yaş küçük Cemal isimli kardeşinden bahsetmektedir.⁶ Diğer kardeşlerine dair malûmat bulunmamaktadır.

Kemal H. Karpat'ın ilk ismi doğum kâğıdındaki şekliyle Mehmet Kemal'dir.⁷ Kemal ismi ona babasının Petro adında çok yakın bir Bulgar dostu tarafından verilmiştir.⁸ Romanya'da baba ismi soyadı olarak verildiği için ismi Kemal Haşim Ömer olarak kaydedildi. Kemal Haşim 1945'te Türkiye Cumhuriyeti uyruğuna geçerken soyadı olarak ilkini muhafaza etmekle birlikten bundan sonra kullanacağı "Karpat" soyadını seçmiştir.⁹

Osmanlı ordusunda kumandanlık, serdarlık yapmış olan büyük babasının soyu, o tarihlerde Bucak¹⁰ denilen bugün Ukrayna'nın batısında bulunan bir bölgede yaşayan Kıpçaklara dayanmaktadır. Bölge 1774'ten sonra Rusya'ya verilince aile de yavaş yavaş güneye çekilip Dobruca'ya yerleşmiştir.¹¹

³ Kemal H. Karpat'ın biyografisiyle ilgili bölüm büyük ölçüde *Dağı Delen Irmak, Acıyı Bal Eylemek ve Bir Ömrün İnsanları* başlıklı eserlerden istifadeyle hazırlanmıştır.

⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 36.

⁵ Altan Aydın, İlme ve Kitaplara Adanan Bir Ömür Entelektüel Göçebe Prof. Dr. Kemal H. Karpat, Anısına, *Basın Hayatı*, Sayı 52, (Nisan-Mayıs-Haziran, 2019), 13.

⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 27; Çetinsaya, "Kemal H. Karpat ile Siyaset Tarihi Üzerine", 399-422.

⁷ A.g.e, 27.

⁸ A.g.e, 79.

⁹ A.g.e, 27.

¹⁰ Karpat & Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, 106. Bucak, Kanuni Sultan devrinde bu ismi almıştır. Bk. Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 22.

¹¹ Karpat & Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, 106-7. Dobruca tarihi hakkında bk. Kemal H Karpat, "Dobruca," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1.bs., c. 9 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 482-486; Aurel Decei, "Dobruca," *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: MEB Basımevi, 1988), 629; Müstecib H. Fazıl, Dobruca ve Türkler (Köstence: Emel Basımevi, 1940), 33-34.

Yıldırım Beyazıt devrinden başlayarak tam 460 yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında olan bu topraklar, 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşmasının 43. maddesi gereğince bağımsızlığı tanınan Romen devleti tarafından ilhak edilmiş¹² Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır. Bölgede yaşayan Müslümanlar ve Türkler Anadolu topraklarına göç etmişlerdir. Rumen idaresi oradaki Türklerin Türkiye'ye göç etmelerini bilhassa teşvik etmiştir. Ayrıca bölgede 1880'li yıllarda ard arda meydana gelen kıtlık Türk halkını göçe zorlamıştır. Türklerden kalan arazilere I. Dünya Savaşı'ndan sonra harbe katılmış arazisi olmayan genç Rumenler yerleştirilmiştir. Babadağı, Maçın, Tulça gibi kasabalarda hatırı sayılır bir Türk topluluğu vardır. Fakat topluluğun ekonomik bakımdan gelişmesi sağlanamadığı kendi kültürü ve dilinde eğitim göremediği için yok olmakla karşı karşıya kalmıştır.¹³

Karpat'ın babasının annesi tarafından dedeleri o bölgede bulunan Saltuk Baba ile 1263'te Anadolu'dan gelmiş olan Türkmen kabilelerinin yerleştiği Dobruca bölgesinde bulunan Babadağ'a¹⁴ çok yakın, Aşağıçamurlu köyündendir ve Sebilah isimli babaannesi Dobruca'nın yerlisidir.¹⁵ Kemal H. Karpat'ın babası 1881'de Haşım büyük dedesi Hasan'ın ailesiyle birlikte Tulça'dan Armutlu'ya göçmesinden sonra dünyaya gelmiştir.¹⁶ Aile Dobruca'da ticaret, arıcılık, otelcilik, hayvan alım-satımı, tarım gibi çeşitli iş kollarında faaliyet göstererek büyük bir zenginliğe kavuşmuştur.¹⁷

Anne tarafından dedesi aslen Sazlık İnegöllü olup Osmanlı hâkimiyeti döneminde vazifeli olarak Topaloğlu (Topalova) bölgesine gelmiştir. 1877 harbine katılan dedesi harp sonrasında anneannesiyle evlenmiştir. Dolayısı ile Karpat, bir taraftan Anadolu kökenli bir taraftan Kıpçak kökenlidir.¹⁸ Kemal H. Karpat'ın anlattıklarından Armutlu'da yetiştiği ortam hakkında ilk elden bilgilere sahip olmaktadır. Buna göre

¹² Uralgiray, "Romanya'da Türk ve İslam Kültürü (Dobruca'nın Dünü, Bugünü ve Yarını)", 295-354.

¹³ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 35. 20. Yüzyılda Dobruca'daki Müslüman, Türk ve Tatar kimliği hakkında bk. Adriana Cupcea, "Religion and Ethnicity: Muslim Turkish and Tatar Identity in Dobruja (Romania) throughout the 20th Century", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, c. 6/2 (Eylül 2018): 111-125.

¹⁴ Karpat & Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, 106-7.

¹⁵ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 22-23.

¹⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 37.

¹⁷ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları* (İstanbul: Timaş, 2015), 293; Karpat & Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, 107; Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 57.

¹⁸ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 57.

babası oldukça dindar bir insan olup evlatlarını da bu şekilde yetiştirmeye çalışan tipik bir Müslüman babadır:

“Kuran okurdu bazen yüksek sesle, öyle yanık okurdu ki herkes içlenirdi. “Ben Kuran okuyacağım çekileceğim” diye odasına kapanır, okurdu. Ben onu dinlemek için dışarı çıkardım ve orada dinleyip dururdum. Köyün imamıydı ama köyde cami yoktu... Bazı doğumlarda, ölümelerde ve her yerde gereken duaları babam okurdu, halk imamı olduğu için... Muhammediye gibi büyük kitapları vardı, bir sürü kitabı vardı. Bunları okur anlatırdı. Dünya tarihinden olsun, İslamiyet tarihinden olsun her şeyi anlatırdı ve ben de orada bir köşede mihlanmış bütün bunları dinlerdim. Yani benim büyük eğitimim oradan geliyor.” Karpas’ın babası dini önderliğinin yanı sıra siyasetle de yakından ilgilidir. Liberal Parti’ye üye ve bütün Türk hareketlerinin destekçisidir. *“Hatırlarım o tarihlerde Emel dergisi çıkıyordu. Dobruca’nın 1930’lardaki belli başlı yayınıydı, ona para yardımı yapardı. Dobruca’da çok sayıda Kırım kökenli insan yaşadığı için sık sık oraya Kırım’ın ileri gelenleri, Cafer Seyit Ahmed gibi ünlüler gelirdi. Onlarla tanışır, konuşurdu ve daima Türkiye’ye yerleşmekten bahsederdi. Yedi defa Türkiye’yi ziyaret etmiştir babam”.*¹⁹

1887 yılı doğumlu annesi Zübeyde Hanım eşinden altı yaş küçüktür ve Kemal H. Karpas’ı dünyaya getirdiğinde yaklaşık 40 yaşlarındadır. Kemal H. Karpas, evin ilk erkek çocuğu olarak dünyaya gelmiş beş yıl sonra da 5 Ağustos 1928’de²⁰ kardeşi Cemal doğmuştur.²¹

Annesinden uzun süre ayrı yaşamış olan Kemal H. Karpas hatıralarında Zübeyde Hanım’dan hayranlıkla ve özlemle bahseder, kendi dünyasında yaşayan hoş ve güzel bir kadındı, der.²² Yine Kemal H. Karpas’ın ifadeleri ile babası ne kadar çok okuyan, danışılan ve çevresinde âlim bir kişi olarak bilinen biri ise annesi de o derece ruhuyla, ruhsal dünyasıyla yaşayan sessiz sedasız bir insandır. İyiliği, insanlığı dindarlığın önünde tutan çevresinde herkese yardım etmeye çalışan ve şifalı otlarla hazırladığı merhemlerle etrafında hasta olanlara bir çeşit halk doktorluğu yapan biridir.²³

¹⁹ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 33.

²⁰ A.g.e, 515.

²¹ A.g.e, 32- 43.

²² A.g.e, 46.

²³ A.g.e, 54-55.

Anne ve babasının Kemal H. Karpat üzerinde bıraktığı derin izler birbirinden farklıdır. Babası onun fikir dünyasına etki ettiği nispette annesi de duygu dünyasına tesir etmiştir. Babası ile birçok ortamda sohbet etme, birlikte ev işi, ticaret, bağ bahçe işleri yaparken sohbet etme imkânı bulmuşsa da annesinin sessiz, derinden tavrı onun karakteri üzerinde damgasını vurmuştur.²⁴

Karpat hatıralarında ablalarının eğitimleri, yetenekleri ve karakterleri hakkında da bilgiler verir. Babası kızlarının eğitimi için o günkü Romanya şartlarının elverdiği ölçüde bütün imkânlarını kullanmış ve her birinin hem geleneksel dini eğitimi almalarını hem de resmi eğitim almaları için çabalamıştır.²⁵

Kemal H. Karpat, 1920'lerde Romen idaresinin altında yaşadığı Müslümanların dini vecibelerin yapabildiği bir köyde yaşamış ve geleneksel Osmanlı Türk kültürünün devam ettiği bozulmamış bir cemiyet içinde büyümüştür.²⁶ Çocukluğundan beri okumaya çok meraklı olduğunu ve harflerin sese dönüşmesini hayretle takip ettiğini belirtir.²⁷ Babası Karpat'ı altı yaşında iken 1929 yılında köylerindeki Armutlu Köyü İlkokulu'na kaydettirmiştir.²⁸ Onun için okuldaki en güzel ve en önemli şey, derslerden çok kütüphanedir. Küçük köy okulunun kütüphanesinde yaklaşık 600-700 kadar kitap vardır. Okumayı öğrenir öğrenmez eline geçen her şeyi okuduğu için Rumence'yi tam manası ile öğrenmeye başlamış hem ailesinden aldığı Müslüman-Osmanlı kültürünü sindirmiş ve hem de hâkim olan siyasi kültüre yani Batı- Rumen kültürüne de küçük yaştan beri muhatap olmuştur.²⁹ Ayrıca Kıpçak kökenli Nogayca ve Tatarca dillerini de iyi konuşabilmektedir.³⁰ Böylece çok kültürlü bir insan olmaya daha köylerindeki ilkokulda başlamıştır.

O devirde nüfusun ekseriyeti Türklerde olduğu³¹ ve Berlin Antlaşması'na göre kültürün muhafaza edilmesi şarta bağlandığı için Dobruca bölgesinde halkın âdetleri,

²⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 43-45.

²⁵ A.g.e, 26 vd.

²⁶ Çetinsaya, "Kemal H. Karpat ile Siyaset Tarihi Üzerine", 399-422.

²⁷ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 30-31.

²⁸ A.g.e, 515.

²⁹ A.g.e, 30.

³⁰ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 78.

³¹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 30.

gelenekleri aynen bırakılmıştır.³² Dobruca bölgesinde yönetim Rumenlere geçtikten sonra eğitimde, ekonomide, idarede her alanda Rumen anayasası ve Rumen kanunları hâkim hale gelmiştir. Okullarda dersler Rumence okutulsa da Berlin Anlaşması gereğince Rumen olmayan halkın da hakları gözetilerek Türklerin ve Müslümanların kendi dinine, geleneklerine sahip olarak yaşamaları temin edilmiştir. Halk şeklen Müslümanlığı devam ettirmiş fakat bu topluluğun eski tarihi kökenlerine inerek yaşamlarını yenisi ile bağdaştıracak bir ortam sağlanamamıştır. Artık toplum tarihi kökenlerini unutmaya başlamış, Müslümanlığını ve Türklüğünü tevatüren sürdürmüştür.³³

Babadağ kasabasının Kemal H. Karpat'ın yetişmesinde fiziki olarak, sembolik olarak ve tarihi olarak birinci derecede yeri ve önemi vardır. Kemal H. Karpat'ın doğduğu köy Armutlu'nun bağlı olduğu ilçe Babadağ kasabası, babaların babası "Saltuk Dede" tarafından kurulduğu için ilk olarak "Baba Şehri" adını almış, sonra "Sarı Saltuk" denmiş, sonra başka babalar başka şehirler ismiyle anılmış ve nihâyet "Babadağ" olmuştur. Buraya adını veren Baba Saltuk, tarihi metinlerde adı Sarı Saltuk şeklinde geçen bir destan kahramanında bulunması gereken bütün özelliklere sahip mutasavvıftır.³⁴ Evliya Çelebi *Seyahatname*'nin birçok yerinde Sarı Saltuk'tan ve onun hakkındaki menkıbelerden bahsetmektedir.³⁵

Anlaşılabacağı üzere 19. yüzyılda Babadağ, küçük bir Rum toplumunun, Yahudi, Ermeni, Rus, Rumen, Bulgar³⁶ ve çok sayıda Kırım kökenli insanın yaşadığı³⁷ Türklerin, Müslümanların ve Ermenilerin birbirine en yakın dost olduğu bir ilçedir.³⁸

Saltuk Baba'nın mirası ile iç içe yaşamının ve onun buraya getirdiği liberal, açık, "dünyevi İslam'ı" tatmış olmanın hem onun ve hem de oradakilerin hayatında

³² Gökhan Çetinsaya, "Kemal H. Karpat ile Siyaset Tarihi Üzerine", *TALİD Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.1, 2, (2003), 399-422.

³³ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 34.

³⁴ Mehmet Özgür Ersan, *Sarı Saltuk* (Konya: Salon Yayınları, 2018), 82; Machiel Kiel, "Sarı Saltuk", *DİA*, c. 36 (İstanbul: 2009), 147-150.

³⁵ Bunlardan birisi için bk. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 404.

³⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 29-30.

³⁷ A.g.e, 33.

³⁸ Karpat, "Adil Hafıza ve Normalleşme," *Türk Ermeni İlişkilerinin Yarını* içinde ed. Yüksel Çelik, Cengiz Tomar, Okan Yeşilot (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015), 152.

belirleyici bir etkisi olmuştur.³⁹ Karpat, farklı insanların farklı kültürlerin harmanlandığı köyünde hissettiği mutluluğu ömrü boyunca aradığını, okumuş kent insanların olduğu yerde kendini kötü hissettiğini her zaman ifade etmiştir.⁴⁰ Kemal H. Karpat'ın zengin kültür, farklı etnik ve din unsurlarının kesiştiği bir toprakta büyümesi onun aynı zamanda insana, hayata ve tarih yazıcılığına bakışını da belirlemiştir. O kişiyi yetiştirdiği ortamın bir parçası olarak görmüş ve kişiliği, benliği, hayatı ve kimliğini bir dereceye kadar ailesinin şekillendirdiğini düşünmüştür.⁴¹

1.2.2. Baba Ocağından İlk Ayrılış

İlkokula erken bir yaşta başladığı için 11 yaşına girmeden okuldan mezun olmuştur. Eğitimine devam etmesi için babası onu Armutlu köyüne 30 km uzaklıktaki Tulça'daki liseye kaydettirmiştir.⁴²

Tulça, Kemal H. Karpat'ın aile kökenlerinin Balkan topraklarında ilk yerleştikleri merkezdir. Osmanlı ordusunda bayraktarlık yapan babasının babası yani Hasan dedesi Rusların 1812'de Akkerman'a girmesi ile Dobruca'ya çekilmiş ve Tulça'ya yerleşmiştir.⁴³ Osmanlı kayıtlarında "Tulçi" olarak geçen vilâyet Tuna'nın güney kolu üzerindeki bir liman şehridir.⁴⁴ Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde Tulça'nın yerleşimi ile ilgili geniş bilgi bulunur: "*Tulça varoşu tamamen saz ve hasır örtülü 600 adet Eflâk, Boğdan ve Bulgar keferesi haneleridir. Dağlarında bağları ve Tuna Nehri'nde balık avlayacak ağları vardır. Bal suyu meyhaneleri vardır. Gümrüğe yakın ufak tefek bir camii bir mükellef kiremit örtülü kârgir sağlam yapı hanı ve birkaç dükkânları tamamen Gümrük Emini Tokatlı Mustafa Ağa'nın hayratıdır.*"⁴⁵ Kemal H. Karpat, ortaokulu bitirdiğinde Tulça kasabasında bulunan Tulça Lisesi'ne kaydolmuştur.⁴⁶

³⁹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 16.

⁴⁰ Çetinsaya, "Kemal H Karpat ile Siyaset Tarihi Üzerine," 399-422.

⁴¹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 15.

⁴² A.g.e, 515.

⁴³ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 22-23.

⁴⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 66.

⁴⁵ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 5. kitap, c. 1. haz. Seyit Ali Kahraman, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 153.

⁴⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 66.

Tulça, o zamanlar 30-40 bin nüfuslu bir şehir olup vilâyet merkezdir. Gidip gelmek zor olacağı için orada bir ailenin yanında oda kiralamışlardır. Ailesinden ve köyünden ilk defa ayrılmıştır dolayısı ile bu durum ona çok ağır gelir. “*Meğerse ayrılık benim ezeli yazgımmış. Çünkü ondan sonra bir yerde bir daha uzun müddet kalmak pek nasip olmadı. Aile şefkati, sıcaklığı görmedim*”, der.

Tulça’da ilk gurbet deneyimini yaşaması ve kimliğinden dolayı Tulça Lisesi’nde ötekileştirilmesi onun hayatında derin izler bırakmıştır. Kemal H. Karpas’ın babası çocuklarının eğitimi konusunda son derece titizdir. Lise’ye başlamadan evvel yaz tatilinde Karpas’ın Fransızca öğrenmesi için ona ders aldırılmıştır. Yabancı dil konusunda oldukça münbit bir coğrafyada yetişmiş olan Karpas, Fransızca’ya çabuk aşına olur. Tulça Lisesi’ne başladığında sınıfta Kemal H. Karpas ve Kadı’nın oğlundan başka Müslüman Türk çocuk yoktur. Fransızca derslerinde de oldukça başarılıdır. Müslüman bir Türk olarak derslerde üstün başarı göstermesi alışageldik bir durum olmadığından hem öğrenciler hem de hocalar tarafından yadırganmıştır. Karpas, kendine yapılan ötekileştirme muamelesine karşı daha çok ders çalışarak ve daha fazla kitap okuyarak cevap vermeye çalışmıştır. Fakat bu kadar çaba göstermesine rağmen ikmale bırakılmıştır. İkmale kalmayı kendine yedirememekle birlikte okumayı çok seven Karpas, eğitimi bırakmayı hiç düşünmez. Ya Tulça’da liseye devam edecektir ya da Mecidiye kasabasında bulunan tek yüksek tahsil müessesesi Mecidiye Medresesine (Seminarul Musulman din Medgidia) kayıt olacaktır.⁴⁷

1.2.3. Mecidiye Kasabası

Mecidiye kasabası, Sultan Abdülmecit’in 2 Eylül 1856 tarihli fermanı ile kurulmuş bir şehirdir.⁴⁸ “*Kasaba-i mezkurenin harita-i mezkureye tatbikan inşası ve hahışgar olanların orada dükkân va sair ebniye yapmalarına dâhil ruhsat... emir ve ferman hazret-i veliyülemrindir.*”⁴⁹ Mecidiye ismini Osmanlı İmparatorluğu’nun 31. padişahı

⁴⁷ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 66-70.

⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Köstence Başkonsolosluğu [erişim tarihi 13.06.2020] <http://constantia.cg.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/375481>

⁴⁹ B.O.A, İrade, Dâhiliye no. 23226. Başbakanlık Arşivi in İstanbul.

Kemal H. Karpas, “Ottoman Urbanism: The Crimean Emigration to Dobruca and The Founding of Mecidiye, 1856-1878”, Karpas, Kemal, H. *Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essay*, ed. Reinhard Schulze (Leiden, Boston: Brill, 2002), 202-234.

ve kasabanın kurucusu Sultan Abdülmecid'den (1839-1861) almaktadır. 1878 Berlin Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Romanya'nın bir parçası haline gelen kasabanın ismi bugün Roman dilinin ses uyumuna göre Medgidia olarak değiştirilmiştir.⁵⁰ Babadağ'a yüz kilometre mesafede olan Mecidiye kasabası Karasu vadisi üzerine⁵¹ Ticaret Bakanlığı (Ticaret Nezareti) ve Ebniye Meclisi mühendisleri tarafından Dobruca'nın kalkınma merkezi olarak ve Kırım'dan gelen mültecileri ağırlamak amacıyla bir şehir planı temelinde inşa edilmiş ve geliştirilmiştir.⁵² Karasu vadisi, Osmanlılar döneminde orduların yukarı Babadağ'a Bucak ve Kırım'a geçmelerini sağlayan bir geçit noktasının olduğu yerdedir. Eskiden Tuna Nehri buradan geçtiği için Dobruca'nın ortası bataklıktır. Romenler bu bölgeye geçiş imkânı vermediği için bataklık anlamında **Balat** demiştir. Mecidiye'nin eski ismi Karasu'dur. Kurulduğu zaman nüfusunun %95'ini Kırım muhacirleri oluşturmaktaydı. 1856 savaşından sonra Rusların Kırım'a girmesi ve halka işkence etmesi ihtimali ve korkusu ile Müslüman Kırım halkı, Osmanlı Devleti topraklarına göç etmeye ve Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmeye başlamışlardır. Balkan topraklarına gelen bu muhacirlerin büyük bir kısmı Dobruca'ya yerleştirilmiş merkez olarak Mecidiye şehri kurulmuştur. Mecidiye şehri o tarihte gayet modern planlara göre inşa edilmiştir. İstanbul'da şehircilik planına uygun olarak sokak uzunluk ve genişliklerinden cami çatılarının ölçülerine kadar tertip edilmiştir. Çatılara konulacak kurşun levhalar İstanbul'da hazırlanmıştır.⁵³

1.2.4. Mecidiye Medresesi⁵⁴

Kuzeyde Türklerin nüfusu azalınca Babadağ'da bulunan Babadağ Medresesi önemini kaybetmiş, Mecidiye'de halkın kültürel ve dini ihtiyaçlarını görecek bir medrese

⁵⁰ Karpas, "Ottoman Urbanizm: The Crimean Emigration to Dobruca and the Founding of Mecidiye 1856-1878", 203.

⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Köstence Başkonsolosluğu [erişim tarihi 13.06.2020]

<http://constantia.cg.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/375481>

⁵² Karpas, "Ottoman Urbanizm: The Crimean Emigration to Dobruca and the Founding of Mecidiye 1856-1878", 203.

⁵³ A.g.e, 214-218.

⁵⁴ Resmi adı Seminarul Musulman din Medgidia olan Mecidiye Müslüman Semineri'nin kuruluşu ve Türkler için önemi hakkında bk. Adriana Cupcea, Manuela Marin, Metin Omer (ed.), *Seminarul Musulman Din Medgidia: Documente Şi Memorie- The Muslim Seminary of Medgidia: Documents and Memory*, Cluj-Napoca: Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităţilor Naţionale, 2016. Kemal H. Karpas son esere "Foreword: The

kurulmasına karar verilmiştir. Babadağ'daki medrese 1902 senesinde Mecidiye'ye nakledilince Mecidiye kasabası zamanla Dobruca Türk- Müslüman halkının bir çeşit eğitim merkezi haline gelmiştir. Bu medresede Dobruca'nın Türk Müslüman halkın kültürel ve dini ihtiyaçlarını karşılayacak öğretmen ve hocalar yetiştirilmekteydi. Rum müfredatına uygun, modern bir eğitim verilen mektebin idarecisi Rumen kökenli olup günde üç saat dinle ilgili (Kur'an- Kerim, fıkıh, ahlâk dersleri) dört saat Rumence ve geri kalan saatlerde Türkçe dersler (tarih, İslam tarihi) verilmekteydi. Kemal H. Karpat'ın İslami eğitimle ilk karşılaştığı okul Mecidiye kasabasındaki Mecidiye Medresesi'dir. Karpat, akademik hayatta olgulara hem realist hem de soyut kavramlarla bakabilme yeteneğini bu medresede aldığı karma eğitime bağlamaktadır.⁵⁵

Mecidiye Medresesi bu bölgede yaşayan bütün Türkler için çok önemli olduğu gibi Karpat'ın hayatında da derin izler bırakmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından İbrahim Temo, Mecidiye Medresesinin ihyası hususunda etkin bir rol üstlenmiştir. İbrahim Temo, bu okulda hem doktorluk yapmakta hem de derslere girmektedir.⁵⁶ İbrahim Temo hatıratında bu medresenin önemi hakkında şu ifadelerle yer verir:

“Bu mektebin mezunları [...] iptidai mekteplerine ve camilerine hizmet edecek kişilerdi ve Türk yavrularının ana lisanında da ilerlemelerine yardım etti. Sonradan sancak müftüleri ve şer'i mahkemelerin kaldırılmasına kadar kadıları ve diğer memurları bu medreseden çıkanlar arasından tayin olundu. Türk lisanı daha geniş bir surette Arap lisanı yerine geçerek ve sonradan semitik hurufatı şimdiki latin hurufatıyla değiştirilerek, talebe daha çok gelişmeye başladı [...]. Türkiyemizin inkılabı üzerine ana vatana öç eden bu medrese mezunları arasında pek çoğu

Story of an Institution and a Former Student's Memories” başlıklı bir giriş yazmıştır (135-52; Rumencesi için bk. 13-30; Ömer Bedir, *Romanya'da Türkçe Matbuat: Türk Birliği Gazetesi (1930-1039)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, 2018, 47-55;

⁵⁵ Karpat, *Dağı Delen İrmak*, 70- 73, 96.

⁵⁶ İbrahim Temo hakkında bk. M. Şükrü Hanioglu, “İbrâhim Temo”, *DİA*, c. 21 (İstanbul 1994): 354-355.

imtiharlarda muvaffak olarak muhtelif memuriyetlere tayin olundular. Bu yönden de Türkiye'ye hizmet etmeye başladılar.”⁵⁷

Kemal H. Karpat, rahatsızlandığı bir gün okul doktoruna gittiğinde İbrahim Temo ile tanışma fırsatı bulmuştur. 1908 yılından sonra İttihat ve Terakki ile siyasi fikirleri ters düşmüş olan İbrahim Temo, Romanya'ya gelmiş Dobruca, Mecidiye'ye yerleşmiştir. Karpat'ın babası ile yakın dostluğu olan İbrahim Temo emekliye ayrıldıktan sonra onun yerine yine doktor olan oğu Naim Temo geçmiştir.⁵⁸ Naim Temo ise Kemal H. Karpat'ın lisede hocası olmuş hatta niversiteyi İstanbul'da okuması için tavsiyede bulunmuştur. Kemal H. Karpat yıllar sonra Montana niversitesi'nde göreve başlamadan önce Romanya'yı ziyaretinde Naim Temo ile görüşmüş, Naim Temo babasına ait mektupları Türkiye'ye götürmesini istemiştir. Kemal H. Karpat hem takip edilip telefonları dinlendiği hem de mektupların taşınamayacak kadar çok olmasından dolayı yanına alamamış lakin Türk Dış İşleri Bakanlığı'na konu ile ilgilenilmesi için mektup yazmıştır. Birkaç yıl sonra tekrar Romanya'ya gittiğinde Naim Temo ile bir araya geldiklerinde Türk Dış İşlerinden bir cevap gelmediğini bu nedenle mektupları Arnavutluk Sefareti'ne bırakmak zorunda kaldığını öğrenecektir.⁵⁹

Romanya'daki Türkler, Türkiye'nin siyasetinden etkilenmektedir. Cumhuriyet rejimi ile beraber gelen birtakım kültürel hayattaki değişiklikler zamanla Romanya Türkleri arasında da görülmektedir. Okula başladığının ertesine, Bükreş Sefiri Hamdullah Suphi Tanrıöver'in telkini ile Türkiye'de yürürlüğe giren şapka Kanunu Mecidiye Medresesi'nde de uygulanmış, talebelerin SMM (Seminarul Musluman Medgidia) rumuzlu şapka giymeleri zorunlu hale getirilmiştir. Okulun nc yılında Karpat, 15 yaşında iken 8 Kasım 1938'te Ramazan ayında babasını kaybetmiştir. Babasının vefatı ile ölümün ne kadar acı olduğunu ilk defa çok yakından ve derinden yaşamıştır. Küçük yaşta ksz kalan Karpat, evin büyük erkek çocuğu olmasından dolayı hem kendi geleceğine yön vermek hem de ailenin idaresi de dāhil birçok sorunu düşünüp halletmek zorunda kalmıştır. Yatılı okulda iken sahibi olduğu Kodak fotoğraf makinası onun geçim kaynağı olmuş ailesinden destek almadan okulun son üç yılını

⁵⁷ İbrahim Temo, *İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları* (İstanbul: Arba Yayınları, 2000), 247-248.

⁵⁸ Ömer Bedir, *Romanya'da Türkçe Matbuat*, 54.

⁵⁹ Karpat, *Bir mrn İnsanları*, 186-91.

tamamlamayı başarmıştır. Fotoğrafçılık yeteneği daha sonra İstanbul Üniversitesi'nde ve yedek subaylık yaparken Ankara'da iâşesini sağlamakta ona yardımcı olacaktır.⁶⁰

Derslerde anlatılan bilgileri mukayese etmeye, sentezci yaklaşıma, kendi kendine kavramaya başladığı yıllar Mecidiye Medrese dönemine rastlamaktadır. Medresedeki tarih hocası Nicholae Iorga'nın öğrencisi Rumen Vasile Vasilescu, Iorga Okulu'nun da mensubu iyi bir tarihçidir. Rumen tarihini milli tarih olarak benimsemektedir.⁶¹ Hocasının anlattığı Balkan Tarih tezine dair bilgiler Kemal H. Karpat'ın ait olduğu toplumun kimliğine, tarihine ters düşmektedir. Derslerde aldığı şovenist Rumen tarihi anlatısının karşısında Kemal H. Karpat, kendi tarih tezini geliştirmeye başlamıştır. Onun bu sorgulayıcı bakışı ve kendi düşüncesini ortaya koyma çabası tüm akademik hayatın boyunca tüm çalışmalarına yansiyacaktır. Kemal H. Karpat, Mecidiye Medresesi'ndeki eğitimini yedi yılda (1935- 1942) başarı ile tamamlar.⁶²

Medresede okuduğu sırada II. Dünya Savaşı çıkmış ve Haziran 1941'de Romanya Almanyası'nın yanında savaşa girmiştir. Ruslara karşı taarruza hazırlanan Rumen ordusu Dobruca'nın kuzeyindeki köylerde kamp kurmuş ve yüksek rütbeli subaylar köylülerin evlerine yerleşmiştir. Savaşın olumsuz şartlarından Tulça ve Armutlu, dolayısıyla Karpat'ın ailesi de çok etkilenmiştir. Karpat henüz daha genç yaşta "babasının rolünü üstlenerek" Rus bombardımanı altındaki Tulça'da tehlike altında olan ve savaştan kaçmak isteyen Türk ailelere yardım etmiş ve onların bir süre kendi köylerinde barınmalarında yardımcı olmuştur.⁶³

1.2.5. Türkiye'ye Seyahat

Savaş şartlarında 1942 yılında medreseden mezun olduktan sonra kendi toplumuna (Müslüman-Türk) faydalı olmayacağını düşündüğü için Romanya'da üniversiteye devam etmek istemez fakat almak istediği eğitimin nerede ve nasıl olacağı hususunda henüz net bir karar vermemiştir.⁶⁴ Bir süre sonra Karpat, üniversiteyi hocalarının ve Naim Temo'nun da telkini ile Türkiye'de okumaya karar vermiş bu düşüncesini ilk annesine açmıştır. Ailesi bu kararını memnuniyetle karşılar çünkü babası son İstanbul

⁶⁰ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 84-87; Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, 104 vd.

⁶¹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 87.

⁶² A.g.e, 79.

⁶³ Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, 54-55, 116-119.

⁶⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 100.

seyahatinden sonra yazdığı vasiyetnamesinde “*Kemal’in İstanbul’a gidip tahsil görmesini isterim, kendisine yardım edilmesini...*” gibi şeyler yazdığını Kemal H. Karpat, haricinde ev halkı bilmektedir.

Babasının vefatının üstünden yaklaşık dört yıl geçmiş savaş dönemi olduğu için gelirleri hayli azalmıştır.⁶⁵ Kendisinden iki yaş büyüklerin savaşa çağrıldığı bir dönemde Rumen vatandaşı olmasına rağmen İstanbul’a gitmek için başvurduğu pasaportunu sorunsuzca alan Karpat, vedalaşmak için Tuna kıyısında oturan Vasfiye Abla’sına uğrar. Bu ortanca ablasını son görüşüdür çünkü İstanbul’a geldikten sekiz ay sonra ablası vefat etmiştir.

1942 Eylül ayında Romanya’dan trenle İstanbul’a gelmek için yola çıkan Karpat’ın bu yolculukta yaşadığı birtakım olaylar onun geleceğe dair düşüncelerinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bulgaristan’ın Karnobat İstasyonu’nda tren değiştirmek için beklerken Rumeli Türklerinin giydiği bir kıyafet giymiş adamı Türk zannederek onunla konuşmak ister. Fakat adam “*ya nisam tsiganen*” yani “*ben Çingene değilim*” der ve Kemal H. Karpat’ı dövmeye kalkar.⁶⁶ Anavatanı olduğunu düşündüğü Türkiye’ye giderken yaşadığı bu hakaret Tulça Lisesi’nden sonra yaşadığı ikinci hakarettir. “*Ne düşündüğümü çok iyi hatırlıyorum çünkü bilinçli olarak geleceğim hakkında ilk kararı orada verdim. Kendi kendime dedim ki: “Kemal, senin için yeni bir hayat başlıyor, sen bu hayatta ne yapacaksın, yolun ne olacak, karar ver.” Ve orada karar verdim: “Her şeyden evvel doğruyu söyleyeceğim, doğruluktan şaşmayacağım, düşündüğümü ifade etmekten çekinmeyeceğim, yanlış, hatalı, haksız gördüğüm her şeyle mücadele edeceğim. Bizler ruhu temiz, alçakgönüllü, ahlak sahibi, dürüst insanlarız. Demek ki Türkleri yanlış anlamışlar, yanlış tanıtmışlar. Onun için ben de şu tarihi düzeltmek için elimden geleni yapacağım.”* On dokuz yaşına girmiş genç bir delikanlı olarak istasyonda ne yapacağına hayatına nasıl yön vereceğine ve ne için mücadele edeceğine dair kararını vermiş bu kararına hayatı boyunca da sadık kalmıştır.

⁶⁵ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 415.

⁶⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 100- 109.

1.2.6. İstanbul Günleri

Bir gece süren yolculuktan sonra sabah İstanbul'da Sirkeci İstasyonu'na gelen Kemal H. Karpat, Vezneciler Tıp Yurdu'nda Mecidiye Medresesi'nden arkadaşı Naip Muradasıl Tuna'yı ziyaret etmiş üniversiteye nasıl kayıt yaptıracağı hakkında malumat almıştır. Mecidiye Medresesi diplomasının denkliği olmadığı için “Muadelet Belgesi” gerekmektedir. Hemen diplomasını Ankara Millî Eğitim Bakanlığı'na göndermiş ve diploması için denklik talep etmiştir. Eylül ayının sonlarına kadar evrakları gelmeyince Ankara'ya giderek muadelet belgesini almış ve İstanbul Üsküdar'da Haydarpaşa Lisesi son sınıfa kayıt yaptırmıştır’’⁶⁷

II. Dünya Savaşı'na gidilen süreçte Romanya da bir dizi siyasi değişimler geçirmiş ve bütün bunlardan Karpat'ın Dobruca'da bulunan ailesi de doğrudan etkilenmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sebebiyle Romanya'da birçok işyeri kapanmış ve yabancı sermayeye bağımlılık artmıştır. 1930 yılında Kral Ferdinand'ın yerine II. Carol'un tahta çıkması milliyetçiliğin artmasına ve ülkede “Demir Muhafız Hareketi” nin önem kazanmasına neden olmuştur. Nasyonal Sosyalist zihniyetin yönetici tabakada hâkim olması neticesinde II. Carol, 1938'de diktatörlüğü ilan etmiştir.⁶⁸ 1 Eylül 1939'da Alman ordularının Polonya'ya batıdan, Sovyet ordularının da doğudan girmesi ile orta ve doğu Avrupa'yı yangın yerine çeviren II. Dünya Savaşı başlamıştır.⁶⁹ Balkanlarda hâkim güç olmak isteyen Almanya, Romanya ile yakınlaşmaya ve bu ülkeyi nüfuzu altına almaya çalışmaktadır. 1940 yılında Sovyetler Besarabya'yı işgal ettiğinde Almanya sessiz kalınca Bulgaristan Güney Dobruca'yı, Macaristan ise Transilvanya'yı işgal etmiş savaşa Almanya'nın yanında katılan Romanya ağır kayıplar vermiştir.⁷⁰ Ülkede istikrar diye bir şey kalmamış yoksulluk ve kara borsa her tarafı sarmış, köşe bucakta harp zenginleri türemeye başlamıştır. II. Dünya Savaşı sona erdikten birkaç ay sonra Romanya'da Komünist Partisi hâkim olmuş, Rus Komünist

⁶⁷ Karpat, *Dağı Delen İrmak*, 115-17.

⁶⁸ Sinem Dağkiran, “II. Dünya Savaşı'nda Romanya Türkleri”, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası içinden*, yay. haz. Nesrin Sarıahmetoğlu, İlyas Kemaloğlu, (İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2016), 333.

⁶⁹ Yonca Anzerlioğlu, “Hamdullah Suphi'nin Kaleminden 1933 Yılında Romanya'da Komünist Hareket.”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 37-38 (Mayıs- Kasım 2006), 1-14.

⁷⁰ Dağkiran, “II. Dünya Savaşı'nda Romanya Türkleri”, 333.

Partisinin yönetim modeli benimsenmiş köylülerin tarlaları ve diğer mal varlıkları ellerinden alınmıştır. Kemal H. Karpas'ın ailesinin evi, tarlaları ve değirmenleri de annesinin elinden alınarak Parti hizmetine verilmiştir. Evsiz kalan annesi bir süre Rumen komşularının evine sığınmış daha sonra Köstence'deki kızının evine yerleşmiştir.⁷¹ Ata yurdunda ailesi zor günler yaşarken Kemal H. Karpas'ın İstanbul'daki hayatı da çok farklı değildir. Karpas, bizzat yaşadığı bu dönemi daha sonra eserlerinde anlatacaktır: Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmemiş olsa da bu süreçte ordunun memleket ekonomisine maliyeti yüksektir.⁷² %200-300 dolaylarına kadar yükselen fahiş fiyat artışları Karpas'ın hayatını derinden etkilemiştir. İstanbul'da ekmeğin fiyatı 1933 senesinde 8 kuruş, 1940 senesinde 11 kuruş iken 1943 senesinde 40 kuruşa çıkmıştır.⁷³ Ortaköy'de bir akrabasının yanında kalan Karpas, dünyanın bu buhranlı döneminde ailesinden maddi yardım alamamıştır. Okulundaki öğrencilerin büyük kısmı leylî (yatılı) olduğu için öğle yemeği yiyebilmektedirler. Kemal H. Karpas, neharî (gündüzlü, yatısız) olduğu için öğle yemeğine hakkı yoktur. Bu günleri anlatırken karne ile aldığı günlük 250 gr ekmeği cebinde taşıdığını ve öğle yemeği olarak yediğinden bahsedecektir.⁷⁴

Anadolu'nun dört bir yanından gelen farklı kültür ve karaktere sahip öğrencilerin okuduğu Haydarpaşa Lisesi, Kemal H. Karpas'ın Türkiye'yi tanınmasının bir zeminini teşkil etmesi açısından da önemli bir yere sahiptir. Karpas yaşadığı zor şartlara rağmen 1943 senesi Haziran ayında 917 kişi içinden dönem sonunda bütün sınavları geçen birkaç öğrenciden biri olmuştur.⁷⁵ Liseden mezun olduktan sonra hayatını devam ettirebilmek için çalışmak zorunda kalan Karpas, Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası'nda çalışmaya başlamıştır. Fakat yaşadığı tüm zor ve menfî olayları arifane bir şekilde tecrübeye dönüştüren Kemal H. Karpas için işçi olmak da hayatındaki müthiş deneyimlerden biri olmuştur. Hayatın içinden Türkiye gerçeği, Türk işçisinin gerçeği ile karşı karşıyadır. Türk işçisinin hayatını kendi gözleri ile görmüştür. Bütün bu

⁷¹ Karpas & Karpas, *Acıyı Bal Eylemek*, 58-62.

⁷² Kemal H. Karpas, *Türk Demokrasi Tarihi* (İstanbul: Timaş, 2019), 178-179. Savaş sırasında Türkiye'de yürürlüğe giren ekonomik tedbirlerle ilgili olarak bk. Mete Tunçay ve diğerleri *Türkiye Tarihi, Çağdaş Türkiye Tarihi 4* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1997), 130-131.

⁷³ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983), 183.

⁷⁴ Karpas, *Bir Ömrün İnsanları*, 453.

⁷⁵ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 118-120.

tecrübeleri ileride Türkiye’deki işçiler ve gecekonducular dahil olmak üzere sosyal hayat hakkında yaptığı çalışmalara bir zemin teşkil etmiştir.

Kemal H. Karpat, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne kayıt yaptırmaya karar verir çünkü insan, toplum, değişim, göç, göçmen, insan hakları gibi hususlar onun kendi tecrübe-i hayatında içinde bulunduğu olgulardır. Ait olduğu köken ve topraklar itibarı ile etrafında cereyan eden olaylar onu bu alanda eğitim görmesi için adeta işaret olmuştur. Toplumlar nasıl değişir? Toplumları kimler nasıl idare eder? Düzen nedir? Kimler düzeni kurar? Bunlar Romanya’dan beri sürekli kendine sorduğu sorulardır. Küçük yaşta köylerinden göçenlerin etkisi ile sosyal olayların kökenini, toplumların değişmesinin kimlerin iradesi ile olduğu, şartların nasıl oluştuğu ve ortaya çıktığı hususları ilgisini çekmektedir⁷⁶ Onun toplumlara ve değişimlerine olan ilgisi kişiseldir. Çocukluğunun erken dönemlerinde akrabalarının çoğu Dobruca’dan Türkiye’ye aniden göç etmek zorunda kaldığında toplumlarda meydana gelen değişimleri güçlü ve acı bir şekilde tecrübe etmiştir. Kasabanın sessizliği ve sahipsiz kalan hayvanların koşuşturması Kemal H. Karpat’ta buruk izler bırakmış toplumlar, sosyal olgular ve hareketlilik konularına bilinçaltı bir reaksiyonla ilgi duymasına neden olmuştur.⁷⁷

1934 Soyadı Kanunu ile birlikte soy isim alma teşebbüsleri Balkanlar’da başlamışsa da ⁷⁸ Kemal H. Karpat, üniversite eğitimindeki süreçte henüz bir soyadı yoktur. O güne kadar Romanya’daki gibi babasının adı “Haşim Ömer”i soyadı olarak kullanmıştır.⁷⁹ İ.Ü. Rektörü Mahmut Ak, Karpat hakkında yapılan anma töreninde, 14 Aralık 1943 tarihinde İstanbul Üniversitesi’ne ilk kaydını yaptırırken doldurduğu belgeyi göstererek soyadını ilk önce “Hacıömer” olarak yazdığını fakat sonra üzerini çizerek ana yurdundan esinle *Karpat* olarak değiştirdiğini belirtmiştir.⁸⁰

⁷⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 120-21.

⁷⁷ Kemal H. Karpat, “The Genesis of the Gecekondu: Rural Migration and Urbanization (1976)”, *European Journal of Turkish Studies*, vol.1, (2004): <https://doi.org/10.4000/ejts.54> [erişim tarihi 13.06.2020]

⁷⁸ “Garbi Trakya’da Soyadı Alanlar,” *Akşam Gazetesi*, 23 Kanunievvel 1934, http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/aksam/aksam_1934/aksam_1934_kanunuevvel_1/aksam_1934_kanunuevvel_23_.pdf [erişim tarihi 13.06.2020]

⁷⁹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 172.

⁸⁰ “Prof. Dr. Kemal H. Karpat Anıldı” 1 Mart 2019, <https://www.haberler.com/prof-dr-kemal-karpat-anildi-11793903-haberi/> [erişim tarihi 13.06.2020]

Karpat, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesindeki eğitim hayatıyla Şişe Cam'daki işini birlikte yürütmeye çalıştığı için oldukça devamsız bir öğrencilik geçirir. O yıllarda İstanbul Üniversitesi'nde ders geçme "üst mizan" sistemine göre belirlenmektedir. Dönem sonunda imtihanları teker teker verir. Vermesi gereken son imtihan Anayasa Dersi'dir. Dersin hocası Nail Kubalı, Kemal H. Karpat'a iki soru yöneltir. Sendikacılık ve 1921 Anayasası. Kubalı'nın Karpat'ın sorulara verdiği cevabı beğenmemesi ile göçmenlere karşı olumsuz tutumu birleşince Kemal H. Karpat Anayasa Hukuku dersinden kalmıştır.⁸¹

Tulça Lisesi'nde Türk ve Müslüman olmasından dolayı, Svilengrad'da Türk olmasından dolayı, İstanbul'da ise Romanya göçmeni olmasından dolayı gördüğü muamele onun peşini hiç bırakmamış "*Sen dışarıdan gelmişsin*", "*hakiki Türk değilsin*", "*kanına gâvur kanı karışmış*" gibi sözleri sık sık duymuştur. Karşılaştığı tüm bu tavırlar Kemal H. Karpat'ın kökeni, Türk kavmi, etnik, dil gibi ulusal kavramlar hakkında düşünmeye sevk etmiştir.

Bir süre sonra Beykoz'dan Bayezid'e gidip gelmek çok fazla vaktini aldığı için Fatih Medresesi yurduna taşınmaya karar verir. Böylece kendini derslere vermesi ve daha fazla kütüphaneye gitmesi kolaylaşacaktır. Romanlardan başka sosyal bilimlere ait kitaplar daha çok ilgisini çekmeye başlamıştır. O güne kadar yaşadığı tecrübeler, sentezci bakış açısı, realist ve soyut tefekkür yeteneği fakültenin ikinci sınıfında iken bir dönüşüm içine girmesine neden olmuştur. O, Türkiye'de yaşayan bir muhacir değil bu toplumun bir parçası olarak hayata, aldığı eğitime yorum getirebilen, sorgulayabilen ve kendi fikrini ifâde etmekten çekinmeyen bir vatandaşdır. O günlerde fikirlerine paralel olarak özel hayatında da bazı durumlar netliğe kavuşmaya başlamıştır. Her ne kadar ailesi ile bağları devam ediyor ise de Romanya'ya geri dönmeyeceği de netleşmiştir.⁸² Bir yandan da Fransızca ve ek dersler vererek çeviriler yaparak geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Ancak onun istediği şey tam olarak bütün mesaisini okumaya ve entelektüel çalışmalara vermektir. Bir arkadaşının tavsiyesiyle Hamdullah Suphi Tanrıöver'den yardım istemeye karar verir. Hamdullah Suphi Tanrıöver, ilk Maarif Nazırı, eğitime çok büyük katkısı olan devlet adamı Suphi

⁸¹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 122-23.

⁸² A.g.e, 125-129.

Paşa'nın torunudur.⁸³ 13 yıl boyunca (1931-1944) Romanya'nın Bükreş Elçiliği görevinde bulunduktan sonra 1944'de yurda dönmüştür. Gagauzlarla bilhassa ilgilenmesi Bükreş elçisi olarak bulunduğu zamanlarda (1931- 1944) hâsıl olmuştur. Türk elçisi sıfatıyla Romanya'nın diğer bölgeleri gibi Baserabya ve Dobruca bölgelerini de gezmiş oralarda Müslüman ve Hristiyan Türk'ün bir arada yaşadıklarını görmüş maddi ve manevi durumlarıyla yakından ilgilenmiştir Gagavuz çocuklarından birçoğunu Türkiye'deki ilk, orta ve yüksekokullara yerleştirmiştir.⁸⁴ Kemal H. Karpat, Hamdullah Suphi'nin Göztepe civarındaki yazlığına gider. Durumunu anlatır, bir kütüphaneye kapanıp senelerce çalışmak istediğini fakat şartlarının buna müsaade etmediğini söyler. Hamdullah Suphi Karpat'ın anlattıkları ve azmi karşısında şaşırır ve ona Gagauzlarla ilgili projesinden bahseder. Hamdullah Suphi, elinde bulunan Gagavuzlara ait dokümanları Kemal H. Karpat'a verir ve bunları derleyip toparlamasını ve bir metin haline getirmesini ister. Bir miktar da nakdi destekte bulunur. Karpat, evrakları alır almaz İstanbul'da bulunan ulaşabildiği Gagavuzlarla temasa geçmeye onlardan bilgi ve resim gibi dokümanlar toplamaya başlar. Üçüncü sınıfa geçeceği yaz boyunca Gagauzların kültürleri üzerine araştırmalar yapar. Çalışmalarının sonunda Gagavuz tarihi ve kültürü hususunda bir eser ortaya koymayı başarır. Bu onun yazı yazmada ilk tecrübesidir. Kitap biter bitmez Hamdullah Suphi'ye götürür. Hamdullah Suphi'nin kendisi de yazar ve şair olduğu için kitabı inceler fakat Kemal H. Karpat'ın yazı üslubunu beğenmez. “*Bunu biraz daha düzeltmen gerek, daha akıcı bir Türkçe'ye çevirmen gerek*” diyerek eleştirir. Kemal H. Karpat, yaklaşık iki yüz sayfalık kitabı alır daha sonra çalışmak üzere bir rafa kaldırır.⁸⁵

Yaşadığı bu tecrübe onun üniversitede derslerine ve günlük hayatta okuduğu tüm siyasi, içtimaî, tarihi vs. tüm ilmi araştırma ve düşüncelere daha eleştirel bakma ve algılama konusunda yeni bir tavır alabilmesine neden olmuştur. Erken bir dönemde

⁸³ Ali Akyıldız, “Subhi Paşa, Abdülatif” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 37, 1 b (İstanbul: TDV, 2009), 450-452. Karpat'ın gözünden Hamdullah Suphi Tanrıöver hakkında bk. *Bir Ömrün İnsanları*, 98-109.

⁸⁴ Nuri Yavuz, “Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagauzlar”, *Akademik Bakış*, cilt 4, sayı 7, (Kış 2010): 177-184. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/73966> [erişim tarihi 13.06.2020]

⁸⁵ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 130-32.

edindiği bu yaklaşım bu tavır onun tüm sosyo-tarih çalışmalarına yansiyacaktır. Türkiye'ye gelmeden önce Romanya'da aldığı tarih derslerinde Türk tarihinin sübjektif anlatımı ve o zamanlarda Romanya hükümetinin desteklediği tarih anlayışı Romanya'daki Türk Müslüman halkın aleyhine olduğunu ve gerçekte böyle olmadığını anladığı için okullarda öğretilen tarih ile yetinmemiştir. Türkiye'ye geldiğinde de tarih anlayışının yine güdümlü bir tarih anlatısı olduğunu fark edince gerçek tarihin peşine düşmüştür. Çünkü Türk tarihinin Osmanlı tarihinden kopuk ve reddeden bir tavırla anlatılmasının gerçekte bağdaşmadığının farkına varmıştır. Osmanlı bakiyesi topraklarda ve onların kurumlarının devamı ile ülke yönetilir ve kültürü içerisinde yaşanırken Osmanlı'nın inkârı ve olumsuz anlatılır olması Kemal H. Karpat'ın tarih anlayışı ile uyuşmamaktadır. Bundan sonra akademik yazılarında ve çalışmalarında Osmanlı ile Türkiye arasındaki bağı ve sürekliliği kurma çabası içerisinde olacaktır. Osmanlı tarihi okurken bu düşüncelerini doğrulayan aradığı ipuçlarını hocası Ömer Lütfi Barkan'da bulmuştur. Ömer Lütfi Barkan'ın kaynaklara doğrudan inerek sebepler ile olguları ortaya koymaya çalışan gerçekçi tarih anlatımı, Kemal H. Karpat'ın tarihe yaklaşımı ile paralellik arz etmektedir. Fakültede ortaya çıkan sosyalist görüşlerin aksine kendisi demokrasiyi benimsemekte ve Türk toplumunun da demokratik bir yapısının olduğunu düşünmektedir.

Kemal H. Karpat, 1945 yılında 3. sınıfta iken Türk siyasi ve basın tarihinde meydana gelen önemli bir olaya, *Tan Gazetesi* matbaasının üniversite öğrencileri tarafından tahrip edilmesine, tanık olmuştur. Okula gittiği bir gün sınıfta otururken bir grup gelir “...arkadaşlar komünizme karşı nümayiş var, komünizmi telin edeceğiz. Vatansever kim varsa gelsin bizimle, hadi.” Vatansever kişilerden bahsedilince okulun büyük kısmı kalkıp bir grup oluşturur ve yürüyüşe geçer. Kemal H. Karpat, merakından neler olduğunu anlamak için grubun peşinden Beyazıt Meydanı'ndan Sultanahmet'e doğru yürür. Divan Caddesi'nden Sirkeci'deki Tan Matbaasına yönelen grup birden Tan Matbaası'nı yakmaya ve yıkmaya başlarlar.⁸⁶ Her ne düşünürse düşünsün fikrinden dolayı insanların bu şekilde cezalandırılmalarını kabul etmeyen demokrat bir düşünceye sahip olan Kemal H. Karpat bu ve bunun gibi tepkileri hiçbir zaman doğru bulmamıştır.

⁸⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 148-49.

Kemal H. Karpat, 1945 senesinde hem okul hem de çevreden gelen muhacir kimliği baskılarından kurtulmak ve Müslüman bir Türk olarak kökenini muhafaza etmek için Türk vatandaşlığına geçmek ister. Kendi kökenini muhafaza etmek amacıyla Hukuk Fakültesi'ne başvururken soyadını hem kendisine kimliğini hatırlatacak hem de ona güç verecek bir soyadı olduğunu düşündüğü "Karpat" yazdırmıştır. 1945'te Türk kimliğini alırken babadan aldığı soy ismi de muhafaza ederek "Karpat" soyadını resmi olarak almıştır.⁸⁷

4. sınıfa geçtiği dönemlerde Türk siyasi tarihinde köklü değişiklikler gerçekleşmektedir.⁸⁸ 1945-46 yıllarında demokrasiye geçiş hareketinin başlaması ile birlikte kendini bu hareketin içinde bulan Kemal H. Karpat, âdil, insanî ve hürriyeti önceleyen bir sisteme duyduğu özlemi, kendi imkânları nispetinde yazdığı küçük gazetelerdeki yazılarında dile getirmeye başlamıştır.⁸⁹ Siyasete yoğun ilgi duymaya böylelikle 1946'da Demokrat Parti kurulduktan sonra partinin propagandasını yapan Vatan Gazetesi ve diğer muhalif basını yakından takip etmeye çalışmıştır. Aslen Romanya Deliormanlı bölgesinden olan ve Fransız Edebiyatı okuyan Enver Esenkova'nın çıkardığı dergide ufak tefek yazılar yazmaya başlamıştır. Seçimler yapılırken bir kamuoyu yoklaması yapıp dergide bu konuyu incelemek amacıyla Fatih'ten Şişli'ye kadar yaklaşık on, on beş sandık mahallini dolaşmış halkla röportaj yapmıştır. İnsanların seçim ile ilgili ifade ve düşüncelerindeki canlılığa, hevese ve tek parti döneminden kurtulmanın heyecanına şahit olmuştur. Seçimlerin sonucu malumdur. Bu konu yani Türk siyasetinin evrildiği durum onun daha sonra doktora tezine de konu olacaktır. 1946 seçimi öncesi halkı yakında takip eden Kemal H. Karpat, demokrasinin ne kadar önemli olduğunu halkın bunu nasıl özlediğini ve bunun için mücadele edilmesi gerektiğini insan ruhuna en uygun rejim olduğunu çok iyi anlamıştır.⁹⁰

Şişe Cam Fabrikası'nda çalışma hayatına dair edindiği tecrübe, üniversitede göçmen olması nedeniyle maruz kaldığı muamele, Tan Gazetesi baskını ve 1946 seçimi ve sonrasında gelişen çok partili sisteme yapılan muhalefet ona siyasi bilinç açısından

⁸⁷ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 171-72.

⁸⁸ A.g.e, 148.

⁸⁹ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 386.

⁹⁰ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 148-51.

çok sağlam bilgiler edinme fırsatı sunmuştur. Demokrasinin ve sosyal adaletin toplumsal ve siyasi zarûret olduğuna kânidir. Ancak Karpat'a göre sosyal adaletle birlikte uygulanmayan demokrasi hiçbir zaman kendi başına yeterli olmayacaktır. Türk siyasi tarihinde bu gelişmeler olurken 1947'de Sendikalar Kanunu kabul edilmiştir. Paşabahçe'de çalışmış olmasından dolayı sendika ve sendikacılık konusuna uzak olmayan Kemal H. Karpat, bu süreçte konu ile ilgili detaylı çalışma yapmaya başlamıştır. Sendikalar Kanunu'nun işçi haklarına ne derece ışık tutacağına dair hazırladığı bu çalışma nedeni ile sonraları solcu olmakla suçlanacaktır. Oysa sendikalar hakkında çalışması işçilerin haklarının korunması amacıyla ve hiçbir zaman işçilerin yönetiminde bir hükümeti savunmamıştır. O her düşüncenin hükümet karşısında bir sosyal organizasyonunun olmasını ve görüşlerini özgürce ifade edebilmesini arzu etmektedir.

Kemal H. Karpat, Hukuk Fakültesini 1947 senesinde bitirdikten sonra Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası'nın hukuk müşaviri olan Celal Bey adında bir avukatın yanında stajyer olarak işe başlar. Zamanla fabrikanın hukuki işlerini Celal Bey tamamen Kemal H. Karpat'a devredince işçi olarak gittiği Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası'na dört yıl sonra avukat yardımcısı olarak gidip gelmeye başlamıştır. Avukatlık stajını tamamladıktan sonra baroya kayıt yaptıran Karpat,⁹¹ 1951-52 levhasında İstanbul Barosuna kayıtlı 1295 avukat arasında yer almıştır.⁹² Avukatlık belgesine sahip olmasına rağmen hiçbir zaman yerel bir avukat olmak istememiştir. Amacı uluslararası hukukta uzmanlaşmaktır. Bunun için yurt dışı deneyiminin olması gerektiğine düşünerek Amerika'ya gitmeye karar verir. Maddi olarak çalıştığının karşılığını alabileceğini, etnik köken ve düşüncesi nedeniyle kendini koruyabileceğini inandığı Amerika o zamanki düşüncelerine göre demokratik bir ülkedir.⁹³

İnsanı özgürleştirerek ona kimlik, kişilik ve toplum içinde yerini özgürce betimleme imkânı veren demokrasi onun vazgeçilmez dünya görüşüdür artık. Kişi özgürleştikçe kimlik ve düşüncelerini korur ve özgün ve bağımsız ürünler verir. Bireyin özgürlüğü

⁹¹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 153-160.

⁹² İsmail Büyükkılınç, “Âlimin Ölümü, Âlemin Ölümü Gibidir”, Karar Gazetesi, 24.02.2019, <https://works.bepress.com/muhammet-negiz/69/download/> 34, erişim tarihi [13.06.2020]

⁹³ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 169.

toplumsal barışın da payandasıdır.⁹⁴ Kemal H. Karpat'ın üniversite eğitiminden maksadı hiçbir zaman hukuk öğrenip dava açmak olmamıştır. Asıl hedefi kendini daha iyi yetiştirmek ve tam manası ile bir insan olmak iki ayak üzerinde tek başına durabilecek, özgür düşünüp özgürce yazabileceği bir dünyada yaşamaktır.⁹⁵

1948 yaz aylarında bir taraftan İngilizce çalışırken bir taraftan da Amerika üniversitelerine burs müracaatında bulunan Kemal H. Karpat, nihayet Washington Üniversitesi'ne burslu kabul edildiğine dair mektup almıştır. Lakin İngilizce yeterlilik belgesi gerekmektedir. İngilizce yeterlilik belgesini alabilmek için Cağaloğlu'nda Amerikan Kültür Merkezi'ne gider ve durumu yetkili kişiye İngilizce anlatır. *"Tamam" dedi adam "imtihani verdin ve geçtin."* Gerekli bütün evrakları hazırlar. Pasaport ve vize işlemlerini bitirir. Fakat gidiş ve yol masraflarına yetecek kadar parası olmadığından dolayı İstanbul'da biraz daha kalıp parayı denkleştirmek zorunda kalır. Vize süresi geçince Kasım ayında tekrar başvurur ve tekrar vize alır. Uçakla gitmek oldukça pahalı olacaktır en uygun yol önce Fransa'ya oradan da gemi ile Amerika'ya gitmektir.⁹⁶

1.2.7. Amerika Yılları

1948'in Aralık ayı başlarında Türkiye'den Marsilya'ya, oradan trenle Paris'e geçmiştir. Paris'ten Amerika'ya gitmek için uzun bir süre bilet arayan Karpat nihayet Rotterdam'dan Amerika'ya gidecek bir gemide yer bulur ve üç hafta süren yolculuktan sonra New Jersey'e ⁹⁷ oradan da Washington Üniversitesi'nin bulunduğu Seattle'a geçer. Şehre gelişinin ertesi günü üniversiteye gidip kaydını yaptırmış okulun yurduna yerleşmiştir. Birinci sömestrde Siyaset Felsefesi, Doğu Avrupa Tarihi ve İspanyolca derslerine yazılan Karpat, geçimini sağlamak için üniversitenin günlük bahçe işlerinde bahçıvanlık yapmaya başlamıştır. Romanya'da iken babası ile birlikte yaptığı bahçe işleri ve öğrendiği ziraat bilgileri burada onun geçimini sağlamasına yardımcı

⁹⁴ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze* (İstanbul: Timaş, 2013), 9.

⁹⁵ TRT Türk, "Avrupa'da Bir Türk, Prof. Dr. Kemal H. Karpat," 27.02.2019
<https://www.youtube.com/watch?v=AEKLxPrN4PA> [erişim tarihi 13.06.2020]

⁹⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 173-74.

⁹⁷ A.g.e, 174-78.

olmuştur. Derslerden arta kalan zamanlarda çocukluğundan beri sevdiği işlerle uğraşmak ona hem okula hem çevreye alışmak açısından olumlu katkıları olmuştur.⁹⁸

Karpat için birinci sömestr yeni ortama alışma süreci olduğu için biraz zorlu geçmiştir. İkinci dönem hem lisanını geliştirdiği hem de ortama biraz daha alıştığı için derslerinde daha başarılı olmuştur. Gelişme göstermesi hocaların dikkatinden kaçmamış ve 1949 yılı ikinci döneminin sonunda ortalamasının yüksekliğinden dolayı Alpha Cemiyeti üyeliği sertifikasına layık görülmüştür.⁹⁹ Seattle’da aradığı özgürlüğü, kimliğinden ve statüsünden dolayı dışlanmadığı ortamı bulmuştur. Dönem sonunda (1949) imtihanlarını başarı ile geçmiş ve master derecesini tamamlayarak tezini sendikacılık üzerine yazmaya karar vermiştir. Bu konuda daha önceden yaptığı çalışmalar olduğu ve İngilizcesini de oldukça ilerlettiği için tezini yaklaşık bir ay içerisinde bitirir.¹⁰⁰ Tez birkaç yıl sonra Kemal Sülker’in *İşçi Gazetesi*’nde 10 Ocak 1952 tarihinde 21. sayısından başlayarak ikinci sayfada yayınlanmaya başlamıştır.¹⁰¹ Bu süre zarfında kendini yetiştirmek için okulun sağladığı bütün olanakları kullanmaktadır. Derslerini ağırlıklı olarak Amerikan Tarihi, siyaset ve Rus Tarihi alanlarında dersler seçmiştir. Ünlü tarihçi Max Savelle’nin Amerika Tarihi derslerini almıştır. Avrupa kurumsallığı ve entelektüel yaşam tarzı burada olmadığı için ilk dönem yaşadığı bocalama sürecini artık atlatmıştır. Her zaman özlemini çektiği akademik yaşama, araştırmalar yapmaya kendini tamamen vermiştir. Ayrıca Seattle, Amerika’yı ve Amerikan halkını biraz daha tanıması için Kemal H. Karpat’a rahat bir ortam sunmuştur.¹⁰²

Edebiyat onun düşünce dünyasında ayrı bir yere sahiptir. Romanya’da iken ilk gençlik çağlarında Romenlerin ünlü şairlerini takip etmiş birçok şiir ezberlemiştir. O şair ve şiirlerden birisi de Mihail Eminescu’nun *Çobanyıldızı* adlı 98 kıtalık şiiridir.¹⁰³ Edebiyat ona göre tarihin kaydetmediği toplumdaki değişiklikleri kaydeder değerlendirir

⁹⁸ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 182.

⁹⁹ A.g.e, 184.

¹⁰⁰ Kemal H. Karpat, *Syndicalism*, A thesis submitted in partial fulfillment for the degree of Master of Arts University of Washington, 1950, yayımlanmamış master tezi.

¹⁰¹ Kemal H. Karpat “Sendikalar Hakkında Umumi Bilgiler” *İşçi Hakkı Gazetesi*, 10 Ocak 1952, Sayı 21-22-23-24-25, s. 2.

¹⁰² Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 186.

¹⁰³ Kemal H. Karpat, *Edebiyat ve Toplum* (İstanbul: Timaş, 2019), 8-10.

ve toplumun yalın tepkisini ortaya koyar. Toplumlari anlayabilmek için o toplumun edebiyatı iyi bir araçtır.¹⁰⁴ Mastırını tamamladığı 1949 yazında Amerikan Edebiyatına dair kitaplar okumak niyetindedir. Karpat hem geçimini sağlayabileceğı hem de rahatça Amerikan edebiyatına dair kitaplar okuyabileceğı bir ortam arayışına girmiştir. Daha önce iş bulmak için gittiğı okulun iş bürosundaki “*bir avukatın evinde yazlık bekçi aranıyor*” ilanına başvurur. Avukat ise Seattle’ın ileri gelen ailelerinden birinin oğlu ünlü Frank Bailey, eşi ise 1930’larda Dışişleri Bakanlığı yapmış Simpson ailesine mensuptur. Bailey, Kemal H. Karpat’tan Türkiye’den gelen Yahudi ailelerinin bazı hukuki işlemlerinde ücreti karşılığı Türkçe metinlerin çevirilerini yapması için yardım ister. Böylece Karpat bir yandan ABD’de akademi dışındaki “üst sınıf” ile tanışma diğer yandan 20. yy. başlarında Trakya’dan Amerika’ya göç eden Türkleri yakından tanıma fırsatı bulmuştur.¹⁰⁵

Amerika’da baroya kayıtlı olduğu için çalışma izni bulunan Kemal H. Karpat, ara dönem yaptığı işe son vermiş kendini daha geniş çaplı yetiştirmek istediğı için Seattle’dan ayrılmaya ve doktora için New York Üniversitesi’ne başvurmaya karar vermiştir. Başvurusu kabul edilince New York’a gelerek International House (Uluslararası Ev) denen ve yabancı öğrencilerle Amerikalı öğrencilerin beraber kaldıkları yurdun bir odasına yerleşmiştir. New York, onun için engin bir dünya ve hayatında istisnai bir yere sahiptir. Burada başta Erik Jan Zürcher olmak üzere Osmanlı-Türk Tarihi alanında çok sayıda hoca ile tanışmıştır. Aldığı dersler arasında Osmanlı Tarihi ile paralelliklerin olduğunu düşündüğü Rus Tarihi de vardır. Karpat’a göre Osmanlı Devleti tarihini ve gelişmesini anlayabilmek için Rusya modelinin de incelenmesi gerekmektedir.¹⁰⁶ Kendine göre yeni yeni ufuklar açmaya yeni paralellikler kurmaya tarihe kendi bakış açısı ile bakmaya çabalamaktadır.

1950 yılı New York tahayyül ettiği gibi özgürce yaşayabildiğı ve geniş bilgi kaynaklarına erişebildiğı ve ayrıca kendi siyasi ve ilmi düşüncelerini sistematize etmeye başladığı velud bir yıl olmasına rağmen Osmanlı topraklarında yetişen kurumsal bir Avrupa eğitimi alan Kemal H. Karpat, Amerikan pragmatizmi ve

¹⁰⁴ Kemal H. Karpat, *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular* (İstanbul: Varlık, 1962), 4.

¹⁰⁵ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 186.

¹⁰⁶ A.g.e, 188-198.

aceleciliği her şeyin maddi bir çıkar ilişkisi ile yürümesi karşısında bunalmıştır. Yavaş yavaş Amerika'dan ayrılmayı İstanbul'a geri dönmeyi düşünmektedir. 1950 senesinde Birleşmiş Milletler Örgütü, örgütün anlaşılmasını sağlamak ilerde üniversitelerde uluslararası dersler verecek eleman yetiştirmek amacıyla iki aylık staj programı açar. Kemal H. Karpata'ın bu programa başvurur ve kabul edilir. Üniversitenin Penfield Fellowship bursunu da kazanan Karpata böylece geçim sıkıntısı problemini de çözmüştür. Birleşmiş Milletler'de çalışırken bir taraftan da doktora imtihanlarını veren Kemal H. Karpata, tezini yazmak için Amerika'dan ayrılmak İstanbul'a dönmek niyetindedir. Bursunun bir miktarını alarak Türkiye'ye gelmek istediğini Atinalı Rum avukat olan Basil Vlavianos adındaki hocasına bahsedince¹⁰⁷ hocası Karpata'a Türkiye'ye gitmesi konusunda yardımcı olmuştur. Karpata, Avrupa'ya geldiğinde ailesini ve doğduğu toprakları ziyaret amacıyla Romanya'ya uğramak için Rumen vizesine başvurmuştur fakat başvurusu kabul edilmemiştir. Böylece II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan "iki kutuplu dünya" gerçeğinin soğuk yüzüyle karşılaşmış olur.¹⁰⁸

O sıralarda Türkiye'de özgürlük havası esmekle birlikte bir güvenlik meselesi olarak görülmeye başlanan komünizm, dolayısıyla sol ideoloji ile mücadele, eskiye oranla daha da sertleşmiştir.¹⁰⁹ Karpata, Amerika'ya gitmeden 1947'de kabul edilen Sendika Kanunu hakkında çalışmalar yapmıştır. Türkiye'de bulunduğu süreçte Kemal Sülker ile tanışmış ve onun vasıtasıyla 1947'den evvel kurulan birkaç sendika başkanıyla da dost olmuş sendika hareketini yakından takip etmiştir.¹¹⁰ Türkiye'de avukatlığa başlar ise de işçi avukatı olma niyetinden¹¹¹ dolayı Türkiye'ye gelince de sendikacılık konusu ile ilgilenmeye devam etmiştir. Türkiye'de Kemal Sülker'in *İşçi Hakkı* isimli gazetesinde bazı yazılar yazmaya başlamıştır. Karpata'nın master tezi 1952 senesinde gazetenin *İşçi Takvimi* eki ile birlikte dağıtılır.¹¹² Aynı sene gazetenin ikinci sayfasında Kemal H. Karpata'nın Sendikacılık üzerine yazıları da yayınlanmıştır.¹¹³ O

¹⁰⁷ Karpata, *Dağı Delen İrmak*, 200-10.

¹⁰⁸ A.g.e, 211-12.

¹⁰⁹ Krş. Elifnur Kılıç, Erol Kalkan, "1950-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Sol İdeolojinin Güvenikleştirilmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 69 (2021): 343-359.

¹¹⁰ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 389

¹¹¹ Karpata, *Dağı Delen İrmak*, 212-13.

¹¹² A.g.e, 157.

¹¹³ Karpata "Sendikalar Hakkında Umumi Bilgiler" *İşçi Hakkı Gazetesi*, Ocak 1952, s. 2.

yıllarda hükümette Demokrat Parti bulunmaktadır ve çok partili sistem Türkiye’ye bir nebze olsun nefes aldirmiştir. Doktorayı yarım bırakmış olmanın verdiği huzursuzluktan ve Türkiye’de söz sahibi olabilmek için liyakat sahibi olmak gerektiğini düşündüğünden dolayı altı ay sonra Amerika’ya geri dönmeye karar verir.

New York’a döner dönmez yarım bıraktığı doktora kurlarına kayıtlarını yaptırdıktan sonra daha önce stajyer olarak çalıştığı Birleşmiş Milletler bünyesinde Ekonomik ve Sosyal Konsey bölümünde açılan kadrolu pozisyona başvurmak için kurumun başkanı olan Ortadoğu uzmanlarından Charles Issawi ile görüşmeye gitmiştir. Yapılan mülakattan sonra Birleşmiş Milletler’e memur olarak kabul edilmiş 1951 senesinde Sosyal Planlama Bölümü’nde Birleşmiş Milletler PI kategorisinde memur olarak işe başlamıştır. Yaptıkları iş buraya dünyanın dört bir yanından gelen mektupları okumak, telhisini yapmak ve bunları müdüre sunmak ve alınacak kararlar üzerinde sonuca varmaktır. Birleşmiş Milletler’de çalışırken aynı zamanda New York Üniversitesi’ndeki doktorasına da devam etmektedir.¹¹⁴Okulu, işi ve sosyal organizasyonların beraber yürütmeye çalışan Karpas, bir yandan da yurdunda kaldığı International House’da konser, konferans gibi faaliyetlere iştirak etmektedir.¹¹⁵ Uluslararası bir öğrenci yurdu olan International House¹¹⁶ yurtdışından gelmiş yalnız öğrencilerin bir araya gelmesi tanışması ve dostluklar kurması için meşhur Rockefeller ailesi tarafından yaptırılmış bir yurttur. Bir dönem International House’da öğrenci komitesi başkanlığını yürüten Karpas¹¹⁷ başkanlığı döneminde konferans düzenleme yetkisine de sahip olmuştur. Türkiye’nin tanıtılması, sahip olduğu stratejik önemin uluslararası düzlemde daha iyi anlaşılabilmesine katkı sağlamak amacı ile düzenlediği konferansa konuşmacı olarak Birleşmiş Milletler Türkiye daimî temsilcisi Selim Sarper’i¹¹⁸ davet etmiş ve bu sayede Selim Sarper ile ilk kez karşılaşma ve tanışma fırsatı olmuştur.

¹¹⁴ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 216.

¹¹⁵ Karpas, *Bir Ömrün İnsanları*, 159.

¹¹⁶ International House, About, Our History

<https://www.ihouse-nyc.org/about-student-housing-in-ny/our-history/>

[erişim tarihi

06.05.2021]

¹¹⁷ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 217.

¹¹⁸ Selim Sarper’in Türkiye dışişlerindeki rolü hakkında bk. Cüneyt Akalın, “Tarihin Dönemecinde Bir Diplomat: Selim Sarper”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 14/1 (2000): 6- 19.

Bir yandan sosyal faaliyetlere ve BM'deki işine diğer yandan doktora derslerine devam etmektedir. BM ile sözleşmesinin tekrar yenilenme zamanı gelmiş ve grup başkanından devam edebileceğine dair onay almıştır.¹¹⁹ Fakat tam bu sırada Türkiye Birleşmiş Milletler temsilcisi Selim Sarper, Kemal H. Karpata'ı bürosuna çağırarak ve BM'de kendisinin haberi olmadan nasıl işe girdiğine, komünist olup olmadığına dair sorgulamıştır. Ayrıca Karpata'nın hakkında tahkikat yapıldığı, askerlik yapmak istemediği bilgisine ulaşıldığı, BM sosyal işler ile ilgili biriminde çalışmış olması ve sendikacılık ile ilgilenmesinden dolayı komünist olduğu kanaatine varıldığı olmuştur. Kemal H. Karpata ise askere gitmek için dört yıl daha süresi olduğunu ve bu sürede doktorasını tamamlamak istediğini söylese de Selim Sarper, askerliğini yapmadığından dolayı kontratının yenilenmemesi için Birleşmiş Milletler'e yazı yazacağını belirtmiştir.¹²⁰ Bir an önce askerlik yapması gereken aksi halde Türk vatandaşlığından çıkarılma tehlikesi ile karşı karşıya kalan Karpata¹²¹ vakit kaybetmeden Türkiye'ye dönecektir. Fakat Selim Sarper tarafından bu şekilde rencide edici bir şekilde sorgulanması Karpata'ı askerlik sonrasında akademik hayatını tekrar gözden geçirmesine sebep olacak ve doktora çalışmasını bir an önce bitirmek için teşvik edici bir rol oynayacaktır.¹²²

1.2.8. Askerlik Yılları: 1953-1955

1953 senesinde doktorasını yarıda keserek askerliğini yapmak için İstanbul'a gelen Karpata, Beşiktaş Askerlik Şubesi'nde kaydını yaptırdıktan sonra görev yeri olarak Ankara Yedek Subay Okulu'na gitmiştir. 5. Bölük'te başçavuş olarak askerlik görevine başladıktan bir süre sonra Karpata, içinde bulunduğu durumdan faydalanmayı ve lehine çevirmeyi başarmıştır. Anadolu'nun dört bir yanından gelen insanlarla tanışmak onun için bir fırsattır. Maruz kaldığı anlayışın aslında demokrasi karşısında büyük bir engel olduğunu düşünen Karpata, bundan sonra sendikacılık konusunu bir kenara bırakıp demokrasinin önünde duran bu anlayış ile mücadeleye etme kararını vermiştir.¹²³ Doktorasına konu olan '*Türkiye'de Demokrasi Tarihi*' o günlerde

¹¹⁹ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 159-160.

¹²⁰ Karpata, *Dağı Delen Irmak*, 219-222.

¹²¹ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 161-163.

¹²² Karpata, *Dağı Delen Irmak*, 234.

¹²³ A.g.e, 222- 231.

filizlenmeye başlamıştır. Ona göre demokrasi, kuru bir siyasi söylem olmaktan ziyade, herkesin kendi özünü ve kültürünü muhafaza ederek, olduğu gibi yaşama imkânı sahip olduğu “ileriye doğru adım atmayı sağlayan bir sistemdir”.¹²⁴

Çok çalışkan ve zorlukları fırsata çevirmeyi bilen Karpat, askerlik döneminde de hiç boş durmamıştır. Yedek subaylar akşamları serbest olduğu için Sıhhiye’de ev kiralamış Amerikan Kültür Derneği’nde İngilizce dersler vermeye başlamıştır. Amerika’ya döndüğünde doktorasını yaparken geçim sıkıntısı çekmemek için hem yedek subaylıktan hem de kurstan kazandıkları ile birikim yapmaya çalışmıştır. Ayrıca bir yandan da Ankara Milli Kütüphanesi’ne giderek doktora için doküman, belge ve bilgi toplamayı da ihmal etmemiştir. Bu esnada doktora konusu ile ilgili fikirlerini almak amacıyla Ankara’da Siyasi İlimler’de profesör olan Turhan Feyzioğlu ile görüşmek istemiş Turan Feyizlioğlu yoğunluğundan dolayı onu asistanı Şerif Mardin’e yönlendirmiştir. Şerif Mardin’le yaptığı görüşme sonucunda Mardin’in cevabı şayet Almanca bilmiyorsan bu konuda doktora yazman mümkün değil şeklinde olmuştur.¹²⁵ Çağdaş Türk tarihi ve düşüncesine damga vurmuş iki şahsiyetin tanışması böylece gerçekleşmiş olur.

1955 senesi yaz başlarında askerliğini tamamlayan Karpat, bir an önce New York’a dönmek niyetindedir fakat dönmeden önce üç ay gibi bir zamanı vardır. Bu süreyi değerlendirmek amacıyla Birleşmiş Milletler Ankara temsilciliğinde açılmış olan idari pozisyonundaki memuriyet için müracaatta bulunmuş ve yaklaşık altı ay bu görevde çalışmıştır. Bundan sonraki hedefi, her şeyi bir yana bırakıp Türk siyasetini tüm yönleri ile objektif olarak ortaya koyabileceği bir tez yazmaktır. Tez onun için bir hesaplaşmaya dönüşmüştür artık. Ancak zamanla tezini hesaplaşmadan öteye taşıyacak esas amacı akademik sınırlarla çevrili Türk Demokrasi Tarihi’ne yapıcı ve faydalı bir eser bırakmak olacaktır. BM’de görevi bitince 1956’da Amerika’ya dönen Kemal H. Karpat’ın ilk işi New York’ta bir ev kiralayıp bir an önce tezinin başına oturmak olmuştur.

¹²⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 232.

¹²⁵ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 296-297.

1.2.9. Doktora Tezini Yazma Dönemi

Kemal H. Karpat, 1956 yılı başlarında eski çalışma arkadaşlarını ziyaret etmek için BM'ye gittiğinde arkadaşları onun tekrar çalışması için teklifte bulunurlar. Fakat Karpat, yapılan teklifleri bütün mesaisini doktora tezine vermek istediği için reddetmiştir. Hayatının bu aşamasından sonra tek amacı akademik hayata devam etmek bireysel kariyer ve demokrasi mücadelesine yoğunlaşmaktır.

Amerika'da yaşamaya başladığı yedi yıl içerisinde kültürel şoku atlatmış olan Karpat, Amerika'nın yaşantısına uyum sağlamaya başlamıştır. Avrupa (Romanya), Asya (Türkiye) deneyimlerinden sonra onun özgür ruhuna en uygun yer belki de burası olmuştur. Romanya ve Türkiye'de yaşanan siyasi bunalımlar milliyetçi fikirler kişiye zorunlu olarak bir kültürü dayatırken Amerika'da siyasi bir rejime ve kültüre uymak zorunda değildir. Amerika'ya dönmüş gideceği yola karar vermiştir fakat içindeki karamsarlık devam etmektedir. Kendini son derece özgür hissediyor olsa da ait olduğu kültür ve kimlik, kişilik gibi temellerin üzerinde durmadığı müddetçe huzurlu olamayacağının doğru bir yol ve başarı kazanamayacağının da farkına varmıştır. Doğup büyüdüğü vatanında sağlam bir dini eğitim almış¹²⁶ modern bir Müslüman kimliğine sahiptir. Bu kimliği koruyabilmek ve sahip olduğu düşünce yapısını inancı ile bütünleştirebilmek için dini alanda derinlikli çalışmalar yapmaya karar vermiştir. Bu arada doktora tezini yazabilmek için Ankara'dan getirdiği malzemeleri tasniflemiş ve kendine bir çalışma metodu belirlemiştir. Olayları bütüncül ele alıp birbirleri ile ilişkilendirerek bir senteze varabilmeyi bilhassa Türkiye dâhilinde demokrasi ile ilişkili gelişmeleri kendi bağlamında ve anlamı içinde anlatmayı planlamaktadır. Bu konuda yazılmış tek kitap o zamanlarda Hukuk Fakültesi'nde iken hocası olan Tarık Zafer Tunaya'nın *Türkiye'de Siyasi Partiler* isimli kitabıdır. Kitap, İttihat ve Terakki döneminden itibaren kurulan partilerle ilgili bilgiler vermektedir. Fakat o doktora tezinde Türkiye siyasi tarihi içinde demokrasinin, siyasi fikirlerin gelişimine bakmak ve arkasında yatan düşünce ve kişileri anlamak ve anlatmak istemektedir.

Kemal H. Karpat, tezini bir an önce yazabilmek için altı ay geceli gündüzlü yoğun bir çalışma temposuna girmiştir. Mart ayında bir hafta sonu arkadaşları ile Appalachia

¹²⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 233- 240.

Trail’de yürüyüş yaptığı sırada¹²⁷ bir arkadaşı “Long Island’a yüz kilometre kadar mesafede bulunan Quogue adlı bölgede International House’da irade heyeti üyesi olan bir avukatın kiralık evine taşınmayı teklif eder.¹²⁸ Bu evin ilk sahibi Amerikan tarihinde önemli bir yeri olan Alexander Hamilton’dur.¹²⁹ Anayasa’yı imzalayanlar arasında yer alan ve Başkan George Washington tarafından 1789 yılında Maliye Bakanı olarak atanan¹³⁰Alexander Hamilton (1755-1804), Amerikan siyaset tarihinin önemli isimlerinden birisidir. Ev sahibi Bill Swan, Hamilton’un torununun torunudur.¹³¹ Karpata, evin sessiz ve sakin bir bölgede olmasından dolayı tezini daha rahat yazabileceğini düşünerek teklifi hemen kabul etmiştir. International House’dan buraya taşınacak öğrencilerin hemen hepsi New York’ta çalıştığından dolayı¹³² evin bir pansiyon gibi işletilmesi işleri de Karpata’a kalmıştır. Buradaki yaşamı ve ortamı kendine çok uygun hisseden Karpata, seneler sonra bu köyden bir ev almış ve Türkiye’den gelen birçok ünlü siyasetçi, devlet adamı ve akademisyeni misafir etmiştir.¹³³

1956 yılının sonlarına doğru tezini bitiren Kemal H. Karpata, savunmasını 1957 yılının Mart ayında¹³⁴ Tarık Zafer Tunaya’nın da bulunduğu jüriye karşı yapmıştır.¹³⁵ Tezini okuyanlar arasında Profesör Marshall Dimock¹³⁶ tezi çok değerli bulmuş Karpata’a okulda kalmasını teklif etmiştir.¹³⁷ Princeton Üniversitesi’nde Ekonomi Tarihi profesörü olarak bulunan ve daha önce Birleşmiş Milletlerde iken tanıştığı Charles Issawi, Karpata’a tezini incelemek istediğini uygun görülürse basılabileceğini belirtmiştir. Bu konuda basılması muhtemel kitapları değerlendirecek olan isim İstanbul Üniversitesi’nde hocalık yapmış olan Rustow Dankwart’tır. Dankwart’ın Princeton Üniversitesi’ne göndermiş olduğu raporda tezin şimdiye kadar yapılan

¹²⁷ Karpata, *Dağı Delen Irmak*, 241-43.

¹²⁸ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 445.

¹²⁹ Karpata, *Dağı Delen Irmak*, 243.

¹³⁰ Alexandre DeCoyende, “Alexander Hamilton United States Statesman <https://www.britannica.com/biography/Alexander-Hamilton-United-States-statesman> [erişim tarihi 13.06.2020]

¹³¹ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 443- 445.

¹³² Karpata, *Dağı Delen Irmak*, 244.

¹³³ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 445- 463.

¹³⁴ Karpata, *Dağı Delen Irmak*, 245.

¹³⁵ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 233.

¹³⁶ Karpata, *Dağı Delen Irmak*, 245.

¹³⁷ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 233.

Çalışmalardan çok daha kapsamlı ve bilgilendirici olduğunu ve en azından yirmi otuz yıl boyunca referans teşkil edeceğini belirtilmiştir. Princeton niversitesi bu rapor zerine Kemal H. Karpat'ın doktora tezini basmaya karar vermiş ve bunun için Karpat'a bir kontrat göndermiştir.¹³⁸ Kemal H. Karpat, vakit kaybetmeden tezini kitap haline getirebilmek için çalışmalara başlamıştır. Çünkü yeni dönemde üniversitede derslere başlayacağı için fazla fazla vakti yoktur. Fakat durum düşündüğü gibi olmaz. New York niversitesi'nden hocası Profesör Zürcher onu arayarak üniversiteden doktora almış öğrencilerin aynı üniversitede görev alamayacaklarına dair kural olduğunu bu nedenle üniversitede kadro veremeyeceklerini belirtir. New York niversitesi'nde ders verebilmesi için doktora üzerinden beş yıl geçmesi gerekmektedir. Zürcher, bu görüşmede Kemal H. Karpat'a başka üniversitelere başvurması konusunda yardımcı olmaya söz vermiştir.¹³⁹ Kısa bir süre sonra Montana niversitesi'nden Oscar Hammer, Kemal H. Karpat'a üniversitede asistan profesör olarak çalışma teklifinde bulunur.¹⁴⁰ Teklifi kabul eden Karpat, Eylül 1957 senesinde Montana niversitesi'nde asistan profesörlük görevine başlamıştır.¹⁴¹ Eğitim dönemi başladığında ağırlıklı olarak Amerika ve Uluslararası Tarih konularında dersler vermektedir. Bir süre sonra Ortadoğu, Osmanlı ve Türk Tarihi dersleri vermek için niversiteye teklifte bulunmuş, teklifi niversite idaresi tarafından kabul edilince bu konularda kendini daha iyi geliştirebilmek için yoğun bir çalışma içine girmiştir.

1.2.10. Vatan Toprağını Ziyaret

Uzun süredir ailesini görmemiş olan Kemal H. Karpat, 1958 dönem sonuna doğru ruhen bunalıma girmiştir. Psikoloji okuyan arkadaşlarından bu durumun göçmen kimliklerde ortaya çıktığını öğrenmiştir. Bunun zerine Montana niversitesi'nde dokuz aylık sözleşme biter bitmez ailesini görmek için Romanya'ya gitmeye karar vermiştir. Daha ncesinde Amerika'da daimî oturma vizesi "yeşil kart" almak için girişimde bulunmuştur. Fakat bu vizenin sonucunu beklemeden Rumen vizesine

¹³⁸ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 246- 247.

¹³⁹ Karpat, *Bir mrn İnsanları*, 233-34.

¹⁴⁰ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 248 ve kabul mektubu için bkz. Ekler bölümünde "University of Montana "Kemal H. Karpat, to join History and Political Science Department" <https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1089&context=newsreleases> [erişim tarihi 17.03.2021]

¹⁴¹ Karpat, *Bir mrn İnsanları*, 234.

başvuran Karpat, şayet Rumen hükümeti vize vermezse doğrudan Türkiye'ye geçmeyi planlamaktadır. Vize talebi üniversite yıllarında üye olduğu cemiyet nedeni ile reddedilmiştir. Bu cemiyet o Hukuk Fakültesi'nde öğrenci iken aralarında Adil Giray'ın da olduğu solcu sayılan (muhtemelen İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği) bir dernektir, fakat Kemal H. Karpat'ın bu dernekle doğrudan hiçbir ilişkisi olmamıştır. Türkiye'ye gitmek için Paris'e geldiğinde Rumen sefaretine uğrayan Karpat, vizesinin çıktığını öğrenince doğrudan Romanya'ya gitmiştir. 1958 yılı Romanya'da Rusların hâkim olduğu bir dönemdir. Karpat, ayrıldıktan on altı yıl sonra ilk kez ailesinin yanına gelebilmiştir.¹⁴² Romanya'da hâkim olan komünist yönetim ailesinin bütün mal varlıklarına el koymuştur.¹⁴³ Ailesini bu denli üzgün görünce onları Romanya'dan bir şekilde çıkarmaya karar veren Karpat, ailesini görmekten ne kadar memnun oldu ise Romanya'yı görmekten dolayı o kadar üzgündür. Romanya'nın II. Dünya Savaşı sonrası düştüğü durum onu derinden sarsmıştır. Doğup büyüdüğü yerlere gider ve Babadağ ve Armutlu Köyü'nü ziyaret eder.¹⁴⁴ 1946-1948 yılları arası Romanya'da ve Bulgaristan'da kurulan sosyalist partiler bazı sosyal reformlar gerçekleştirerek, azınlıklara eşitlik, kendi dillerinde gazete ve kitap hakları gibi birtakım haklar tanımışlardır. Demokrat bir sosyalizmin hâkim olduğu bu başarılı dönem Soğuk Savaş'ın 1946-47'de patlaması ile kısa süre sonra yerini daha baskıcı bir siyasete terk etmiştir. NATO'nun kurulmasına karşılık Sovyetler, Varşova Paktı'nı vücuda getirerek kendi tesir alanına giren ülkelerin iç ve dış siyasetini yakından kontrol etmeye başlamıştır.¹⁴⁵ Romanya'nın, 1955'de Varşova Paktı üyesi olmasıyla¹⁴⁶ Sovyetler, Romanya üzerindeki kontrolünü 1950-58 yılları arasında daha da artırmıştır. 1950-51 yıllarında yerli Komünist Partisi'ni destekleyerek yönetime gelmesini sağlamıştır. Demokrasi taraftarı eski partiler kapatılmış, liderleri tutuklanmış, Romanya'nın çok parlak entelektüelleri, demokrat yazarları hapse atılmıştır.¹⁴⁷ Rejimin etkileri köyde etkisini göstermiş araziler kamulaştırılmış, kolhozlar kurulmuş, köylüler öncesinde sahip oldukları arsalar üzerinde asker gibi

¹⁴² Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 250-259.

¹⁴³ A.g.e, 46-48.

¹⁴⁴ A.g.e, 259-260.

¹⁴⁵ A.g.e, 50-51.

¹⁴⁶ Dağkiran, "II. Dünya Savaşı'nda Romanya Türkleri", 334.

¹⁴⁷ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 50-51.

devlet için çalışır hale gelmişlerdir.¹⁴⁸ Kemal H. Karpat ailesinin gördüğü muamelenin ise Romanya komünist parti kaynaklı olmayıp Türkiye'nin dış politikaları nedeniyle olduğunu belirtir. Ona göre Sovyetlerin boğazlarda üs ve Kuzeydoğu Anadolu'da toprak istemelerine karşılık olarak Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alması ve Amerika'dan Truman Yardımı alması dolayısı ile Sovyet etkisi altındaki yönetimlerde Müslüman Türklere şüphe ile bakılmış ve ellerinden mal varlıkları alınmıştır.¹⁴⁹

Kemal H. Karpat'ın, Romanya'ya döndüğü zamanlarda özgürlükler son derece kısıtlıdır. Ailesi ile birlikte evde olduğu bir sırada tanımadıkları resmi görevli birkaç kişi “size Romanya’da yaptıklarımızı göstermek istiyoruz” diyerek Kemal H. Karpat’ı bir süreliğine alıkoyarlar ve Bükreş’i gezdirirler. Rejim ve Romanya hakkında sorular sorarak Karpat’ın rejim hakkındaki düşüncelerini almak isteyenlerin sıradan görevli değil rejim adına çalışanlar olduklarını anlaması uzun sürmeyecektir. Görevlilerle bir süre vakit geçirdikten sonra güvenlik amacı ile yaşadığı durumu izah eden iki mektup kaleme alır birini Amerika’daki arkadaşlarına diğerini de Türkiye’ye gönderir.

1.2.11. ODTÜ Yılları

Karpat, Romanya’da iken telefonlarının dinlenmekte olduğunu anlayınca Romanya’da daha fazla kalmak istemeyerek Türkiye’ye geçmiştir. Halen Montana Üniversitesi’nde görevlidir fakat o Türkiye’de çalışmanın yollarına aramaktadır. Bu sırada Ankara’da Ortadoğu Teknik Üniversitesi kuruluş aşamasındadır. Amme İdaresi (Kamu Yönetimi) dekanı ile görüşmek ve tanışmak için ODTÜ’ye giden Karpat, görüşmenin sonunda dekan Fuat Çobanoğlu’ndan Amme İdaresi bölümünün hem başkan hem de hocası olması için teklif almıştır.¹⁵⁰ Kuruluşunun ilk yıllarını Ankara’da TBMM arkasında bulunan barakalarda geçirmiş olan¹⁵¹ üniversitenin kadrosunun çoğunluğu Türk olmakla birlikte yurt dışından hocalar da getirtilmektedir. Üniversite, iktidarda olan Demokrat Parti, Başbakan Adnan Menderes ve BM desteği ile¹⁵² çalışmalarına devam ederken 1958 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın akademisyenler onuruna

¹⁴⁸ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 260.

¹⁴⁹ A.g.e, 52.

¹⁵⁰ A.g.e, 261-266.

¹⁵¹ Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Tarihçe, <https://www.metu.edu.tr/tr/tarihce> [erişim tarihi 13.06.2020]

¹⁵² Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 267.

verdiği resepsiyona Kemal H. Karpat da davet edilmiştir. Resepsiyonda Halil İnalcık ile tanışan Karpat'ı İnalcık daha detaylı konuşabilmek için evine davet etmiş¹⁵³ bu misafirlikten sonra tanışıklıkları devam etmiştir.

ODTÜ'de yoğun bir çalışma ile 1959'un Mart ayına kadar müfredatın hazırlanmasını tamamlamıştır.¹⁵⁴ Bu arada Princeton Üniversitesi'ne gönderdiği doktora tezinin düzenlenmiş hali nihâyet *Turkish Politics: The Transition to a Multi-Party System* adıyla 1959 Mart ayında yayınlanmıştır.¹⁵⁵ Türk siyasetini çok partili sisteme geçiş dönemini ve farklı ölçüler içinde anlatan kitap Türkçe'ye daha sonra "*Türk Demokrasi Tarihi*" olarak tercüme edilmiştir.¹⁵⁶

ODTÜ'nün kuruluşu ile ilgili Forum Dergisinin 130. sayısında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi asistanlarından Dr. Mümtaz Soysal'ın yazdığı eleştirel yazıya cevaben Kemal H. Karpat, 1959 yılı Forum Dergisi sayı 135 ve 136'da *Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Zaruri Bir Müdafaa* adında iki makale kaleme almıştır. Makalesinde Mümtaz Soysal'ın eleştirilerine cevap vermeden önce, bu üniversite hakkında umumi malûmat vermiş daha sonra üniversitenin kullandığı eğitim metotları, araştırma teknikleri, yenilikçi anlayışından bahsederek Mümtaz Soysal'ın iddialarına itiraz etmiştir.¹⁵⁷ Sosyal bilimlerde saha araştırmalarına önem veren Karpat, ODTÜ'de görev yaptığı süre içinde makinalaşmanın ziraat ve köy üzerindeki tesirlerini incelemek için öğrencileriyle birlikte köylere giderek bizzat incelemelerde bulunmuştur.¹⁵⁸ Bu incelemelerini daha sonra "Social Effects of Farm Mechanization in Turkish Villages" adı ile John Hopkins Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Dergisinde 1960 senesinde yayınlanmıştır. Türkiye'deki siyasi gelişmeleri yakından takip eden ve ilgi duyan Karpat, Türkiye'de iken 1957 seçimleri henüz yapıldığı için seçim sonrası Türkiye'si hakkında gözlemler yapma fırsatı da yakalamıştır. Yine bu konu ile ilgili gözlemlerini 1961 senesinde "The Turkish Elections of 1957" adı ile *The Western Political*

¹⁵³ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 195-196.

¹⁵⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 266.

¹⁵⁵ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 234.

¹⁵⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 250-251.

¹⁵⁷ Karpat, "Orta-Doğu Teknik Üniversite ve Zaruri Bir Müdafaa," *Forum*, c.12, S.135 (Ankara: 11 Kasım 1959), 9-10; Kemal H. Karpat, "Orta Doğu Teknik Üniversite ve Zaruri Bir Müdafaa," *Forum*, c.12, S.136 (Ankara: 11 Kasım 1959): 7-10.

¹⁵⁸ Karpat, "Orta Doğu Teknik Üniversite ve Zaruri Bir Müdafaa," 10.

Quarterly adlı dergide yayınlamıştır. Kemal H. Karpat, ODTÜ’de Amme İdaresi Enstitüsü’nün kuruması ile ilgili çalışmaları yoğun bir şekilde sürdürürken üniversite bölüme yurt dışından bir idareci getirmiş ve Karpat’ın kontratını yenilememiştir. Bunun üzerine Karpat, Montana Üniversitesi’ne geri dönmek durumunda kalmıştır. FBI tahkikatı sonucunda hak ettiği daimî yeşil kart vizesini İstanbul’dan alarak Montana’ya geri dönmüştür.¹⁵⁹

1.2.12. 1960’lı Yıllardaki “Mekik Akademisi”: Montana Üniversitesi, Harvard Üniversitesi, New York Üniversitesi, ODTÜ’lü Yıllar

1960’lı yıllarda Kemal H. Karpat gerek akademik gerekse özel hayatında yaşadığı değişiklikler vesilesiyle Amerika’daki çeşitli üniversiteler ve Türkiye’deki farklı faaliyetlerle dolu bir dönem geçirmiştir. Montana Üniversitesi’nde iken Türkiye’de 1960 darbesi gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Kemal H. Karpat, Montana Üniversitesi’nde 1960 darbesini konu alan bir konferans düzenlemiş ve darbeye dair görüşlerini ifade ettiği bir konuşma gerçekleştirmiştir.¹⁶⁰ Türk siyasetine ve siyaset bilimine her zaman büyük ilgi duyan Karpat, aynı yılın yazında darbe ile ilgili gelişmeleri yakından takip edebilmek ve tanık olabilmek için Türkiye’ye geri dönmüştür. Birçok kişi ile temasa geçmiş (Alparslan Türkeş ve Orhan Kabibay bu kişilerden ikisidir) olayları gün gün yakından takip etmiştir. 1960 darbesi ile ilgili edindiği bilgileri, görüşme ve tanıklıkları yaklaşık on yıl sonra yazdığı “The Military and Politics in Turkey 1960-64: A Socio- Cultural Analysis of a Revolution” adlı makalesinde kaleme almıştır.¹⁶¹

1.2.13. 1960 Darbesi ve Yeni Anayasanın İngilizceye Tecümesi: 1961

Dönem başı Montana’ya geri dönen Karpat, bir ders dönemini geçirdikten sonra 1961 yazında tekrar Türkiye’ye dönmüştür. İstanbul’da bulunduğu sırada darbe sonrası yönetime el koymuş olan Milli Birlik Komitesi tarafından yeni anayasa çalışmalarına katılması için Ankara’ya gelmesi gerektiğini belirten bir telgraf almıştır. Tarihe *participant* olarak katıldığı zamanlardan biridir. Yeni anayasa İngilizce’ye

¹⁵⁹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 279.

¹⁶⁰ A.g.e, 268- 279.

¹⁶¹ Kemal H. Karpat, *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 1655-1683.

çevrilecektir. Üç kişilik çeviri ekibinde Kemal H. Karpat'tan başka, Sadık Balkan ve Ahmet Uslu bulunmaktadır. İngilizce'ye çeviri işlerinin sonlarına yaklaşmıştır. 1957 senesinde Harvard Üniversitesi'nde katıldığı bir konferansta sunduğu¹⁶² “*Türk Edebiyatında Sosyal Konular*” adlı¹⁶³ tebliği çok beğenilmiş ve üniversite Kemal H. Karpat'a bir senelik çalışma teklifinde bulunmuştur. Çeviri işleri biter bitmez Karpat, Harvard Üniversitesi'nin teklifini değerlendirmek üzere Montana'ya dönmeden Harvard'a gitmiştir.¹⁶⁴ *Türk Edebiyatında Sosyal Konular* adlı çalışma Türkiye ve dünyada büyük yankı uyandırmış 1960 yılında iki makale halinde ‘*Middle East Journal*’da yayınlanmıştır. Eser Türkiye’de Varlık Yayınevi tarafından ilk kez 1961 senesinde Türkçe olarak basılmıştır.¹⁶⁵

1.2.14. Harvard Üniversitesi Tecrübesi: 1961-1962

Karpat 1961-62 yıllarında Harvard’da Ortadoğu Bölümü’nde çalışmıştır.¹⁶⁶ Türkiye’den tanıdığı Hukuk Fakültesi’ndeki Anayasa profesörü hocası Hüseyin Nail Kubalı ile Ankara’da askerlik yaptığı dönemde tanıştığı Şerif Mardin Harvard’dadır.¹⁶⁷ Kemal H. Karpat, burada çalıştığı dönemde Eleanor Roosevelt, Henry Kissinger, Jimmy Carter döneminde başkan danışmanı ve aynı zamanda milli güvenlik kurumunun başkanlığını yapmış Zbigniew Brzezinski ve Harvard’da derslerine girme fırsatı bulduğu İslamiyet hakkında araştırmaları ile ünlü oryantalist Sir Hamilton Gibb gibi dünyaca ünlü kişilerle tanışmıştır. Halk evleri ve Köy Enstitüleri ile ilgili çalışmalarını da Harvard’da görev aldığı sıralarda hazırlamıştır.¹⁶⁸ Karpat Harvard’da hocalıktan ziyade araştırmaları ve konferanslarla meşgul olduğu için¹⁶⁹ darbe sonrası Türkiye’yi yakından gözlemlemek amacıyla Anadolu’ya seyahat imkânı bulabilmiştir. Karpat bu seyahatlerinde Robert Koleji’nden ve Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden ders vermesi için teklif almıştır. Montana Üniversitesi’ne dönmek istemeyen Karpat, teklifleri hemen kabul etmiş ve her iki okulda dersleri eş

¹⁶² Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 285-286.

¹⁶³ Karpat & Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, 150.

¹⁶⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 289.

¹⁶⁵ Karpat & Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, 151.

¹⁶⁶ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 471-478; Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 289.

¹⁶⁷ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 339.

¹⁶⁸ A.g.e, 471-77.

¹⁶⁹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 289.

zamanlı yürütmeye çalışmıştır. Kemal H. Karpat, Anadolu'ya yaptığı seyahatleri bir bakıma kendi iç dünyasına yaptığı yolculuklar olduğunu belirtmektedir. Toplumu anlamaya, tanımaya, taşıdıkları dini, kültürel değerleri öğrenmeye çalışırken kendi kimlik ve duruşunun yerini daha iyi konumlandırmıştır. Bir yandan da halkın darbeden sonra beklentilerine dair araştırmalarından elde ettiği malzemeleri, bilgileri düzenlemekle meşgul olmaktadır.¹⁷⁰ Bu dönemde yine Türkiye'de kısmen de olsa gelişen demokrasi sayesinde bazı sendika liderlerini evine davet edip onlarla sohbetler etmeye çalışmıştır.¹⁷¹ Aynı yıl İngiltere Dış İşleri Konseyi'nden Profesör Bernard Lewis, Kemal H. Karpat'ı İngiltere'ye davet ederek “1960'dan sonra Türkiye'nin dış siyasetinin ne gibi bir istikamet alabileceğini” konu alan bir konuşma yapmasını istemiş, Karpat 1961 yılı sonunda Londra'ya gitmiş hazırladığı konuşmayı sunmuştur.

1.2.15 New York Üniversitesi Tecrübesi

1962 yılı Kemal H. Karpat'ın hem özel hayatında hem de akademik hayatında önemli değişikliklerin olduğu bir yıl olmuştur. Montana Üniversitesi'nden çok daha iyi şartlarda New York Üniversitesi'nden teklif almıştır. Montana Üniversitesi daha önceden ona daimî olarak kalabileceğini bildirmişlerse de Kemal H. Karpat, Montana Üniversitesi'ni arayarak dönmeyeceğini, oradan istifa ettiğini bildirmiş New York Üniversitesi'ne geçmiştir. Aynı yıl annesi ve eniştesi Rumen yönetiminin kontrolü gevşettiği bir sırada onu görmek için Romanya'dan Türkiye'ye gelmişlerdir.¹⁷² Kemal H. Karpat, 38 yaşındadır. Geçirmiş olduğu bir rahatsızlıktan dolayı Amerikan Hastanesi'nde üç hafta yatmış ve basit bir hastalıkta yalnız kalmak onu derinden sarsmıştır. Yalnızlık hissini yoğun yaşadığı sırada ailesinin baskısı ile evlenmeye karar vermiştir. 1962 senesinde baba tarafından Azeri anne tarafından Kazanlı Refika adlı hanımefendi ile evlenmiştir.¹⁷³ Bu arada New York Üniversitesi'nde derslere başlamadan evvel Profesör Dankward Rustaw ve Robert Ward'ın hazırladığı bir 14

¹⁷⁰ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 290.

¹⁷¹ A.g.e, 157.

¹⁷² Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 291.

¹⁷³ Selim Efe Erdem, *Star Gazetesi*, 15.12.2012 [erişim tarihi 06.05.2020]

<https://www.star.com.tr/pazar/buyuk-aski-shirleynin-evlenme-teklifi-yerine-turkiyeyi-tercih-etti-haber-712276/> [erişim tarihi 06.05.2020]

Kasım 1961 Gould House'da¹⁷⁴ yapılan “Japonya ve Türkiye'nin Politik Modernleşmesi” konulu konferansa katılmıştır.¹⁷⁵ Konferansta Osmanlı'da basının gelişmesi ile ilgili *The Mass Media* başlıklı bir tebliğ sunmuştur. Aynı konferansta Halil İnalcık da “Türkiye'nin Modernleşme Tarihi”¹⁷⁶üzerine, Arif Payaslıoğlu ise “Türkiye’de Siyasi Liderlik ve Siyasal Partiler” konusunda bir tebliğleri bulunmaktadır.¹⁷⁷ O konferansta sunulan tebliğler iki sene sonra Princeton Üniversitesi tarafından *Political Modernization in Turkey and in Japan* adıyla basılmıştır.¹⁷⁸ Kemal H. Karpat, bu kitapta yer alan tebliğleri daha sonraları Abdi İpekçi’ye vermiş Milliyet Gazetesi’nde yayımlanmıştır.

New York’tan da almış olduğu davetiye dolayısı ile 1962 yılının Ağustos ayında New York’a dönmüş yeni eğitim dönemi ile birlikte üniversitede dersler vermeye başlamıştır.¹⁷⁹ Aynı dönem New York Üniversitesi’nin Tarih ve Siyasi İlimler Fakültesi’nin Saha Araştırmaları Merkezi’ne üye olmuştur.¹⁸⁰ 1962 eğitim yılının tamamı ve 1963 yılının başlarına kadar New York Üniversitesi’nde Devletlerarası İlişkiler, Ortadoğu gibi konularında ve araya da Osmanlı ve İslam başlıklı dersler koyarak görevine devam etmiştir. Türkiye’yi tanıtmak, Türk insanının iyiliğini ortaya

¹⁷⁴ Lucian W. Pye, *Communications and Political Development*, (ABD: New Jersey Press, 1967)

https://books.google.com.tr/books?id=ow7WCgAAQBAJ&pg=PR7&clpg=PR7&dq=gould+house+conferences+in+1961+about+modernization+in+japan+and+turkey&source=bl&ots=3qoVhpw0FW&sig=ACfU3U2McXu1UpAT1Kqs3G84AiDKp_8Gng&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwi_td2pkKDPAhUixaYKHb7QBjQQ6AEwAnoECAkQAQ#v=onepage&q&f=false [erişim tarihi 13.06.2020]

¹⁷⁵ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 293.

¹⁷⁶ Halil İnalcık, “The Nature of Traditional Society,” *Political Modernization in Japan and Turkey*, ed. Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, (ABD: Princeton University Press, 1968): 42-63.

https://books.google.com.tr/books?id=RFHWCgAAQBAJ&pg=PR7&hl=tr&source=gb_s_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false [erişim tarihi 07.05.2020]

¹⁷⁷ Arif Payaslıoğlu, “Leadership and Political Parties,” *Political Modernization in Japan and Turkey*, ed. Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, (ABD: Princeton University Press, 1968): 411-433.

https://books.google.com.tr/books?id=RFHWCgAAQBAJ&pg=PR7&hl=tr&source=gb_s_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false [erişim tarihi 07.05.2020]

¹⁷⁸ Political Modernization in Turkey and in Japan <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691649290/political-modernization-in-japan-and-turkey>

¹⁷⁹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 292-93.

¹⁸⁰ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 264.

koymak çabasından ve kimliğinden emindir lakin Türkiye’de iken Anadolu’ya yaptığı seyahatler ve Türk siyasetinin benimsediği, halka da benimsetmeye çalıştığı laiklik anlayışı onun din, kimlik düşüncesine yakın durmamaktadır.¹⁸¹ Yetiştği topraklar, ait olduğu köken ve almış olduğu Mecidiye Medresesi’ndeki eğitim onun bir inanca sahip olmasına ve bunu muhafaza etmesine modern bir Müslüman olarak yetişmesine olanak sağlamıştır. Dolayısı ile arayışı içinde olduğu Müslümanlık kimliğini de bu yönde geliştirmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun için İslam’la ilgili temel eserleri okumaya başlamış ve okuduklarını da pratiğe dökerek üniversitede İslam’ın temel bazı siyasi, sosyal konularını ele alan seminerler vermiştir.¹⁸²

1961 senesinde Doğan Avcıoğlu yönetiminde çıkartılmaya başlanan *Yön* adlı derginin ilk sayısında aralarında yazar, siyaset adamı, akademisyen, hukukçu, bürokratin bulunduğu 500 kadar aydın *Aydınlar Bildirgesi* adlı bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride Atatürk devrimlerinin amaçladığı çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın, eğitim davasının sonuçlandırılmanın, Türk demokrasisinin yaşatılmasının ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesinin ancak devletçilik yolu ile olacağını ve devletçilikten kast ettiklerinin ise iktisadi alana devletin müdahalesi olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁸³ Kemal H. Karpat, yakın arkadaşı Siyasal Bilgiler Fakültesinde hocalık yapan Aydın Yalçın’ın çıkardığı *Forum* dergisinin¹⁸⁴ 208-209-210. sayılarında¹⁸⁵ meclisin üstünde planlama kuruluna yetki vermenin faşistçe olduğunu ve demokrasiyi mahvedeceğini belirten bildiriye karşı eleştirel bir yazı dizisi kaleme almıştır. Karpat’ın bu eleştirel yazıları sol camiadan oldukça sert tepkiler görmüştür.¹⁸⁶

1.2.16 1963: Columbia Üniversitesi

Türkiye’de ve dünyada sürekli yazıları yayınlanan ve giderek tanınırlığı ve bilinirliği artan Karpat’a bir teklif de 1963 senesi yazında Columbia Üniversitesi’nden gelmiştir. Üniversite Karpat’a Ortadoğu bölgesi ile ilgilenen profesörlere yönelik seminer vermesi için teklifte bulunmuştur. Bu teklifi memnuniyetle kabul eden Karpat,

¹⁸¹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 294.

¹⁸² A.g.e, 241.

¹⁸³ *Yön Dergisi*, 1 (20 Aralık 1961):12-13.

¹⁸⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 301.

¹⁸⁵ Kemal H. Karpat, *Yön ve Devletçilik Üzerine*, *Forum*, c.15, S. 208 (Ankara, 1962), 8-9.

¹⁸⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 302.

kapsamlı bir seminer programı hazırlamıştır. Seminerlerden olumlu geri dönüşler alması onu bu alanlarda daha çok çalışmaya sevk etmiştir. Saha çalışmalarına özel önem veren Karpas, 1964 yaz döneminde Lübnan, Suriye, Ürdün ve Mısır'a giderek o yazı Arap ülkelerinde geçirmiş, basın ve akademi çevreleri ile bir araya gelmiş alanında derinleşmesini sağlayan çalışmalar yapmış, dokümanlar toplamıştır. Tüm bu çalışmaları ve dokümanları bir araya getirerek hazırlamış olduğu kitabı 1968 yılında *Political and Social Thought in the Contemporary Middle East* (Çağdaş Ortadoğu'da Sosyal ve Siyasi Düşünce) adı ile yayınlamıştır. Ortadoğu Arap Ülkelerinde Politik ve Sosyal Düşünce, İsrail'de Politik ve Sosyal Düşünce, İran'da Politik ve Sosyal Düşünce, Türkiye'de Politik ve Sosyal Düşünce konularında çeşitli makalelerden oluşan kitap, ABD'de ders kitabı olarak okutulmuş genişletilmiş ikinci baskısı New York'da Praeger adlı bir yayınevi tarafından tekrar basılmıştır.¹⁸⁷

Kemal H. Karpas, ailesini görmek için 1964 yılında ikinci kez Romanya'ya gitmiştir. Bu kez önceki ziyaretinden daha temkinli ve daha deneyimli olan Karpas, Romanya'da birkaç gün kaldıktan sonra Türkiye'ye¹⁸⁸ geçmiştir. Karpas, her zaman ilgi odağında olan Türk siyasetinin kritik bir döneminde ülkeyi yönetme görevini üstlenmiş, demokratik bir kişilik olduğunu düşündüğü devlet adamı Süleyman Demirel ile tanışmak arzusundadır. Adalet Partisi'nde aktif çalışan yakın dostu Aydın Yalçın aracı olmuş ve Karpas'ı 1964 senesinde Süleyman Demirel ile tanıştırmıştır. Karpas, sonraları Süleyman Demirel'in Güniz Sokak'taki evinde konuğu olmuş ve Türk siyaseti ile düşüncelerini Demirel ile paylaşmıştır. Bu görüşmelerden birinde ailesini Türkiye getirmek için Süleyman Demirel'den resmî destek istemiştir.¹⁸⁹

Esasen Türkiye'ye gelmesinin bu seferki amacı New York Üniversitesi'nin düzenlediği, orta sınıf ve işçi sınıflarının oluşumlarını, temsiliyetlerini ve entelijansiyasını incelemeye yönelik hazırlamakta olduğu bir konferansa işçi sınıfının durumunu anlatması için Bülent Ecevit'i davet etmektir.¹⁹⁰ Ecevit'in daveti kabul etmesinden sonra New York'a dönen Karpas, konferans sonrası Bülent Ecevit'i Long

¹⁸⁷ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 301; ayrıca bk.

<https://www.amazon.com/Political-Social-Thought-Contemporary-Middle/dp/0275915417>
[erişim tarihi 13.06.2020]

¹⁸⁸ Karpas & Karpas, *Acıyı Bal Eylemek*, 151-52.

¹⁸⁹ Karpas, *Bir Ömrün İnsanları*, 18-23.

¹⁹⁰ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 304.

Island'daki evinde konuk etmiştir. Sohbetleri sırasında Halk Partisi'nde hâkim gruba, demokrasiye giden yolda Halk Partisi'nin altı okunun bir arada uygulanamayacağına ve CHP'nin her şeyi dünyevileştirdiği Türk halkının ayrılmaz bir parçası İslam dinine yaşam hakkı tanımak istemediğine dair görüşlerini Ecevit ile paylaşmıştır.¹⁹¹ O konferansa sunulan tebliğler ve Bülent Ecevit'in *Labour in Turkey As a New Social and Political Forces* adlı makalesi¹⁹² (*Yeni Bir Sosyal ve Siyasi Güç Olarak İşçiler*) ve Kemal H. Karpat'ın üç yazısı ile birlikte 1973 yılında *Social Changes and Politics in Turkey Structural and Historical Analyses* ismiyle kitap olarak yayınlanmıştır. Yine aynı yıl üniversitenin ders programlarına eklediği üçüncü dünya ülkeleri ile ilgili yeni derslere öğrencileri yoğun ilgi göstermişlerdir. Bu arada yürüttüğü doktora programlarının sayısı kırkı bulmuştur. New York Üniversitesi öğretim üyelerine yedi yıllık süreden sonra verdikleri daimî kürsü “*tenure*” hakkını başarılarından dolayı Karpat beş yıl içerisinde almıştır. Fakat Kemal H. Karpat, Osmanlı Türk tarihine ağırlık vererek Osmanlı tarihinin dönüşümü sürecinde en etkili unsurlar olan âyânlar, sultanlar, reformlar gibi konulara eğilmek ve bu konularda çalışmalar ortaya koymak istemektedir. Üniversitenin yoğun temposu nedeniyle bu konulara zaman ayıramamasından dolayı üniversiteden ayrılmayı düşündüğü sırada Wisconsin Üniversitesi'nden sosyal bilimlerle tarihi bir araya getirerek yeni bir tarih yazma süreci başlatmak istediklerini bu konuda eksikliklerin tamamlanması için uzman isimlere ihtiyaçları olduklarını ve Kemal H. Karpat'ı da aralarında görmek istediklerine dair bir mektup almıştır. Mektup bir bakıma Kemal H. Karpat'ın aradığı fırsatı sunmaktadır. New York'ta bulunduğu şartlar onun için çok rahattır fakat o yeni bir tarih yazımı ve aradığı çalışma konularının Wisconsin'de gerçekleştirebileceğine inancı nedeniyle Wisconsin Üniversitesi'nin teklifini kabul etmiştir. Bu kararı vermesinde etkili olan diğer gelişme ise eşi ile ayrılma kararı almaları ve New York'tan uzaklaşacak olmasıdır.

¹⁹¹ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 43.

¹⁹² Kemal H. Karpat, and Contributors, “Social Change and Politics” <https://books.google.com.tr/books?id=rlhD9SjavRcC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false> [erişim tarihi 13.06.2020]

1.2.17. 1967: Wisconsin Üniversitesi'ne Geçiş

Karpat, 1967 sonbaharında Wisconsin'a taşınmıştır. Yaşadığı yoğun duygusal geçişler, alıştığı ortamı tekrar bırakması Kemal H. Karpat'ı ruhsal olarak sarsmıştır. Wisconsin'a gittiği ilk günlerde buranın havasını Dobruca'ya benzetince kendini daha iyi hissetmiş ve ferahlamış yeni taşındığı ortamın ona uygun olduğunu düşünmüştür. Karpat Wisconsin Üniversitesinde çalıştığı başta Türkiye'deki üniversiteler ve akademik çevreler başta olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerindeki akademisyenler ve kurumlarla irtibatını sıkılaştırmış ve bunlarla pek çok ortak çalışmaya imza atmıştır. Bunlardan bazılarında misafir hoca olarak da bulunmuştur.

Wisconsin'da göreve başladığı ilk sene yani 1967 yılında yoğun çalışma ortamına giren Karpat, Brüksel'de gerçekleştirilen Uluslararası Siyasi İlimler Cemiyeti'nin toplantısında "*İdeolojinin Sosyal ve Toplumsal Gelişmede Etkisi*" adlı bir tebliğ sunmuştur.¹⁹³ Wisconsin'de görevi devam ederken aynı zamanda John Hopkins Üniversitesi'nin Uluslararası İlişkiler Okulu'nda "Türkiye Siyasi Partileri" üzerine de dersler vermiştir.¹⁹⁴ Bu arada Süleyman Demirel ile görüşmesinde ailesinin Türkiye'ye getirilmesi için istediği destek Türk hükümetinde karşılık bulmuş ve Türk hükümeti, Rumen hükümetine Karpat'ın ailesinin Türkiye'ye gelmesine izin verilmesi için nota göndermiştir. Fakat verilen ilk notaya karşılık alınamamış ikinci bir nota daha gönderilmiş bu notaya cevaben ailesinin Türkiye'ye gelmesine izin verilmiştir.¹⁹⁵ Karpat'ın ailesi zorlu bir yolculuktan sonra 1967 yılının Temmuz ayının başlarında Türkiye'ye gelmişler ve Kemal H. Karpat da ailesiyle ilgilenmek üzere Wisconsin Üniversitesi'nden altı ay izin alarak İstanbul'a gelmiştir.¹⁹⁶ Karpat'ın ailesi de Türkiye'de *Karpat* soyadını resmi olarak almışlardır.¹⁹⁷

1967 yılı sonbaharında Wisconsin'da derslere başlayan Karpat, ağırlıklı olarak "Osmanlı Tarihi ve Modern Türkiye Gelişmeleri" üzerine çalışmalar yürütmüş ve bu

¹⁹³ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 304-18.

¹⁹⁴ A.g.e, 341.

¹⁹⁵ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 24.

¹⁹⁶ Karpat & Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, 153-154; Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 315-16; Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 24.

¹⁹⁷ Nurgül Uzunel "Kemal H. Karpat" edisyon "Türkiye'nin Birikimleri-5 Tarihçiler" (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2015):184.

konularda dersler vermiştir.¹⁹⁸ Üniversitede Orta Doğu'ya ilişkin derslere öğrencilerin ilgisinin arttığını gözlemleyen Karpas, programına “20. Yy’da Ortadoğu” adlı bir ders ilave etmiştir. Bu ders öğrencilerinin sayısını artırınca Türkiye’den almış olduğu desteklerle üniversite kütüphanesine binlerce kitap getirtmiş böylece üniversite bünyesinde Amerika’nın en önemli Türk kütüphanesini kurmuştur.¹⁹⁹ Wisconsin Üniversitesi’nden bir s6mestr izin alan Karpas, 1968 yılı başlarında hem ailesini görmek hem de göç ve arşiv araştırması yapmak için tekrar İstanbul’a gelmiş ODTÜ rektörü Kemal Kurdaş’ın daha önce vermiş olduğu ODTÜ’de çalışma teklifini görüşmek üzere Ankara’ya gitmiştir. Görüşmeden sonra ODTÜ’de Sosyal İlimler Bölümü’nde “Türkiye’nin Sosyal Yapısı ve Değişimleri” adlı ders vermeye başlamıştır. Bu dersin yanı sıra aynı zamanda İstanbul Robert Koleji’nde bir derse girmektedir. New York Üniversitesi’nden Wisconsin’e henüz geçmeden önce kendisinden Amerikan liselerinde okutulacak kısa bir Orta Doğu kitabı yazması istenmiştir. Bunun üzerine daha önce Ortadoğu seyahatleri sonrasında hazırlamış olduğu ve o yıl basılmış olan *Günümüz Orta Doğusu’nda Siyasi ve Sosyal Düşünce*” (Political and Social Thought in the Middle East) adlı kitabı yaklaşık bir ay içinde nispeten kısaltarak ders kitabı haline getirmiştir.²⁰⁰ Kemal H. Karpas, Türkiye’de olduğu 1969 yılında Milliyet Gazetesine “Türkiye’de Gecekondu” sorununu ele aldığı 15 günlük bir yazı dizisi yayınlamıştır. Karpas, bu yazı dizisinde 1968 Nisan-Haziran ayında yapmış olduğu saha araştırmalarına dayanarak endüstrileşmenin, şehirleşmenin yani sosyal yapı değişikliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkan gecekondulaşma sorununu ele almaktadır²⁰¹. Yine New York Üniversitesi’nden ayrılmadan evvel büyük kısmı profesör, araştırmacı ve Ortadoğu uzmanlarından oluşan Orta Doğu Araştırmaları Cemiyeti (MESA, *Middle East Studies Association*) kurulmuştur.²⁰² Sahada öncü isimlerden biri olan ve New York Üniversitesi’nde profesör olan William Zartman öncülüğünde kurulan program zamanla Arap kökenli veya Arap tarihinde uzman Amerikalı hocaların programı haline gelmiştir.²⁰³ Kemal H. Karpas, bu

¹⁹⁸ Karpas, *Dağı Delen İrmak*, 316.

¹⁹⁹ Karpas, *Bir Ömrün İnsanları*, 272.

²⁰⁰ Karpas, *Dağı Delen İrmak*, 319-43.

²⁰¹ Milliyet Gazetesi, 15-30 Haziran 1969.

²⁰² Middle East Studies Association, “Founding Fellows,” <https://mesana.org/about/founding-fellows> [erişim tarihi 13.06.2020]

²⁰³ Karpas, *Bir Ömrün İnsanları*, 273.

enstitünün 1971-1972 senesinde (MESA) İdari Kurul'una seçilmiş 1972 senesinde başkanlığını yürütmüştür. Öteden beri Türk ve Osmanlı Tarihi üzerine çalışmalar yapmak isteyen Kemal H. Karpaz, MESA'nın daha çok Arap coğrafyası üzerinde çalışmalara yoğunlaşması nedeniyle doktora öğrencilerinden Üner Tugay ile birlikte 1971 yılında Türk Etütleri Enstitüsünü kurmaya karar vermiştir.

1960'lı yıllarda Türkiye'de iç göçler yaşanmakta köy kent nüfusunda büyük değişiklikler olmaktadır. Karpaz, yaşanan iç göçlerin Türkiye'nin yapısını, felsefesini, kültürünü kökten değiştireceğini düşünmekte ve tarım işçiliğinden endüstri işçiliğine geçen insanın şehir hayatına uyumu, yaşantısı, düşünce tarzı alışkanlıklarındaki değişiklikler ve büyük şehrin bu durumdan nasıl etkileneceğine dair bir çalışma yapmak istemektedir. Türkiye'ye gelmesindeki nedenlerden biri de budur aslında: Yaşanan göçlerle ilgili saha çalışması yapmak. Uzun süredir üzerinde düşündüğü Türkiye'de Göç konulu araştırma planını ODTÜ'de Sosyal Bilimlerin başında olan Mübeccel Kıray Hanım'la dönem sonunda paylaşmış Mübeccel Hanım'dan olumlu bir cevap almıştır. Mübeccel Hanım, Karpaz'a araştırmanın yöntemini onun belirlemesini maddi kaynağını Ford Vakfı'nın araştırmalar için üniversiteye vermiş olduğu para ile karşılanabileceğini söylemiştir. Kemal H. Karpaz, 16 kişisi kendi öğrencilerinden geri kalanını İstanbul'dan seçtiği bir kadro kurmuştur. Üç ay süren çalışmalarda anket grubunun başında Robert Koleji'nde öğrenci olan Deniz Engin Akarlı'yı getirmiştir.²⁰⁴ Karpaz ve ekibi bugün Hisarüstü olarak bilinen Emirgan'ın arkasında oluşan gecekonduarda yaşayanlarla görüşmeler yapmışlar onların sorunlarını çok uzun sorulardan oluşan bir anketle tespit etmeye çalışmışlardır.²⁰⁵ Ofis merkezi Boğaziçi Üniversitesi'dir. Çalışmalar sadece İstanbul gecekonduarı ile sınırlı kalmamış Karadeniz bölgesinden gelen göçmenlerin köylerine de gidilmiş ve göç nedenleri bizzat yerinde de incelenmiştir. Anketlerin yapılmasına iştirak eden Kemal H. Karpaz yaklaşık yüz anketi de bizzat kendisi yapmıştır.

²⁰⁴ İleride Türkiye'nin önde gelen Osmanlı tarihçileri arasında yerini alacak olan Akarlı Yüksek Lisansını 1972'de Wisconsin Üniversitesi Tarih bölümünde tamamlamıştır. <https://www.biyografi.info/kisi/engin-akarli> [erişim tarihi: 31.12.2021]

²⁰⁵ Karpaz, *Dağı Delen İrmak*, 330-45

Mübeccel Hoca'nın destekleri ile tamamlanan çalışma Cambridge Üniversitesi tarafından²⁰⁶ İngilizce olarak 1976 yılında *The Gecekondu Rural Emigration in Urbanization* adı ile yayınlanmış yayımlandıktan ancak otuz beş sene sonra Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu araştırmaya dair bilgiler 2003 yılında İmge Yayınevi tarafından basılan *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm* adlı kitapta bulunmaktadır. 1968'li yıllar Türkiye'nin Batı ile yakın temas içinde olduğu fikir kulüplerinin ve hareketlerinin yeni yeni neşet etmeye başladığı ve demokratik siyasal çabaların gelişmeye başladığı bir dönemdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal siyasal ve düşünce alanlarında gelişebilmesi için yeni yaklaşımlara, düşüncelere, yeni görüşlere ve araştırmalara ihtiyacı vardır. Bu düşünceler içinde 1968 sonunda gittiği Madison'dan 1969 yılı başında Türkiye'ye dönmüş ve yarım sömestr ders vermiştir. Dönem sonunda tekrar Madison Wisconsin Üniversitesi'ndeki derslerine devam etmiş 1971 senesinde tekrar Türkiye'ye gelmiştir.

1.2.16. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Kemal H. Karpat

Kemal H. Karpat 60'lı yıllar boyunca Amerika ile Türkiye arasında adeta bir “mekik akademisyenliği” yapmıştır. Artık “talep edilen” bir hoca olması hasebiyle bazı dönemler Amerika'da ders verirken bazı dönemlerde Türkiye'de ders vermiş ve neredeyse bölünmüş bir hayat yaşamıştır. Ta ki Türkiye'de 12 Mart Muhtırası verilmesinden sonra Karpat'ın ODTÜ ile ilişkisinin kesilmesinden sonra nerede yaşayacağına dair nihai karar verinceye kadar.²⁰⁷ Muhtıra sonrası öğretim üyelerinin bazıları okuldan uzaklaştırılmış ve okula alınmamış öğrenci birlikleri kapatılmış akademik kurulun yetkileri Mütevelli Heyet ve Rektörlüğe devredilmiştir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, ODTÜ'ye yeni bir rektör bulma arayışına girmiştir. ODTÜ'de çoğunluğu askerlerden (Refik Tulga, 27 Mayıs İstanbul valisi emekli korgeneral; Kemal Atalay, 15-16 Haziran işçi olaylarının sıkıyönetim komutanı emekli korgeneral; Şefik Erensu, 27 Mayıs'ın İstanbul belediye başkanı, daha sonra Napoli'deki NATO Yüksek Komuta Akademisi komutanı) oluşan bir mütevelli heyet

²⁰⁶ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 315-16.

²⁰⁷ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 333-347.

kurulmuş 5 Haziran 1971’de ODTÜ rektörlüğüne emekli korgeneral Şefik Erensu seçilmiştir.²⁰⁸

Görevine son verilen öğretim üyeleri arasında Kemal H. Karpat da bulunmaktadır.²⁰⁹ 1971 darbesinden şahsen olumsuz etkilenmesinin yanı sıra Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi* kitabını yazmış aydın olarak Türk siyaseti açısından da 1971 darbesini yanlış bulmaktadır. Seçilmiş bir hükümete karşı yapılan bu darbenin, demokrasinin gereğince meşru zeminde teşekkül eden işçi hareketleri, öğrenci hareketleri ve sol görüşlere ağır darbe vurduğunu düşünmektedir. O’na göre sol kesimin önemli bir kısmı demokrattır. Sol yalnızca sosyal adaleti değil, Türk ekonomisini farklı açıdan ele alarak gelişimine katkı sağlayabilecektir. Türk düşünce hayatının en büyük eksikliği sosyal gerçekliği kavrayamamasıdır. Sosyal, siyasi, ekonomik gerçekleri anlayabilmesi için Türkiye’nin sağlam felsefeye ve pratiğe dayalı yaygın bir sola ihtiyacı vardır. Bu Türk düşünce çizgisine zenginlik katacak ve daha iyiye ve doğruya yönelmesinde önemli rol oynayacaktır. Sağlam ve gerçekçi felsefi temel üzerine inşa edilen sol, milliyetçi ve İslamcı düşüncelerin gelişimine dahi olumlu etkileri olacaktır. Fakat bütün bu olumsuz sosyal ve siyasal gelişmelere rağmen 1971 darbesi O’na göre Türkiye’nin demokratik çizgide geri dönülmez bir viraja girdiğinin işaretiydi.²¹⁰ Türkiye’de daha fazla kalamayacağını anlayan Kemal H. Karpat, bu sefer Wisconsin Üniversitesi’ne Amerika’ya, tamamen yerleşmek üzere dönmüştür. Kendini çalışmalarına, derslerine ve arzu ettiği araştırmalarına vermiş bu çalışmaların karşılığını kısa zamanda almaya başlamıştır.

1.2.17. Wisconsin Üniversitesi Yılları

Wisconsin Üniversitedeki çalışmalarına döndükten kısa bir süre sonra 1971 yılında “*Osmanlı Devleti’nin Avrupa Modernleşmesindeki Rolü*” adlı dünyaca ünlü ve önemli isimleri davet ettiği kapsamlı bir konferans düzenlemiştir.²¹¹ Chicago Üniversitesi’nden Halil İnalcık bu konferansta “*Modern Avrupa’nın Gelişiminde Türk*

²⁰⁸ Nurettin Çalışkan, *ODTÜ Tarihçe* (Ankara: Arayış Yayınları, Eylül 2015), 130-131.

²⁰⁹ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 347.

²¹⁰ A.g.e, 355-56.

²¹¹ A.g.e, 348.

Etkisi başlıklı tebliğ sunmuştur.²¹² Diğer katılımcılar içinde yine Chicago Üniversitesi'nde ders veren dünyaca ünlü Amerikan Tarihçisi Mc Neill ve şahsen gelemeyen fakat tebliğini gönderen Arnold Toynbee, Lloyd Fallers, Dankwart Rustow ve tanınmış daha birçok sima daha bulunmaktadır.²¹³ Konferansı Türk tarih ve toplumunu inceleyecek bir program geliştirmek amacıyla çalıştığı üniversite adına düzenlemiştir.²¹⁴ Konferansta Osmanlı Tarihi, dünya tarihinden kopuk değil aksine dünya tarihini ve bilhassa Avrupa tarihini etkilemesi ve etkileşim içinde olması açısından değerlendirilmiştir. Konferansa dinleyici olarak davetliler arasında Washington sefiri Melih Esenbel, Birleşmiş Milletler'den Haluk Bayülken bulunmaktadır. Esenbel ve Bayülken konferansın tertip edilmesinden dolayı duydukları memnuniyeti konferans sonrası Kemal H. Karpat'a iletmış ve Karpat'a bu konuda yapacağı her türlü çalışmaya destek olacağına dair söz vermiştir. Nitekim verilen söz yerine getirilmiş ve Karpat'ın çalışmalarına fon tahsis edilmiştir. Bu fonun bir kısmı ile Karpat, "*Uluslararası Türk Etütleri Dergisi*" ni kurmuştur. Konferansta sunulan tebliğler daha sonra *Osmanlı ve Dünya* adı ile 2000 yılında basılmıştır. Yaklaşık on beş yıl sonra Princeton Üniversitesi tarafından '*Balkanlar ve Osmanlı*' konulu bir konferans düzenlenecek ve Kemal H. Karpat'ın Wisconsin Üniversitesi'nde düzenlemiş olduğu 1971 yılındaki konferans Osmanlı Tarihi'ne yeni bir bakışın yolunu açan ilk önemli çalışma olarak sunulacaktır.²¹⁵ Osmanlı tarihi üzerine çalışmalar yürütmeye devam eden Karpat, Wisconsin Üniversitesi'nde Türk Etütleri Programı'nı kurduktan sonra Ortadoğu Arap Müslüman etütleriyle kurduğu iş birliği programını daha iyi çalışmalar ortaya koyabilmek ve çalışma alanını genişletmek amacı ile Osmanlı Tarihinin Rus tarihi ile gösterdiği benzerlikler ve etkileşimlerinden dolayı Sovyet programı ile genişletmiştir.²¹⁶

Karpat'ın Osmanlı Tarihi ve Osmanlı devletindeki yapısal değişim unsurları ile ilgili çalışmaları devam ederken onun üzerinde yoğunlaştığı tezlerden birisi de şu olmuştur.

²¹² Halil İnalcık, "Modern Avrupa'nın Gelişiminde Türk Etkisi" *Osmanlı ve Dünya: Osmanlı Devleti ve Dünya Tarihindeki Yeri*, William ed. Mustafa Armağan, çev. Mustafa Armağan, Ömer Baldık, Kemal Kahraman, Talip Küçükcan, Ümit Şimşek (İstanbul: Ufuk Kitap, 2000), 79.

²¹³ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 348.

²¹⁴ Karpat, *Osmanlı ve Dünya: Osmanlı Devleti ve Dünya Tarihindeki Yeri*, 9.

²¹⁵ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 349.

²¹⁶ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 79.

O, bir devletin tarihinin sadece kendi tarihi ile anlaşılamayacağını Osmanlı Tarihini anlamak için Ortadoğu, Rusya ve Balkanların da tarihlerine bakmak gerektiğini düşünmektedir. Aynı şekilde Balkan Tarihini Ortadoğu ve Rus Tarihini anlaşılabilmesi için de Osmanlı Tarihini incelemek gerekmektedir. Bu hem bugün Balkanlarda, Ortadoğu’da yaşayan halkların daha barışçıl ve daha medeni bir topluma sahip olmasını da sağlayacaktır. Osmanlı son dönemlerinde bir devlet siyaseti olan Pax Ottomanica bugün zihinlere yerleştirilmesi mümkündür. Karpas, bu düşüncesini yani Balkan tarihi ile ilgilenebileceği ortamı 1972 senesinde Princeton Üniversitesi’nde bulmuştur. Princeton Üniversitesi, Woodrow Wilson Uluslararası Enstitüsü’nde üye olarak çalışan Karpas, bu enstitüde Balkan Tarihi ile ilgili çalışmalarını “*An Inquiry into the Social Foundations of Nationalism in the Ottoman State: From Social Estates to Classes, From Millets to Nations*” adlı eser ile ortaya koymuştur. Eser, Osmanlı Devleti’nin sosyal yapısını oluşturan dört temel unsurun neden ve nasıl dönüştüğünü ortaya koyan bir tez formundadır.²¹⁷Göç konusundaki çalışmalarına aralıksız devam eden Karpas, aynı yıl American Association for the Advancement of Slavic Studies’in beşinci ulusal kongresinde *Migration From the Balkans and Caucasus in Nineteenth Century and Turkish Nationalism* adlı bir sunumda bulunmuştur.²¹⁸

1974, Türk siyasetinin yoğun ve zor günler geçirdiği bir yıldır. 1963 yılından itibaren Kıbrıs’ta Türk- Yunan Antlaşması maddeleri, Birleşik Krallığın adadan çekilmesi ile Rumlar tarafından ihlal edilmeye başlanmıştır. Türklerle ortak bir devlete razı olmayan Rum kesimi tüm yönetime el koymak istemekte uluslararası anlaşmaları ve anayasayı çiğneyerek Türklere saldırılarda bulunmaktadırlar. Türk siyaset ve gündeminin yakın takipçilerinden ve Türk dış politikası konusunda hassas olan Kemal H. Karpas, henüz New York Üniversitesi’nde profesör iken *New York Times*’a gönderdiği Kıbrıs’ın müstakil bir devlet olarak 1959-60 Anlaşmalarından sonra ortaya çıktığını ve her iki ülke ve Birleşik Krallığın bu anlaşmada imzası olduğunu mevcut düzenin tek tarafı kaldırılamayacağını aksi durumda anlaşmadaki taraf ülke olarak Türkiye’nin müdahale edebileceğini belirten bir mektup kaleme almıştır. Kemal H. Karpas, Rauf

²¹⁷ Karpas, *Dağı Delen İrmak*, 425-26.

²¹⁸ Fifth National Convention, Dallas Texas Statler Hilton (March, 15-16-17-18, 1972) https://www.aseees.org/sites/default/files/downloads/1972updated_0.pdf [erişim tarihi 02.06.2020]

Denktaş ile New York'ta yapılan Kıbrıs konulu bir konferansta tanışmış, Rauf Denktaş yaşananları yerinde görmesi için Karpata Kıbrıs'a davet etmiştir. Karpata, bu davete istinaden 1974 yılı Mayıs ayında Kıbrıs'ta siyasi tansiyonların yükseldiği bir dönemde Londra'da katıldığı bir toplantıdan sonra Kıbrıs'a gitmiş, İhsan Sabri Çağlayangil'in de bulunduğu heyetle birlikte Kıbrıs'ta gözlemlerde bulunmuştur.²¹⁹ 1960'lardan sonra yakından takip ettiği Kıbrıs meselesi ile ilgili iki yazısı *The Cyprus Dilemma* adlı bir kitapta yer almıştır.²²⁰

Güncel siyaset ve toplumsal alanlarda saha çalışmalarının yanı sıra Türklerin, Türkiye'nin ve Türk Tarihinin yurt dışında tanıtılması, gerçek tarihinin objektif bir bakışla ortaya konulması için faaliyetler yürüten Karpata, bu çalışmaların Türkiye üniversitelerinde de gerçekleştirilmesi için elinden gelen çabayı göstermiştir. ODTÜ'de çalıştığı zamanlarda (1971-1972) Türk- Arap ilişkilerinin daha iyi bir seviyeye getirilmesinin zarureti hakkında fikirlerini Hacettepe Üniversitesi rektörü İhsan Doğramacı ile paylaşmıştır. Ona göre Türkiye, Orta Doğu ve Arap dünyasını görmezden gelmemeli ortak geçmişe ve kültüre sahip bu coğrafya ile yakın siyasi ilişkiler kurmalıdır. Türk dış siyasetinin barışçıl ve karşılıklı ortak zemin arayışı temelinde ilerlemesi gerektiğini düşünen Karpata, iki taraf arasında inşa edilecek siyasi ve askerî açıdan güven ortamı ticari, ekonomik güven ortamını beraberinde getirecek karşılıklı devlet ve toplum temelli güçlü ilişkiler kurulabilecektir. İhsan Doğramacı, Kemal H. Karpata'nın bu teklifini olumlu ve gerekli bir faaliyet olarak karşılamış konferansın hedefinin ve mesajının nasıl olması gerektiği hususunda görüş teatisinde bulunmuştur. Kemal H. Karpata, konferansın Türk-Arap dünyasını birbirinden ayıran bazı hareketleri yakından ele alarak ayrılmanın gereksizliği ve yeniden her iki tarafın birbirini anlamaya çalışması gerektiği vurgulanmalıdır düşüncesi ile 13 Haziran 1974 yılında Ankara'da "*Gelecek Elli Yılda Türkiye'nin Gelişme Eğilimleri Milletlerarası Konferansı*" düzenlemiştir. Konferansta Türkiye'nin geçmişte Arap dünyasıyla olan ilişkiler ve tarihi tartışılmıştır.²²¹

²¹⁹ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 60-67.

²²⁰ Karpata, *Dağı Delen Irmak*, 360-64.

²²¹ Karpata, *Bir Ömrün İnsanları*, 213-15.

Aynı yıl Karpat, Bükreş'te Güneydoğu Avrupa Araştırma Cemiyeti'nin organize ettiği tüm Balkan ülkeleri ve Türkiye konulu toplantısına katılmıştır. Toplantıda söz alan Atina Üniversitesi'nde Profesör Daskalakis'in Türklere ve Osmanlı Tarihi'ne hakaret etmesi karşısında itiraz etmiş, söz hakkı tanınmadığı için toplantıyı terk etmiştir. Bu toplantıdan kısa bir süre sonra Karpat, UNESCO'nun dünya tarihi yazma ekibine katılması için teklif almıştır. Katıldığı birim Balkan Tarihi ile ilgili bölümü yazacaktır. Türkiye'den Enver Ziya Karal ve Tarık Zafer Tunaya'nın yer aldığı ekibin başında Nikolai Todorov bulunmaktadır. İlk toplantı Atina'da gerçekleştirilmiştir. Todorov, Bulgaristan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalışmış aynı enstitüde Balkan Çalışmaları Enstitüsünün kuruculuğunu ve 25 yıl başkanlığını yürütmüş Bulgaristan Büyük Meclisi başkanlık ve aktif siyasetle meşgul olmuş Balkan tarihçisidir. UNESCO Bulgaristan temsilcisi olan Todorov,²²² Kemal H. Karpat'a göre ilmi çalışmalar ile diplomatik çalışmalar birbirine karıştırmakta eski tarih tezini yani Balkan milletlerin bin yıldır var olduğu ile ilgili tezi, UNESCO'da kabul ettirmeye çalışmaktadır. Ulus fikrine dayalı devletlerin 19. yüzyıldan itibaren kurulduğunu düşünen Karpat, Todorov'un tezine itiraz etmiş ve bildiriye imza atmayacağını söyleyerek toplantıyı terk etmiştir. Karpat'ı bu konuda sükût-u hayale uğratan husus ise Türkiye'den katılan diğer hocaların onun itiraz ettiği hususa ilgisiz kalmaları hatta konuya vakıf bile olmamalarıdır. Dünya tarihi hakkında tarafsız bir araştırma yapılmaması ve eski tezlerin tekrar edilmesi Kemal H. Karpat'ı bu konuda çalışma yapmaya sevk etmiştir. Balkan devletlerinin bin yıllık tarih tezlerine karşılık Karpat, Wisconsin Üniversitesi'nde Romen tarihçileri davet ederek Romanya'yı esas alan Balkanlarda Osmanlı tarihi ile ilgili bir konferans tertip etmiştir.²²³

Karpat annesinin 27 Eylül 1974'te İstanbul'da vefatından sonra²²⁴ Türkiye'ye seyahatlerini azaltmış olsa da onun Türkiye'deki gelişmelere ilgisi artan bir şekilde devam etmiştir. 1975 yılında demokrasiye olan inancı ve demokrasinin Türkiye'ye yerleşmesine katkıda bulunma amacı ile Türk siyaset ve tarihini sentezlediği *Turkey's*

²²² Nikolai Todorov, https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/CD254B7836D97A9D31A4253CB2382AD0/S0037677900040419a.pdf/nikolai_t_todorov_19212003.pdf [erişim tarihi 13.06.2020]

²²³ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 366-69.

²²⁴ A.g.e, 364-70.

Foreign Policy in Transition adlı kitabını yayınlamıştır.²²⁵ Karpas, Osmanlı’da değişimin temel unsurlarını incelediği bu kitapta Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişin temellerini esas alarak “Türkiye’de var olan fakat tam olarak yerleşmeyen” demokrasinin tarihini incelemeye çalışmıştır. Karpas, aynı yıl 1980 yılına kadar sürdüreceği National Endowment for the Humanities’de danışmanlık görevini üstlenmiştir.²²⁶ Oldukça verimli geçen 1975-76 yıllarında Türk dış siyaseti, Osmanlı Türk tarih ve toplumsal yapısı ve göç olgusu ile ilgili İngilizce makaleleri çeşitli dergilerde arka arkaya yayınlanmıştır.²²⁷

1.2.18. Kürsü Sahibi “Seçkin Tarih Profesörü”

Kemal H. Karpas artık dünyaca ünlü tanınan ve bilinen bir tarihçidir ve bulunduğu üniversitede 1967 senesinden beri çalışmaktadır. Çok sayıda doktora çalışması yürütmekte, konferanslar tertip etmekte ve eserler ortaya koymaktadır. Wisconsin Üniversitesi Kemal H. Karpas’ı çalışmalarından ötürü 1979 senesinde “Distinguished Professor of History” yani “Seçkin Tarih Profesörü” unvanı ile ödüllendirmiş ve ayrı bir kürsü vermiştir. Karpas’a bir kürsü tahsis edilmesi onun çalışma alanını ve olanaklarını daha da artırmıştır.²²⁸ Karpas, kürsüsüne isim verilmesi istendiğinde 1 Şubat 1979’da suikasta uğrayan arkadaşı Abdi İpekçi’nin adını vermiştir.²²⁹ Bundan sonra çok dilde çok sayıda eserler ardı ardına gelmeye başlamış Balkanlar Tarihi alanında en fazla eser veren tarihçilerden birisi olmuştur.²³⁰ Karpas’ın görev alanları da tarih ve sosyal bilimlerle sınırlı kalmamıştır. Yine aynı dönemlerde UNESCO tarafından “danışman” olarak seçilmiştir.²³¹ Wisconsin’de yürüttüğü doktora programı kırkı aşmıştır ve ard arda uluslararası konferanslar düzenlemekte ve katılmaktadır.²³²

²²⁵ Karpas, *Dağı Delen İrmak*, 521.

²²⁶ Karpas, Kemal H. 1925- (Kemal Hasim Karpas) <https://www.encyclopedia.com/arts/educational-magazines/karpas-kemal-h-1925-kemal-hasim-karpas> [erişim tarihi 13.06.2020]

²²⁷ Bkz. tezin Karpas’ın eserleri kısmı.

²²⁸ Karpas, *Dağı Delen İrmak*, 371.

²²⁹ http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/A9_x2F_plb7vffL4cq_x2B_uVMsRuA_x3D_x3D [erişim tarihi 13.06.2020]; Uzunel, “Kemal H. Karpas” 186.

²³⁰ Karpas, *Dağı Delen İrmak*, 371.

²³¹ A.g.e, 521.

²³² Emma Sabzalieva, 27.02.2019 Kemal H. Karpas- Obituary, <https://www.centraleurasia.org/2019/kemal-h-Karpas-obituary/> [erişim tarihi 22. 07. 2019]

1.2.19. Dünya Siyaseti: Devrimler, Darbeler ve Karpat

20. yüzyılın son 20 yılında Türk ve Müslüman toplumları olduğu kadar dünya kamuoyunu ve Amerikan toplumunu da ilgilendiren önemli olaylar gerçekleşmiştir. 1979 İran İslam Devrimi, Sovyetler Birliğinin Afganistan İşgali, Türkiye’de 1980 askeri darbesi sadece bunlardan birkaçıdır. Karpat’a göre İran Devrimi sadece İran’da değil dünya siyasetinin gidişinde önemli bir değişikliğe neden olmuştur. İran İslam Devrimi ile birlikte İran, siyasi ve ideolojik olarak ABD’den uzaklaşmıştır.²³³ Karpat, Amerika’da sadece tarihle değil, tarihi arkasına alarak güncel siyasete dair yazılar da yazan biri olarak tanındığı için İran’daki devrimden sonra bu konuda görüşleri alınmak üzere bir grup yazarla birlikte Beyaz Saray’a çağırılmıştır. Jim Carter’in riyasetinde Oval Ofiste gerçekleştirilen görüşmeye Ortadoğu üzerine eserler vermiş çalışmalar yapmış on kişi katılmıştır. Kemal H. Karpat, devrim hakkındaki görüşlerini; İran devrimini demokratik bulduğunu, Şahın son zamanlarda diktatörlüğe giden politikalar gerçekleştirdiğini ve halka kötü davrandığını, II. Dünya Savaşı sonrası bölge yönetimlerinin Ortadoğu planlarının başarısız olduğunu ve Türkiye ve İran bölgede yükselen iki güç olacağı şeklinde ifade etmiştir.²³⁴ İran devriminden yaklaşık bir buçuk yıl sonra Türkiye’de 1980 müdahalesi gerçekleşmiştir. O sıralarda Kemal H. Karpat Türkiye’dedir. Kemal H. Karpat’ın “müdahale” olarak isimlendirdiği 1980 darbesinin hareket noktası ona göre “her zamanki gibi laikliği kurtarmak, Türkiye Cumhuriyeti’ni ayakta tutmak” değildi, zira o günlerde toplumda cumhuriyeti yok etmek, yerine başka bir rejim, dinci rejim getirmek gibi bir tartışma söz konusu değildi. Belki gerek solcuların gerek sağcılarının zihinlerinde özledikleri başka bir rejim vardı fakat bunların tartışması ülke çapında yapılan bir tartışma değildi. O’na göre 1980 müdahalesi, 1960 darbe sonrası politik ortamın bir getirisi olup yeni askeri yönetim “herhangi bir gruba veya partiye dayanmaksızın devleti kurtarmak ve halkın menfaatine uygun hareket temek istediğini” beyan etmiştir. Bir bakıma hareket halk adına yapılmış görünmektedir. Müdahale her şeyden evvel askerin elini siyasetten çekmesine yol

²³³ Kemal H. Karpat, *Türk Dış Politika Tarihi* (İstanbul: Timaş, 2012), 293; Karpat, *Dağı Delen İrmak*, 371.

²³⁴ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 72-73.

açmıştır. Dolayısıyla Karpat'a göre 1980 darbesi nihayetinde halk desteğini arkasına almak istemiş ve bu yönde adımlar atılmıştır.²³⁵

Kemal H. Karpat, 1981 yılında Atatürk'ün 100. doğum yılında Melbourne ve Sydney'de konuşmalar yapmak üzere Avustralya hükümeti tarafından davet alır.²³⁶ Her zamanki gibi ilgi alanı olan “Osmanlı Devleti'nin değişimi, sosyal tabakalaşmadaki değişim, âyânlar, süreklilik yani bugünün modern Türkiye'sini oluşturan sosyal grubun nasıl meydana geldiğine dair, Türkiye'nin dinamikleri meseleleri üzerine çalışmalara devam etmektedir. Wisconsin Üniversitesi'nde derslere devam ederken aynı zamanda kurucusu olduğu üniversite bünyesindeki Türk Etütleri ve Ortadoğu Etütleri programlarını geliştirmek için ayrıca çalışmalar yürütmektedir.

Kemal H. Karpat, sosyal bilimlerde saha çalışmaları kadar arşiv çalışmalarına da çok önem veren bir bilim adamıdır. Onun kapsamlı arşiv çalışmalarından birisi de *Ottoman Population* adlı eseridir. Bu eserin hazırlanması için çalıştığı üniversiteden bir sömestr izin alan Karpat, Türkiye, Fransa ve İngiltere kütüphanelerinde araştırmalar yapmış arşiv kayıtlarına başvurmuştur. Bilhassa İngiltere'de *Public Record Office*'de İngiltere'nin 1843'den sonra Balkan ve Anadolu'da kurmuş olduğu konsolosluklarından gelen raporları 1860 sonrası Anadolu ve Rumeli'ye ait fotoğraf ve nüfus kayıtlarını tek tek incelemiştir. İngiliz arşivlerinde Ermenilerle ilgili raporları gördükten sonra yapmakta olduğu çalışmanın önemini bir kez daha fark ederek konuya daha dikkatli ve titiz eğilmeye çalışmıştır. Elde edilen malzemeler sayesinde konu hakkında içinde Anadolu ve Ermeni nüfusunun gösterildiği “*Osmanlı Nüfus Defterleri ve 1881-1882 Nüfus Sayımı*” (1978) adlı makale ondan sonra yine nüfusla ilgili “*Osmanlı Devleti'nden Amerika'ya Göçler*” “*Osmanlı Nüfus Araştırmaları Nasıl Yapılmalı?*” Osmanlı şehirciliği ile ilgili olarak, “*19. Yüzyılda Kırım'dan Göçler ve Mecidiye Kasabasının Kuruluşu*” gibi başka araştırmaları yayınlamıştır. Nihayet bu makalelerin çok az bir kısmı olmakla beraber aşağı yukarı seksen yıllık bir dönemi kapsayan “*Ottoman Population 1830- 1914*” (Ottoman Population) adlı kitap ortaya çıkmıştır. 19 yy. sonları ve 20. yy. başlarında Osmanlı etno-dini değişimini nüfus sayımı rakamlarından yola çıkarak gözler önüne seren bir kitaptır. Karpat'ın Osmanlı

²³⁵ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 371-382.

²³⁶ A.g.e, 521.

Devleti'nin değişiminde ulus devletlerin şekillenmesinde göçü ele alışı çok önemli bir adımdır. Kitapta bütün kaynaklara dayanarak Ermeni nüfusunun rakamları verilmektedir. Bu kaynaklar *Osmanlı 1881 Sayımı* ve Abdülhamid'in özel olarak yaptırdığı ve şimdiye kadar kimsenin el atmadığı *Doğu vilâyetleri ile ilgili nüfus sayımları*dır. İngilizlerin sahadaki raporları bu kitapta detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Karpat, kitabında 1850'lerden sonra gerçekleşen büyük göçlerle Müslüman toplulukların yeni bir siyasi örgütlenme içine girdiklerini ve Cumhuriyet'e giden yolun önünü açtıklarını savunmuştur. Kitap Türkiye'de ilk kez 2002 yılında Türk Tarih Vakfı'na Türkçe olarak yayınlanmıştır. 2010 yılında Timaş Yayınları tarafından tekrar basılmıştır.²³⁷

1983-85 yılları arasında *Institute of Turkish Studies*'in başkanlığını yürüten Kemal H. Karpat, Amerika ve Türkiye'de birçok üniversite deneyiminden sonra 1984 senesinde Paris'te bulunan Ecole des Hautes Etudes en Science Sociales'de dersler vermeye başlamıştır.²³⁸ Paris'te derslere devam ederken 1985 Mayıs ayında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi salonunda gerçekleştirilen Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu'na katılmış "*Osmanlı Arşivlerine Dış Dünyadaki İlgi*" konulu bildiri sunmuştur. Bilimsel çalışmaların en önemli veri kaynakları olan arşiv ve kütüphaneler Kemal H. Karpat'ın çalışmaları için sıklıkla gittiği yerlerdir. Karpat, sempozyumda Türk halkının düşmanının yine kendisi olduğunu bilimsel alanda çalışmalara hız vermek gerektiğini ve birçok alanda yetişmiş insana ihtiyaç duyulduğunu da belirtmiş ve arşivlerin önemini vurgulamıştır.²³⁹

1.2.20. Kemal H. Karpat ve Orta Asya Çalışmaları

Türk tarihini, toplum ve kültürünü geniş çapta düşünen Karpat, Türklerin kökeninin dayandığı Orta Asya tarihi hakkında çalışmalar yapmak ayrıca daha önce kurmuş olduğu Turkish Studies Center'ın programlarını genişletmek, daha sağlam bir zemine oturtmak, Türk tarihinin sadece Türk coğrafyası ile sınırlı olmadığını anlatabilmek için *Orta Asya Programı* adında bir program kurmayı planlamıştır. O güne kadar birçok komünist Doğu Avrupa ülkelerini gezmiş ve sosyalist ülkelerin ilk birkaç yıldan sonra

²³⁷ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 394-99.

²³⁸ A.g.e, 522.

²³⁹ Milliyet Gazetesi, Prof. Karpat: Biz, kendimizin düşmanınız. 20 Mayıs 1985, 9.

üretmeyen, faşist rejimlere döndüğüne şahit olmuştur. Rusya ve Doğu Bloku ülkelerinin de yakın vadede yıkılacağı düşüncesiyle bu toprakları anlamak ve anlatmak bu topraklarda yaşayan Türkler hakkında araştırmalar yapmak gerektiğini düşünmektedir.²⁴⁰ Düşüncelerini Wisconsin Üniversitesi'nde Türk programını desteklemiş olan dekan David Cronon'la paylaşmış, olumlu bir cevap alınca hemen çalışmalara başlamıştır. İlk iş olarak dekan David Cronon²⁴¹ ile üniversitenin misafir kürsüsüne Orta Asya uzmanı meşhur şarkiyatçı ve Türkolog Alexandre Bennigsen'in getirilmesi üzerinde mutabık kalmışlardır.²⁴² 1985 yılının yazında Alexandre Bennigsen ile birlikte düzenledikleri 'Orta Asya'konulu konferans başarılı geçince dekan David Cronon, Orta Asya Programı için finans vaadinde bulunmuş böylece Kemal H. Karpat'ın öncülüğünde Wisconsin Üniversitesi'nde *Orta Asya Çalışmaları Programı* kurulmuştur.²⁴³ Orta Asya programının genişletilmesi için çalışmaları devam ettirirken bir yandan da yine üniversite bünyesinde *Central Asian Studies Program*'ının kuruluşu için hazırlıklar yapmış kuruluş aşamasındaki programın başına geçerek bu görevi 1995 senesine kadar sürdürmüştür.²⁴⁴ 1985 yılından 1995 yılına kadar uluslararası beş konferans düzenleyen Central Asian Studies Programı, Orta Asya, Azerbaycan, Tataristan ve Başkırdistan'dan alanında uzmanlar davet ederek bu ülkelerin Batı ve ABD tarafından tanınmasına ve aynı zamanda Türk-Müslüman halkların dış dünyayı tanımalarına büyük katkıları olmuştur.²⁴⁵ Kemal H. Karpat, Wisconsin Üniversitesi'nden emekli oluncaya kadar bu programa katkıda bulunmaya devam etmiştir. Program halen Kemal H. Karpat'ın asistanı Dr. Deniz Balgamiş koordinatörlüğünde yürütülmektedir. Kemal H. Karpat'ın Wisconsin Üniversitesi bünyesinde kurmuş olduğu üç kürsü bulunmaktadır. Bunlar, Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü, Orta Asya Kürsüsü, Türk Etüdleri Kürsüsü.²⁴⁶

²⁴⁰ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 449-51.

²⁴¹ 2006'da vefat eden Cronon hakkında bk. Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 263-280; Brian Mattmiller, "Historian, influential campus leader E. David Cronon dies at age 82", <https://news.wisc.edu/historian-influential-campus-leader-e-david-cronon-dies-at-age-82/>, [erişim tarihi: 15.01.2022]

²⁴² Bennigsen hakkında bk. Hakkı Dursun Yıldız, "Bennigsen, Alexandre", *DİA*, c. 5, 459-460; Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 258-262.

²⁴³ A.g.e, 258- 260.

²⁴⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 522.

²⁴⁵ Karpat, *Bir Ömrün İnsanları*, 79.

²⁴⁶ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 462-63.

Bulgaristan’da 1984 yılından itibaren Türk ve Müslüman Pomak halkına karşı asimilasyon ve sindirme politikası uygulanmaktadır. Sosyalist Bulgar rejiminin idarecisi Todor Jivkov siyasi alandaki başarısız sosyalist politikalarının faturasını Türk ve Müslüman Bulgar vatandaşlarından çıkarmak istemiş Balkan ulus devletlerinin tarih tezini zorla kabul ettirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede zorla soy isimleri değişikliği, dini adetlerin yasaklanması gibi yollara başvurulmuştur. Bu baskıları kabul etmeyenler Belene Kampı başta olmak üzere toplama kamplarına gönderilmişler ve cezalar uygulamışlardır.²⁴⁷ Balkan kökenli Müslüman bir Türk ve Balkan Tarih üzerine uzman olan Karpata, 1988 yılında Bulgaristan’daki Türklerin yaşadıkları bu zulmü Washington’da “Slav Etüdleri İlerletme Amerikan Birliği”nde ele aldıkları bir oturum düzenlemiştir. Ayrıca editörlüğünü yaptığı *International Journal of Turkish Studies*’in bir sayısını bu konuya ayırmıştır. Karpata, Bulgaristan konusunda oturum düzenlemek ve yazılar yazmakla kalmamış televizyon programlarında ve bütün mecralarda bu konu hakkında görüşlerini belirtmiştir. Bulgaristan devletinin Türklere karşı tutumunu anlattığı oturumlar ve televizyon programları Bulgaristan devletinin ve Batı ülkelerinin tepkisini çekmesine neden olmuş bu nedenle Bulgaristan tarafından ithamlara maruz kalmıştır. Konu nihayet BM İnsan Hakları Komisyonu’na taşınmış ve uluslararası kuruluşlar konuyu gündemlerine almışlardır. Karpata, gelişmeleri yakından takip etmiş ve komisyona katılan ve görüşleri alınanlarla ilgilenmiştir. Kemal H. Karpata, bu komisyonda bulunanlar arasında Michigan Üniversitesi’nden Müslüman Hintli Zeynel Abidin Bey toplantıya gitmeden önce Amerika’da tanışmış yakın dostluk kurulmuş ve Abidin Bey’in daveti ile 1988 senesinde umreye gitme fırsatını yakalamıştır.²⁴⁸

Bu dönemlerde Romanya’da Çavuşesku sonrası kısıtlamaların çoğu kaldırıldığı için Romanya’ya girip çıkmak artık çok daha kolaylaşmıştır. Karpata, 1990 senesinde akrabalarını ziyarete amacıyla bir kez daha Romanya’ya gitme fırsatı bulmuştur.²⁴⁹ Orta Asya tarih ve siyasetiyle yakından ilgilenmeye devam eden Karpata, bu konudaki

²⁴⁷ Cemile Tekin, Yılmaz Altunsoy, “Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan’dan Türkiye’ye Kitleli Göçler”, S. 2 Bahar 2012: 119-147. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1147166> [erişim tarihi 29.12.2021]

²⁴⁸ Karpata, *Dağı Delen İrmak*, 416-17.

²⁴⁹ Karpata & Karpata, *Acıyı Bal Eylemek*, 154-55.

çalışmalarına ara vermeden sürdürmüştür. Wisconsin Üniversitesi'nde Orta Asya'da Tarih ve Politika (*History and Politics in Central Asia*) konulu bir konferans düzenleyen Karpas, ²⁵⁰ Kazakistan'da 22-26 Ekim 1990 tarihlerinde yapılan *Yesevi Âlemi ve Ahmed Yesevi'nin Dünyası* adı altında Kazakistan'da toplanan yuvarlak masa toplantısına Amerika'dan davetli olarak katılmış *Ahmet Yesevi'nin Halefleri ve Onların Günümüze Kadar Uzanan Sosyal ve Siyasal Etkileri* başlıklı bir tebliğ sunmuştur.²⁵¹ Ertesi yıl aynı toplantıların devamı olarak 26- 27 Eylül 1991'de T.C Kültür Bakanlığı tarafından Orta Asya'da düzenlenen "Uluslararası Ahmet Yesevi (Kazakistanlı) Sempozyumu" na²⁵² oturum başkanı olarak katılmıştır.²⁵³ Bu minvalde 1992'de yayını halen devam etmekte olan *Central Asian Survey* (Orta Asya Araştırmaları) dergisinin yayın kurulu üyeliği görevini üstlenmiş derginin bazı sayılarının editörlüğünü yapmıştır.²⁵⁴ Kemal H. Karpas'ın Türki Cumhuriyetlere ve Orta Asya'ya olan ilgi alaka ve çalışmaları bunlarla kalmamıştır. O bu çalışmalarının bir ayağının da Türkiye'de olması için Türkiye üniversiteleri ile de irtibata geçmiştir. Bilkent Üniversitesi rektörü İhsan Doğramacı'ya Türkiye üniversitelerinde Ortadoğu Enstitüsünün bulunmasının gerekliliği hakkında düşündüklerini paylaşmış İhsan Doğramacı, Bilkent'te programın kurulmasını kabul etmiştir. Fakat programın kurulması bir türlü gerçekleşmeyince bu enstitüyü kurması için Kemal H. Karpas, Bilkent Üniversitesi'ne davet edilmiştir. Karpas için bu faaliyet Bilkent'i tanımak için de bir fırsat olmuştur. Bilkent'te çalıştığı süre boyunca Türkiye'nin çeşitli yerlerinde Orta Asya'ya dair konferanslar vermeye devam etmiştir.²⁵⁵ Türkiye'de bulunduğu sırada Türk Tarih Araştırmaları Enstitüsü kurmak istediği için Çatalca'dan 25 dönümlük bir arsa satın almıştır. Yıldız Üniversitesi ile iş birliği yaparak kurmaya çalıştığı enstitü çeşitli sebeplerden dolayı ilerleyememiş proje yarım kalmıştır.²⁵⁶

²⁵⁰ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 522.

²⁵¹ Osman Sertkaya, *1993 Yesevi Yılı'nın Ardından*, 231-252, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/687996> [erişim tarihi 13.06.2020]

²⁵² Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 458.

²⁵³ Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri (Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 26-27 Eylül 1991), V.

²⁵⁴ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 522.

²⁵⁵ A.g.e, 433-34.

²⁵⁶ A.g.e, 441-42.

Wisconsin Üniversitesi'nde kurları devam eden Karpas, Balkanlar ve Ortadoğu'da milliyetçilik konularında dersler vermeye devam etmektedir. Her zaman ilgi alanı içinde olan Orta Asya ve Balkanlar ile ilgili çalışmaları devam ederken²⁵⁷ 1992 yılında onun teklifiyle Amerika'nın keşfi ve Müslümanların ve Yahudilerin İspanya'dan kovulmalarının 500. Yıldönümünde Wisconsin Üniversitesi'nde bu konuları ele alan bir toplantı düzenlenmesine karar verilmiştir. 1993 Mayıs ayında Wisconsin Üniversitesi Tarih bölümünün her yıl düzenli olarak yaptığı Merle Curti konuşmalarının²⁵⁸ o yılki konusu Kemal H. Karpas'ın teklifi ile bu iki konuya ayrılmış, Karpas, bu toplantıya katılması için üniversiteye Bernard Lewis'in davet etmiştir. Toplantıya iştirak eden Lewis "*The Multiple Anniversaries of 1492*" başlıklı konuşmalar yapmıştır.²⁵⁹ Karpas kitabında "Türkiye Dostu, büyük bir İngiliz Tarihçi" başlığıyla yer verdiği (s. 204-211) Bernard Lewis hakkında Türkiye'de özellikle "sol" kesimden gelen eleştirilere katılmaz ve bunların yanlı olduğunu düşünür.²⁶⁰

1.2.21. Wisconsin Üniversitesinden Emeklilik ve Türkiye'ye Dönüş

Uzun yıllar çalıştığı Wisconsin Üniversitesine katkıları ve tarih alanındaki çalışmalarından dolayı 1993 senesinde Hilldale Ödülü'ne layık görülen²⁶¹ Karpas buradan 2003 yılında emekli olmuştur. Emeklilik yaşamında da bilimsel çalışmalarına yoğun bir şekilde devam etmiş Türkiye'de ve yurtdışında çok sayıda konferans, toplantı ve organizasyonlara iştirak etmiştir. Bu dönemlerde birçok üniversiteden fahri doktora unvanları almış onur üyelikleri, ödülleri arka arkaya gelmiştir. 2011 yılında İstanbul şehir Üniversitesi mütevelli heyetine atanan Kemal H. Karpas, 4 binden fazla

²⁵⁷ https://history.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/202/2017/05/history851_spring1992_karpas.pdf [erişim tarihi 13.06.2020]

²⁵⁸ Karpas, *Bir Ömrün İnsanları*, 210.

²⁵⁹ Merle Curti Lecture Series, <https://history.wisc.edu/news-and-events/curti-lectures/> [erişim tarihi 13.06.2020]

²⁶⁰ Karpas, *Bir Ömrün İnsanları*, 210.

²⁶¹ UW- Madison mourns Turkish history expert Kemal H. Karpas, <https://ls.wisc.edu/news/uw-madison-mourns-turkish-history-expert-kemal-karpas> [erişim tarihi 13.06.2020]

kitap, dergi ve notlarından oluşan koleksiyonunu üniversitenin kütüphanesine bağışladı ve Türkiye'ye nakledilmesini sağladı.²⁶²

Kemal H. Karpat koleksiyonunun içinde akademik, özel hayatına ve çalışmalarına ait dokümanlar, yazışmalar mevcuttur. Bu dokümanlardan en önemlisi ve Göç Araştırmaları Merkezi'nde öncelikli olarak çalışılacak olanı “*Muhacerat Komisyonu*” evraklarıdır.²⁶³ Koleksiyon içinde en eski tarihli yayın 1859 yılına aittir. Kitapların 2000'i İngilizce, 1792'si Türkçe, geri kalanı farklı dillerdedir. Koleksiyonda süreli yayınlar arasında Amerika'nın önde gelen dergilerinden The American Historical Review'in 1963-2008 yılları arası, International Journal of Middle East Studies 1971-2009, Middle East Studies Association Bulletin 1969-1980, National Geographic 1964-2007 arası sayıları mevcuttur.²⁶⁴ Şehir Üniversitesinin faaliyetlerine son verilmesinden sonra diğer bütün varlıkları gibi Karpat Koleksiyonu da Marmara Üniversitesine devredilmiştir.²⁶⁵ Ancak koleksiyonun çok küçük bir kısmı tasnif edilmiş olduğu için tamamı henüz araştırmacıların kullanımına açılmamıştır.

Kemal H. Karpat 20 Şubat 2019'da saat 18: 40 sularında, Madison/ABD'de tedavi gördüğü hastanede çoklu organ yetmezliği nedeniyle vefat etmiştir²⁶⁶. Karpat'ın naaşı Türkiye'ye getirilerek Fatih Camii haziyesinde Halil İnalcık ve Semavi Eyice'nin

²⁶² Mücahit Türetken, “Kemal H. Karpat Şehir Üniversitesi'nde”, 19.10.2018. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/kemal-Karpat,-sehir-universitesinde/1286945> [erişim tarihi 13.06.2020]; Altan Aydın, İlme ve Kitaplara Adanan Bir Ömür Entelektüel Göçebe Prof. Dr. Kemal H. Karpat, Anısına, s.17; Kemal H. Karpat koleksiyonunu bağışladı. 11.01.2011. <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/kemal-Karpat-koleksiyonunu-bagisladi-1337844> [erişim tarihi 13.06.2020]

²⁶³ Aydın, “İlme ve Kitaplara Adanan Bir Ömür Entelektüel Göçebe Prof. Dr. Kemal H. Karpat, Anısına,” 17.

²⁶⁴ Koleksiyonun içeriği için bk. “Kemal H. Karpat koleksiyonunu bağışladı”, 11.01.2011 <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/kemal-Karpat,-koleksiyonunu-bagisladi-1337844> [erişim tarihi 13.06.2020]

²⁶⁵ Şehir Üniversitesi'nin 29 Haziran 2020'de 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun ek 11'inci maddesi gereğince faaliyetlerine son verilmesinin ardından (Cumhurbaşkanlığı Kararı için bk. 30 Haziran 2020 tarihli Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200630-6.pdf>, Erişim tarihi: 31.12.2021) diğer bütün varlıkları gibi Dragos Kampüsü Kütüphanesindeki Kemal H. Karpat Arşivi de Marmara Üniversitesi'ne devredilmiştir.

²⁶⁶ Dildar Baykan, “Tarihçi Kemal H. Karpat ABD'de vefat etti”, 21.02.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tarihci-kemal-karpat-abdde-vefat-etti/1398716>, [erişim tarihi 15.01.2022]

kabirlerinin bulunduğu yere defnedilmiştir.²⁶⁷ 18 Mart 2021 'de vefat etmiş olan tarihçi Mehmet Genç hocanın naaşı da Kemal H. Karpat'ın yanına defnedilmiştir.²⁶⁸

²⁶⁷ Dursun Gürlek, “Kemal H. Karpat Hoca ve haziredeki hazineler,” 3 Mart 2019, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/dursun-gurlek/kemal-karpat-hoca-ve-haziredeki-hazineler-2049505>, [erişim tarihi: 15.01.2022]

²⁶⁸ Kaan Bozdoğan, Ahmet Esad Şani, “Tarihçi Mehmet Genç son yolculuğuna uğurlandı,” 19.03.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tarihci-mehmet-genc-son-yolculuguna-ugurlandi/2181638>, [erişim tarihi: 15.01.2022]

İKİNCİ BÖLÜM

2.1 KEMAL H. KARPAT'IN TARİH YAZICILIĞI

2.1.1 Kemal H. Karpat'ın Tarih Anlayışı ve Toplumsal Değişim ve Dönüşüm

Kemal H. Karpat'ın ilgi ve çalışma alanını sadece tek bir disiplinle tarif etmek çok zor olmakla birlikte hangi konuyu ele alırsa alsın ona tarihi bir perspektifle yaklaşmıştır. Karpat'ı diğer yazarlardan ayıran ve onu kendisine özgü kılan en önemli husus onun sosyal gelişmeleri analiz ederken tarihi merkeze almasıdır.²⁶⁹

Karpat, tarihi, tarihi olayları kaydeden ve tarihi olayların sonuçlarını tüm ideolojik düşüncelerin etkisinden uzak objektif bir şekilde değerlendiren bir bilim kolu olarak tanımlar.²⁷⁰ Pek çok alana ilgisi olan Karpat, ana çalışma alanını “Osmanlı Devleti'nin değişmesi ve yeni bir topluluk yaratarak, bugünkü Türkiye'nin meydana çıkmasına yol açması meselesi” olarak tanımlar.²⁷¹ Dolayısıyla çalışmalarında Osmanlı-Türk toplum yapısına ayrı bir yer vermiş ve bu yapıdaki değişim ve dönüşümlerin izini süren ilk tarihçiler arasında yer alır. Lütfi Sunar'ın tespitlerine göre Karpat daha kariyerinin başlarında ana akım sosyal bilim ve ana ana akım tarihçiliğin uzağında kalmıştır. Bunun temelinde yatan esas unsur onun belge tarihçiliğinin revaçta olduğu bir dönemde sosyal tarih perspektifini çalışmalarına dâhil etmesidir. Bu durum onun tarihçiliğe adım attığı ve eserlerini vermeye başladığı dönemde hâkim tarihçilik tarafından tarihçilikten kopma olarak görülen ve eleştirilen bir durumdur.²⁷²

Bir dönemin meselelerini kavrayabilmek için o dönemin şahsiyetlerini, toplumunu, siyasasını anlamak;²⁷³ bugünü anlayabilmek için de geçmişin izlerine bakmak gerekir, diyen Kemal H. Karpat, Türkiye Cumhuriyeti'ni anlamak için Osmanlı Devleti'ni doğru tahlil etmek gerektiğini düşünür. Karpat, 19. yy. Osmanlı Tarihi ile Cumhuriyet Tarihi arasında çok sıkı yapısal, kültürel ve sosyal bir devamlılığın olduğunu belirten

²⁶⁹ Lütfi Sunar, “Karpat Neden Göz Ardı Edildi? Modernleşmeye Dair Farklı Bir Bakış”, *Tezkire*, Sayı 64 (Nisan-Mayıs-Haziran 2018), ss. 31-56, burada s. 32.

²⁷⁰ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi* (İstanbul: Timaş, 2019), 14.

²⁷¹ Kemal H. Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 394.

²⁷² Sunar, a.g.m., 33.

²⁷³ Kemal H. Karpat, “Bugünü Tarihten Okumak,” *BSV Bülten* 11 Kasım 2011 Ocak- Nisan 2011- Mayıs-Ağustos 2012, yıl 23, Sayı 77 (Eylül-Aralık 2011): 76.

ilk Türk tarihçisidir.²⁷⁴ O, bu yargıya henüz eğitiminin başında iken ampirik esaslardan yola çıkarak varmış akademik hayatı boyunca yaptığı araştırmalardan edindiği bilgiler ve ortaya koymuş olduğu eserlerle bu düşüncesini desteklemiştir. Üniversite yıllarında İstanbul’da halen Osmanlı’nın canlı izleri yaşıyor iken resmi tarihin Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti’ni birbirinden ayrı ve kopuk anlatılması ona gerçekçi ve objektif gelmemiştir.²⁷⁵ Akademik hayata atıldıktan sonra eserlerinin, çalışmalarının büyük bir bölümünü Osmanlı Devleti’nin Türkiye Cumhuriyeti’ne dönüşümünü, dönüşümü tetikleyen ve gerçekleştiren güçlerin neler olduğunu ve Cumhuriyete tevarüs eden unsurları yani Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki devamlılığı ortaya koymaya ayırmıştır. Çalışmaları sonucunda Karpas, farklı etnik kökenlerden gelen halkı, kültürü, bilhassa ortak dini, siyasi geleneği ve bu geleneğe dayalı demokrasi anlayışı ile modern Türkiye’nin Osmanlı Devleti ile devamlılığını, Osmanlı’nın “millileşerek” yani siyasi anlamda Türkiyelileşerek yeniden ortaya çıkışıyla sağladığını kanaatine varmıştır. Osmanlı Devleti son iki yüzyılında köklü dönüşümler yaşamıştı ve Cumhuriyet Türkiyesi’ne geçerken siyasi olarak rejim değiştirmişti. Karpas’a göre devletlerin siyasi rejimlerini değiştirmeleri olağandır ve ideolojik değişimler toplum, tarih, kültür, siyaset ve felsefedeki devamlılığı ortadan kaldırmamaktadır. Aksine, siyasi rejimlerin değişikliği ait olduğu toplumun devamlılığına renk katmakta ve zenginleştirmektedir.²⁷⁶

Osmanlı modernleşmesini sosyal bilimlerin tüm disiplinlerini içine alan bir perspektifle inceleyen Karpas, öncelikle modernleşmeyi ve değişimi zorunlu kılan iç ve dış dinamiklerin incelemesi gerektiği kanaatindedir.²⁷⁷ O, 17.yy’a tarihlendirdiği Osmanlı klasik düzenindeki değişimin başlangıcını fetihlerin azalmasına bağlı olarak tarım, ticaret, siyaset ve askeri alandaki dengenin bozulmasına dayandırır. Kemal Karpas’ın Osmanlı değişim dönüşüm ve modernleşmesi hakkında ortaya koyduğu eserleri incelediğimizde dönüşümü etkileyen birçok unsuru ön plana çıkarttığını görürüz. Fetihlerin azalmasına bağlı olarak üretim biçimindeki değişimler, klasik

²⁷⁴ Kemal H. Karpas, “Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine,” *Yeni Türkiye*, IV. cilt, 23-24. sayı [Cumhuriyet Özel Sayısı], (Ankara, 1998): 228.

²⁷⁵ Karpas, *Dağı Delen Irmak*, 135.

²⁷⁶ Karpas, *Türk Demokrasi Tarihi*, 15-16.

²⁷⁷ Nuriye Akman Röportaj, “*Osmanlı Savaşçı Değildi Bir Medeniyet Yaratıcısıydı*”. *Zaman Gazetesi*, (09.12.2002):16.

toprak sisteminde bozulmalar ve buna bağılı olarak yükselen orta sınıf Âyânlar ve Âyânların merkezi yönetime ve ekonomik sisteme müdahalesi, padişahların merkeziyetçi siyasetleri, göçler, millet ve toplumsal örgütlenmenin bozulması, sömürgecilik faaliyetleri ve Batı Avrupa ulus devlet düşüncesi bunlardan birkaçıdır.²⁷⁸ Osmanlı modernleşmesi veya Kemal H. Karpas'ın ifadesi ile dönüşüm (*transformation*)- batılılaşma terimini kullanmayı tercih etmemektedir.²⁷⁹ 17. yy.'da ve merkezin iradesi dışına bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştı.²⁸⁰ Kemal H. Karpas, Osmanlı Devleti'nin sonu millileşmeye varan değişme çabalarının akla ve bilime dayalı olarak gerçekleştirilmeye çalışıldığı ve dünyaya açılarak bilhassa Avrupa düşünce ve siyasi değişimlerinden etkilendiği için “*batılılaşma*” denildiğini oysa Osmanlı Devleti'nin değişme çabalarının “*muasırlaşma-çağdaşlaşma*” kelimeleri ile daha doğru ifade edilebileceğini düşünmektedir.²⁸¹

Karpas'a göre 17. yy.'da ilerlemiş bir kültür ve medeniyete sahip olan İmparatorlukta yerleşik tarımsal yaşamın yerini kentsel yaşam almaya başlamıştır. 1683 Viyana bozgunu gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğu Balkan ve Doğu Avrupa'da toprak kaybına neden olmuş lâkin bu kaybın etkisi merkezi idarede çok fazla hissedilmemiştir. Ancak bozgun, ekonomisi askerî sisteme bağılı olan toplumun en alt kesiminde köylüler arasında bir dönüşümün tetikleyicisi olmuştur.²⁸² Savaş meydanlarında alınan yenilgilerden olumsuz etkilenen köylüler arasındaki huzursuzluk, güçleri savaşçılık geleneğine sıkı sıkıya bağılı taşradaki ileri gelenler arasında çabuk yankı bulmuştur. Çünkü savaşın kaybı askeri yenilgi ekonomik gerileme demekti. Kurumsal yapılanmada bir değişiklik henüz yaşanmamıştı ancak taşra halkının merkeze olan güveni sarsılmıştı. Bu durum merkezin karşısında yerel yönetimlerin güçlenmesini ve taşra ileri gelenlerinin çıkarlarını özgürce ifade etme cesaretlerini teşvik etmişti. Burada Karpas'a göre en önemli husus şuydu: Merkez, taşrada bulunan ve güçlenen yerel idareci ve önde gelenler ile daha güçlü siyasi bağlar

²⁷⁸ Kemal H. Karpas, *Osmanlı Devleti'nin Kısa Sosyal Tarihi Âyânlar Bürokrasi Demografi ve Modernleşme*, çev. Muharrem Varol (İstanbul: Timaş, 2019), 130-181.

²⁷⁹ Zaman Gazetesi, Nuriye Akman'ın Kemal H. Karpas ile röportajı, “Osmanlı savaşçı değildi, bir medeniyet yaratıcısıydı.” 09.12.2002.

²⁸⁰ Karpas, *Osmanlı Modernleşmesi*, 20-23.

²⁸¹ Kemal H. Karpas, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din* (İstanbul: Timaş, 2018), 14.

²⁸² Kemal H. Karpas, *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus* (İstanbul: Timaş, 2019), 68.

kurmak zorunda olduğunu hissetmeye başlamıştı.²⁸³ Bu durum merkezi yönetim ile taşra ileri gelenleri arasındaki ilişkinin yeni bir şekil alması demekti.

Kemal Karpat, Osmanlı Devleti'nde değişimleri toplumsal ve ekonomik alanda karşılayıp çözüm üreten dâhili aktörleri; yeni dünya ekonomik sisteminin zorunlu kıldığı üretim biçimlerine uyum sağlamaya çalışan toplumsal örgütlenmede yükselen taşra ileri gelenleri yani orta sınıfları çok önemser. Osmanlı-Türk resmi tarihinin *âyânlar* olarak tanımladığı bu yeni orta sınıf, Kemal H. Karpat'a göre toplumsal düzenin dengesini alt üst eden siyasi ve sosyal bağlardaki değişimlerini gerçekleştirenlerdi.²⁸⁴ Âyânlar ekonomik sistemi piyasa şartlarına göre düzenlenmesi için mücadele etmişlerdi ve bu sosyo-ekonomik değişimin en bariz ifadesi idi.²⁸⁵ Çoğulcu demokrasiye inanan Kemal H. Karpat, Türkiye'yi tek parti sisteminden çıkartan Menderes'e büyük önem vermesi Adnan Menderes'in bir âyân olmasına bağlanabilir. O'na göre Adnan Menderes, Turgut Özal²⁸⁶ ve Tayyip Erdoğan,²⁸⁷ âyânları, orta sınıf grupları, süreklilik bağlamında ekonomik özgürlük, bireysel mülkiyetin ve liberal fikirlerin devamı niteliğinde siyaset uygulamışlardır.

Kemal H. Karpat'ın tarih yazıcılığında Osmanlı Devleti'nde toplum ve devlet yapısındaki değişime etki eden ve Karpat'a göre milliyetçiliğin temeli olan bir diğer unsur İslam dini ve İslamcılık ideolojisiydi. II. Abdülhamid dönemi İslamcılık ideolojisinin esas gayelerinden biri, Müslümanlara geçmişlerinden bahsederek onlara gurur ve güven vermek Müslüman toplulukları dil ve etnik farklılıkları üzerinde ortak bir zeminde birleştirmekti. Bu düşünce din olgusunu siyaseten enstrümanlaştıran ve bir dereceye kadar laikleştiren bir milliyetçilikti.²⁸⁸ Karpat'a göre İslamiyet, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında siyasileşerek milliyetçi fikirlerin esasını teşkil

²⁸³ Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*, 22.

²⁸⁴ A.g.e, 76-78.

²⁸⁵ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 140.

³¹⁴ Kemal H. Karpat, "Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi", *Yeni Türkiye*, Cilt III. [Türk Demokrasisi Özel Sayısı], S. 17 (Ankara, 1997): 643.

³¹⁵ Kemal H. Karpat, "Türkiye'de Demokrasinin Kökenleri ve Geleceği", *Karizma*, cilt, 5(19) (İstanbul, 2004): 20-24.

²⁸⁸ Kemal H. Karpat, Türkiye'de Bugün İdeolojinin Durumu", *Doğu Batı Düşünce Dergisi İdeolojiler*, yıl 8, sayı 30 (Kasım- Aralık, Ocak 2004-2005): 25- 44.

etmiştir.²⁸⁹Müslüman kimliği, Osmanlı Devleti'nin partili sisteme geçişini hızlandırmış ve toplumun Balkan Hristiyanları karşısında etnik kimlik kazanmasını sağlamıştır.²⁹⁰

Osmanlı Devleti, toplum ve devlet yapısında değişmelere yol açan ve Kemal Karpat'ın üzerinde ilgi ile durduğu müstakil çalışmalar ortaya koyduğu diğer unsur ise göç olgusudur. Karpat'a göre göçler, insan tarihini ve yaşantısını yeryüzündeki tüm canlıların dağılımını doğrudan etkileyen bir olgudur.²⁹¹ 1862'den 1882'ye kadar Balkanlardan ve Rusya'dan gelen göçler Osmanlı nüfusunu %40 oranında artırmıştır. Göçler iskân politikalarının da katkısı ile tarımda ufak çaplı bir devrim meydana getirmiş, beraberinde kentleşme, tarımda büyüme, yeni sanat ve mesleklerin ortaya çıkması, teknolojik ilerlemeyi sağlamıştır. Dinsel farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Bu durum Müslüman orta sınıfın etnik siyasi ve kültürel şekillenmesinde hayati bir rol oynamıştır. Anadolu topraklarına gelen orta ve üst sınıf göçmen kitlelerin etkileri de farklı bir çizgide gelişmiştir. Üst düzey göçmenler Osmanlı Devleti toplum, devlet ve ekonomik yapısında ilişki biçimlerine yeni bir boyut kazandırmış, değişmekte olan devletin ve toplumun millileşmesinde hızlandırıcı etkide bulunmuşlardır.²⁹²

Kemal Karpat, Osmanlı Devleti'nin değişimini öncelikle dâhili nedenlere dayandırmakta ise de dışarıdan gelen zorlayıcı sebepleri de göz ardı etmemektedir. Sömürgecilik faaliyetleri, kapitalist ekonomik düzen, endüstriyel gelişim ve Batı Avrupa ulus devlet düşüncesi Karpat'ın öne çıkardığı dış etkenlerden birkaçıdır. Amerika'nın keşfi ile başlayan sömürgecilik faaliyetleri dünya ekonomik yapısında büyük değişikliklere neden olmuştur. 15. ve 18. yy. merkantalist iktisadi politika ve sömürgecilik, Batı Avrupa'nın sermaye biriktirmesine olanak sağlamıştı. Devleti ekonomik işleyişin dışında bırakan liberal ve kapsayıcı devlet teşvikleri sanayi ve endüstriyel gelişimin itici güçleri olmuştu. Osmanlı Devleti'nin hemen her alanında yaşadığı değişim ve dönüşümün yönünü biraz da bu uluslararası iktisat ve endüstriyel

²⁸⁹ Kemal H. Karpat, "Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine," *Yeni Türkiye*, IV. cilt, 23-24. sayı [Cumhuriyet Özel Sayısı], (Ankara, 1998): 225.

²⁹⁰ Kemal H. Karpat, "Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış", *Doğu Batı*, Şubat Mart Nisan, S. 35, c. IX, (Ankara, 2006): 72.

²⁹¹ Kemal H. Karpat, Önsöz. *Türkiye' nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye' ye Göçler*. (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015), S. XXIII.

²⁹² Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, 154-155.

ekonomi belirlemiştir. Ekonomisi tarıma dayalı bir Avrupa ülkesi olan Osmanlı Devleti, endüstriyel üretimden, sanayii ve teknolojik gelişmelerden ve kapitalist sistemden başta siyasi, ekonomik ve askeri olmak üzere birçok alanda etkilenmişti. Fakat Karpas'a göre bu etki bahsettiğimiz gibi iç nedenlerden sonra gelen tâli etkiydi. Çünkü Fernand Braudel ve Ömer Lütfi Barkan'ın da belirttiği gibi 16. ve 17. yy. başlarında Akdeniz ülkeleri arasında benzer ekonomik ve iktisadi sorunlar birbirleri ile benzer özellikler göstermekteydi.²⁹³ Dolayısı ile Osmanlı'yı değişime zorlayan küresel ekonomik etki aynı zamanda Avrupa'yı da etkilemiştir.

Biz tezimizin ikinci bölümünde Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar gelen Türk modernleşme tarihine Kemal Karpas'ın yaklaşımını, getirdiği yorumu, ona göre değişimin, dönüşümün dinamiklerini, etkenlerini, sonuçlarını Türkiye Cumhuriyeti'ne yansımalarını yine Kemal Karpas'ın eserlerinden perspektifinden bakarak ortaya koymaya çalışacağız.

2.1.2. 18. Yy'dan Sonra Osmanlı Devleti Toprak Rejiminde Yapısal Dönüşüm ve Yükselen Âyân Sınıfı

Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik gücü, toplumsal ve askeri tabakaların birbirleri ile sıkı ilişkili olduğu toprak sistemine dayanmaktaydı. Toprağa dayalı *tımar sistemi* sayesinde devlet hem malî hem askerî kaynağını temin etmekteydi. Bu nedenle ekilebilir toprakların büyük bir kısmı mîrî arazi statüsü ile devlete bağlı idi.²⁹⁴ Toprağın devletin kontrolünde olması hem toplumsal örgütlenmede reayanın kontrolünü hem de halkın ve sarayın iâşesinin düzenli tedarikini ve askeri sistemin sürekliliğini sağlamaktaydı. Toplumsal örgütlenmelerin, ekonomik ve askeri ilişkilerin birbirine dayandığı bütünler dizini olan Osmanlı siyasal sistemi, 15. yy.'dan itibaren maruz kaldığı batı ekonomik sisteminin baskıları nedeniyle çözülmeye ve yeni bir sisteme ihtiyaç duymaya başlamıştır. Batıdan gelen kapitalist ekonomi, ileri teknoloji ve ileri teknoloji ile donanmış yeni askeri sistemler, üretimde endüstrileşme, toplumsal fikirlerde değişim gibi tehditler karşısında Sultan III. Mustafa (1757-1774) ve Sultan I. Abdülhamid (1774-1789) bir dizi reformlar uygulamaya çalışmıştır. Bu

²⁹³ Karpas, *İslam'ın Siyasallaşması*, 68.

²⁹⁴ Kemal H. Karpas, "Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi," 631.

reformların tek amacı değişimler karşısında devlete gücünü tekrar kazandırmak, iç ve dış tehditlere karşı devletin bekâsını sağlamaktır. Toplum ve bürokrasi, devletin Avrupa'dan gelen siyasi, ekonomik ve toplumsal değişim dalgasına ve fetihlerin azalması ile toprak sisteminde ve buna bağlı olarak ekonomik ve toplumsal tabakalaşmada meydana gelen değişmelere ayak uydurmasını beklemişti.²⁹⁵ Karpat, devletin değişen dünya şartlarında merkezi yapısını değiştirmesi gerektiğini anladığını ve gelirini sağlayan en önemli kaynak toprak olduğu için düzenlemeye toprak sisteminden başladığını öne sürmektedir.

17. yy.'dan itibaren fetihlerin azalmasına bağlı olarak toprak gelirlerindeki düşüş devleti toprak sisteminde değişiklikler yapmaya zorlamıştı. Devlet topraklarının (mîrî) ve vakıf mülklerinin özel mülkler haline getirilmesi tarıma dayalı üretimde yer alan yeni bir Müslüman orta sınıfı ortaya çıkarmıştı. Bu yeni Müslüman orta sınıfın ortaya çıkışı büyük ölçüde Batı'dan gelen kapitalist piyasanın dinamikleri ile geleneksel yerli ekonomik sistem arasındaki karşılıklı etkileşime de bağlıydı.²⁹⁶ Toprak edinen âyânların ve dayıların toplumsal ve idari alanlarda önemli konumlara yükselmeleri Osmanlı toprak sisteminin değişmeye başladığının işaretleriydi. Bu işaretler daha sonra Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da yaşayan Müslüman-Türk unsurların arasında başlayan siyasi ve ictimai değişikliklerin de habercisiydi.²⁹⁷ Değişimi körü körüne batı taklitçiliği olarak başlatmayan Osmanlı Devleti, bunu Batı'nın sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel etkisine kendi şartlarına göre cevap vererek sağlamaya çalışmıştı.²⁹⁸ Tarımsal ürünlerin batı pazarlarına hammadde olarak satılması ile ticarî ürün haline gelmesi, serbest pazarlardaki fiyatların devletin önceden belirlemiş olduğu narh fiyatlarından daha yüksek olması Osmanlı iâşe ve üretim sistemini radikal bir değişime zorlamıştı.²⁹⁹

II. Mahmud (1808-1839), köklü bir değişime uğrayan tımar sisteminin yerine daha katı bir sistem getirdi. Eskiden devletin toprak üzerindeki hakkı, devleti tam malik

²⁹⁵ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, çev. Dilek Özdemir (İstanbul: İmge Kitabevi, 2006), 10-11.

²⁹⁶ Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, 27.

²⁹⁷ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 19- 21.

²⁹⁸ Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, xvı.

²⁹⁹ Kemal H. Karpat, *Türkiye'de Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri* (İstanbul: Timaş, 2017), 56-57.

yapmıyordu. II. Mahmud (1808-1839) bu esas üzerinden ilerleyerek vakıf arazileri de dâhil tüm toprakları devletin kontrol ve tasarrufuna sokmaya çalışmıştı ki bu esasında şerî ve örfî hukuka aykırı bir durumdu.³⁰⁰ II. Mahmud (1808-1839)'un katı merkezileşme siyasetine karşı gelenler gelişen ekonomik düzende tarımsal üretimin kontrolünü ele geçiren ve taşradaki belediye meclislerinde ve diğer idari organlarda yer alan *âyânlar* oldu.³⁰¹ 16. yy.'dan beri idari görevlerde yer almaya başlayan âyânlar kadıların adlî divan üyesiydiler. Kendi cemaatlerinin temsilcisi olan âyânlar, 17. yy.'da sipahilerin yerlerine arazilerin tahsis ve vergilerin toplanması işlerine iştirak etmişler ve taşrada idarî pozisyonlara atanmışlardı. Avrupa'nın Balkanlarda Osmanlı tarımsal ürünlerine olan talebinin artması ile serbest ticaret ve ziraî üretim sayesinde sermaye birikimi elde ederek sadece idarî alanda değil ekonomik alanda da saygınlık ve zenginlik kazanmışlardı.³⁰² Yeni üretim tarzına uyum sağlamaya çalışan bu yeni Osmanlı orta sınıfı Karpat'a göre Marksist bir sınıf olmayıp küresel ekonomiden etkilenen dindar ve liberal eğilimleri olan devlete karşı yetki paylaşımı talep etmeyen bir *proto-sınıftı*.³⁰³ Siyaseten ve ekonomik olarak güçlenen âyânlar, Kemal H. Karpat'a göre Osmanlı devlet sistemindeki ve algısındaki değişimin birinci derecede önemli unsurları haline gelmişlerdi. Âyânlar vergi toplama ayrıcalıklarını ve devlet arazilerinin özel işletmecilere verme haklarını kullanarak mîrî toprakları özel mülkî toprak haline getirmişlerdi. Bilhassa Balkanlardaki âyânlar, piyasa ihtiyaçlarına göre üretim yaparak Osmanlı toprak sistemi ve buna bağlı olarak idarî, ekonomik ve toplumsal yapının değişmesini sağlayan en güçlü aktörler olmuşlardı. Kısacası Osmanlı toprak rejimini yeni gelişen kapitalist ekonomi piyasasına uydurmaya çalışmışlardı.³⁰⁴

Karpat, devletin, merkeziyetçi siyaseti ve geleneksel ekonomik düzenini sarsarak liberal bir ekonomiye geçişin ilk örneklerini gerçekleştiren *âyânlar* üzerinde kontrolünü kaybetmesi ile -büyük ölçüde Batı Avrupa Devletlerinin Osmanlı ziraî üretimini ticarileştirmesinden kaynaklanmaktaydı- üreticilerle devlet arasındaki

³⁰⁰ Karpat, "Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine," 221.

³⁰¹ Karpat, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 188.

³⁰² Karpat, *Osmanlı Devleti'nin Kısa Sosyal Tarihi*, 115-16.

³⁰³ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 129.

³⁰⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 139-140.

gerilim su yüzüne çıktığını belirtmektedir.³⁰⁵ Sermaye birikimi sağlamış, yerel idarede yer almış, halkın desteğine güvenen âyânlar II. Mahmud'un toprak yönetimine karşı gelmişlerdi. Yönettikleri mîrî arazinin kendilerine devredilmesini talep etmişler ve 1808'de Sened-i İttifak'ı Sultan'a kabul ettirmeyi başarmışlardı.³⁰⁶ Sadrazamın sultan adına imzaladığı bu belge sayesinde âyânlar, sahibi oldukları toprakların tapusunu ve bu toprakların varislerine intikalini güvence altına almışlardı. Kemal H. Karpat, Sened-i İttifak'ı halkçı, eşitlikçi bir felsefenin, bir halk ayaklanması arayışının değil kendi statü, mevki ve itibarlarını önceleyen âyânların, taşra ulemasının desteğiyle harekete geçmesi sonucu elde ettikleri geçici bir anlaşma olarak değerlendirir.³⁰⁷ Onların mücadelesi Sultan'ın nisbî yerel idari muhtariyet ile arazi rejimini değiştirmek istemesine karşı idi. Esas mesele Padişahın mutlakıyeti ve iktidarına ortak kabul etmemesi idi.³⁰⁸

Karpat, yükselen orta sınıf âyânların idari güç elde etme açısından Batı'daki feodal beylerden farklı olduğunu düşünmektedir. Ona göre Osmanlı Devleti'nde tarımsal üretim, ticaret ve vergi toplama yolu ile zenginleşen orta sınıf âyân ve eşraflar, Batı'daki soylu feodaller gibi merkeze karşı bir yetki paylaşımı talebinde bulunmamışlar ve bağımsız bir konum elde etmeye çalışmamışlardı. Aksine yerel meclislerde, kamusal yetkilerde yönetimde yer almışlardı. Bu nedenle zaten devleti yok sayıyor veya iktidar paylaşımını talep ediyor değillerdi aksine şahsi hak elde edebilmek için devlete ihtiyaç duyuyorlardı.³⁰⁹ Karpat, Sened-i İttifak'ın da ideolojik önyargılarla değerlendirildiğini, feodalitenin zaferi ya da Osmanlı Devleti'nin *Magna Carta*'sı olarak yorumlandığını, esasında bu ittifakın taşra yönetimi ve toprak mülkiyeti hakkında değişiklik içeren basit bir anlaşma olduğu fikrindedir.³¹⁰ Bu nedenle Karpat, Türk ulusal ideolojisinin babası Ziya Gökalp ve onun gibi düşünen bazı aydınların, âyânların yükselişini farklı okuyarak özgürlük mücadelesinin

³⁰⁵ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 125.

³⁰⁶ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 33.

³⁰⁷ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 162.

³⁰⁸ Kemal H. Karpat, "Pan-İslamizm ve İkinci Abdülhamid: Yanlış Bir Görüşün Düzeltilmesi," *Türk Dünyası Araştırmaları*, 48, (İstanbul 1987): 15.

³⁰⁹ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 126.

³¹⁰ Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi*, 86.

başlangıcı olarak kabul etmelerini yadırgamaktadır.³¹¹ Yükselen yeni orta sınıfın, kendi aralarında da bir sınıf çatışmaları da yoktu. Karpat'a göre buradaki tek sorun merkezi otoritenin, âyânların temsil ettiği kırsal kesimin üst tabakası ile oluşan yeni toplumsal düzeni kabul etmemesi idi. Gelişen yoğun ticaret ve iktisadi düzen, yeni bir toplumsal etkileşim ve karmaşık sosyo-ekonomik ilişkileri talep etmekteydi. Devlet bu talepleri karşılamakta yetersiz kalınca çareyi kadim geleneklere sahip çıkmakta ve mutlak otoriteyi güçlendirmekte bulmuştu.³¹²

Merkezi bürokrasi ile âyânlar arasındaki çatışma merkeziyetçiliğin hızlandırılması ile sonuçlandı ve 1812'de Rus savaşı için kurulan yeni ordu ve alınan modern silahlarla 1815 yılından itibaren âyânlar ortadan kaldırıldı.³¹³ Karpat, II. Mahmud (1808-1839)'un âyânları ortadan kaldırmakla 18. yy. sonundan itibaren gelişmekte olan yeni piyasa şartlarının kapitalist ekonominin kendi akışı içinde gelişmesini ve yerleşmesini engellediğini yok ettiğini ve sonuçları itibariyle de devletin bir bakıma dağılmasına sebep olduğunu iddia eder. II. Mahmud (1808-1839) tek başına devletti. “*Devlet için çalışacaksın, benim için çalışacaksın*” düşüncesindeydi. Eskiden halkın gözünde devlet; din, kültür, tarih vesaire karışımından oluşan bir kavramdı. II. Mahmud (1808-1839) devleti kendisi ile özdeşleştirmişti. Bürokrasi bu tavra karşı geldi. Karpat'a göre II. Mahmud (1808-1839) kurduğu modern okullar yolu ile bürokrasiyi totaliter bir düşünce ürünü olarak güçlendirmişti ama bu şekilde ortaya çıkan bir bürokrasinin geleceği de muğlaktı.³¹⁴ Merkezi vergi sistemini uygulamaya koyan II. Mahmud (1808-1839) kısa bir süre sonra başarısız olduğunu görünce araçlar sistemini (mültezim) geri getirmek zorunda kaldı. Âyânların yerine gelen bu yeni seçkinler zümresi, kırsal kentlerde mahalli nüfuzları olan kimselerden seçilmişlerdi. 1864 ve 1870 idari reformları sonucunda yerel meclislerde yer almışlardı.³¹⁵

Kemal H. Karpat, uygulayıcıları padişah ve bürokrasi, itici gücü âyânlar olan Osmanlı reform ve modernleşme hareketlerini, 1839-1876 tarihleri arasında kapsayan Tanzimat dönemini, II. Abdülhamid (1876-1909) ve İttihat ve Terakki dönemlerini

³¹¹ Kemal H. Karpat, The Transformation of the Ottoman State, 1789- 1908, *International Journal of Middle East Studies*, vol. 3 (Cambridge, 1 January 1972): 254-255.

³¹² Karpat, *Osmanlı Devleti'nin Kısa Sosyal Tarihi*, 129.

³¹³ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 25-26.

³¹⁴ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 275-276.

³¹⁵ Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, 148.

Cumhuriyet'e giden bir dizi yenileşme ve dönüşümün kilometre taşları olarak değerlendirmektedir.

2.1.3. Yeni Bürokrat Sınıf

II. Mahmud (1808-1839), merkeziyetçi politakaları ile her zaman son sözü söyleyenin padişahın olduğu klasik dönemi geri getirmeye çalıştı. Ancak 19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren genişleyen ve güçlenen entelijansiya, padişahın yanı başında özerk bir statü tesis etmeye başlamıştı. Yeni sivil bürokrasi ve eşraflardan oluşan seçkinler zümresi, 1830'lardan itibaren II. Mahmud (1808-1839)'un da mihmendarlığını yaptığı seküler bir devlet yaklaşımının da savunucusuydular. Sultanın açtığı modern okullara giden zengin eşrafin ahfadı devlet bürokrasisinde yer almaya başladıkça sivil bürokrasi gücünü artırmaya devam etti. Buna karşın giderek gücünü ve itibarını bürokrasi lehine kaybetmeye başlayan padişahın yerine devlete ve devlet bürokrasisi itibar görmeye başladı. Karpat'a göre merkezi yapıyı güçlendirmek için getirilen Batı tipi düzenlemeler Osmanlı merkeziyetçiliğinin daha çok dağılmasına neden olmuştu. Devletin kişiliğinin padişahla özdeşleşmesi düşüncesi yerine padişah devletin hizmetinde olduğu düşüncesi hâkim olmaya başladı.³¹⁶ Klasik dönemde başında padişahın yer aldığı bürokrasi, her zaman devletle eşanlamlı olmuştu. Bu görüş, devleti inancın ifadesi ve sadakatin yekûnu olarak gören İslamiyet'in geleneksel siyaset felsefesine uygundu ancak Osmanlı bürokrasisinin bir sınıfa dönüştüğü süreçte "devlet" kavramı da pek fark edilmeyen fakat oldukça önem taşıyan bir değişim geçirdi. "Devlet" terimi artık sıradan Müslümanın da katıldığı toplumsal, siyasi ve kültürel varlığı ifade etmiyor, iktidar ve toprak kaynakları üzerinde tekel sahibi olan seçkinlerin elindeki yönetim aracı haline geliyordu.³¹⁷

Devleti temsil eden kurumun değişmesi merkeziyetçiliği nasıl etkilemişti? Kemal H. Karpat'a göre devletin değişmesinin ve toplumu değiştirme yeteneğinin en büyük ve etkin aracı merkeziyetçilik olmuştur.³¹⁸ Ancak merkezileşmenin doğrudan sonucu olarak devlet yeni teknik hizmetler sunmak ve bu alanlarda sorumluluklar üstlenmek zorunda kalmıştı. Geleneksel bürokrasinin yerine gelen modern bürokrasi

³¹⁶ Karpat, "*İdare-i Maslahattan İdare-i Memlekete*", 72.

³¹⁷ Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi*, 157.

³¹⁸ Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, xxvı

modernleşmenin sembolü haline gelen ve sorgulanamayan yeni bir elit bürokrat zümreyi de beraberinde getirmişti.³¹⁹ Osmanlı Devleti'nin varlığı, II. Mahmud (1808-1839) devrine kadar hanedan ve bürokrasinin ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan grupların siyasi ve ticari liderleri ile yaptığı iş birliğinden kaynaklanırken, II. Mahmud (1808-1839)'un yüzyıllardır devlet ile toplum arasında aracı olan âyânları ortadan kaldırmasından sonra ortaya çıkan yeni tip merkeziyetçilikle devlet merkezden atanan memurlar veya merkezin kontrol ettiği memurlar sayesinde toplumla doğrudan ilişki kurabilmiş ve gücünü böylelikle devletin en ücra köşelerine hissettirmişti.³²⁰

2.1.4. Tanzimat Devri Siyasi ve Sosyal Yapıda Dönüşüm Osmanlılık, Milletler, Milliyetçilik

Kemal H. Karpat, Tanzimat dönemini Cumhuriyet dönemi ideolojilerinden milliyetçiliğin arkeolojisinin kurulduğu süreç olarak görür. Bu süreç Tanzimat Fermanı (1839) ile başlamış, Islahat Fermanı (1856) ile ortaya çıkan Osmanlılık düşüncesi ile hızlı bir şekilde milliyetçi düşünceye evrilmiştir.³²¹ Bu dönemde devlet, geleneksel devlet kavramının terk edip meşruiyetini millet kavramına dayandırmaya başlamıştı.³²² Tanzimat döneminde ilan edilen fermanlarla, toplumda bütünleşme sağlanmaya, bireyin devlet içindeki temel kimliğine siyasi bir çerçeve çizilmeye³²³ ve Osmanlı sınırları içinde yaşayan herkese devlet tarafından yeni bir kimlik verilmeye çalışılmıştı. Karpat'a göre 19. yy.'da Osmanlılar açısından modern milli kimliğe geçiş, bu dönemde vergilendirme yetkisini elinde tutan merkezi idarenin meşruiyeti ve faaliyetleri için kendine geniş bir insani zemin arayışından doğmuştur.³²⁴ Devlet fermanlarla Osmanlı sınırları içinde yaşayan herkesi sultanın kulu olmaktan çıkararak hiçbir ayırım olmaksızın devletin vatandaşı sayıyordu. Böylesine kapsayıcı bir tanım devlet ve bürokrasi için oldukça fonksiyoneldi. Nitekim *Osmanlıcılık*, dil, din, etnik ve sosyal farkı dikkate almaksızın devlet topraklarında yaşayan herkesi kapsayan bir

³¹⁹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Timaş, 2010), 184.

³²⁰ Karpat, "Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış," 72.

³²¹ A.g.m. 62.

³²² Karpat, *Elitler ve Din*, 154.

³²³ Karpat, *Osmanlıda Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 109.

³²⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik* (İstanbul: Timaş, 2019), 185

tanımdı. Karpat'a göre saltanat ve merkezi bürokrasi tarafından verilen Osmanlı vatandaşı kimliği basit bir tanımlama gibi görünse de altında ciddi sorunları, köklü yapısal dönüşümleri barındırmaktaydı. Dikkatli incelendiğinde Tanzimat dönemi (1839-1876), Türkler açısından milli devlete geçişin ön safhası ve Osmanlıcılığın yani yeni tip millet yapısının niteliğinin tartışma konusu olduğu bir dönem olduğu görülecektir.³²⁵

Tanzimat Fermanı, padişah ve bürokrasisinin o tarihe kadar kullanmış olduğu sınırsız yetkilerini kaldırmış ve Osmanlı vatandaşı herkesin etnik ve dini kimliğine bakılmaksızın eşit olduğunu ilan etmişti.³²⁶ Karpat, devletin fermanlarda tüm halkına bir üst kimlik olarak tanımladığı Osmanlı kimliği ile dağılmakta olan toplumsal yapıyı bir arada tutmaya³²⁷ ve halk ile doğrudan iletişime geçerek merkeziyetçi bir siyaset gütmeyi çalıştığını belirtir.³²⁸ Karpat'a göre Tanzimat döneminin merkeziyetçi politikası toplumsal tabakalaşma ve cemaat örgütlenmesinin yanı sıra bürokratik ve ekonomik alanlarda da dönüşümlere neden olmuştu. Bürokratik alanda meydana gelen dönüşümlerden birisi bürokraside merkezileşmenin ihtisaslaşması ve ivme kazanması idi. Fermanlar, halkın âyânlarla mücadelesinde padişahın yanında yer almasını³²⁹ devletin eski otoritesini yeniden tesis etmesini, devletin birçok alanda işlevini, kontrolünü artırıcı bürokratik alanlar açmak suretiyle halkla yönetim arasındaki arabulucuların ortadan kalkmasını amaçlamaktaydı. Ekonomik alanda ise daha liberal politikalar uygulayarak doğal kaynakların rasyonel kullanımı ile yeni gelir kaynakları oluşturmayı hedeflemişti. Bu sonuçlara ulaşmak için de iltizam usulü yerine merkezi bir maliye sistemi yeni bir ordu ve bunun için yetişmiş eleman ihtiyacını karşılayacak modern okullar kurmak zorundaydı.³³⁰ Tanzimat reformu ile birlikte devlet daha önce vakıfların ve yerel bölgelerin sorumluluğunda olan eğitim ve sağlık gibi alanlarda eskisinden daha fazla sorumluluk almaya başlamış böylece devlet, halkla doğrudan iletişime geçmiş ve meşruiyetini halka hizmetle sağlama yoluna gitmişti.³³¹ Devletin

³²⁵ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 72.

³²⁶ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 527.

³²⁷ Karpat, "Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış", 74.

³²⁸ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 32.

³²⁹ Karpat, "The Transformation of the Ottoman State, 1789- 1908," 258.

³³⁰ Karpat, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 107-109.

³³¹ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 528.

halk ile bütünleştiği yerlerden birisi de 1845 yılında Abdülmecid döneminde (1839-1861) danışma organı olarak kurulan Meclis-i Nevvab'tı. Bu meclis, nazırların da desteği ile taşra eşrafının katıldığı bir meclis haline getirilmişti. Karpat'a göre devlet bürokrasisinin yer aldığı bir meclise halkın ileri gelenlerinin yani orta sınıfın katılmasına izin verilmesi küçük de olsa demokrasiye doğru atılmış bir adımdı.³³² Ancak Osmanlı devlet adamları siyasi ve ekonomik düzeyde halkı bütünleştirici kararlar almış olsalar da bu politikalar millet cemaatlerinin yapısının çözülmesine, ulusal uyanışların başlamasına ve zaman içinde ulus haline gelmesine engel olamamıştı. Tanzimat fermanı tek bir toplum yaratmak istemiş lakin süreç toplum örgütlenmesinde etnik ve dini grupların birbirlerinden ayrılmasıyla sona ermişti.³³³ Toprağa dayalı ulus-devlet anlayışı Batı ile ilişkiler aracılığı ile Osmanlı topraklarına girmiş ve bu yeni örgütlenmenin ideolojik ifadesi dil, ırk, tarih ve yerel veya bölgesel bağlantılara dayanan *milliyetçilik* fikri gelişmeye başlamıştı.³³⁴

2.1.5. Islahat Dönemi Devlet ve Toplum Örgütlenmesinde Yaşanan Dönüşümler

Kemal H. Karpat, Tanzimat Fermanı'nın gayrimüslimlere vaat ettiği birtakım hakların ve toplum içinde eşitliğin sağlanacağına dair birçok hükümlerin gerçekleştirilememesi üzerine gayrimüslimlerin, Batı Avrupa'nın, yabancı konsoloslukların ve Kırım Harbi sonrası maruz kalınan uluslararası baskıların sonucu hazırlanan³³⁵ Islahat Fermanı'nın (18 Şubat 1856) Osmanlı Devleti'nin toplumsal ve siyasi alanlardaki değişiminin diğer önemli bir evresini teşkil ettiğini düşünmektedir.³³⁶ Ferman, Tanzimat Fermanı'nda bahsedilen lâkin uygulamakta çekince gösterilen Osmanlı vatandaşları -vatandaş terimi ilk olarak bu dönemde resmi Osmanlı belgelerinde, özellikle padişahın adaleti nedeniyle tüm toplumların eşitliğini vurgulayan 1857 Islahat Fermanında kullanıldığı bilinmektedir³³⁷ - arasında dil, din farkı gözetmeksizin eşitlik ilkesinin yeniden tesis edileceğini beyan etmekteydi. Ferman gereğince bütün Osmanlı tebaası

³³² Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 164.

³³³ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 242.

³³⁴ Kemal H. Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, çev. Güneş Ayas (İstanbul: Timaş, 2012), 89.

³³⁵ Ufuk Gülsoy, "Islahat Fermanı," TDV İslam Ansiklopedisi, c. 19 (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 185-190.

³³⁶ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 32-33.

³³⁷ Yücel Bulut, *Ottomanism*, Encyclopedia of The Ottoman Empire, Gabor Agoston and Bruce Masters, Facts On File, (New York, 2009), 449.

(gayrimüslimler dâhil) devlet memurluğuna kabul edilecekti. Gayrimüslimlerin çocukları da askeri ve mülki okullarda okuyabilecekti. Karma mahkemeler kurulacak gayrimüslimlerin şahitlikleri kabul edilecekti. İltizam usulü tedricen kaldırılacak vergiler doğrudan devlet tarafından toplanacaktı.³³⁸

Gayrimüslimler hakkında tafsilatlı bir düzenleme (imtiyaz) içeren ferman Müslümanlar arasında huzursuzluğa neden oldu. Zaten İngiltere ile imzalanan 1838 ve 1861 ticari antlaşmaları, 1856 Kırım Savaşı sonrası Paris Antlaşması ile gayrimüslimlere tanınan imtiyazlar ekonomik olarak gayrimüslimler ile Müslümanlar arasındaki dengeyi Müslümanlar aleyhine bozmuştu.³³⁹ Karpas, gayrimüslimlerin yükselişini Islahat Fermanından daha önce gelişen ekonomik ve siyasi unsurlardaki değişimlere dayandırmaktadır. Zaten kapitalist üretime dâhil olarak zenginleşmekte olan gayrimüslimler, Islahat Fermanı ile yasal bir statü elde etmiş oldular.

Islahat fermanı ile birlikte eşit haklara sahip olan gayrimüslimler, Avrupa devletlerine bir adım daha yaklaşmışlardı. Bir yandan ticarete aracı olmaları bir yandan toprak sahibi olmada kısıtlanmaları nedeniyle üretici olmaktan ziyade ticaret ve aracılık işlerine yoğunlaşmışlar³⁴⁰ böylece maddi açıdan zengin ve Avrupa ülkeleri ile yakın temas içinde etkili bir nüfusa sahip hale gelmişlerdi. Bu durum Müslüman topluluklarla gayrimüslimler arasındaki ekonomik ve sosyal uçurumu giderek artırmış, iki toplum arasında etnik, dil ve din farkını görünür hale getirmişti. Kemal H. Karpas'a göre Tanzimat ve Islahat Fermanı, 1858, 1861 yıllarında İngiltere ile imzalanan ticaret antlaşmaları ve 1864 Osmanlı Tabiiyet Kanunu, millet sistemi örgütlenme yapısını tedricen çözmüştü. Gayrimüslimlerin Batı ile münasebetlerinin artması ve Rusya'nın da etkisi aralarında milliyetçi fikirlerin filizlenmesini ve yaygınlaşmasını, zenginleşen gayrimüslim orta sınıfın kendi aralarında örgütlenip kendi okullarını ve kiliselerini kurmasını sağlamıştı.³⁴¹ Osmanlılık düşüncesi fermanlar yolu ile siyasi rejime dayanak olması amacıyla ortaya atılmıştı ancak Osmanlılık kimliği kişinin din, dil, etnik kimliklerini alt kimlik olarak gördüğü için gayrimüslim topluluklar arasında

³³⁸ Gülsoy, "Islahat Fermanı," 185-190.

³³⁹ Kemal H. Karpas, *Ottoman Population 1830-1914. Demographic and Social Characteristics* (ABD: The University of Wisconsin Press, 1985), 95.

³⁴⁰ Kemal H. Karpas, "The Social and Economic Transformation Istanbul In The Nineteenth Century," *Studies on Ottoman Social and Political History* (Leiden: Brill, 2002): 267.

³⁴¹ Karpas, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 79-82.

benimsenmemiştir. Hristiyan topluluklar, bu kimliği asimilasyon olarak değerlendirirken Anadolu’da, Balkanlar’da ve Kafkaslar’da yaşayan Müslümanlar bu kimliğe siyasi bir kimlik atfederek benimseme yoluna gitmişlerdi. Bunun da nedenini Karpat, bu bölgelerde Osmanlı kanun ve geleneklerinin dil ve etnisite farkı gözetilmeksizin uygulanmış olması ve siyasi bir kültürün geliştirilebilmesine dayandırır. Karpat’a göre imparatorluğu ayakta tutmak için ortaya atılan tarihsel, kültürel Osmanlılık düşüncesi toplumsal yapıdaki gayrimüslim ve Müslüman toplulukları bir araya getirebilmek açısından siyaseten başarısızlığı uğramış mevcut toplumsal yapıyı çözmüş gayrimüslimlerin etnik kimliklerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur.³⁴²Fakat Karpat, Arapları 1916 senesine kadar Osmanlı toplumu içinde tutabildiği için Osmanlılık düşüncesini kısmen ve bir süreliğine başarılı görür. Arap olmayan Müslümanların birliğini koruyarak onları sonunda Türk milleti olarak ortaya çıkacak olan yeni bir ulus içinde bir araya getirebilmiştir.³⁴³Tarihin şekillendirdiği bu tesanüd Türklük adı altında Türkiye Cumhuriyeti döneminde daha bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır.³⁴⁴

Tanzimat dönemi fermanları gereğince yapılan düzenlemelerin yanı sıra Osmanlı Devleti’nde birbirleri ile bağlantılı dış siyaset, ekonomi ve sosyal alanlarda yaşanan yeni gelişmeler topluluklar içinde milliyetçilik düşüncelerini desteklemişti. Bu gelişmelerin büyük çoğunluğu Kemal H. Karpat’ın hayatında ve tarih yazıcılığında önemli bir yere sahip olan Balkan topraklarında gelişen olaylar ve merkezi bürokrasinin uygulamaları teşkil eder. Karpat’a göre modernleşme yolunda birey, eşitlik, millet, dil, din, etnisite gibi unsurlar önce Balkanlardan başlayarak devlet topraklarında yayılmıştır. Toprağa dayalı ulus-devlet anlayışı, Batı ile ticari ve sosyal ilişkiler aracılığı ile Osmanlı topraklarına girmiş ve yeni toplumsal örgütlenmenin ideolojik ifadesi *milliyetçilik* olarak gelişmeye başlamıştır.³⁴⁵ Karpat, tarımsal üretim ve ticari ilişkileri temeline koyduğu bu değişim sürecini “*İslam’ın Siyasallaşması*” adlı kitabında tafsilatlı bir şekilde kaleme almıştır. 1829 yılında imzalanan Rusya ile

³⁴² Karpat, “Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış”, 60-84.

³⁴³ Karpat, *Ortadoğu’da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 190.

³⁴⁴ Kemal H. Karpat, “Osmanlı ve Cumhuriyetin Devlet Anlayışı Üstüne: Benzerlikler ve Farklılıklar”, Mül.: Şenay Eray, *Muhafazakâr Düşünce, VII. cilt*, S.28 (Nisan-Mayıs-Haziran 2011): 113.

³⁴⁵ Karpat, *Türk Dış Politikası*, 89.

imzalanan Edirne Antlaşması, Eflak ve Boğdan’a ürettikleri hammaddeyi Batı Avrupa ülkelerine satmasına müsaade ediyordu. Bu durumun doğal sonucu olarak yerel iç pazarlarda Balkanlardan tedarik edilen tarımsal ürünler azaldı. Devlet bu iase zincirindeki eksikliği giderebilmek amacıyla diğer bölgelerde bu tarımsal ürünleri tedarik, üretimini de teşvik yoluna gitti. 1838 ve 1861 senelerinde İngiltere ile yapılan ticaret antlaşmaları Osmanlı Devleti’ni ekonomik sisteminde liberal bir yol izlemek zorunda bırakmıştı. Bu antlaşmalar aynı zamanda gümrük tarifelerini de indirdiği için Ortadoğu pazarları İngiliz mamul ürünlerinin açık pazarı haline gelmişti. Sonuç olarak hem iç talebin hem de dış talebin karşılanabilmesi için tarımsal üretimde istihdam zorunlu olarak arttı. Bütün bu ekonomik gelişmeler olurken Karpat’ın üzerinde bilhassa durduğu ve bu konuda müstakil bir eser de ortaya koyduğu Osmanlı Devleti’nin bir gerçeği olan ve 1856-1878 yıllarında Kırım, Kafkasya ve Balkanlardan gelen göçler, Osmanlı ekonomik alandaki değişimlerine kültürel ve sosyal bir boyut kazandırdı.³⁴⁶ Yaşanan ciddi kırılmalara ek olarak toprak mülkiyetinin yasalaşmasını sağlayan 1858 Arazi Kanunnamesi tam bir dönüm noktası oldu. Arazi Kanunnamesinden beklenen, özel teşebbüsü teşvik etmesi, köylünün üretimine destek olması ve Osmanlı ziraat üreticisinin toprağın mülkiyetine sahip olmasına izin vermesi iken devlet, bu kanunname ile tarımsal üretimi artıracak tedbirler almaktan ziyade tarımsal üretimden kazandığı vergiyi artırma yoluna gitti. 1858 Arazi Kanunnamesi tarımsal üretimin yoğun olduğu Suriye, Irak ve toprağın büyük çoğunluğunun özel mülkiyet haline geldiği Rumeli bölgelerinde yoğun bir şekilde uygulandı.³⁴⁷ Yerel eşraf ve bürokrasi bu bölgelerde toprağın çoğunlukla Müslüman topluluklar elinde olması için gayrimüslimlerin ve yabancıların toprak sahibi olmasını engellemeye çalıştılar. Göç yolu ile gelen Müslümanların çoğu Sırbistan, Bulgaristan, Dobruca’nın bazı kesimleri ve Anadolu topraklarına yerleştirilip toprak sahibi yapılmıca özel mülk sahibi ve tarım sektöründe bulunan Müslüman sayısı artış gösterdi. Bütün bu gelişmeleri ve değişimleri farklı disiplinlerle bir arada değerlendiren Karpat, bu noktadan sonra milliyetçiliğe giden toplumsal ayrışmanın daha net bir hal aldığını belirtir. Ekonomik ve üretim biçimlerinde geleneksel yapının bozulması ile meydana gelen yeni sınıfsal düzen etnik, dil, din ayrımını da beraberinde getirecektir. Karpat

³⁴⁶ Karpat, “Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış”, 60-84.

³⁴⁷ Karpat, *İslam’ın Siyasallaşması*, 149-150.

bunu şöyle izah eder: Doğmakta olan Osmanlı orta sınıfı önce Balkanlarda ardından Ortadoğu ve Bereketli Hilal’de etnik ve dini bakımdan Hristiyan-Müslüman olarak ikiye bölündü. Klasik dönemdeki toplumsal tabakayı ve aralarındaki hiyerarşiyi belirleyen kriterleri muhafaza edemediği için Osmanlı Devleti’nin bu bölünmeye katkısı büyük oldu. Örneğin 1804 Sırp İsyanı ve 1821 tarihinde Mora Yarımadası’nda çıkan Yunan İsyanı devlet tarafından mülklerine el konulan sipahi ve yeniçerilerin Hristiyan köylülerin topraklarını gasp etmesine tepki olarak çıkmıştı.³⁴⁸ Osmanlı Devleti, isyan karşısında kendi memurlarına karşı Hristiyan köylülerin desteğini almaya ve onları silahlandırmaya çalışmıştı. Hatta Sırp köylülere üzerinde ekip biçtikleri toprakları özel mülk olarak vermişti.³⁴⁹ Özel mülkiyete sahip Hristiyan üreticiler, ticaret antlaşmaları ile Avrupa devletlerine yaklaşan Hristiyan tüccarlar hem aracılık hem de ticaret alanındaki faaliyetleri sonucunda maddi açıdan zengin bir topluluk oluşturmaya başladılar.³⁵⁰ Kendi dinsel bağımlılıklarından ve din adamlarının taassubundan uzaklaşan yeni Hristiyan zümre, geçmişleri, toplumsal örgütlenmeleri ve Avrupa’dan aldıkları desteklerle ekonomik faaliyetlerde yükseldiler, ticari ve siyasi alanda stratejik önem kazandılar.³⁵¹ Zengin ve eğitilmiş Hristiyan tüccar gruplarının çocuklarının birçoğu Batı Avrupa ülkelerinde okudular ve Osmanlı Devleti’nin kırsal bölgelerindeki soydaşları ile yakınlaşıırken dış dünyada bulunan soydaş ve dindaşları ile de ilişkiler kurdular.³⁵² Yükselen, zenginleşen ve modern dünyaya adapte olan gayrimüslimler karşısında Müslüman topluluklar gerilemeye başladı. Tanzimat dönemi fermanlarında gayrimüslimlere dair hususlar hakkında Kemal H. Karpat’ın genel görüşü, 1839 Fermanı Osmanlı tebaası arasında eşitlik fikrini ortaya attı ve Hristiyan köylülere ve mülk sahiplerine topraklarının ellerinden alınmayacağını teminatını verdi. 1856 Fermanı ise Balkan Hristiyanlarının, kültürel, idari ve siyasi özerkliklerini sağlamaya çalıştı ve orta sınıf gayrimüslimleri destekledi fakat bunun karşısında Müslümanları hem kendi devletlerine hem de Hristiyan toplum ve idarecilerine karşı yabancılaştırdı³⁵³ şeklindedir.

³⁴⁸ Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi*, 95.

³⁴⁹ A.g.e, 151.

³⁵⁰ Karpat, “Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine,” 225.

³⁵¹ Karpat, *İslam’ın Siyasallaşması*, 152.

³⁵² Karpat, *Osmanlı’da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 80.

³⁵³ Karpat, *İslam’ın Siyasallaşması*, 151.

Sonuç olarak Tanzimat fermanları ile padişahların merkezileşme siyaseti olarak tüm tebaayı tanımlamak amacıyla kullandıkları Osmanlılık kimliği ve eşitlik ilkesi gayrimüslim unsurların kendi etnik ve tarihi kimliklerini aramaya, Müslümanlardan ayrışmalarına, Müslüman devletin “öteki” olduğu görüşünü güçlendirerek siyasi, ekonomik ve sosyal dış etkilerle Osmanlı’dan kopmalarına yol açmıştır. Gayrimüslimlerin, Osmanlı idaresinden kopmalarında din farklılığı birinci derecede etkili olmuş, 1834 Sırp, 1870 Bulgar kiliselerini yani milli kiliselerin kurulmasını mümkün kılmıştır. Balkanlarda dini kimlik ile etnik kimlik bütünleşmiş fakat etnik kimlik daha üst bir kimlik haline gelmiştir.³⁵⁴

Bu arada bağımsızlıklarını kazanan Balkan halkları Osmanlı Devleti’ni sömürgeci Türkler olarak görmeye başladılar. Osmanlı idaresi gitgide “Türk” addedildi ve “Türk” egemen Müslüman çoğunluk anlamına gelmeye başladı.³⁵⁵ Bireyler arasında sosyal, etnik ve kültürel kimlikleri hakkında bir bilinç ve belli bir homojenlik yaratan ve yeni bir siyasal kültürün oluşmasını sağlayan *Osmanlılık*, Müslümanları İslam şemsiyesi altında bir tür “*proto-ulus*” haline getirmişti.³⁵⁶ Bu düşünce, eskiden kullarını padişaha bağlayan bağların yerine vatandaşını devlete bağlayan yeni yükümlülükler ikâme etmekte vatandaşlık temelinde bir Osmanlı milleti meydana getirmekteydi.³⁵⁷

Devlet, klasik döneminde toplumsal örgütlenmenin bir parçası olarak millet sistemi içinde gördüğü gayrimüslimlerin statüsünü Tanzimat ve bilhassa Islahat Fermanları ile *Osmanlılık* çerçevesinde Müslümanlarla eşit seviyeye getirmiş olsa da devlet zihninde, bürokrasisinde vatandaşlığın alt kimliği zamanla üst kimlik olarak etnik kimliğin ortaya çıktığını görmekteyiz. Nitekim 1831 ve 1844 yıllarındaki ilk nüfus sayımları halk dinine göre tasnif edilirken 1870-71’den sonra dini, dilsel ve etnik aidiyetlere göre tasnif edilmişti.³⁵⁸

Tanzimat dönemini birçok aydının Türk modernleşme ve Batılılaşma tarihi içerisinde dönüm noktalarından biri olarak görmesine karşın Kemal H. Karpat bu dönemi padişahların “eski mutlakiyetçilik idaresine dönme çabaları” olarak

³⁵⁴ Karpat, *İslam’ın Siyasallaşması*, XXXI.

³⁵⁵ Karpat, *Osmanlı Milliyetçiliğinin Toplumsal Temelleri*, 115.

³⁵⁶ Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, 47.

³⁵⁷ Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Din*, 154.

³⁵⁸ Karpat, *Osmanlı’da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 116.

değerlendirmektedir. Tarihçiye göre bu dönemde yapılan tüm modernleşme hareketleri padişahın ve bürokrasinin merkezileşme politikalarıydı. Devletin model aldığı Batı normlarına göre şekillenmiş düzenlemeler İslami normlara göre şekillenmiş devlet sisteminin *yerine* değil *yanına* yerleştirilmişti. Devletin gücü artırıldıkça ve bürokratik zemin genişletildikçe Batı'nın da etkisi ile hızla değişmeye başlayan sosyal ve siyasi hayat sivil bürokrasinin güçlenmesine ve dini bürokrasinin gerilemesine neden olmuştu.³⁵⁹

II. Mahmud (1808-1839)'dan beri açılan modern okullar ve yeni eğitim sistemi taşradaki orta ve alt sınıfların çocuklarına bürokraside yer alma ve yükselme fırsatı sunmuş aynı şekilde eski geleneksel düşünce biçimlerine meydan okumayı gündeme getirmişti. Modern okullar bürokratik ve elit sınıflara kendi geleneksel İslami hayat tarzı ve yerel, bölgesel etnik kültürü hakkında yeni bir felsefi perspektif sunmakla kalmamış aynı zamanda ona Batı hayat tarzını, kültürünü, edebiyatını, modern iletişim araçlarını ve yeni toplumsal ilişki biçimlerini, özlem ve deneyimlerini ideolojik açıdan ifade etmek yollarını da öğretmişti.³⁶⁰ Kemal H. Karpat'a göre, Osmanlı Devleti ve Türkiye'de temsili sistemin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önemli gelişmelere imza atanlar 19. yy. başlarından itibaren ortaya çıkan âyânların yerine geçen mülkiyet bilincine sahip ekonomik orta sınıfın II. Mahmud'un (1808-1839) kurduğu modern okullardan mezun olmuş ve bürokraside yer almış Batı hayat tarzından, kültüründen etkilenmiş ahfâdları olmuştu.³⁶¹ Karpat'a göre Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında *Osmanlılık* ideolojisinin filizlenmesine ortam hazırlayan belirli siyasî, tarihi, ictimai ve kültürel tüm bahsedilen unsurlar Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet inşa sürecinde devlet vatandaş ilişkisinin temellendirilmesinde zemin teşkil etmişti. Osmanlı Devleti bu zemini sağlamamış olsaydı Türkiye Cumhuriyeti olmazdı. Gerçekten siyasi *Osmanlılık* ideolojik olarak başarısızlığa uğramış olmasına rağmen siyasal, kültürel ve tarihsel *Osmanlılık* modern Türkiye'nin doğuşunun ön hazırlıklarını yapmıştı.³⁶² Gayrimüslim topluluklar istedikleri gibi örgütlenmekte özgür hale gelince Müslümanlar da kendi toplumlarını evrensel bir temel sahip şeriata

³⁵⁹ Karpat, "The Transformation of the Ottoman State, 1789- 1908," 243- 281.

³⁶⁰ Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, 163.

³⁶¹ Karpat, "Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi," 635.

³⁶² Karpat, "Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış," 74-75.

göre değil de Batı'nın ulusal ve ülkesel devletlerinden ödünç alınmış ilkelere göre yönetme hakkını elde ettiler. Nitekim bunun sonucunda Osmanlı Devleti veya ondan geriye kalanlar önce bir Müslüman devletine ardından da 1923'te bir Türk ulusal devletine dönüştü.³⁶³

2.1.6. Genç Osmanlılar ve II. Abdülhamid Dönemi (1877-1909) Osmanlı Sosyal ve Siyasi Hayatında Vatan, Millet ve Milliyetçilik

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması, Osmanlıcılık fikrine yeni bir yön vermiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki bütün topraklarını fiilen kaybettiği Berlin Antlaşması, her etnik grubun kendi ulus-devletini kurmasına hak tanınmasıyla ulus-devlet düşüncesini Osmanlı siyasi hayatına sokan ilk antlaşmadır. Kemal H. Karpat'a göre Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin gündemine gelen ulus-devlet kavramı, yönetici kadro arasında telaş yaratmıştı. Çünkü bu düşünce ve ulus devlet oluşumu, Arap toplumları üzerinde bir model oluşturacağı ihtimali ortaya çıkmıştı. Savaş sırasında Suriyeli bir grup aktivistin kendilerine ait bağımsız bir devlet kurma çabaları tehlikeyi daha da artırmıştı.³⁶⁴ Bu gelişmelere bağlı olarak Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal hayatında toprağa bağlı (teritoryal) vatan sorunu giderek belirgin hale gelmeye başlamıştı. 19. yy.'a kadar Müslümanlar için memleket ve vatan sevgisi Müslümanların doğdukları topraklara karşı beslediği sevgiyi betimlemekte ve siyasi bir anlam ifade etmemekteydi. İslam çerçevesinde toprak sevgisi, vatanın temeli ve ona bağlılığın hedefi olarak görülmesi, dini yaygınlaştırmak ve İslami hayatı sürdürebilmek için bir yer bulma zorunluluğundan ileri gelmekteydi.³⁶⁵ Tanzimat fermanları ile Osmanlı Devleti'nde devlet ilkesi halini alan dini, tarihi ve kültürel Osmanlılık, Müslüman toplulukların bilinçaltında siyasi bir kimlik, sınırları olan bir topluluğa evrilmişti. Osmanlılık-Müslümanlık terkihi, Müslümanlar arasında çok çabuk benimsenmişti ki en güçlü karşılığını Genç Osmanlılardan Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* adlı piyesinde bulmuştu. Bu piyeste Osmanlılık kavramı ilk kez devletin tüm topraklarının vatan olduğuna işaret

³⁶³ Karpat, "Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış," 80.

³⁶⁴ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 187.

³⁶⁵ Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, 532-533.

eden bir siyasi anlam kazanmış, Osmanlı milletinin olduğu her yeri Osmanlı ülkesi haline getirmişti.³⁶⁶

1877-78 Osmanlı Rus savaşı sonrası yaşanan süreçte, Karpat'a göre Osmanlı toplumunda yeni siyasi ve kültürel düşünceler ortaya çıkmıştı. Bireysel hak ve millet kavramı yeni bir ifade kazanmıştı. O güne kadar bireysel siyasi haklarından habersiz olan topluluklar, Islahat Fermanı ile Hristiyanlara tanınan haklardan dolayı aydınlanmış, modern okullarda okuyanların sayısı arttıkça ve okuma yazma eylemi kitlelere ulaştıkça kendi liderlerinin hatalarını fark eder olmuşlardı. Siyasi alandaki gelişmelerden etkilenen topluluklar arasında bazıları millet olgusunda dini karakterin ağır basması gerektiği, bazıları ise laik ve dünyevi bir toplumun olması gerektiği konusunda fikir ayrılıkları baş göstermişti. 1878'den sonra devlet, karşısında bireysel hak ve özgürlüklerinden yana bilinçlenmeye başlamış, siyasi bir kimlik olarak meydana çıkan gruplarla karşı karşıya gelmişti.³⁶⁷

Bu muhalif gruplardan Genç Osmanlılar, modern aydın sınıfın öncüleri olarak bir araya gelmiş Osmanlı-Müslüman kimliği, ekonomi, bürokrasi, millet, vatan üzerinde düşünceler ortaya koymuş bir topluluktur.³⁶⁸ İlk defa Avrupa'ya tanımak için giden ve basın yolu ile kamuoyunu aydınlatmaya çalışanlar Genç Osmanlılar olmuştu.³⁶⁹ Aynı zamanda meşruti idare sisteminin kurulmasını isteyen ilk büyük siyasi bir organizasyondular. Karpat'a göre Genç Osmanlılar, yapılan reformlara karşı eleştirileri olan bir kısım aydının sözcüsü gibiydiler. Ziya Paşa (1825-1880), Namık Kemal (1840-1888), İbrahim Şinasi (1826-1871) gibi aydınlardan oluşan Genç Osmanlılara göre devletin içerisinde uyuşması mümkün olmayan unsurları uyuşturmaya çalışan reformları, laik bir taraf barındırıyordu. Genç Osmanlılar, reformların hem bu yanını eleştiriyorlar hem de şeriata gerektiği gibi riayet edilmemesini kınıyorlardı. Bu yüzden başta Namık Kemal olmak üzere Genç Osmanlılar, yenicherilerin kaldırılmasından sonra din dışı usullerle kendi istibdadını kuran padişaha itaatin söz konusu olamayacağını düşünüyorlardı. Hatta meşhur Namık

³⁶⁶ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 188.

³⁶⁷ Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, 201.

³⁶⁸ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 38.

³⁶⁹ Kemal H. Karpat, "İnönü Toplumun Gelişmesini Yavaşlattı", *Derin Tarih*, S.39 (Haziran 2015): 44-46.

Kemal'in *Hürriyet Kasidesi*'nde dile getirdiği hürriyet talebi esasında padişahı eleştiri idi.³⁷⁰

Genç Osmanlıların birçoğu şehirli ve eski Osmanlı bürokrasisinin alt tabakalarından, eşraf ailelerinden geliyorlardı.³⁷¹ Müslüman aydınları temsil eden Genç Osmanlılar, vatan, sadakat ve millet kavramlarının temeline Osmanlı Devleti'nin tarihi tecrübesini ve İslam dininin inanç ve siyasi ideallerini koyarak yeniden tanımlamaya çalıştılar. Onlara göre İslami ilkeler temsili hükümet sistemine çok daha yakındı. Yaygın ve genel eğitimle modern bilimlerin okutulması şarttı. Genç Osmanlılardan Suavi, İslam'da halifeliğin yerinin olmadığını iddia etmiş ve böylece hem padişahı hem de paradoksal olarak bir şekilde halifeyi kendi siyasi menfaatleri uğruna kullanmak isteyen İngilizleri kızdırmıştı. Genç Osmanlılar, liberal ekonomiyi savunmuş Avrupa emperyalizmini eleştirmiş, Müslüman birliğine seslenerek bütün Müslümanları emperyalizm ile savaşmaya çağırılmıştı. Osmanlı liderlerinin Türklüğünden söz etmiş, sade Türkçeyi ve Latin alfabesinin kabulünü savunmuştu. Bununla birlikte siyasi bir millet örgütlenmesine karşı çıkmıştı. Ne olursa olsun insanlar arasında eşitliği savunmuştu.³⁷² Ali Suavi Türklüğü doğrudan Osmanlı olarak tanımlıyordu.³⁷³ Genç Osmanlılar, Karpat'a göre bürokrat aydınları temsil eden liberal görüşte bir aydın grubu idi. Genç Osmanlılar, temsili kurumlar ve toplumun sosyo-kültürel özelliklerini yansıtabilecek bir Osmanlı-Müslüman milliyetçiliği yolu ile kültürel ve siyasal birliğin sağlanabileceğini düşünüyorlardı. Bu görüşlerini yaymak ve halkın desteğini sağlayabilmek için de modern edebiyat ve gazeteyi ustalıkla kullanmışlardı.³⁷⁴ Halkın talep ve şikâyetlerine yakın ilgi gösteren Genç Osmanlıların eleştirdikleri ve Kemal H. Karpat'ın *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma* adlı kitabında kaleme aldığı diğer bir husus ise Müslüman veya gayrimüslim âyânlar ve toplumun ileri gelenlerinin, zengin tüccarların ve tarım sektöründe bulunanların halkı istismarıydı. Genç Osmanlılar, bunları sert bir dille eleştiriyor ve Tanzimat'ın eski düzeni yok

³⁷⁰ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 99.

³⁷¹ Karpat, "Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri," 131-132.

³⁷² Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, 204-206.

³⁷³ Ali Suavi, *A Propos de l'Herzegovine*, (Paris: Maisonneuve 1875), 21.

<https://play.google.com/books/reader?id=w-gyAQAAMAAJ&pg=GBS.PA35>. [erişim tarihi 13.06.2020]

³⁷⁴ Karpat, *Elitler ve Din*, 61.

ettiğine inanıyorlardı. Tanzimat döneminde ilân edilen fermanlarla eskiden derebeyleri ve âyânları cezalandıran sistem kaldırılmıştı ve meclis üyesi unvanı alan bu gruptaki topluluklar artık cezadan muaf tutulmaktaydı.³⁷⁵

Bir ideolojinin gelişebilmesi ve tutunabilmesi için bu ideolojiyi savunan entelijansiyanın bir orta sınıfa dayanması gerektiğini düşünen Kemal H. Karpat, Genç Osmanlıların hürriyet ideallerinin liberal bir ideolojiye dönüşmemesini, taraftar bulamamasını hürriyete inanmış bir orta sınıfın Osmanlı Devleti'nde henüz teşekkül etmemiş olduğuna bağlamaktadır.³⁷⁶

Modernleşme hareketinin bir sonucu olarak düşünce hayatındaki değişimlerle birlikte ilerleyen yapısal değişim bu süreçte daha da hızlandı ve bu durumdan haliyle aydınlar da etkilendi. Yapılan reformlar, nizamnameler ve anlaşmalar sonucunda yalnızca ticaret ve tarım sektörü değil aydınlar sınıfı da giderek genişledi. Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) 1869 yılında uygulamaya koyduğu Maarif-i Umumiye Nizamnamesi sayesinde eğitilmiş grupların artması ile birlikte profesyonelleşme de önem kazandı. Bu gelişme bürokrasi ile aydınlar arasında farklılaşma meydana getirdi. Modern okullardan mezun aydın gruplar kırsal ve kentli grupların istek ve şikâyetlerini dile getirmeye başladılar. Bu durum Karpat'a göre biçimsel manada bir dil edebiyat hareketi olarak meydana gelen Türk milliyetçiliğinin başlangıcı oldu.³⁷⁷

Karpat, Tanzimat döneminde artan bürokrasiye profesyonel memur yetiştirmek amacıyla 1839'da kurulan ve 1896'dan sonra yaygın hale gelen modern okulların zamanla pratik görevler ve ihtisaslaşmanın yanı sıra toplumsal tabakada belli bir sosyal statü ve konum elde etmenin de aracı olarak benimsendiğini iddia eder. Modern okullardan mezun olanların birçoğunun faaliyet gösterdikleri alanlar ve felsefeleri geleneksel geçmişlerinden farklılaşmıştır. Yeni aydın sınıfın temel ölçütü profesyonellikleri değil, kendi ulusal kültürlerine ne kadar yabancılaştıkları, Batılı yaşam tarzını ne kadar yaşadıkları idi. Modern eğitim, ihtisaslaşmanın yanında ait olduğu topluma yabancılaşmayı da getirmiş oldu. Devletin kurumları, aydınların

³⁷⁵ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 40.

³⁷⁶ Kemal H. Karpat, "Türkiye'de Bugün İdeoloji Durumu", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, İdeolojiler, yıl 8, 30 (Kasım-Aralık-Ocak 2004-2005): 25-44.

³⁷⁷ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 62.

düşünceleri, sosyal tabakaların talepleri arasında işlevsel bir çözüm bulunamadığı için aydınların toplumlardan kopuşu giderek belirgin hale geldi.³⁷⁸Bu arada Abdülaziz, yönetimi Tanzimat öncesi döneme döndürmeye, mutlakıyetine halifelik sembolünü öne çıkartarak yeniden meşruiyet kazandırmaya çalıştı lakin özel mülkiyet ve eşitliğe dayalı Osmanlılık, eski düzenin dayandığı siyasi ve sosyal temelden yoksun olduğu için başarısız oldu. İktidarın temel dayanağı olan bürokrasi gitgide profesyonelleşip farklılaşmakta ve devlet hizmetleri giderek şahsiliikten uzaklaşmaktaydı.³⁷⁹

Bu dönemde Osmanlılık mefkûresi ile birlikte gelişen düşünsel alanda milliyetçiliğe doğru atılan bir diğer gelişme tarih bilincinin ortaya çıkmasıdır. Bunun içindir ki Osmanlı Devleti içerisinde aydınlar arasında yeni tarih görüşleri ortaya çıkmış, 1870'lerden sonra ilmi manada tarihçilik çalışmaları başlamıştır. 1909 senesinde kurulan Encümen-i Tarihi Osmanî Osmanlılık düşüncesinin uzantısı olarak kurulmuş bir teşebbüstür.³⁸⁰

2.1.7. Anayasacılık ve Meşrutî Düzen

Genç Osmanlıların, bir anayasa ve parlamento kurulması yönündeki taleplerini reddeden ve merkezîyetçi politikalarında ısrar eden Abdülaziz'i, Mithat Paşa'nın destek aldığı subaylarla birlikte devirmesinden sonra II. Abdülhamid (1876-1909), bu talepleri yerine getirmek şartıyla tahta çıktı.³⁸¹Aydınların idari alanda reform ve meşrutiyyet talepleri, bürokrasinin Osmanlılık fikrinde ısrarı, yabancı devletlerin baskıları ile birleşince II. Abdülhamid, 23 Aralık 1876 tarihinde ilk anayasa olan Kanun-i Esasi'yi ilan etti. Osmanlı siyaset tarihinde meşrutî sisteme geçişin sembolü olan anayasa, 1908 yılına kadar sürecek ve bu dönem I. Meşrutiyyet (1876-1878) süreci olarak tanımlanacaktır.³⁸²

1876 Anayasası, bir yandan Osmanlı geleneklerine bağlı kalınarak eski siyasi kültür ve kurumları korumaya çalışırken diğer yandan da Avrupa tarzı kurum ve düzenlemelere de yer açıyordu. Anayasa temelde padişahın merkezi konumunu

³⁷⁸ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 60.

³⁷⁹ Karpat, "Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi," 637.

³⁸⁰ Karpat, "Aydınlar ve Kimlik," 74.

³⁸¹ Karpat, *Elitler ve Din*, 141.

³⁸² Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 99.

korumakla birlikte karar alma sürecinde katılımı ve uzlaşmayı öngörüyordu.³⁸³ 1876 Anayasası, padişahın merkezi konumuna dokunmadan padişaha yasama meclisini açıp kapatma yetkisi, yürütmenin üyelerini de istediği şekilde tayin ve azil yetkisi veriyordu.³⁸⁴ Karpat, 1876 Anayasası gereğince kurulan Meclis-i Mebusan'ın orta sınıfın ilk kez belirleyici bir konumda ortaya çıktığı siyasi güç kazandığı bir alan olarak değerlendirir. Orta sınıfın modernleşme sonucu ortaya çıktığını ve güçlenmesi gerektiğini anlayan, onları iktidara ortak etmek isteyen ve Genç Osmanlılardan etkilenen Mithat Paşa, Tanzimat'ın kazanımlarının devam etmesini ve meşruti bir düzene geçilmesini istiyordu.³⁸⁵ Abdülhamid, yeni Anayasa' nın yürürlüğe konulduğu bu süreçte bir yandan Avrupa'dan model alınarak getirilen bir dizi düzenleme ve kurumları uygulamakla uğraşırken bir yandan da var olan bir takım Osmanlı siyasi kültür ve kurumlarının devam etmesi için mücadele veriyordu. 1877 yılında başlayan Osmanlı Rus savaşının meydana getirdiği huzursuz ve ağır ortam³⁸⁶ ve parlamentonun sultanı ağır eleştirisi nedeniyle Sultan Abdülhamid, 1878 parlamentosunu süresiz olarak kapattı.³⁸⁷ Anayasayı ilga etti.

Karpat, Osmanlı Devleti ve Türkiye'nin demokrasi mücadelesini, 1876 Anayasası'nın devamı olarak görmektedir. Anayasa metninin Belçika'dan alınması nedeni ile dış kökenli olduğu hususundaki eleştirilere rağmen, I. Meşrutiyet yönetimi Osmanlı devletinin kurum ve sistemine yavaş yavaş uyarlanmıştı. Meclis-i Mebusan, orta sınıf, taşra kökenli seçilmiş üyelerden oluşmaktaydı ve Karpat'a göre Meclis zabıtları incelendiğinde sultana ve hükümete karşı ne istediğini bilen, bunu ifade etmekten kaçınmayan cesaretli orta sınıfın demokrasi anlayışları açıkça görülecektir.³⁸⁸

Karpat, ilk Meşrutiyet denemesinin başarısız olmasını o dönemde padişahın yönetimi altında bulunan iktidardaki seçkinlerin, ellerindeki gücü halkın temsilcileriyle paylaşmak istememelerine bağlamaktadır. İster monarşi ister cumhuriyet yanlısı olsun, iktidarı elinde bulunduran zümre, her zaman kendi hükümetlerini mutlak ve yanılmaz

³⁸³ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, 9.

³⁸⁴ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 99

³⁸⁵ A.g.e, 42-44.

³⁸⁶ Karpat, *Elitler ve Din*, 142.

³⁸⁷ Kemal H. Karpat, "The Turkish Left," *Studies on Turkish Politics and Society* (Netherland: Brill, 2004): 337.

³⁸⁸ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 44.

zannetmiştir her türlü muhalefet ve eleştirinin art niyet taşıdığına inanmıştır.³⁸⁹ Karpas, o dönemde Meşrutiyetçilerin, siyasi fikirlerini Batı'dan almaktan ve İslam karşıtı icraatlarda bulunmaktan dolayı eleştirildiklerini belirtir ve meşrutiyetçilerin halkın hükümete müdahil olmasını istemelerindeki samimiyetin de tartışılabilirliğini düşünür. Meşrutiyetçiler de tıpkı Tanzimatçılar gibi halkı çok "cahil" bulmuşlar ve halka danışmadan birtakım değişiklikleri yukarıdan empoze etmişlerdi.³⁹⁰ Karpas, Osmanlı Devleti'nde iktidar için mücadele eden gruplar içinde hiçbirinin toplumsal altyapı ile uyuşan bir ideolojilerinin ve geniş sosyal bir tabanlarının olmadığı görüşündedir. Aynı şekilde Mithat Paşa ve arkadaşlarının de kendilerine has bir ideolojiye ve bir siyasi partiye veya dayanabilecekleri bir halk kitlesine sahip değillerdi.³⁹¹

Anayasayı ilga etmiş olsa da Abdülhamid, bürokrasiyi depolitize etmeye ve profesyonelleştirmeye çaba göstermişti. Bunun için 1878'de kamu hizmetleri komisyonu kurdu. Eğitimin yaygınlaşması için profesyonel ve teknik okullar açtı. Açtığı okullar sayesinde Abdülhamid, okuma yazma oranının artmasını sağladı. Basın, modern edebiyat gibi alanlarda geniş bir okuyucu kitlesi oluştu. Modern istatistik sistemi ile nüfus sayımı yapıldı.³⁹² Tarımsal üretim üç kat arttı ve sanayileşmede ilk adımlar atıldı. Ekonomik alan bütünüyle canlandı. Abdülhamid'in icraatları sayesinde modern politik bir sistemin kurulabilmesi için gerekli altyapı hazırlanmış oldu. Karpas'a göre bu dönemde yapılan ıslahatlar düzenlemeler ve yenilikler yapılmamış olsaydı Jön Türkler ve Cumhuriyet dönemlerindeki siyasi gelişmeler yaşanmazdı.³⁹³ Abdülhamid ilk defa Osmanlı Devleti'nde hizmet esaslı üzerinde bir bürokrasinin temellerini atmıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nde görev almış birçok, aydın, bürokratları yetiştiren okullar, Abdülhamid döneminde açılmıştı. İttihat ve Terakki'nin ve Cumhuriyet Türkiye'sinin doğuşunu hazırlayan birçok müessese yine bu devirde kurulmuştu.³⁹⁴

³⁸⁹ Karpas, *Türk Siyasi Tarihi*, 9.

³⁹⁰ Karpas, *İslam'ın Siyasallaşması*, 509.

³⁹¹ Karpas, *Türk Siyasi Tarihi*, 11.

³⁹² Karpas, *İslam'ın Siyasallaşması*, 272.

³⁹³ Karpas, *Türk Siyasi Tarihi*, 11.

³⁹⁴ Karpas, *Kısa Türkiye Tarihi*, 80-81.

2.1.8.Yapısal Değişim Unsuru Olarak Göç Olgusu ve Sömürgecilğe Karşı İslamcılık

İç siyaset, ekonomik, dinsel, kültürel ve eğitim alanlarındaki yapısal dönüşümlerin yanında Osmanlı Devleti'nin dönüşümüne ve nihai olarak çözülmesine Balkanlar ve Ortadoğu'da ortaya çıkan ulus devletler ve bilhassa modern Türkiye'nin doğuşuna yol açan uluslararası olaylar da bulunmaktaydı. Karpat, devletin, 19. yy. ikinci yarısından itibaren yeni bir ideoloji benimsemesine sebep olan harici iki olaya dikkati çeker. Birisi Balkanlardan gelen göç³⁹⁵ diğeri ise Batı Avrupa devletlerinin sömürgecilik faaliyetleri.³⁹⁶ 1784 senesinde Kırım'ın Ruslar tarafından ilhakı üzerine başlayan göçler, Osmanlı Devleti toplumsal yapısında ve etnik değişiminde önemli rol oynayan hareketlilikti. Tanzimat'tan önce başlamış olan göçler, 1860-1900 yılları arasında siyasi, sosyal ve kültürel etkiye neden olabilecek bir hal almıştı.³⁹⁷ Abdülhamid döneminde toplumsal bir hareketliliğe ve siyasi bir çalkantıya neden olan 1878 Berlin Anlaşması, Balkanlarda bağımsızlıklarını ilan eden ulus devletlerde yaşayan çok sayıda Müslümanı Osmanlı topraklarına göç etmeye zorlamıştı. Müslümanların Osmanlı topraklarına göçleri onları bir bakıma devlete bağlılık, Müslüman olma ve vatan kavramı etrafında bir araya getirmiş üst bir Müslüman kimliği vermişti. Kendi topraklarında varlıklı itibarlı bir yaşama sahip olan aileler, toprakların kaybı ile birden alelade hatta yoksul kimseler gibi olmuşlar ve uğradıkları haksız muamele ve topraklarından sürülmelerinden dolayı Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmışlardı. Bu durum onların din, devlet ve kültür bilincini artırmıştı ve elde kalan toprakların elden gitmemesi için devletin kuvvetli olmasını, güçlü kalmasını istemişlerdi. Topraklarından göç edenlerle Anadolu'da yaşayan Müslümanlar arasındaki yakınlaşma ile din bağları karşılıklı olarak güçlenmiş ve bir araya gelen Müslüman kitleler yeni bir siyasi kimlik kazanmışlardı³⁹⁸

Karpat, Osmanlılık düşüncesinin henüz milliyetçi bir ideolojiye dönüşemediği bu süreçte devletin de siyaseti haline gelen *İslamcılık* ideolojisinin ortaya çıktığını bunun da hem dünya siyaseti hem de iç siyaset açısından oldukça siyasi bir kavram olduğunu

³⁹⁵ Karpat, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 133.

³⁹⁶ Karpat, "Türkiye'de Bugün İdeoloji Durumu," 27.

³⁹⁷ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 75.

³⁹⁸ Karpat, "Pan-İslamizm ve II. Abdülhamid: Yanlış Bir Görüşün Düzeltilmesi," 25-26.

belirtir.³⁹⁹ Karpat, dünya sömürgecilik faaliyetlerinin hızla arttığı 19. yy.'da Osmanlı topraklarının İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kapitalist piyasaları için hammadde arayışları nedeniyle yayılmaya ve sömürmeye çalıştıkları cazip bir pazar haline geldiğini Osmanlı toprakları içinde yaşayan gayrimüslimler ile sıkı ticari ilişki içerisine giren sömürgeci ülkelerin gayrimüslim tüccar sınıfının giderek zengin bir topluluk haline gelmesini olanak sağladığını belirtmektedir. Avrupa ülkelerinin desteği ile zenginleşen gayrimüslim orta sınıf karşısında Müslüman tüccarların gelir seviyelerindeki düşüş, her iki topluluğun arasındaki ekonomik bir uçurum meydana getirmiştir. Ekonomik farklılık, iki topluluk arasında siyasi gerilimlere neden olmaya başlamış böylece *İslamcılık* ideolojisi toplumsal boyutunun yanında bir de ekonomik olarak etkilenen Müslüman tüccarların ve halkın gözünde antiemperyalist boyut kazanmıştır.⁴⁰⁰ Ekonomik açıdan gerileyen Osmanlı Devleti topraklarından Tunus'un 1881'de Fransa tarafından, Mısır'ın 1882'de İngiltere tarafından işgal edilmesi *İslamcılık* mefkûresini gerçek manada bir ideoloji haline getirmiştir. Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Müslümanların birliğini ifade eden *İslamcılık* hem Müslüman halkı aynı çatı ve ülkü altında bir araya getirebilmek hem de devleti Avrupa emperyalizmine karşı savunmak⁴⁰¹ gibi bir gayeye sahip olmuştur. Karpat'a göre bu bir yerde Abdülhamid'in hem İngiltere'nin halifeliğin gücünden korkması hem de ülke içinde tesanüdü sağlama hedefine uygun şekilde kullanabileceği bir enstrümandı.⁴⁰²

Karpat'a göre Abdülhamid döneminde İslamcılığın devlet ve millet içinde öne çıkmasının tek nedeni dışarıdan gelen zorlayıcı sebepler değildi kuşkusuz. Ülke içinde gerçekleştirilen modern reformlar, İslamcılık anlayışının toplum içinde taraf olma ve gruplaşmalara etkisi olmuştur. Arazi kanunnameleri ve toprak düzenlemeleri ile ekonomik olarak yükselen orta sınıf eşraflar devlet idaresinde, Meclis-i Mebûsan'da söz sahibi olmaya başlamışlardı. Geleneksel değer ve kültüre sahip çıkan İslamcılar ile diğer tarafta Avrupa'yı model alan modernistlerin bulunduğu⁴⁰³ bu sınıf içinde sultan halifeye ilişkin iki farklı düşünce göze çarpmaktaydı. Her iki taraf arasında

³⁹⁹ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 170.

⁴⁰⁰ Karpat, "Pan-İslamizm ve II. Abdülhamid: Yanlış Bir Görüşün Düzeltilmesi," 26.

⁴⁰¹ Karpat, "Türkiye'de Bugün İdeoloji Durumu," 25- 41.

⁴⁰² Kemal H. Karpat "Kimlik Sorununun Türkiye'de Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi" *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu* (hızl.) Sabahattin Şen (İstanbul: Bağlam Yay., 1995): 33.

⁴⁰³ Karpat, "Pan-İslamizm ve II. Abdülhamid: Yanlış Bir Görüşün Düzeltilmesi," 24-25.

istibdada karşıydılar fakat modernistler 1876 Anayasasının geri getirilmesini isterken geleneksel ve dini temayülleri ağır basan elitler sultan halifeyi ve istibdadı tarihsel ve kültürel sürekliliğin devamı için bir araç olarak gördüklerinden dolayı geçici de olsa istibdada boyun eğdiler⁴⁰⁴ve sultanın *İslamcılık* siyasetini desteklediler.

Merkezden uzakta tarımsal üretimde yer alan sosyal gruplar ise merkeze kıyasla daha hür olmakla birlikte geleneksel kültür ve değerleri muhafaza etmede başarılıydı. Eski feodal düzen yerini özel mülkiyete bırakırken tarım kesiminde geleneksel değerlere bağlı yeni toplum karakterine sahip birbiri ile dayanışma içerisinde olan topluluklar ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu grup kendisini halifenin *İslamcılık* siyasetine daha yakın görmüş ve modern manada “millet” topluluğunun temelini teşkil etmişlerdi. Sultan Abdülhamid esasında halk arasında organik olarak gelişen *İslamcılık* düşüncesinin resmi olarak devlet politikası haline getirmemekle birlikte bunu gerçekleştirecek faaliyetlerden de kaçınmamıştı. Karpas’a göre Sultan Abdülhamid’in temelde düşüncesi şuydu: Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimler kendi ulus devletlerini kurmuşlardı. Öyleyse ülke içinde ezici çoğunluğa sahip Müslümanlar da kendi kültür ve değerlerine sahip bir hayat sürmeliydiler. Abdülhamid’in bu düşüncesinden yola çıkarak Karpas, dolayısı ile Abdülhamid’in teokratik bir idare yürütmek çabasında olmadığını ancak İslam dinine ve kültürüne sahip Müslümanları bir cemaat olarak birleştirme yollarını aradığını belirtir. Abdülhamid’e göre aynı din ve değerlere sahip cemaati bir çatı altına birleştirecek idare edecek yegâne müessese İslam dünyasının ortak paydası olan sultan halife idi.⁴⁰⁵Hem dini hem siyasi unsurlar barındıran *İslamcılık* böylece bir devlet siyaseti olarak üst kimliğe dönüşmüş oldu. Bütün Müslümanların kardeşliğini ve dayanışmasını vurgulayan *İslamcılık*, dini siyasi bir kültür haline dönüştürerek hatta dini laikleştirerek bir çeşit Osmanlı milliyetçiliğine temel teşkil etti. Ancak Karpas, geniş bir tabana ve devlet politikası olmasına rağmen *İslamcılık*’ın kızıl elma gibi ütöpik bir boyuta sahip olmamasından dolayı başarılı olamadığını düşünmektedir.⁴⁰⁶ Karpas’a göre Abdülhamid, *İslamcılığı* Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Müslümanlar arasında tesanüdü sağlamak için bir vasıta olarak kullanmıştı. Hiçbir zaman Panislamist ya da dünyadaki bütün

⁴⁰⁴ Karpas, *Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Din*, 174-175.

⁴⁰⁵ Karpas, “Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine,” 227.

⁴⁰⁶ Karpas, “Türkiye’de Bugün İdeoloji Durumu,” 28.

Müslümanları bir halifelik altında bir yönetim altında birleştirmek gibi bir iddiası ve amacı olmamıştı. Padişah, Panislamist veya bütün Müslümanların bir yönetim altında birleşmesinin mümkün olmadığını hatta tehlikeli olacağını biliyordu.⁴⁰⁷ Sultan, halifelik unvanını kullanarak İslamcılık siyasetini dünyanın dört bir yanındaki Müslümanları dini duygularıyla ve siyasi emelleriyle özdeşleştirmeyi, Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenleri Anadolu'nun Müslüman-Türk nüfuzu içinde asimile etmeyi amaçlamıştı. Arapların devlete bağımlılığını artırmak da bu siyasetin başka bir nedeniydi⁴⁰⁸

Kemal H. Karpat'ın Osmanlı Devleti'ndeki gerçek modernleşmenin Abdülhamid döneminde başladığı ve modern Türkiye'nin temellerinin yine bu dönemde atıldığı konusunda en ufak bir şüphesi yoktur. Kemal H. Karpat'a göre Abdülhamid, İslam dininin büyük bir medeniyet yarattığına ve dogmatik inançları üstünden attığında eski ihtişamına ve saygınlığına tekrar kavuşacağına inanan samimi ve dindar bir Müslümandı. Bu nedenle reformlarını gerçekleştirirken şeyhülislamlık makamını kullandı bir yandan da bu makamı kontrol altında tutmaya devam etti. Türklüğü ile gurur duymakla birlikte milliyetçiliğe de karşı durdu.⁴⁰⁹ Kemal H. Karpat'a göre Cumhuriyet devri devlet ideolojisine zemin teşkil eden tek ulus, tek kimlik, Türklük, Türkçe gibi milliyetçi değerlerin temeli bilinçli olarak Abdülhamid döneminde atılmıştı. Din, ilk defa Abdülhamid döneminde Osmanlı toplumuna yön veren ideolojik bir temel haline getirilmiştir. Böylece büyük çoğunluğu Müslümanların teşkil ettiği imparatorlukta dayanışma ve birlik İslam üzerine bina edilmekteydi.⁴¹⁰

2.1.9. Yapısal Dönüşümde Türk Dilinin Etkisi

Dil, modern ulus devletlerin ortaya çıkmasında en önemli rollerden birine sahiptir. Türk kimliğinin Osmanlı Devleti'nde 19. yy. son çeyreğinde öne çıkmasının en büyük etkenlerinden birisi de Türk dili idi. Öncelikle Osmanlı Devleti'nin resmi iletişim dili Türkçe idi. Hangi etnik kökene sahip olursa olsun devlet adamları İslam'ı kabul ettikten sonra iletişim dili olarak Türkçe'yi kullanmışlardı.⁴¹¹ Karpat, Osmanlılık

⁴⁰⁷ Karpat, "Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine", 227.

⁴⁰⁸ Karpat, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 134.

⁴⁰⁹ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 256.

⁴¹⁰ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 81.

⁴¹¹ Karpat, *Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 191.

düşüncesinin başarısızlığa uğradığı bu süreçte devlette ve toplumda iki davranışın ortaya çıktığını belirtir. Bunlardan biri kavimsel Türk özelliklerin ön plana çıkması diğeri ise bilhassa Abdülhamid döneminde devletin İslami yönü daha belirgin hale getirilmeye çalışılıyor olsa da devletin ve toplumun Türkleşmesidir.⁴¹²

19.yy ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devlet ve toplumunda Türk dilini ön plana çıkaran bir takım siyasi, sosyal ve kültürel faaliyetler meydana gelmişti. Bürokrasinin artması ile birlikte önceden yerli halktan atanan taşra memurları artık merkezden atanmaktaydı. Bulundukları bölgenin yerlisi yerel dili konuşurken merkezden atanan memurlar modern okullardan mezun Türk dilini kullananlar arasından seçilmekteydi.⁴¹³ 1857 yılında açılan demiryolları ve iletişimde telgraf sisteminin kullanılması ile topluluklar arasındaki iletişim artmıştı. Yine bu dönemlerde basın ve yayın yolu ile edebiyat alanında gelişmeler olmuş, modern edebiyat ürünleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Halka “medeniyet” öğretmek, iktidara karşı muhalefet oluşturmak maksadı ile basın, halkın anlayacağı basit bir Türkçe kullanılmaktaydı. Arapçanın konuşulduğu bölgelerde gazeteler Arapça çıkartılmaktaydı. Türk okuyuculara hitap eden gazeteler sade bir dille Türkçe kullanıyorlardı. Basın farkında olmadan etnik kimliklere hitap eden gazeteler çıkararak Müslümanlar arasında ayrılıkçılığa ve milliyetçiliğin ortaya çıkmasına destek oluyordu. Bir yandan da devletin toprak bütünlüğü, vatan sevgisi, vatani devletle eş görme fikirleri edebiyata yansımaktaydı. Bu dönemde Türk diline ve Türk dil ailesine ilişkin çalışmalar Rus idaresinin Pan-Slavist baskısından kaçan Türkçe konuşan Müslümanların ideolojik etkisi ile birleşince derinlerden gelen etki olarak etnik Türklüğün gelişmesine katkıda bulunmuş oldu.⁴¹⁴

Abdülhamid döneminde çok sayıda okulların açılması, birçok gazete ve derginin yayınlanması, Batı kitaplarının Türkçeye çevrilmesi, bürokrasinin genişlemesi Türkçeyi şehirlerde halkın ana iletişim aracı yapmış böylece Türkçe yeni toplumun dili olma yolunu tutmuştur. 1876 Anayasası Türkçeyi resmi dil olarak ilan etmiştir.⁴¹⁵ Bütün bu gelişmelerin ışığında Osmanlı entelektüel ve bürokratik zümre,

⁴¹² Karpat, *Ortadoğu’da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 31.

⁴¹³ Karpat, *İslam’ın Siyasallaşması*, 542.

⁴¹⁴ Karpat, *Osmanlı’da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 129-137.

⁴¹⁵ Karpat, *Ortadoğu’da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 32.

Osmanlıcılığı, Türklük olarak tanımlamaya ve Osmanlı Tarihini Türklerin katkıları ışığında değerlendirmeye başlamışlardır. Balkanlarda etnik kökene sahip gayrimüslim toplulukların ulus devlet kurmaları, akıllara Osmanlı Devleti'ne de Türk ulusal karakteri kazandırılarak ıslah edilebileceğini ve kurtarılabileceği düşüncesini getirdi. Böylece Osmanlı Devleti'nin hayatta kalabilmesi için öncelikle milletin ayakta kalması gerektiğini anladılar.⁴¹⁶ Karpat'a göre o güne kadar devleti ayakta tutmak için bilhassa askerlik alanında en çok fedakârlık yapan gruplar Türklerdi fakat ekonomi, siyaset ve kültürel alanda en geri kalmış durumda olanlar da Türklerdi. Osmanlılık düşüncesinin ideolojik olarak başarısız olmasından sonra devlet düşüncesinde sosyal bir mecburiyet olarak bu grubu kalkındırmak düşüncesi ortaya çıkmıştı. Ancak bu yükseliş ırki değil, sosyal ve ekonomik anlamda bir yükselişti.⁴¹⁷

Bu süreçte Osmanlı idarecileri ve seçkinlerin birçoğu devletin temellerinden birinin de Türkler olduğundan söz etmekteydi. Bürokrat ve aydınlar, etnik kökenleri ne olursa olsun iletişim dili olarak Türkçeyi benimsemişlerdi ve dil onların milli kimliği haline gelmişti.⁴¹⁸ Mesela Cevdet Paşa, Osmanlı nüfusundan bahsederken “*en asil unsur Türklerdir*” demişti.⁴¹⁹ Bu dönüşüm, devlet mekanizmasını ve bu mekanizmanın başındakileri de Türklükle tanımlanmasına neden olmuştu. Abdülhamid kendisini açıkça Türk olarak ilan etmiş ve bu milletin ferdi olmaktan şeref duyduğunu dile getirmişti.⁴²⁰

1870-1890 yılları arasında insanların en yoğun uğraşısı “aydınlanma” olmuştur. Dil ile aydınlanma arasındaki ilişkinin en iyi örneği, 1759 senesinden beri devlet faaliyetlerinden biri olan Huzur Dersleri idi. İstanbul'un saray ve camilerinde gerçekleştirilen bu dersler, ulema ile taşradan gelen istidatlı araştırmacılar arasında vuku bulur ve skolastik bir tartışma çerçevesinde Arapça yapılırdı. 19. yy. ikinci yarısından itibaren bu derslere halk yoğun talep gösterince sultan Abdülhamid, halkın anlayabileceği bir dilde yapılabilmesi için derslerin Türkçe verilmesini emretmişti. Okuryazar oranının arttığı Abdülhamid döneminde Huzur Derslerinin sade bir dille

⁴¹⁶ Karpat, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 137-138

⁴¹⁷ Karpat H. Kemal. “Sorunlarımızın Kaynağı Cumhuriyet'in Irkçı Milliyetçiliği” söyleşi Mücahid Eker, *Anlayış Dergisi* (Ocak 2010): 35.

⁴¹⁸ Karpat, *Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 194.

⁴¹⁹ Karpat “Sorunlarımızın Kaynağı Cumhuriyet'in Irkçı Milliyetçiliği”, 33.

⁴²⁰ Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, 284.

Türkçe yapılması, Türkçe'nin İslami ilimlerde de kullanılmasını sağladı. Karpas, bu derslere iştirak etmiş olan ulemanın isimleri hakkında yapmış olduğu çalışmalarda, katılımcılarının çoğunun Türk olduğunu, Balkan ve Anadolu vilayetlerinden gelen ulemalardan meydana geldiğini tespit etmiştir. Karpas, bu durumu Anadolu ve Rumeli'de İslam'ın büyük ölçüde Türkleştiğinin ispatı şeklinde yorumlamıştır.⁴²¹

2.1.10. İttihat ve Terakki Dönemi Osmanlı Milliyetçiliği

Abdülhamid'in 1877'den sonra anayasayı ilga edip meclisi kapatması üzerine yurt içinde ve dışında muhalif birçok gizli cemiyetler kuruldu. Bu cemiyetler zamanla birleşerek *Jön Türkler* adıyla anıldı. Namık Kemal, Ziya Paşa ve Şinasi gibi yazarların hürriyetçi fikirlerinden ilham alan tamamı taşra kökenli Jön Türkler'in gayesi 1876 Anayasası'nı tekrar yürürlüğe sokmaktı. Yurt dışında ve yurt içinde kurulan Jön Türk grupları 1902 yılında birleşmek ve tek çatı altında ortak bir hareket çizebilmek için Paris'te gizli bir toplantı düzenlediler. Bu toplantıda cemiyet adını İttihat ve Terakki olarak deđiştirdi⁴²² 27-29 Aralık 1907 yılında ikinci kongrelerini gerçekleştiren Jön Türkler, gerektiğinde şiddete başvurmayı ve padişahı tahttan indirerek ülkeye parlamenter sistemi getirmeyi, Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymayı kararlaştırdılar.⁴²³ 1908'de sivil gruplar tarafından desteklenen bir askeri darbe ile otuz yıllık Abdülhamid yönetimine son verdiler.⁴²⁴ Kemal H. Karpas'a göre bu imparatorluğun yaşadığı modern tipte⁴²⁵ milli bir ihtilal niteliği taşımayan ilk devrimdi.⁴²⁶ Ayrıca Karpas, Selanik'te meydana gelen ayaklanma dışarıdan okunduğunda İttihat ve Terakki'nin kongresinde alınmış karara uygun olarak yapılmış gibi değerlendirilebileceğini ancak bu ayaklanmanın kongre ile bir ilgisinin olmadığı görüşündedir. Nitekim olayın iç yüzüne bakıldığında ordu içinde çıkan hoşnutsuzluğu araştırmakla görevli polis memuru Nazım Bey ve bir müddet sonra aynı vazifeye tayin edilen Şemsi Paşa'nın öldürölmesi üzerine oluşan karışıklığı gidermek için gönderilen

⁴²¹ Karpas, *İslam'ın Siyasallaşması*, 544-545.

⁴²² Karpas, *Türk Demokrasi Tarihi*, 100.

⁴²³ Karpas, *Kısa Türkiye Tarihi*, 83.

⁴²⁴ Karpas, "The Social and Political Foundations of Nationalism in South East Europe After 1878: A Reinterpretation," 384.

⁴²⁵ Karpas, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 62.

⁴²⁶ Karpas, *İslam'ın Siyasallaşması*, 593.

birliklerin isyancılara katılması üzerine II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908’de meşrutî idareyi yeniden tesis etmeyi ilan etmek zorunda kalmıştı.⁴²⁷

Karpat’a göre milliyetçi bürokratik elitler, subaylar, kasaba eşrafı ve onların Abdülhamid’in modern okullarından mezun çocuklarının içinde bulunduğu Jön Türkler,⁴²⁸ bu devrimi II. Abdülhamid’i hal etmek veya İslami kültürel düzeni değiştirmek amacıyla yapmamışlardı. Onlar desteğini aldıkları orta sınıfla birlikte daha öngörülebilir, profesyonel, modern bir yönetim ve Kanun-i Esasî’nin tekrar yürürlüğe konulmasını talep etmişlerdi.⁴²⁹ Osmanlı tarihinin en büyük olaylarından biri olan 24 Temmuz 1908 Devrimi ile anayasanın yeniden yürürlüğe konup parlamentonun açılmasını Manastır ve Selanik’teki bir avuç subayın başarmasının esas sebebi, arkalarında “hürriyet” isteyen orta sınıfı temsil eden eşrafın liderliğinde Balkan kasabalarında sokaklara dökülen kitlelerin bulunmasına dayandırmaktadır. Kemal H. Karpat, 1908 devrimini, Türk tarihinde devlete yapılan diğer müdahalelerden farklı olmadığını, orta sınıfın desteği ile gerçekleştirilen bu olayın gerçek aktörlerinin orta sınıf ve eşrafın olduğunu ancak zafer kazanan subay ve aydınların, kendilerini “hürriyet kahramanları” olarak tanımlayıp devrimin gerçek güçlerini tarihin çöplüğüne attıklarını⁴³⁰ ve ne yazık ki bu olay çökmekte olan devletin siyasi ve toplum yapısının çöküşünü daha çok hızlandırmaktan öteye gitmediğini düşünür.⁴³¹ Bu olay, 1918’deki askeri yenilgi ile birleştirilince imparatorluğu sona erdiren temel sosyal, ekonomik ve politik değişikliklerin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Karpat’a göre 1909-1918 Genç Türk dönemi Osmanlı Devleti’nin son safhası olmakla birlikte yeni kurulan laik ulus Türk devletinin ortaya çıkması için gerekli koşulları barındıran son aşamadır.⁴³²

Jön Türk dönemi siyaseti, 1876-78 yılları arasındaki I. Meşrutiyet siyasetinden farklı diğer dönemlerden daha karmaşık sorunların ortaya çıktığı bir dönem oldu. I. Meşrutiyet (1876-1878) döneminde Mithat Paşa parlamentoyu, taşrayı temsil eden ve mahalli eşrafın temsilcilerinden oluşan bir organ olarak görüyordu. Jön Türkler

⁴²⁷ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 84.

⁴²⁸ Karpat, “The Transformation of Ottoman State,” 1789-1908,” 74.

⁴²⁹ Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Din*, 176.

⁴³⁰ A.g.e, 142-143.

⁴³¹ Karpat, “The Social and Political Foundations of Nationalism in South East Europe After 1878: A Reinterpretation,” 383-83.

⁴³² Karpat, “The Transformation of Ottoman State, 1789-1908,” 73-74.

döneminde ise siyasal sahneye, birçoğu taşra kökenli olmasına karşın kentteki yönetim merkezleriyle ve onların siyasal beklentileri ve reformcu idealleriyle özdeşleşen, Avrupalı muadillerine benzeyen aydın ve bürokratlar egemendi.⁴³³ Jön Türkler dini ve etnik kimlikleri, bürokratik pozisyonları ve siyasal düşünceleri itibarıyla Osmanlı-Türk entelijansiyasının tipik yerel figürleriydiler.⁴³⁴ Hareketin merkezde değil taşrada başlamış olması önemli bir husustur. Jön Türk Cemiyetinin toplumsal kökenlerine baktığımızda önde gelen liderlerinin çoğu, göçmen ailelerden gelen evlerini ve makamlarını terk etmek durumunda kalmış eski taşra elitleri arasından çıkmıştır.⁴³⁵

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908’de yapılan seçimlerden sonra üyelerinden Sait Paşa’nın yürütmenin başına gelmesi ile birlikte daha fazla siyasetin içine girmiş oldu. 1909, 31 Mart Vaka’sını fırsat bilen cemiyet, muhalefet partilerini kapattı ve padişahı tahtından indirdi. Cemiyetten ayrılanların oluşturduğu muhalefetten çekinen İttihat ve Terakki, anayasal değişiklikleri yapar yapmaz seçimlere giderek yürütmeyi tamamen eline aldı. 1912’de iktidardan düşen cemiyet 1913’te bir darbe ile tekrar iktidara geldi ve akabinde siyasal bir parti haline dönüştü.⁴³⁶ İttihat ve Terakki mensupları iktidarda kalabilmek için önce ordunun desteğini aldı sonra da orduyu tamamen denetimi altına almaya çalıştı. Daha sonra ise topluma dönerek sosyal örgüt ve tabakalardaki grupların desteğini almak çabasına girdiler. Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti, toplumla bürokrasi arasında bir köprü kurarak dikey hareketliliğin önemli bir kanalı haline geldi.⁴³⁷

Jön Türklerin siyasal görüşleri mevcut Osmanlı çokuluslu devletini korumak Türkçenin kullanımını umumileştirerek devleti Türkleştirmeye çalışmak gibi Osmanlılığa dayalı prensiplerden müteşekkildi.⁴³⁸ Jön Türk döneminde gelişen Türk milliyetçiliği, ruhta ve biçimde, Osmanlı Devleti’nin siyasal, kültürel ve demografik mirasını ve kimliğini de kapsamaktaydı. İttihat ve Terakki döneminde bürokrasi ve aydınlar arasında en çok tartışılan konular bireyin ve devletin kimliği üzerine yoğunlaşmıştı. “Osmanlı”,

⁴³³ Karpata, *Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Din*, 146.

⁴³⁴ Karpata, *Osmanlı’da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 138.

⁴³⁵ Karpata, *Türk Siyasi Tarihi*, 15.

⁴³⁶ Karpata, *Türk Demokrasi Tarihi*, 103-104.

⁴³⁷ Karpata, *Türk Siyasi Tarihi*, 15-16.

⁴³⁸ Kemal H. Karpata, “Türkiye’de Demokrasinin Kökenleri ve Geleceği,” *Karizma*, c. 5, S. 19 (İstanbul, 2004):13.

“Türk”, “Müslüman” kimlikleri ve “Türk milleti” ve “Milliyetçiliğin” oluşumu ve bu oluşum içinde dinin işlevi yorumlanmaya çalışıldı. Bu tartışmaların gerçekleştiği başlıca mecralar *Türk Yurdu*, *Sebilürreşad*, *İslam Mecmuası* gibi dergiler olmuştur. Osmanlı döneminde farklı dinler, diller ve etnik kimlikler bir arada yaşayabilmişlerdi. Devlet bütün kimliklerin ve farklılıkların üstünde koruyucu, barış sağlayıcı bir konumda bir güce sahipti. Fakat Osmanlı Devleti, son dönemlerinde milli bir Türk devletine dönüşebilecek bütün değişimleri sağlamış ve kurumlarını tesis etmişti. İttihat ve Terakki yönetimi, bu zemin üzerinde devleti millileştirme yoluna gitti. Devlet dilinin Türkçe olması, modern okulların Türkçe eğitim vermesi ve yükselen kavimsel Türk unsurları gibi birçok neden “Osmanlı Devleti’ni” “milli Türk devleti” haline dönüştürmek için yeterli görünmekteydi.⁴³⁹ Ayrıca basında, modern edebiyatta, mahkemelerde, iletişim ve ekonomik alanlarda yoğun şekilde kullanılan Türkçe ortak bir dil halini almıştı. Türk olmayan bilhassa Rumeli ve Anadolu’da yaşayan Müslümanlar da Türkçe konuşmakta idiler. Osmanlılık düşüncesi Müslümanlar arasında bir ortak devlet ve tarih zemininde birleştirmiş millet haline getirmişti. Eksik olan Türk milletin ne olduğunu kitlelere anlatacak bir girişim, bu fikri kabullenecek bir kitle ve bilinçti.⁴⁴⁰ Jön Türklerin ideolojisi, siyasi açıdan antiemperyalist (Jön Türkler, kapitülasyonların kaldırılmasından, ulusal bir ekonominin kurulmasından yana idiler), ekonomik açıdan devletçi ve bunlara Türkçülüğün ilave edilmesi ile ortaya çıkan *milliyetçilik* idi. Türkçülük, milliyetçiliğe üç kanaldan ekleniyordu. Bunlar dil ve yazı aracılığı ile basit Türkçenin konuşulması, Osmanlıcılık çöktüğüne göre Osmanlı Devleti’nin Türk yurduna çevrilmesi gerektiği düşüncesi ki bu görüş Yusuf Akçura tarafından öne sürülmüş olan Türkçülük anlayışı, diğeri ise Ziya Gökalp’in benimsediği evrimci ve özümlemeci bir Türkçülük anlayışı ile.⁴⁴¹

Osmanlıcılık fikrinin anlamını kaybettiği⁴⁴² Balkan Savaşlarının yenilgisi ile “Memleketin nasıl kurtulacağı” sorusu İttihatçı İslamcılar ve Yenileşmeciler arasında fikirlerin daha radikalleşmesine neden olmuştu. Yenileşmeciler içinde iki grup vardı. Garpçılar ve Türkçüler. Garplılaşmacılardan iki görüş ön plana çıkıyordu. Celal Nuri

⁴³⁹ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 46-47.

⁴⁴⁰ Karpat, *Ortadoğu’da Millet, Milliyetçilik*, 36.

⁴⁴¹ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, 13-15.

⁴⁴² Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 111.

Bey'in "Avrupa'ya karşı modernleşme" diğeri Abdullah Cevdet'in "Geleneksel yapının tümüyle terkedilerek Batılılaşma" düşünceleri idi. Abdullah Cevdet'e göre *"bizim en büyük husumetimiz Avrupa'nın üstünlüğüne denk bir üstünlük kurmamıza mâni olan cismani ve ruhani hallerimizdi. Zayıf devletlere bütün dünya hasımdır. Avrupa devletleri ile dost olmalıyız. İkinci bir medeniyet olmadığına Avrupa medeniyetini gülü ile diken ile isticnas etmeye mecburuz"* derken Celal Nuri Bey, *"geleneksel yapımızdan ve İslami toplumsal içerikten faydalanmamız gerekir"* düşüncesindeydi.⁴⁴³ 4 Şubat 1902'de gizli yapılan cemiyet toplantısında İttihatçılardan ayrılan yenilikçilerden Prens Sabahattin⁴⁴⁴ liberal görüşleri benimsemiş devletin âdem-i merkeziyetçi bir yönetim sistemi ile yönetilmesini ve aydınların devlet memurluğu yerine daha verimli işlerle meşgul olmalarını savunmuştu. Yenilikçilerden Ahmed Rıza Bey ise görünüşte Kur'an'a bağlı olmakla birlikte İslam düşüncesine aykırı fikirler ileri sürmüş, merkezî Osmanlılığı ise savunmuştu. Bütün İttihatçılar gibi Osmanlı hanedanlığının toplumu birleştirici unsur olduğunu kabul ediyor açıkça beyan etmiyorsa da merkezî idarenin başında Türklerin yer alacağını düşünüyordu.⁴⁴⁵

Jön Türkler içinde Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın öncülük ettiği "Türkçüler" grubu zamanla ön plana çıktı. Etnik kimliğe dayalı bir milliyetçiliği benimseyen Türkçüler, İslamı reddetmediler fakat İslam'ın yeni "millî" Türk kimliği yanında ne şekilde yer alacağını veya birbirleri ile nasıl bağdaşacağı hususunda yeterli görüş ortaya koymadılar.⁴⁴⁶

1908-1913 döneminde Jön Türklerin milliyetçilik ideolojisi güçlü bir söylem haline geldi. I. Dünya Savaşı'nda Arapların İngiltere'ye destek vermeleri Jön Türklerin Turancı ve laik görüşlerini güçlendirdi. Araplar ve Türkler İslam ümmetinin bir parçası ve halifelik sıfatı ile padişahın cihat çağrısına muhatap olmalarına rağmen Araplar, Türklerin karşısında savaşa girdi. Arapların bu tutumu, Jön Türklerin milliyetçilik düşüncesinin İslam dininden daha kuvvetli bir zemine sahip olduğunu ortaya koymuştu. Tam da bu süreçte Ziya Gökalp (1875-1924) Jön Türk milliyetçi

⁴⁴³ Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1981), 357- 363.

⁴⁴⁴ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 100.

⁴⁴⁵ A.g.e, 104.

⁴⁴⁶ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 47.

ideolojisinin kuramcısı olarak ortaya çıktı. Ziya Gökalp'e göre, bir ulus yalnızca siyasi birlik, coğrafi şartlar etnik kimlik ve irade gücü üzerine kurulamazdı. Esas gaye, bütün Türklerin kültür birliğine dayanarak kuracakları Turan ülkesi idi. Gökalp'e göre Türk kültürüne ulusal bir karakter verebilmek için ve devlet örgütlenmesinin buna göre yapılabilmesi için bir dizi reform yapılması gerekiyordu. Gökalp, laikliği savunuyor, Evkaf Nezaretinin kaldırılmasını ve şeri yasaların ilga edilmesini tavsiye ediyordu. Ziya Gökalp, İslam'ın Türk tarihinde ve insan hayatındaki önemini farkındaydı ve dini kişisel hayatın bir parçası olarak telakki ediyordu. O'na göre eğitimde tevhid-i tedrisat sistemine geçilmeliydi. Gökalp, 1913 yılına kadar çok uluslu bir devleti savunurken imparatorluğun çöküşü ile birlikte ulus devlet fikrini benimsemişti. Gökalp'in siyasi düşünceleri, aslında Osmanlı'da devlet anlayışının modern yorumu, yeni şartlara uyarlanmasıydı. Gökalp, kültür (hars) ve medeniyeti birbirinden ayırıyor ve değerlendiriyordu. Medeniyet maddi bir unsurdur ve Batı'dan alınmalıydı. Ancak bu medeniyetin alınışı, kendi kültürel değerlerini tehlikeye atmamak için ulusal kültür geliştirilip benimsetildikten sonra gerçekleşmeliydi.⁴⁴⁷ Ziya Gökalp, Osmanlı Devleti'nin ümmetten millete dönüşünü incelemiş ve şu tespitte bulunmuştur. Türk milleti Osmanlı'nın baskısı ile kavmi varlığını ve kültürünü ortaya koyamamıştır. Cumhuriyet, Osmanlı düşüncesini bir yana bıraktığı için Türk halkı Türkleşmeyi gerçekleştirebilmiştir. Türk milleti kavramı üzerinde Karpat'ı Ziya Gökalp'ten ve birçok tarihçiden ayıran en önemli husus şudur: Karpat, Osmanlı entelektüel, aydın ve devlet adamlarının kendi toplumlarını anlayamadıkları, onu kendi gerçeklerine göre inceleyemedikleri için Batı'nın millet ve milliyet kavram ve modelleri üzerinden okumaya çalıştıklarını düşünmektedir. Ziya Gökalp de bunlardan birisidir. Avrupa tarihinde milletler etnik kimliklere göre belirlendiği için Avrupa tarihçilerinden ve kavramlarından etkilenen aydınlar, Türk milletinin oluşumunu etnik kökene göre araştırmışlar ve tanımlamışlardır. Karpat, aynı şekilde Osmanlı-Türk-İslam milletinin meydana gelişini ve ortaya çıkışını sağlayan şartları anlatmak isteyen Ahmet Mithat ve Ali Suavi'yi örnek verir ve bu iki aydının konuyu kavramsız bir şekilde ele aldıkları için doğru tespitte bulunamadıklarını ve etkili olamadıklarını savunur. Türk Milleti, Ziya Gökalp'in Cumhuriyet Osmanlı'yı bir yana bırakarak Türkleşmeyi

⁴⁴⁷ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 111-113.

gerçekleştirmiştir görüşünün aksine Türk milletinin oluşumu hususunda Karpas'ın görüşü şudur: “*Türk milleti, topluluk olarak Osmanlı'nın son döneminde oluşmuştur ve tarihi (Osmanlı-İslam) kimliğini sosyal, iktisadi, uluslararası koşullara uyarak korumuştur.*”⁴⁴⁸Karpas'ın Türk milletinin oluşumu ile ilgili düşüncesinde dikkat edilmesi gereken temel husus, Karpas'ın, “millileşme” ve “Türkleşme” yi ırka değil; kültür, tarih, yaşam, siyasi tecrübe ve Osmanlı idaresinde yaşayan coğrafyaya dayandırması ve⁴⁴⁹ Türk milletinin oluşumunu Osmanlı'nın son dönemine tarihlendirmesidir.

Karpas'a göre Jön Türkler, I. Dünya Savaşı döneminde İslami-Osmanlıcılık fikrine geri dönmek istedilerse de dil ve etnik kökene dayalı milliyetçiliğin önüne geçmeyi başaramadılar. Dolayısıyla Müslümanlar arasında Avrupa'nın ekonomik ve kültürel istilasına karşı bir savunma reaksiyonu olarak başlayan *milliyetçilik*, en sonunda ulus-devlet modeline göre bürokratik seçkinlerin liderliği altında temel bir siyasi yapılanma kaynağı haline geldi.⁴⁵⁰ Karpas, Jön Türklerin Cumhuriyet döneminde, ülkeyi savaşa sürüklemeleri ve muhalefete karşı sert davranmaları nedeniyle çok eleştirildiklerini fakat Jön Türklerin, Cumhuriyet dönemine bir ön hazırlık teşkil eden birçok faaliyette bulunduklarının altını çizmektedir. Jön Türkler, Batı örneğine uygun parlamenter demokratik bir rejim kurmaya çalışmışlardı. Fakat o dönem, gayrimüslimlerin ulus devletleşme sürecinde olmaları, Osmanlı devlet sisteminin yarı ilkel ve henüz tam profesyonelleşmemiş bir bürokrasiye sahip olması gibi nedenlerden dolayı başarısız olmuşlardı. Bunlara rağmen, İttihat ve Terakki 1913 yılından sonra geçirdiği değişim ile yeni bir siyasetin temellerini atmada başarılı oldu. İttihat ve Terakki Partisi'nin eğitim, adalet ve dil ve ekonomi alanındaki çalışmaları, Cumhuriyet dönemi bürokratik, siyasi, eğitim ve birçok alanlarda temel teşkil etti.⁴⁵¹Böylelikle İttihat ve Terakki dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve işleyişini bir anlamda hızlandırmış oldu.

İttihatçılar, Tanzimat'tan itibaren oluşan sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin siyasi bir sentezini yaparak, Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişi farkında olmadan da olsa

⁴⁴⁸ Karpas, *Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 34, 51-52.

⁴⁴⁹ Karpas, *Elitler ve Din*, 15.

⁴⁵⁰ Karpas, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, 144.

⁴⁵¹ Karpas, *Türk Demokrasi Tarihi*, 116-117.

hazırlamışlardır. Esasen, Millî Mücadele’de halkı seferber ederek yabancı istilacılara karşı ilk direnişi sağlâyanlar İttihatçılardı ve daha sonra kurulacak Cumhuriyet Halk Partisi’nin şubelerinin birçoğu, ilk dönemlerde İttihat ve Terakki şubeleri idi. İttihat ve Terakki yönetiminin Türkiye’de demokrasinin yerleşmesine kuşkusuz birçok katkıda bulunmuştur. İttihat ve Terakki Partisi parlamenter sistemin ve anayasal düzenin savunucusu olarak iktidara gelmişlerdir. Siyasi bir düşünceye ve bunu uygulayacak bir örgütlenmeye sahipti. Mutlakiyete karşı meşruti sistemden yanaydılar ve demokratik bir işleyişte olması gerektiği gibi bir partileri vardı. İttihat ve Terakki güçlendikçe orta sınıflar da sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik alanda güçlenmişlerdir. İttihat ve Terakki Partisi, muhalif partilerin kurulmasına farklı fikirlerin ortaya çıkmasına imkân tanıdı. II. Abdülhamid dönemi, İttihat ve Terakki döneminin sosyo-ekonomik ve siyasal temellerini attığı gibi İttihatçılar, Cumhuriyet ideolojisini ve örgütlerini hazırlamış, hatta personelini yetiştirmiştir.⁴⁵²

1915 Çanakkale Savaşı’nda İngiliz saldırısına karşı Türk askerlerinin kahramanca müdafaasının oluşturduğu atmosferi Karpat, Türk Osmanlılığının Türk Milliyetçiliğine evrilmesinin siyasi bir dönüm noktasının başlangıcı olarak yorumlamıştır. Bir milletin yok olacağına dair kaderci anlayışın aksine yabancı gemilerin Çanakkale’den geçememesi umutsuzluğu bir anda ortadan kaldırmıştır.⁴⁵³ Böylece vatanseverlik, milliyetçilik kendine özgü siyasi bir nitelik kazandı. Bu durum siyaset merkezli milliyetçiliği genişletti. I. Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlılık ve Garpcılık karşısında Türkçülük, Türk milletinin ideolojisi haline geldi. Siyasi içerikli milliyetçilik Türk milli imajı da dâhil toplumda insanları ve olayları değerlendirmede temel bir bakış açısı sağlamaya başladı. Türkler bir ulustu. Ümmet içinde yaşamış olmalarından dolayı kendi ulus kimlik ve kökenlerini göz ardı etmişlerdi. Türklerde diğer uluslar gibi kendi ulusal kimliklerine sahipti. Osmanlı Devleti’nin dönüşümünde nihaî nokta 1923’de Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu oldu. Fakat Cumhuriyet, Osmanlı mirasını birçok alanda yeni döneme taşıdı.⁴⁵⁴

⁴⁵² Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 45-49.

⁴⁵³ Kemal H. Karpat, “Social Environment and Literature: The Reflection of the Young Turk Era (1908- 1918) In the Literary Work of Omer Seyfettin” *Studies on Ottoman Social and Political History* (Brill, 2002): 833-34.

⁴⁵⁴ Karpat, “The Transformation of Ottoman State, 1789-1908,” 73-4.

2.1.11. Cumhuriyet Dönemi Devlet Bürokrasisi, Bürokratik Elit ve Orta Sınıf

Zamanın akışı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin son yarım yüzyılı, baş döndürücü değişimlere tanık olmuştu. Bu değişimler, devlet yeni bir rejime geçtiğinde toplum ve siyasetin her alanında hızını kesmeden devam etti. Modern tarih yazımının modernleşme kavramı ile izah etmeye çalıştığı bu değişim sürecinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikali noktasında yeni rejim, *ancient regime*'den birçok sancılı, olumlu veya olumsuz yönlerini de devraldı. Cumhuriyete geçiş sürecinde devlet toplum ilişkisini, Kurtuluş Mücadelesini, mücadelenin unsurlarını, yeni kurulan devletin kurumlarını ve ideolojisini Osmanlı Devleti'ndeki arka plandan bağımsız bir çerçevede değerlendirmek mümkün değildir.

1923'te ilan edilen Cumhuriyetin kurucu kadrolarının zihninde yeni, modern bir devlet ve toplum düşüncesi mevcuttu. Tanzimat, Abdülhamid ve Jön Türk dönemlerinde modern bir devlette olması gereken kurumlara ve sistemlere birtakım geçişler yapılmıştı. Bu yeniliklerin bazıları kabul görmüş ve benimsenmişken bazıları toplumsal ve siyasi platformlarda henüz karşılığını bulamamıştı. Cumhuriyet öncesinde ilk parti denemeleri, parlamenter sistem, bürokratik kurumlar, basın, modern edebiyat, modern eğitim, yeni anayasa gibi tecrübeler yaşanmıştı. Cemiyetin orduya hâkim olması milliyet bilincine sahip siyasi bir elitin teşekkülüne de ortam hazırlamıştı. Bu yeni elit, serbest yayıncılık sayesinde farklı düşüncelerin yaygınlaşmasına ortam sağlamış, her türlü düşünceyi savunan insanların fikirlerini ortaya koyabildiği bir özgürlük havası estirmişlerdi ki bu demokrasiye doğru giden yolda atılan bir adımdı.⁴⁵⁵

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne tevarüs eden unsurları, aralarındaki neden sonuç ilişkisini ve korelasyonu çalışmalarında derinlemesine irdelenmiş olan Kemal H. Karpat, Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün olumlu ve olumsuz yönleriyle varisi olduğu kanısındadır.⁴⁵⁶ Karpat, Osmanlı ile Cumhuriyet'e geçişin merhalesi olarak Millî Mücadele ile ilişkisini bir vücuda benzeterek şöyle bir teşbihte bulunur: "*Osmanlı geçmişini bugünkü toplumun kökeni sayarsak Milli Mücadeleyi aynı toplumun gövdesi olarak görmek gerekir,*" der. Bu

⁴⁵⁵ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 46.

⁴⁵⁶ Karpat, *Türk Dış Politikası*, 161.

dönemin ruhu, birlikteliği ve verilen mücadele yeni devletin kimliğini de görünür kılmıştır. Osmanlı tarihinde belki ilk kez farklı tabaka, düşünce ve kimliğe sahip insanlar bir araya gelmiş, halk ile irade birbirine yaklaşmış ve toplumsal bir bütünlük oluşturmuşlardı. Milli Mücadele siyasi yenileşmenin en önemli merhalesi toplumun bir bütün olarak var olma ve yaşama azminin ifadesi olmuştu.⁴⁵⁷

Karpat, milli mücadeleye toplumdan bağımsız yalnızca ordunun mücadelesi olarak değerlendirmemesi gerektiğini düşünmektedir. Farklı temayüllerde ve tabakalarda olsalar dahi Osmanlı bakiyesi taşra ileri gelenleri ve yerel liderler, kent soyluları, ulema, toprak sahibi ve tüccarlardan oluşan orta sınıf topluluklar kendilerini savunmak, bağımsızlıklarını ve geleneksel yaşam tarzlarını devam ettirebilmek için bir araya gelerek örgütlenmişler, direniş gruplarını müdafaa-i hukuk cemiyetlerini kurmuşlardı. İşgal kuvvetlerine karşı verilecek mücadelenin yönetici kadroları ise büyük ölçüde İttihat ve Terakki içinde yetişmiş veya en azından o gelenekten etkilenmiş cemiyete mensup kişilerden oluşmaktaydı.⁴⁵⁸ I. Büyük Millet Meclisi içinde de aynı mozaik teşekkül etmişti. I. Büyük Millet Meclisi çatısı altında bir araya gelen mebuslar farklı siyasi, sosyal ve dini düşünceye sahip olmasına rağmen, milli bütünlük ve bağımsızlık konusunda hemfikir olmuşlardı.⁴⁵⁹ Osmanlı-Türkiye tarihinde ilk eşitlikçi, katılımcı siyasal hareketi gerçekleştirmiş olanların bu ortak mücadelesi ulusal Cumhuriyetin doğmasına olanak sağlamıştı.⁴⁶⁰ Bu yönüyle Kurtuluş Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e geçişte eşrafi, aydınları, bürokrasi ve orduyu bir topluluk olarak ve ortak ülkü etrafında birleştiren ilk ve en önemli aşamadır, denilebilir. Bu ortak hareket Kemal H. Karpat için aynı zamanda demokratik bir mücadeledir. Bir ulusun, milletin mücadelesidir ve Türkiye Cumhuriyeti'ne özel kimlik veren derinliğe sahiptir.⁴⁶¹ Yeni devletin tesisi sürecinde Osmanlı Devleti'nin bürokratik yapısı ve bürokratları da intikal eden unsurlardandı. Osmanlı

⁴⁵⁷ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 50.

⁴⁵⁸ A.g.e, 50, 120-23.

⁴⁵⁹ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800- 2012*, 126.

⁴⁶⁰ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 63.

⁴⁶¹ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 50.

İmparatorluğu'nda görev alan kurmay subaylarının %93'ünün, devlet memurlarının %85'inin Türkiye Cumhuriyeti'nde hizmetlerine devam etmişlerdi.⁴⁶²

Kemal H. Karpat'a göre İstanbul hükümetinin yeni hükümetle siyasi olarak ayrılması 19 Mayıs 1919'dan itibaren gerçekleşmeye başlar. İstanbul Hükümeti'nin Mustafa Kemal'i Anadolu'daki görevinden geri çağırması karşısında Mustafa Kemal'in tutumu, yeni bir sistemin ve varlığın teşekkül edeceğinin işaretleridir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Kurtuluş Hareketinin esaslarının ve Millî Mîsak'ın kabulü, memleketin bölünmez bir bütün olduğu ilkesi, yabancı işgalinin reddi gibi kararlar,⁴⁶³ açıkçası İstanbul hükümeti (Osmanlı Devleti) ile Ankara hükümeti (Türkiye Cumhuriyeti) arasında yaşanan ciddi siyasi bir kırılmanın olduğunun göstergesidir.⁴⁶⁴ Kemal H. Karpat, iki yönetim arasındaki bu ayrışmayı: “*Tarihsel, sosyal ve kültürel bakımdan bir bağlılık ve devamlılık arz etmesine rağmen, Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti, siyasi bakımdan birbirinden ayrılmıştır.*” şeklinde ifade eder.⁴⁶⁵ İstanbul hükümeti ile yolların ayrılmasını müteakiben 23 Nisan 1920'de açılan yeni meclis, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından seçilen mebuslardan oluşturulmuştu.⁴⁶⁶ 1921 Anayasasını ilan eden meclis, milli iradeyi Büyük Millet Meclisi'nde toplamış dolayısı ile saltanat yönetiminin bu meclisle birlikte çalışamayacağını da ima etmişti.⁴⁶⁷ Karpat, siyaseten farklı olsa da ülküde homojen yapıya sahip olan I. Meclis'in demokratik, özgürlükçü ve içinde bulunduğu devletin toplumun kültürlerini göz önünde bulundurarak somut öneriler getirdiğini, esasında Cumhuriyetin ilk dönemlerinde dile getirilen fikirler ve meclisteki tartışmalar dikkate alınsaydı bugünün iç siyasi ve kimlik sorunlarıyla karşılaşmayacağı düşüncesini taşımaktadır.⁴⁶⁸

Karpat'a göre Birinci Meclis içindeki birlik, Anayasanın kabulünden sonra yavaş yavaş dağılmaya başladı. Farklı görüşlere ve programlara sahip gruplar ortaya çıktı.

⁴⁶²Dankwart A. Rustow, “Political Modernization and the Turkish Military Tradition,” *Political Modernization in Japan and Turkey* (New Jersey: Princeton University Press, 2015), 388. (352-388)

⁴⁶³ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 121-22.

⁴⁶⁴ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 118-123.

⁴⁶⁵ A.g.e, 140.

⁴⁶⁶ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, 23.

⁴⁶⁷ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 135.

⁴⁶⁸ Karpat, “Sorunlarımızın Kaynağı Cumhuriyet'in Irkçı Milliyetçiliği”, 32-35.

Fakat genel olarak gruplar, *Muhafazakârlar* ve *Yenilikçiler* olarak ayrılmıştı.⁴⁶⁹ Bilhassa *halkçılık* konusu, farklı tabaka ve temayüllere sahip olan meclis üyeleri içinde görüş ayrılığına neden olmuştu. Karpat, birbirine muhalif iki kanat arasında görüş ayrılığının sosyal tabakalaşma ile ilgisinin bulunmadığını temel farkın iki grup arasında siyasi ve sosyal farktan bir anlamda düşünsel farklılıktan kaynaklandığını iddia etmektedir. Karpat'a göre birinci gruba karşı muhalif grup daha muhafazakârdı ve *halkçılık* ilkesinden devlet ile halkın bütünleşmesini anlıyorlardı. Bu grupta muhafazakârlarla birlikte halkçılığı yani merkez ile çevrenin birleşmesini, alınacak kararların halkın gelenek, teamül ve kültürlerine uygun ve istekleri doğrultusunda olması gerektiği görüşünü savunan sosyalistler ve âdem-i merkeziyetçiler de bulunmaktaydı. Bunların karşısında bulunan birinci grup ise Mustafa Kemal'in etrafında toplananlardan oluşmuştu. Onlara göre ise "halkın iyiliği için halk adına hareket etmek ve kuvvetli kararlar almak" gerekirdi.⁴⁷⁰ Birinci grubu teşkil eden Müdafaa-i Hukuk grubu, devletçi görüşü de kabullenerek devlet otoritesini olabildiğince genişletme taraftarıydı. Onların gözünde halk, iyi kalpli, temiz ve çalışkan olmakla birlikte yanlış yollara kolayca sürüklenebilecek derecede de bilgisizdi. Oysa kurucu elitler batılı, milli, akılcı, modern ve seküler bir toplum inşa etmeyi tahayyül etmişlerdi. Toplum bu hedefleri gerçekleştirecek kriterlere sahip görünmemekteydi. Halk, Osmanlı'nın son dönemlerinde kısmen modernleşmiş, Batılılaşmış ve sekülerleşmiş bir toplumdur fakat yine de istenen noktadan çok uzaktaydı. Onun için liderlerin vazifesi bu halkı eğitmek ve icabında zorla da olsa ona 'medeniyet' aşılardı. Cumhuriyet döneminde modern ulus devleti ve toplumu inşasını hedef gösteren devlet, Osmanlı'dan devraldığı bu aşkinci devlet siyasetini bırakmamıştı. Halk Fırkası'na hâkim olan grup kendi arasında kabul ettiği kararları halka danışmadan alenî kanun haline getirerek yürürlüğü koymayı tercih etmişti. Bu durum halk ile bürokratik kadroların arasında öteden beri var olan yabancılaşmanın devam ettiğinin göstergesiydi. Merkez çevre arasındaki mesafe, kurtuluşun ilk yıllarında kapanmış gibi görünse de fark yine açılmaya başlamıştı. Hâlbuki 1920-22 arasında Millî Mücadeleye temel teşkil etmiş olan halkçılık, bütün insanların eşit kabiliyetlere sahip olduğunu her bireyin kendi çıkarını ve yolunu tayin etmeye

⁴⁶⁹ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 195.

⁴⁷⁰ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800- 2012*, 142.

muktedir olduğunu kabul etmişti. Gittikçe kuvvet kazanan bu grup, siyasi ve kültürel kurumların ve insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kanunların değiştirilmesiyle kafaların da değişeceğine ve insanların kısa zamanda medeniyete kavuşturulacağına inanıyorlardı.⁴⁷¹ Temel bir rejim değişikliğinin yaşandığı 1923'ten⁴⁷² ve ikinci meclisin açılmasından sonra Cumhuriyeti kuran elit kadro mücadelesini ilk önce muhalefetten yana kullanmıştı. Meclis içinde bulunan Millî Mücadelenin ilk yıllarında önemli hizmetler vermiş kişiler Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası etrafında toplanmışlardı. I. Meclis'te ikinci grup denilen ve taşra orta sınıfın temsilcilerinin çoğunlukta olduğu bu kişiler, 1925 yılında fırkanın kapatılması ile saf dışı edilmişlerdi.⁴⁷³ Karpat, bu tarihten sonra Türkiye'nin kaderini geniş çapta birinci grubun oluşturduğu Halk Fırkası'nın tayin ettiğini belirtir. Millî Mücadele sona erdikten sonra kurulan Halk Fırkası, Türkiye'nin medeniyete kavuşturulması hedefinde oldukça yoğun çalışmalar başlamıştı. Karpat, Millî Mücadelenin zor dönemlerinde Türk milletinin medenileştirilmesi için gerekli çalışmalar zaruri görülmüşse bu mücadelenin felsefi bir arka planı üzerine çalışma yapılmadan uygulamaya geçilmiş olduğuna dikkati çeker.

Birinci Meclis'in feshinden sonra meclis dışında kalan grup, ülkedeki ekonomik ve sosyal meseleleri gündeme getirmeye başlamıştı. Onlara göre Millî Mücadele'nin ülkenin iç işleri için gayesi, halkın günlük hayatına etkileyen idari güçlükleri ortadan kaldırmak, halkın maddi ve manevi gelişimini sağlayacak bir ortamı hazırlamaktır.⁴⁷⁴ Halk fırkasına karşı oluşan muhalefetin dayandığı köken I. Büyük Millet Meclisi'nde yer alan ikinci grup muhaliflerdi. Bu fikirlerin kaynağının din adamları ve onların desteklediği tabakalara dayandığı düşünülmekteydi. Din adamlarının ve onların görüşlerini destekleyenlerin birleşip birlikte hareket etmelerinin önüne geçmek amacıyla iktidar seçkinleri Şer'îye ve Evkaf Nezareti ve Erkân-ı Harbiye- i Umumiye Vekâletini kaldırılıp yerine Diyanet İşleri Başkanlığı ile Genel Kurmay Başkanlığı'nı kurdu. Aynı tarihte yani 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile dini ve modern eğitim veren okullar Maarif Vekâletine bağlandı, yeni kurulan modern ulusun önünde

⁴⁷¹ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800- 2012*, 143-4.

⁴⁷² Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 49.

⁴⁷³ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800- 2012*, 183.

⁴⁷⁴ A.g.e, 142.

teokratik bir engel olduğu varsayılan Halifelik kaldırıldı.⁴⁷⁵ Hanedân-ı Osmanî (kadınlar da dâhil) yurtdışına çıkarılarak sultan ve halifenin siyaset karışmaları engellendi.⁴⁷⁶

I. Meclisin feshi ile muhalif sesleri yönetimden uzaklaştıran ve eski müesseseleri kapatan Halk Fırkası, yeni devletin her türlü ilerlemesi için gerekli olduğunu düşündüğü reformları gerçekleştirebilmek için anayasal olarak bir zemine ve bütün yetkilerin birlikte işlediği bir sisteme ihtiyaç duydu. Halk Fırkasının hâkim olduğu meclis 1924 Anayasası'nı hazırladı ve referanduma sunmadan yürürlüğe konuldu. Bu anayasa, Cumhuriyet rejimini esas ilke olarak kabul etti. İslam dinini devletin dini, Türkçe'yi dili, Ankara'yı başkenti ilan etti.⁴⁷⁷ Bu süreçte gelişen bazı siyasi nedenlerden dolayı 20 Nisan 1924 Anayasasında yerini bir süre daha korumaya devam eden “*Devletin dini İslam'dır*” ibaresi 10 Nisan 1928'de anayasadan tamamen çıkartıldı.⁴⁷⁸ Böylece modernleşme çabaları devleti ve toplumu biçimsel olarak değiştirmekle kalmadı, hukuki ve epistemolojik konularda da değişimlerin önünü açtı. Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllardır eğitim, yargı, siyaset gibi alanlarda benimsemiş olduğu dinî ve örfî hukuku, Cumhuriyet dönemi resmi anlayışının dışına çıkarmış oldu.

1924 Anayasası, 1921 Anayasa hükümlerine uygun bir şekilde yeni rejimin görevlerini daha net bir şekilde ortaya koymuştu. Bu anayasa ile devletin dayandığı üç temel ilke, yasama, yürütme ve yargı Millet Meclisi altında toplanmıştı.⁴⁷⁹ Şer'îye ve Evkaf Nezareti, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Hilafetin kaldırılması gibi uygulamalar devletin laik bir sisteme evrildiğini gösteriyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin yapmış olduğu değişimler, yenilikler ve düzenlemelerden devlette üç fikrin hâkim olduğu görülmekteydi. Bunlar; *Milliyetçilik, laiklik ve halkçılık*.

Cumhuriyet'in ilanı her şeyden önce kurulan bu yeni devletin bir milli Türk devleti olduğunu ve devlet kültürünün Türk benliği ve gelenekleri üzerine kurulması

⁴⁷⁵ Karpaz, *Türk Demokrasi Tarihi*, 130.

⁴⁷⁶ Karpaz, *Kısa Türkiye Tarihi*, 145-146.

⁴⁷⁷ Kemal H. Karpaz, “Türkler,” *İslam Ansiklopedisi*, c. 12/2, Milli Eğitim Basımevi (İstanbul, 1988): 395.

⁴⁷⁸ Karpaz, *Türk Siyasi Tarihi*, 32.

⁴⁷⁹ Karpaz, *Türk Demokrasi Tarihi*, 131-32.

gerektiğini ortaya koymuştu. Esas mesele, çok eski olan Türk toplumunun nasıl yeni bir siyasi teşkilatlanmaya tabi tutulacağı mazisi ve gelenekleri çok eskiye dayanan Türklüğe nasıl milli ve modern bir siyasi veçhe verileceğiydi. Zira Türkler, Müslüman ve Asya menşeli bir toplum olarak ilk defa Batı usulünde siyasi bir teşkilatlanma gayretine girmiş bulunuyorlardı. Mustafa Kemal ve etrafındakiler teorik tartışmalarla uğraşmaya vakitleri olmadığı için meseleyi fiili şekilde bir sonuca bağlamak istiyorlardı. Ana tartışmalar ve anlaşmazlıklar milliyet kavramının tarifi ve içeriği üzerinde toplanıyordu. Karpat'a göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin milli sıfatlarının, kaynaklarının ne olduğu ve ne olacağı bugün de Türkiye'nin karşılaştığı ve halen tam olarak çözemediği önemli bir meseledir.⁴⁸⁰ Hükümete, kültür sahasında ışık tutan Türk Ocakları'nın 1924 yılı kongresinde, ırkçı görüşü savunan birkaç delegenin, Türk soyundan gelmeyen ve ana dilleri Türkçe olmayan kimselerin Türk sayılmamasını istemeleri tepkiyle karşılanmış ve çoğunluğun kararı ile “*Türk*” kavramı kültürel ve tarihi esaslara göre tayin edilmiştir. Buna göre Türk asıllı kadın ve erkekler kültürleri dolayısı ile Türk sayılırken, kendilerini Türk hisseden ve tarihi bağlarla Türklüğe bağlı olan herkes de Türk olarak kabul edilmiştir. Bundan da anlaşılacağı gibi Türklerin milli benliğini yani Türklüğünü tayin eden esasların müşterek kültür ve tarih olduğu ortaya açıkça çıkmaktadır.⁴⁸¹ Çağdaş içeriğini Genç Türkler zamanında elde etmiş olan Türk milliyetçiliği, 1923'ten sonra modernleşme, laiklik ve reform düşünceleri ile birlikte gelişerek egemen ideoloji haline getirildi.⁴⁸² Sınırları belli, kendine has kültürel ve milli özellikleri olan bir topluluğu içine alan Türkiye Cumhuriyeti, İslam dünyasında yeni bir devlet tipi olarak ortaya çıkmıştı. Bu gelişme, bazılarının zannettiği gibi İslami ümmet kavramını yok etmemiş bilakis bu mefhumu yeni temeller kazandırmıştır. Ümmet kavramı millileşmiş ve millet ile toprak birbirinden ayrılmayan bir bütün haline gelmişti.⁴⁸³

Cumhuriyet dönemi devlet rejimi ideolojilerinden birisi de *halkçılıktı*. Halkçılık esasen milliyetçi fikirlerden doğan ve hatta milliyetçiliğin sosyal, siyasi bir gerekçesidir.

⁴⁸⁰ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, 139.

⁴⁸¹ A.g.e, 141.

⁴⁸² Karpat, “Social Environment and Literature: The Reflection of the Young Turk Era (1908-1918) In the Literary Work of Omer Seyfettin,” 830.

⁴⁸³ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800- 2012*, 141.

Meclis'in hazırladığı 1921 Anayasası'nda halkın egemenliğine dayalı hükümet düşüncesi bulunmaktaydı. Şekli olarak egemenlik halka tevdi edilmişti ancak halkın sahip olduğu egemenliği etkili şekilde kullanabileceği bir araç yani temsili sistem veya demokratik zemin bulunmamaktaydı. Cumhuriyet Halk Fırkası elinde halkçılık toplumsal bütünlüğü sağlayan bir unsurdu. Bu da eski toplumsal birliğin devamı anlamına gelmekteydi. Onlara göre toplum sınıflardan değil meslek gruplarına mensup üyelerden teşekkül etmişti. Toptancı bir bakışla bütün halkı bir bütün olarak değerlendiren iktidara göre toplumda farklı yapıda bir siyasi parti veya gruba da gerek yoktu. Aksi takdirde farklı bir grubun siyasi temsilcisi olarak bir parti kurulması demek bütün farklı düşünceleri savunan birer partinin kurulması demekti. Halk Partisi, toplumun birliğini sağlayarak sınıf mücadelesinin önüne geçmek amacındaydı. Bu nedenle 1925 sonrasında parti, yerel eşrafın ve toprak ağalarının nüfusunu kırmak için çaba göstermişti.⁴⁸⁴

İkinci Meclis'te üstün bir konum kazanan bürokratik seçkinler “modernleşme” ve “ilerleme” olgularını ekonomik, sosyal ve siyasi *ilerlemeden* ziyade *şekilsel* bir değişim olarak algılıyordu.⁴⁸⁵ Bürokratik seçkinler topluma ne kadar üstenci ve uzak bakıyor olsalar da aslında toplumla ve halkçılıkla ilgili sorunlarının olduğu muhakkaktı. Halk evleri ve Köy Enstitülerini, halkın kalkınmasını sağlamak, devletin resmî ideolojisini halka duyuracak merkezler olarak kurmuşlardı.⁴⁸⁶

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet yönetimine sadece bürokratik gelenek değil modernleşmenin toplumun üstünde devlet tarafından belirlenmesi gerektiği inancına sahip patrimonyal bir devlet geleneği de devralınmıştı. Bu modernleşme serüveni boyunca yönetimde değişimin iktidar eliyle süratle gerçekleştirilmesi gerektiğine olan kanaatti. Toplumu şekillendirmek belli bir motife uygun dizayn etmek “ideal düzeni” toplum için belirlemek ve bu düzeni sağlamak amacıyla toplum üzerinde mühendislik patrimonyalist bir devlet tavrıydı. Türk yönetim geleneğinde hâkim yönetici sınıf, bilinçli olarak kendi toplumsal konumunu pekiştirecek çıkarlarını koruyacak ve kendini modernleşmenin yegâne mimarı sağlayacak bir modernleşme teorisini

⁴⁸⁴ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 137-139.

⁴⁸⁵ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, 38.

⁴⁸⁶ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 142, 295.

patrimonyalist bir tavır ile gerçekleştirmeye çalıştı.⁴⁸⁷ Bu teorinin temel argümanı bütün eksikliklerinin merkezi iktidarın zayıflamasından kaynaklandığı ve modernleşmeyi tesis edecek yegâne kurumun devlet olduğu inancı idi. Bu aşamada kritik soru, Türkiye'nin tam anlamıyla modern bir toplum haline gelmesinin nasıl mümkün olacağıydı. Kurucu bürokrasinin pozitivist düşünce biçimlerinden çıkardığı sonuç, Batı'nın üstünlüğü- bu düşünce Halil İnalcık'ın ikinci dönem Batı kültürünü taklit etme dönemi ile ve Abdullah Cevdet'in düşünceleri ile örtüşür- laikliğin vazgeçilmezliği ve akılcı bir kültürün yukarıdan aşağıya benimsetilmesi idi. Yalnız bu uygulama, Osmanlı mirası toplumun dini ve sosyal yapısına oldukça ters durmakta dolayısı ile esaslı bir değişimi gerektirmekteydi.

Karpat'a göre Osmanlı'dan Cumhuriyet'e süreklilik gösteren diğer bir toplumsal yapı ise orta sınıflar ve onların devlet yapılanması, ekonomi ve toplumsal örgütlenmedeki fonksiyonuydu. Osmanlı İmparatorluğu'nda Batıcıl ekonomik sistem ve yaşantıya çabuk adapte olan orta sınıfların siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlardaki etkin rolü, Kurtuluş Mücadelesinde ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde devam etmiştir. Âyânların siyasete aktif olarak katılımları Abdülhamid'in ilk anayasal sürecinde âyân meclisi ile olmuştu. O dönemde siyaseten temsiliyet becerisini henüz kazanmamış olsalar da ticari açıdan oldukça profesyonel bir niteliğe sahiptilerdi. Jön Türkler döneminde ise meclis birçoğu kentli, siyasi beklentileri ve yenilikçi idealleri olan daha bilinçli orta sınıftan müteşekkildi.⁴⁸⁸ Jön Türkler, milli, modern ve laik (sonra pozitivist) bir orta sınıfın entelektüel bürokrat kanadının iktidara gelmesine ve devletin millileşmesine (Türkleşmesine) çaba göstererek "milli iktisat" kurmak istemişler, gayrimüslimlere ait şirketlerin birçoğunu millileştirmişler, Türk şirketlerinin kurulmasını da ayrıca desteklemişlerdi.⁴⁸⁹ Aynı zamanda İttihat ve Terakki, kentli "milli" bir Türk orta sınıf yaratarak bunun üzerine devleti inşa etmeyi istemiş fakat hürriyetten ve gelenekten yana tavır alan, tarımsal sektörde kendisine alan açılmasını ve birtakım hakların verilmesini isteyen, ekonomik alanda girişimci ruha sahip orta sınıfı desteklememişti. Bilim ve teknik alanında hatta felsefi alanlarda Avrupa'yı model alan bu sınıfın ileri

⁴⁸⁷ Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi*, 23.

⁴⁸⁸ Karpat, "Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi," 642.

⁴⁸⁹ A.g.e. 181.

gelenleri, muhalif Ahrar ile Hürriyet ve İtilaf gibi partileri destekleme yolunu gitmişlerdir.⁴⁹⁰

Karpat'a göre vatanını, toprağını seven malının, mülkünün ve düzeninin bozulmasını istemeyen eşraf zümresi Bağımsızlık Savaşı ile Türk siyasetine bir kez daha müdahil olmuştu. Eşraf bu mücadeleye bilfiil katılmıştı. Yerel Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini kuran, örgütleyen ve destekleyenler orta sınıf eşraftı.⁴⁹¹ Kurtuluş Mücadelesi yıllarında çoğunluğu taşra elitlerinden oluşan topluluğun I. Meclis'e sunduğu *halkçılık* programı devletin iktisadi ilerlemesine olan istekleri ve ülkelerinin içinde bulunduğu durumdan duydukları endişeyi dile getirmekteydi.⁴⁹² 1923'ten sonra Meclis'te birinci grup daha etkindi ve yönetimi ele almasıyla birlikte orta sınıfın görünürlüğü ve gücü azalmıştı. Bu grubun mensuplarının çoğu muhalif partiye geçmişlerdi. Orta sınıf toprak sahibi, taşra ileri gelenlerinden Adnan Menderes de muhalif parti Serbest Cumhuriyet Fırkası'na geçmiş, fırkanın kapanması ile Cumhuriyet Halk Fırkasına katılmıştı.⁴⁹³

2.2 KEMAL H. KARPAT'IN 19. YY YORUMU VE BAZI TARİHÇİLERİN DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Türkiye Cumhuriyeti tarihini, Osmanlı Devleti'nin bir devamı olarak değerlendiren Kemal H. Karpat, Cumhuriyet dönemi yeniliklerini ve çağdaşlaşma politikalarını III. Selim ile başlayan modernleşme serüveninin devamı olarak okur. Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Türkiye'si arasında çok sıkı bağlar kuran tarihinin devamlılık hususunda en çok üzerinde durduğu üç başlık: *Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti'nde toplumsal katmanlar arasında ve onları temsil eden gruplar arasındaki ilişki, Siyasi gelenek, İdeolojik eğilimlerdir.*

Tarihçi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sürekliliği ortaya koymaya çalışırken ideolojik, siyasi ve sınıfsal argümanlarına maddi zemin hazırlamak için temellerine kadar iner. Toplumlar ve devletlerin yapısı sürekli olarak değiştiği için en zor sahanın bu yapıları incelemek olduğunu belirten Karpat⁴⁹⁴, Osmanlı'dan Cumhuriyete sürekliliği değişim

⁴⁹⁰ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800- 2012*, 182.

⁴⁹¹ Karpat, "Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi," 642.

⁴⁹² Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, 182.

⁴⁹³ Karpat, "Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi," 642

⁴⁹⁴ Karpat, "Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine", 221.

ve dönüşümleri ve kırılma noktalarını tek tek ele alır. Karpat'ın tarihte süreklilik ilişkisinin ana argümanlarından biri Osmanlı toplumunda orta sınıflar/âyânlar olarak bilinen ekonomik sınıfın, değişen dünya şartlarının en erken karşılayıcıları, ekonomik yeniliklere ve değişikliklere duyarlı, devleti mobilize eden sınıf olduğu ve bu sınıfların Cumhuriyet Türkiye'sinde devam ederek bir süre aynı etkiyi koruduklarıdır. Karpat, bu sınıfların ortaya çıkışlarından, ekonomik siyasi ve sosyal dönüşümdeki rollerinden yola çıkarak Bağımsızlık Savaşı ve sonrasında kurulan meclislerdeki rollerini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek sosyal yapıdaki sürekliliğin devam ettiğini ortaya koymaya çalışır. Kemal H. Karpat'a göre orta sınıf, sipahilerin çöküşü ile ekonomide yerlerini alan, miri arazilerin özel mülki araziye dönüşmesini sağlayarak piyasa şartlarına göre üretim yapmayı başaran⁴⁹⁵ böylece sistemi tamamen değiştiren en önemli aktörlerdir. O, Türk tarihindeki değişim ve dönüşümleri ekonomik orta sınıfların birbirleri ve bürokrasi ile olan ilişkisi üzerinden okumuştur.⁴⁹⁶ Her iki devlette de tarihi yapan olgu orta sınıf ekonomi grupları ile bürokratik-askeri elitler ve arasındaki çatışma gibidir. 1908 devriminde kasaba eşrafının rolü, 1908-18 yılları arasında siyasi partilerin ardı ardına açılmaları, yerel seçkinlerin insiyatifi altında İTC partisinin şubelerinin açılması, sonuçta, ticaretle uğraşan ileri gelenlerin aracılığı ile olmuştur. 1919-1922 yılları arasında Kurtuluş Savaşında kitleleri harekete geçirmek Mustafa Kemal'in kabiliyeti ile birlikte orta sınıf arasında yeni öncü grupların varlığına işaret eder.⁴⁹⁷

Karpat, Osmanlı İmparatorluğu'nda ortaya çıkan ideolojik eğilimlerin devamının da modern Türkiye Cumhuriyeti'ndeki çeşitli siyasal kimlikler tarafından izlendiğini ve temsil edildiğini sık sık dile getirir. O'na göre 19. yy. Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi ile ilgili kapsamlı bir çalışma 1856-1922 yılları arasında kurumsal ve ideolojik gelişmeleri aydınlatmada önemli verilere sahip olacaktır. Osmanlı Devleti'nin değişim sürecinde geline en üst nokta 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte Osmanlı mirasını korunmaya devam etmiştir. Orta sınıfların sosyal yapısı, idari sistemi ve

⁴⁹⁵ Karpat, *Dağı Delen Irmak*, 139-140.

⁴⁹⁶ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, 2006.

⁴⁹⁷ Karpat, "The Transformation of the Ottoman State, 1789- 1908," 274.

yapıların değişim ve dönüşüm aşamaları ancak Osmanlı Devleti'nin sosyo politik tarihi incelenerek ayrıntılı olarak ortaya çıkacaktır.⁴⁹⁸

Kemal H. Karpat'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e tevarüs eden idari ve toplum yapısında değişimlere neden olan dâhili unsurları orta sınıfın yükselişi ve bu sınıfın bürokratik elit ile olan çatışmasına temellendirmesini, Şerif Mardin, *çevre-merkez* ilişkisi ile izah eder. Şerif Mardin bu ilişkiyi tanımlamaya önce Batı toplumlarındaki çevre unsurunun Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısını biçimlendiren çevre unsurundan farklı olduğunu belirterek başlar. Batı toplumlarında merkezileşme süreci, çevre güçlerle merkezin zaman zaman karşı karşıya gelmeleri sonucunda uzlaşmaları ile sonuçlanmıştır. Bu uzlaşmalar ve tek taraflı zaferler her seferinde çevrenin bir bölümünün merkezle bütünleşmesini sağlamıştır. Böylelikle merkez, çevre gruplarla bağlantılar sistemini düzenlemiş ve çevreyi kısmi olarak merkeze dâhil etmiştir.⁴⁹⁹ 19. yy.'da Osmanlı İmparatorluğu'nda merkez ile çevrenin karşılaşması ise tek boyutlu ve *de facto* olmuştur. Geleneksel sistemde merkez ile çevrenin ilişkisinin- merkez çevre ilişkisi Kemal H. Karpat'ta âyân ve merkezi bürokrasisi arasındaki ilişkiye tekabül eder- siyasi ve ekonomik yaşamın temel sorunu haline gelmesinin sebebi, toplumun/ çevrenin merkeze dâhil edilmek istenmemesidir.⁵⁰⁰

Şerif Mardin, Osmanlı klasik dönem toplumsal yapısını izah ederken çok parçalı bir yapıdan söz eder. Çevreye müdahil olan soylu ileri gelenler, taşra esnafı, yerel yöneticiler ve dini örgütlenmeler dağınık bir durumdadır. Şerif Mardin merkez ile çevrenin kopukluğunu, çevre birimlerin kendi içindeki birbirlerine karşı konumlarına bağlar. Örneğin göçerler ile kasabada yaşâyanlar arasındaki sürtüşme, baş eğmez dini tarikatların tutumları... çevrenin dağınıklığı ve merkezin bu sürtüşmelere fazla müdahaleci olmaması ile toplumsal bir dağınıklık görüntüsü vermektedir. Sınırların giderek genişlemesi merkezin çevre problemlerine olan zayıf ilgisini de beraberinde getirmiştir. Çevrenin bu pozisyonuna karşın merkezde yer alanlar daha derli toplu vaziyettedir. Merkezde bulunanlar siyasi iktidarı elinde tutan, vergiden muaf, askeri

⁴⁹⁸ Karpat, Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma, 69.

⁴⁹⁹ Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler I*, der. Mümtazer Türköne, Tuncay Önder, (İstanbul: İletişim, 1990), 36.

⁵⁰⁰ Karpat, "Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi", 630-643.

ve sivil bürokratlardan oluşmaktaydı ve bu kitle ekonomiye müdahaleci ve kontrolcü bir yetkiye de sahipti. 19. yy.'ın son çeyreğinde padişah, çevre ile merkezin aynı olduğu hissettirmeye çalışmıştı. Kemal H. Karpat, Abdülhamid'in bu siyasetini devletin bekasını korumanın yolunun toplulukları bir araya getirip tesianüdü sağlamak ile olacağını düşündüğü için kullandığını belirtir ki⁵⁰¹ Şerif Mardin'in kesin olarak vardığı yargı şudur: Abdülhamid'in bu siyaseti Anadolu'da imparatorluk adının geniş ölçüde benimsenmesini sağlamıştır. Bu durum bir anlamda toplulukların bir araya gelmesinin ve birlik oluşturmalarının ilk nüveleridir. Henüz çevreye verilmiş bir ulus kimlik için çok erken olmakla birlikte bir cemaat olma hissiyatının adı Osmanlı'dır. Abdülhamid sonrası Jön Türk döneminde (1908-1918) Ziya Gökalp'in etkisi ile bu düşünce yavaş yavaş filizlenecektir. I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nde dağınık olan çevre, merkezden uzak tutularak ulusa dayalı bütünleştirme projesine tabi tutulacaklardır.

Şerif Mardin'de Kemal H. Karpat, gibi Osmanlı değişim ve modernleşmesinin temelinde ekonomik ilişkiler ve tabakalar arasındaki dikey çatışmayı görür. Osmanlı klasik döneminde merkezin çevreye müdahalesi ekonomik açıdan piyasa ürünü üretimine geçen orta sınıfın tek düzeliğinin doğrudan merkezin gücünü sarsmaya başlaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Çevre ile merkezin çatışması 19. yy.'da devlet yapısındaki yenilikler, modernleşmenin, değişimin görüntüsünü tamamen değiştirir. Yerel esnaf ve modern okullarından mezun çocukları, merkeze eklemlenmeye başlamışlardı. Bürokratik kurumların artması ile merkeze yeni gelenlerin sayısını da artırmıştır. Merkezde sivil bürokratik yeni bir entelijansiya grubu oluşmuştur. Orta sınıf kökenli bu yeni sivil bükrasi kendi çıkarlarını koruyan- Kemal H. Karpat ile bu konuda hemfikirdir çünkü Kemal H. Karpat, Âyanların merkeze karşı çıkışını iktidara karşı değil, menfaatlerinin korunması için olduğunu düşünmektedir- ve geliştiren, rüşvete yeni bir boyut getiren mülk sahibi etkili nüfuz sahibi elit kitledir. Jön Türklerle beraber siyasi partilere de dâhil olacaklardır.

Şerif Mardin, Jön Türklerin ulus adı altında çevreyi bir araya getirme çabalarını bir nebze başarılı bulmaktadır. 1885'ten sonra bilimi ve materyalizmi ilerlemenin

⁵⁰¹ Karpat, "Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine," 226.

temeline koyan – Şükrü Hanioğlu'nun deyimi ile Meşrutiyet Garpcıları- pozitivist görüş ile ulus devlet düşüncesinin ortak bir zeminde buluşturmayı başarmışlardır. Fakat Sultan'ın görevden uzaklaştırılması ile iktidarı elinde tutan merkez, çevreye karşı bütünleştirici tutumundan vazgeçip geleneksel merkeziyetçi üstün bakışını daha da kötü hale getirmiştir. Bu dönemde ayrılıkçı akımlar merkezin bekasını tehdit eden unsurlar olarak telakki edilmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrası – Kemal H. Karpaz, bütünleştirici yönünü vurgulayarak Kurtuluş Savaşı'nın topyekûn verilen bir mücadele olduğunu düşünür- merkez çevre ilişkisinde fazla bir değişiklik görülmediği düşüncesinde olan Şerif Mardin bunu şöyle açıklar. Bu ikilem TBMM içinde Kemalistler ve bürokrasiden el çektilen muhalif ikinci grubun oluşması ile gün yüzüne çabuk çıkmıştır. Kemalistler merkeziyetçiliği plebisit demokrasiyi ve grupların kaldırılmasını düşünürken, ikinci grup merkeziyetçiliğin kaldırılmasını ve ekonomik liberalizmin yerleşmesini istemekteydiler. Kurtuluş Savaşı'nın zaferle bitmesi Kemalistlerin ülke siyasasına el koymalarının yolunu açtığı için farklı dini, etnik gruplar reddedilerek çevrede homojen bir yapı kurma ideolojisi benimsenmişti. Mustafa Kemal ve çevresindekiler, Jön Türklerin radikal bir tavırla uygulamaktan kaçındıkları köklü değişimi gerçekleştirecek bir çalışmaya girmişlerdir. Fakat bu tavır ne çevreyi merkeze yaklaştırmış ne de bütünüyle toplumun hassasiyetleri bir yana bırakılarak istenen dönüşüm sağlayabilmiştir.⁵⁰²

Şükrü Hanioğlu, 18. yy. başlarında tecedüd, ıslahat, sonraları Tanzimat ve Cumhuriyetle birlikte muasırlaşma terimleri ile izah edilmeye çalışılan Batılılaşmayı, kavram olarak çağdaşlaşmadan farklı bir anlam taşıdığını düşünmektedir. Karpaz, çağdaşlaşma- muasırlaşma kelimesini daha uygun görür.⁵⁰³ Ona göre çağdaşlaşma, doğu veya batı devletlerinin diğer devletleri örnek alarak kurumsal alanda yaptıkları değişikliklere işaret etmektedir. Bu bakımdan Türk tarihçiliğinde özellikle Tanzimat'tan günümüze kadar yapılagelen değişikliklere çağdaşlaşmadan çok batılılaşma demek daha doğru olduğunu ifade eder.⁵⁰⁴ Osmanlı toplumunda Batılılaşma konusundaki fikirlerin sistematik hale getirilerek kapsamlı ve etkili olduğu

⁵⁰² Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, 36- 54.

⁵⁰³ Karpaz, *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, 14.

⁵⁰⁴ Şükrü Hanioğlu, "Batılılaşma," *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 148-152.

II. Meşrutiyet (1876-1878) döneminde,⁵⁰⁵ Cumhuriyetin resmî ideolojisinin de önemli unsurlarından olan kendilerine Garpçılar denilen bir grup ortaya çıkmıştır.⁵⁰⁶ Bu dönem Garpçıların Batılılaşma düşünceleri Cumhuriyet döneminde resmî ideolojinin bir parçası olmuştur.⁵⁰⁷

Hanioğlu, II. Meşrutiyet (1876-1878) dönemi Garpçıların ileri sürdükleri ve kaleme aldıkları eserlere baktığımızda materyalizmi ve bilimi temel bir zemine oturttuklarını bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin 18. yy.'dan bu yana modernleşme tecrübelerinden oldukça farklı boyutları olduğu anlaşılabacaktır, der. Bununla birlikte II. Meşrutiyetin Garpçı ideologlarının materyalizmin de öncüleri olduğu gözden kaçmayacaktır.⁵⁰⁸

Geleneksel Osmanlı Batılılaşma düşüncesinde din yerini muhafaza eder ve hatta yenilikçi İttihat ve Terakki dahi İslamcılık ve Osmanlıcılık ideolojilerini terk etmemiş radikal bir Batı ideolojisi benimsememiştir. II. Meşrutiyet (1876-1878) materyalist garpçılığı ve Cumhuriyet garpçılığı ise modernite ile geleneğin asla bağdaşamayacağına inancındadır. Seküler ve materyalist Avrupa modernitesi haricinde modernleşmenin olmayacağı inancını taşıdıkları için Osmanlı tecrübesini modernleşme olarak görmemektedirler. Şükrü Hanioğlu'na göre II. Meşrutiyet (1876-1878) materyalist garpçılığında Protestanlık tecrübesine referansla reforme edilmiş bir dinin düşüncesi vardır.⁵⁰⁹ II. Meşrutiyet (1876-1878) garpçıları, Osmanlı yenilikçi hareketlerinden farklı olarak bilime dayalı materyalist garplılaşmayı sıradan bir Batı taklitçiliği değil, Batı toplum düzeyine ulaşmanın ötesinde geleceğin muasır toplumunu inşa projesi olarak görüyorlardı. Hanioğlu'na göre bu haliyle II. Meşrutiyet (1876-1878) Garpçılığı ve erken Cumhuriyet dönemi Alman vülgermateryalizmini örnek almıştır.

⁵⁰⁵ Şükrü Hanioğlu, "Hem Kopuş Hem Süreklilik," *Milliyet Gazetesi* 24.07.1998 <https://www.milliyet.com.tr/the-others/hem-kopus-hem-sureklilik-5351294> [erişim tarihi, 21.02.2021]

⁵⁰⁶ Hanioğlu, "Batılılaşma," 148-152.

⁵⁰⁷ Şükrü Hanioğlu, "Hem Kopuş Hem Süreklilik," 24.07.1998 <https://www.milliyet.com.tr/the-others/hem-kopus-hem-sureklilik-5351294> [erişim tarihi, 21.02.2021]

⁵⁰⁸ Şükrü Hanioğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Zihniyet, Siyaset ve Tarih* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2006), 73-89.

⁵⁰⁹ Şükrü Hanioğlu, "Osmanlı Batılılaşması ve Cumhuriyet'e Etkileri" *BİSAV TAM*, sayı 70 (10 Ağustos 2009), 88-89.

Şükrü Hanioğlu, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan ideolojik sürekliliğin gerçekliğini kabul etmekle birlikte karşılaştırma yaparken farklı kurumların olduğunu unutmamak gerektiğini düşünür. Çünkü çok uluslu imparatorluğun milliyetçi ideolojisi ile tek uluslu Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçi ideolojilerinin farklılık göstermesi gayet tabiidir. Şükrü Hanioğlu, 1922 tarihinin ideolojik ciddi bir kırılma olarak telakki edilmesine rağmen esas ideolojik kırılmanın 1908 Temmuz İnkılabının olduğunu kabul eder. Evet, 1922 tarihi, Cumhuriyet ve beraberinde getirmiş olduğu inkılaplarla birlikte uzun süredir devam eden farklılaşmayı daha güçlü ortaya çıkarmıştır ve bu tarihten sonra yapılan yenilikler çok radikal ve büyük boyutlardadır. Ancak bu büyük boyutlu değişimlerin arka planına baktığımızda kökenlerini Osmanlı Devleti'nin ideolojik yapısında görmemiz mümkündür. Batı tarzı yeni kurumları, eğitim alanındaki yenilikleri, ulus-devlete uygun tarih tezlerini ve geçmişle bağları kopartmak için gösterilen kararlılığı kapsamlı bir değişim olarak değerlendirebiliriz lakin 1922 tarihinde bir kırılma gerçekleşmemiştir. Oysa 1908 inkılabı ile iktidara gelenler devleti yeniden şekillendirmek amacı ile gelmişlerdir. Devletin işleyişinde ideolojisinde, parlamenter sisteme geçişte gerçek kırılma Temmuz İnkılabı ile yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, 1908-1918 dönemi ideolojilerinden ve siyasi değişimlerinden fazlası ile etkilenmiş ve I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı kalıntıları üzerine kurulmaya başlanmıştır.⁵¹⁰

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte toplum ve devlet yapısında gerçekleşen değişim, dönüşüm ve süreklilik hususunda çalışmaları olan diğer bir önemli tarihçimiz Halil İncalcık, Osmanlı Devleti'nde 17.yy'dan itibaren yapılan reform ve ıslahatların kökenini Kemal H. Karpat gibi Osmanlı toprak sisteminde ve dünya ekonomik düzeninde yaşanan değişikliklere bağlar. İncalcık, Osmanlı Devleti'nin temel ekonomik prensibinin kendisinden önce Ortadoğu toplumlarında var olan merkezi yönetimlerden aldığını bu yönetimlerin temel amacının tarımsal ekonomiye dayalı olan güçlerini artırmak için tarım ve ticaretle meşgul nüfuzu korumak ve merkeziyetçiliği katı bir şekilde uygulamaktı.⁵¹¹ 17. Yy.'da merkezi idarenin yerel yöneticilerin tarımla uğraşan reayaya karşı suiistimallerinin önüne

⁵¹⁰ Hanioğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Zihniyet, Siyaset ve Tarih*, 89.

⁵¹¹ Halil İncalcık, *İmparatorluktan Cumhuriyete* (İstanbul: Kronik, 2018), 165.

geçebilmek için yerel eşraf ve âyânlarla yetki tanınması ve onları doğrudan muhatap alması farkında olmadan eyaletlerde âyânların yükselişine neden oldu.⁵¹² Osmanlı taşra idaresinde her zaman önemli bir rol oynayan eyâlet meclislerine katılan ve yerel idarecilere karşı devletin desteklediği âyânlar, reayadan topladıkları vergiyi “hayat boyu” tahsil etme hakkını elde etmeleri ile yükselişe geçmişlerdi.⁵¹³ Aynı zamanda 16. Yy.’da itibaren uzun süren savaşlarda askeri birliklere olan ihtiyacın giderek artmasından dolayı devlet, kendi komutaları altında bulunan orduların masraflarını karşılamakla yükümlü âyânları destekledi. Hem ticari hem de siyasi anlamda güçlenen âyânlar kendi bölgelerinde feodal güçlü aristokratlar olmaya başladı.⁵¹⁴ Osmanlı Devleti’nde dönüşümün aktörlerinden âyânların toplum ve devlette bir güç olarak görünür olmaları merkezîyetçiliğin yoğunlaştığı 18. yy.’da olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Oysa yerel toprak sisteminde bir dönüşümün yaşayan ve Batı kapitalizminden ciddi anlamda etkilenmeye başlayan Osmanlı Devleti ekonomik, siyasi ve idari yapısı içerisinde böyle bir ekonomik sınıfın yükselmesi İncılık’a göre olağan bir durumdur.⁵¹⁵ 1807 olaylarında âyânların tepkileri yapılan reformlardan ziyade merkezîyetçi politikaya yani güçlerinin ellerinden alınmasına karşı idi. IV. Mustafa’ya Sened-i İttifak’ı kabul ettirmeleri âyânların gücünü göstermekteydi. İncılık’a göre âyânlar devri aslında yerel otonomi ve hatta milli egemenliğin yolunu açan bir dönemdi.⁵¹⁶ İncılık, Sened-i İttifak belgesinin zeylinde bulunan imparator ve şeyhülislamın değişmesi ile belgenin hükmünün değişmeyeceği ve bu makamlara yeni gelenlerin bu belgeyi kabul etmiş sayılacağına dair hüküm, sultanın otoritesinin magnalar/kodamanlar tarafından kısıtlanması açısından Magna Carta’ya benzetilebileceğini ancak siyaseten liberal bir demokrasinin zeminini oluşturduğunun iddia edilemeyeceğini ifade etmektedir.⁵¹⁷ İncılık’a göre Sened-i İttifak bir savaş ve ihtilal ortamı içerisinde iktidarı ele alan âyânlar tarafından padişahın mutlak otoritesi karşısında açıkça kendilerinin durumlarını garanti altına almak amacıyla kabul

⁵¹² Halil İncılık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 69.

⁵¹³ İncılık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, 11.

⁵¹⁴ Halil İncılık, *İmparatorluktan Cumhuriyete* (İstanbul: Kronik, 2018), 48.

⁵¹⁵ İncılık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, 10.

⁵¹⁶ A.g.e, 95.

⁵¹⁷ Halil İncılık, *İmparatorluktan Cumhuriyete* (İstanbul: Kronik, 2018), 53.

ettirilmiş bir belgedir.⁵¹⁸ Merkezi idarenin temsilcilerinin baskısına karşı koyan, ekonomik ve siyasi hayatta önemli rol oynayan âyânlar, daha sonraları Bağımsızlık Savaşı esnasında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Anadolu hareketinin liderleri ve Cumhuriyet'in kurucuları ile birlikte saltanata karşı iş birliği yapmıştı.⁵¹⁹ Halil İncılık, Ziya Gökalp'in, âyânlar devrinin, halkta padişaha karşı hürriyet ve asalet fikrini uyandırdığına ve bu zâdeler devrinin halk devrine zemin hazırladığına dair düşüncelerine kısmen hak vermektedir. Çünkü II. Mahmud döneminde âyânlar ortadan kaldırıldığında padişahın gücüne karşı koyabilecek bir güç kalmamış istibdat dönemi gelmişti.⁵²⁰ Halil İncılık, Osmanlı Devleti'nde 18. yy.'dan itibaren başlayan devlet ve toplum yapısında meydana gelen değişimlerin⁵²¹ Cumhuriyet dönemi ideolojilerine temel oluşturduğu görüşündedir. Tarihi, "toplumun geçmiş hayatıdır ve onun geleceğini de belirleyen güçlü bir faktördür" ifadesi ile tanımlayan İncılık,⁵²² bugünkü Türkiye'yi anlamak için Meşrutiyet dönemini anlamak şarttır, der.⁵²³ O'na göre toplumlar ve zaman sürekli bir değişim halindedir. Bu değişimlere rağmen inanç ve değerler sistemi, örf ve âdetler davranış biçimleri belli dönem içinde devamlılık göstermektedir.⁵²⁴ Ona göre I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti'nde devletin sürekliliğini ve gücünü artırmak için gerçekleştirilen ıslahatlar modernleşme faaliyetlerinin radikal bir ifadesidir⁵²⁵ bugünkü modern Türkiye'nin doğuşuna zemin hazırlayan devlet ve toplum anlayışındaki esaslı köklü değişim ise I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan milli inkılapla başlamıştır.⁵²⁶

Halil İncılık, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e hangi kerteğe kadar benzerlik süreklilik vardır sorusunu daha çok güncel meselelerden yola çıkarak izah eder. Bugün siyasi tarihimizde en çok oy alan üç partinin de kökenlerine baktığımızda, ideolojilerinin

⁵¹⁸ İncılık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, 101.

⁵¹⁹ Halil İncılık, *Osmanlı ve Avrupa, Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri* (İstanbul: Kronik, 2017), 104.

⁵²⁰ İncılık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, 102.

⁵²¹ Halil İncılık, *İmparatorluktan Cumhuriyete* (İstanbul: Kronik, 2018), 206.

⁵²² Halil İncılık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye* (İstanbul: Kırmızı, 2007), 89.

⁵²³ Halil İncılık, "II. Meşrutiyet, Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyetin Yolu Açılıyor," *Doğu Batı Dergisi*, 45, 11.

⁵²⁴ Halil İncılık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye* (İstanbul: Kırmızı, 2007), 89.

⁵²⁵ Halil İncılık, *Osmanlı ve Avrupa, Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri* (İstanbul: Kronik, 2017), 94.

⁵²⁶ Halil İncılık, "The Nature of Traditional Society," *Political Modernization in Japan and Turkey*, ed. Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, (ABD: Princeton Ün. Press, 1968), 42.

Osmanlı son dönem ideolojilerine dayandığını görürüz, der. Bugün siyasi hayatımızda oy alan üç parti vardır. İslamcı parti, mutlak garpçılığın izleyicisi Halk Partisi, Türkçülük cereyanının temsilcisi Milliyetçi Parti. Demek ki bizim bugün içinde bulunduğumuz durum Osmanlı'dan tevarüs eden siyasi ideolojik akımlar ve çatışmalara dayanmaktadır.⁵²⁷ İncalcık'ın bu konudaki görüşlerine daha detaylı bakarsak, Batılılaşma fikirlerine karşı olmakla birlikte II. Abdülhamid'in, modern anlamda kültür, eğitim, idari ve diğer alanlarda ciddi faaliyetlerde bulunduğunu, yeni açılan okullarda okutulan pozitif bilim, halkın egemenliğini devletin temeli haline getirme ve eşit toplum anlayışı, cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenmiş olan modernleşme fikirleri ile örtüştüğünü iddia etmektedir. Mustafa Kemal'i ve dönemini iyi anlayabilmek için II. Abdülhamid dönemine bakmanın önemine dikkat çeken İncalcık, Atatürkçülüğün temel ilkelerinin, Mustafa Kemal'in gençlik yıllarında aydınlar arasında yaygın fikirlerle aynı olduğunu söyler. O'na göre Atatürkçülüğün kökeninde yatan bilhassa Garpçı fikirler, II. Abdülhamid dönemi fikir akımlarının temelinde mevcuttu. Latin Alfabesinin alınması, kılık kıyafette Batı insanı gibi giyilmesi, fes yerine şapkanın kabulü, tesettürün bırakılması, medreselerin kaldırılması gibi Garpçıların savundukları temel düşünceler, Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün din ve siyaset hakkındaki düşüncelerine ve faaliyetlerine sirayet etmiştir. Kılıçzade Hakkı'nın "*Garplılaşma Planı*" Atatürk'ün riyasetinde TBMM'de onaylanmış ve Cumhuriyet'e mal edilmiştir.⁵²⁸ İncalcık, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen inkılap hareketlerinin temelinde bulunan laiklik anlayışının, Tanzimat döneminde sıkı sıkıya benimsenen dünyevi işlerin şeriattan bağımsız olarak idare edilmesi fikrinin, Batının laiklik felsefesi ile yoğrulması sonucu ortaya konulduğunu düşünmektedir. Ona göre Cumhuriyetin temel kurucuları, Osmanlı Devleti'nin köklü geleneğinde mevcut olan laik anlayışı, Cumhuriyet dönemi inkılapları ile birlikte modernleşme ideolojisi haline dönüştürmüştür.⁵²⁹ Halil İncalcık'a göre devlet ve toplum düzeninde değişenler nelerdi? Öncelikle toplumsal tabakalaşma ve devletin yapısal işleyişinde değişmeler olmuştu. Türk siyasal sisteminin değişmesinde ve

⁵²⁷ İncalcık, "II. Meşrutiyet, Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyetin Yolu Açılıyor," 12.

⁵²⁸ Halil İncalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 147-149.

⁵²⁹ Halil İncalcık, *Akademik Ders Notları* (İstanbul: Timaş, 2016), 242.

bugünkü modern hale gelmesinde atılan en önemli adım Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kânûn-i Esâsî'nin ilanıdır.⁵³⁰ Bir diğer temel değişim ise Kurtuluş Savaşında ön plana çıkan vatandaşlık kavramı idi. Kurtuluş Savaşı topyekûn verilmiş bir mücadeleydi ve bu mücadelede millet eşit vatandaşlardan oluşmuş bir topluluğu temsil etmişti. Bu oluşum daha önce Osmanlı Devleti'nde var olmayan bir durumdu. Devletin sahibi hanedan değil, halk da reaya değildi. Bu çok önemli bir değişimdi. Nitekim Erzurum Kongresinde alınan “*Milli iradeyi hâkim kılmak esastır*” ilkesi köklü bir devrimin işaretiydi. “Devletin dini İslam'dır” diyen Osmanlı Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti anayasası ile taban tabana zıttı. Özetle Türkiye Cumhuriyeti ile⁵³¹ Osmanlı devlet sistemi arasında hiçbir bağ kurulamazdı ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Osmanlı tamamıyla son bulmuştu. İnalçık, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte köklü değişikliklerin olduğunu kabul etmekle birlikte kültürel devamlılığın da vurgusunu yapmaktadır. Kuşkusuz, Osmanlı dönemindeki Türkiye, derin değişiklikler yaşamış⁵³² fakat bugünün Türkiye'sinde Osmanlı-Türk kültürü birçok mecrada toplum ve devlet tarafından halen çok canlı olarak yaşamakta ve yaşatılmaya devam edilmektedir.⁵³³

Cumhuriyet dönemi siyasasının kökenini Osmanlı Devleti siyasi düşüncesinde gören tarihçi Eric Jan Zürcher, toplumsal tabakalar, ekonomik ilişkiler yahut modernleşme üzerinden değil resmî ideoloji, siyasa ve otokrasi benzerliklerine dikkat çekerek iki dönemi birbirine bağlar. *Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları* adlı makalesinde, 1937'de Türkiye Anayasasına giren altı oku yani Cumhuriyet dönemi resmî ideolojilerinin kökeninin Osmanlı Devleti son döneminde siyasi ve toplumsal alanda filizlendiğini ancak Cumhuriyet döneminde radikal bir tavırla uygulamaya geçildiğini belirtir. Örneğin laiklik prensibi, kökeni Selçuklu döneminde din ile devlet işlerinin ayrı görülmesine kadar götürülebileceğini Jön Türk döneminde şeyhülislam'ın kabineden çıkartılmasının, medrese ve vakıfların üzerindeki yetkilerin laik bakanlıklara aktarılmasının tam laikliğe geçişin son safhası olduğunu ifade eder.⁵³⁴

⁵³⁰ İnalçık, *İmparatorluktan Cumhuriyete*, 203.

⁵³¹ Halil İnalçık, *Türklük, Müslümanlık ve Osmanlı Mirası* (İstanbul: Kırmızı, 2014), 184.

⁵³² İnalçık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, 90.

⁵³³ İnalçık, *Türklük, Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*, 185.

⁵³⁴ Eric Jan Zürcher, “Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Kemalizm*, cilt 2 çev. Özgür Gökmen (İstanbul: İletişim, 2009), 44-55.

SONUÇ

Türk tarih ve sosyal bilimler alanının öncülerinden Kemal H. Karpat, özel yaşamı, eğitimi, göçleri, akademik hayatı, entelektüel kimliği, hayatı boyunca şahit oldukları ve ortaya koyduğu eserleri ile Türk sosyal, siyasi ve ilmi hayatının bir dönemini yansıtır.

96 yıllık ömrünün 73 yıllını bilfiil akademide geçirmiş olan Kemal H. Karpat aynı zamanda zor ve çetin yaşam mücadelesi ile yoğrulmuş bir hayat öyküsüne sahiptir. Oldukça erken yaşlarda kimlik bilincine, tarih anlayışına sahip olmuş, tarihi, şahit olduğu olayları, olguları açık ve objektif değerlendirebilmiş, eğitim hayatı boyunca duydukları öğrendikleri ile yetinmemiş, verili bilgiyi sentezci bakış açısı ile süzerek değerlendirebilmiş akademik anlamda standartları yüksek bir bilim adamıdır. Onun bu seçkin özellikleri, yaşamsal tecrübeleri ile mecz olmuş, akademik, siyasi ve sosyal alanlarda yapmış olduğu tüm çalışmalara sirayet etmiştir.

Sahip olduğu etnik kimlik, yetiştiği coğrafya, ailesi, eğitimi ve akademik hayatında bulunduğu ortamlar, hocaları, tanıştığı kişiler onu evrensel, çok kültürlülüğü önemseyen, demokratik, devrimci muhafazakâr bir tarihçi yapmıştır. O, özgürce düşünebilmek, etiketlenmekten uzak kalmak, olaylara geniş bir çerçeveden bakabilmek uğruna ailesinden, doğduğu topraklardan, çok sevdiği Türkiye’den ayrı yaşamayı göze almış bir düşünürdü. Ne olacağına ne yapmak istediğine, kendine verdiği sözlere sıkı sıkıya bağlı kalmış, inandığı yolda ilerleyebilmek için olağanüstü yaşam mücadelesi vermiştir. Akademik hayatına atılmadan çok önceleri hayatın her düzeyinde yer almış, üniversitede Paşabahçe Cam Fabrikası’nda, yüksek lisans sürecinde Washington Üniversitesi’nde bahçe işlerinde, tavuk çiftliğinde, doktora sürecinde BM Sosyal Araştırmalar bölümünde, bazen de bir gazeteci olarak çalışmış, olaylara, olgulara gerçek hayatın içinden tarafsızca ve özgürce Kemal H. Karpat olarak bakabilmiştir. Onun en önemli alamet-i farikası, merak edişi ve özgürlüğüne düşkünlüğü olmuştur. Sıradan mütevazı bir hayat sürmüş lakin muazzam eserler ortaya koymuş, olağanüstü çalışmalara, organizasyonlara imza atmış, uluslararası tanınırlığı yüksek bir bilim adamıdır.

Kemal H. Karpat'ın değeri, önemi ve tarih yazıcılığındaki yeri, bütün eserleri bir arada değerlendirildiğinde daha net ortaya çıkmaktadır. Tarih yazıcılığında onu diğerlerinden ayıran en önemli özelliği tarihe sosyal bilimlerin tüm disiplinlerini kullanarak yaklaşmasıdır. Ona bu ayırıcı özelliği kazandıran ise yaşamı, göçmen kimliği, sahip olduğu muhakemeci ve sentezci zihin gücü, hukuk, din, siyaset, sosyoloji ve edebiyata olan merakıdır.

Tarihe hipotezler önermek, varsayımlarla ilerlemek veya teorik kuralları uyarlamak yerine, ele almış olduğu tarihi ve toplumları kendi iç dinamiklerini göz önünde bulundurarak somut ve ampirik bir şekilde içeriden bakarak değerlendirmiştir. Karşılaştırmalı, eleştirel yöntemi benimsenmiş observer kimliğini korumaya çalışmış fakat yeri geldiğinde öngörülerini söylemekten ve bilimsel tenkitten kaçınmamıştır.

Tarihi geçmişteki yaşanmış olaylar olarak değerlendirmeyen Kemal H. Karpat, akademik ve güncel bilgi alanındaki gelişmeleri yakından takip etmiş, öngördüğü gelişmeler hususunda konferanslar, çalışmalar ve organizasyonlar tertip etmiştir. Örneğin 1991 sonrası Rusya ve Türkî Cumhuriyetlerin geleceğine dair çalışmalar yapılmasının gereğine inanmış, Bilkent Üniversitesi'nde Orta Asya Programının kurulmasına öncülük etmiş ve daha sonra bu programı Rusya Programı olarak geliştirmiştir. Türkî Cumhuriyetlerin bağımsızlık dönemlerini çok yakından gözlemleyen Karpat, sıklıkla bu devletlere ziyaretlerde bulunmuş konferanslar düzenlemiştir. Güncel siyasetle tarihi birbirinden ayırmadan değerlendirmek çabasında olan Kemal H. Karpat, Kıbrıs meselesi, Ermeni meselesi, Balkanlar gibi hem dış siyaset, 1961 Anayasasının İngilizceye çevrilmesi, darbeler ve yönetimler gibi Türk iç siyaseti ile vefatına kadar yakından ilgilenmiştir.

Saha çalışmalarına çok önem vermiş araştırma sonuçlarını net, açık ve kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur. Onun sosyolojik alanda eşsiz saha çalışmalarından olan *Osmanlı Nüfusu ve Göç* adlı kitapları yüzlerce titiz ve kapsamlı eserlerinden yalnızca iki tanesidir.

Kemal H. Karpat, kronolojik tarih yerine sosyal, ekonomik, kültürel, dinamik ve yapısal tarihe önem vermiş. Klasik tarihçiliğin yanında toplumsal etkileşimleri, sosyal yapı değişimlerini, dialektik ve süreklilik gösteren bir tarih anlayışı ile ele almıştır. Eserlerini ortaya koymadan önce saha çalışmalarına geniş çaplı literatür, arşiv ve alan

araştırmalarına başvurmuş, bizzat katılmış, tarihi, coğrafyayı, toplumu ve kaynağı yerinde görmekten kaçınmamıştır.

Türkçe'ye, Türki dillere, Doğu Avrupa, Latin ve Avrupa dilleri ile kısmen Arapça'ya hâkimiyeti, Osmanlı, Avrupa, Rusya ve Ortadoğu üzerine yaptığı araştırmalarının ayırt edici özelliği olmuştur.

Hayatı boyunca Modern Türkiye'de yaşayan milletin nasıl ve ne zaman oluştuğu, nasıl kimlik değiştirdiği, sinesinde birçok kültürü, kimliği dini barındırarak yeni bir forma nasıl dönüştüğünü tespit etmeye çalışmış, sosyo ekonomik değişimleri ve etkilerinin izini sürmüştür. Bunu yaparken Osmanlı tarihini farklı dönemlendirmeye tabi tutmuştur. Kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nde sosyal, siyasi alanlardaki değişimlerin tarihi, ekonomik, toplumsal hareketlilik ve siyasi çerçeve içerisinde bütüncül değerlendirmiş bu değişimlere 18. ve 19. yy'larda devlet eli ile yapılan düzenlemeleri, nüfus hareketlerini, değişen dünya ekonomik sistemini, toplumsal yapı örgütlenmelerini ve dünya siyasetinin etkilerini de dâhil ederek izah etmeye çalışmıştır. O'na göre her toplumun modernleşme, değişme öyküsü farklıdır. Osmanlı ve Türkiye'nin de değişme modernleşme süreci de diğerlerinden farklı ve kendine mahsustur. Kemal H. Karpat, Osmanlı Tarihi'nin, dünya tarihindeki hak ettiği değeri kazanmasına öncülük etmiş ve Osmanlı tarihine objektif bir çerçeveden bakılmaksızın dünya tarihinin anlaşılamayacağını eserlerinde sıklıkla dile getirmiştir. ABD'de Osmanlı Türk, Ortadoğu ve Orta Asya çalışmalarının geliştirilmesinde öncülük etmiş, enstitüler kurmuş, uluslararası konferanslar tertip etmiş ve önemli bilim adamlarını bu konferanslara davet etmiştir. Beyaz Saray'da bir Türk olarak görüşlerinden istifade edilen bir kişi olmuştur. Merkeze büyük ölçüde Osmanlı ve Türk tarihini almakla birlikte Ortadoğu ve Orta Asya Tarihi ile ilgili de eserler vermiştir. Sosyoloji edebiyat ve tarih alanındaki İngilizce ve Türkçe birçok kitaplarının ve yüzlerce makalelerinin yanı sıra tarih yazıcılığına en önemli katkılarından birisi de kitap eleştirileridir. Araştırmalarımız sonucu yaklaşık 100 kitap eleştirilerine ulaştık ki bu sınırlı veri tabanlarından erişebildiklerimizdir.

Sıklıkla tarihçiliği ile ön plana çıksa da Kemal H. Karpat çok yönlü bir bilim adamıdır. Sosyal bilimlerin diğer alanlarına giren, değinen eserler de ortaya koymuştur dolayısı ile sosyolog, siyaset bilimci ve edebiyatçıdır aynı zamanda.

Kemal H. Karpas'ın eserlerinde ele aldığı en önemli konulardan birisi de göç olgusudur. Onun hayatında çok derin, önemli ve büyük bir yeri vardır göçün. Yaşamı boyunca Dobruca, İstanbul, Amerika üçgeni içinde göç eden Karpas, *ebedi yazgımış* dediği göç olgusu ile çok küçük yaşlarında karşılaşır. 1976 yılında kaleme almış olduğu *The Genesis of the Gecekondu: Rural Migration and Urbanization* adlı eserinde yaşadığı bölge Dobruca'da göç etmek zorunda kalanlardan, geride bıraktıklarından ve toplumda bıraktığı izlerden derin etkilendiğini, bu etkinin onda sonraları kavramsal ve sistematik bir çalışmaya dönüştüğünü yazar. Karpas, kabile, aşiret, kavim, millet ve başka insan topluluklarının ve kültürlerin ortaya çıkmasının en güçlü öznesinin göç olduğunu düşünmüş bu nedenle tarihi irdelerken toplumsal hareketliliğin yol açtığı değişimleri titizlikle incelemiştir. Göç konusunda kapsamlı saha çalışmaları gerçekleştirmiş ve akademik mirasını devrettiği İstanbul Şehir Üniversitesi (Marmara Üniversitesi) bünyesinde 13 Mayıs 2019 Resmî Gazete bildirisi ile İstanbul Şehir Üniversitesi Kemal H. Karpas Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi kurmuştur.

Çok kültürlü, çok dinli ortamda fakat Rumen milli tarih eğitimi olarak büyümüştür Kemal H. Karpas. Eğitime böyle bir ortamda başlaması içinde bulunduğu toplumu anlama ve bir Türk olduğunun bilincine varma yolunda edebi metinlerin önemini defalarca belirtmiştir. Edebiyata özel ilgi gösteren Kemal H. Karpas, *Edebiyat ve Toplum* adlı eserinde edebiyatı toplumu anlama yolunda sosyolojinin bir dayanağı olarak değerlendirmiştir. Sosyal olaylar önce edebiyatın sonra siyasetin sonra da toplumun gündemine gelir. Değişen toplumu anlamada edebiyat değişimin halkların üstünde meydana getirdiği etkiyi görmeli ve değişikliğe karşı halkın tutum ve durumlarını yargılamadan ortaya koyabilmeli, tarafsız olmalıdır” der. *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular, Ömer Seyfettin and The Transformation of Turk Thought, Social Themes in Contemporary Turkish Literature* adlı çalışmaları edebiyat alanındaki çalışmalarından birkaçıdır. Kemal H. Karpas Hoca'nın arşivi henüz açılmadığı için çalışmalarımız sürecinde ulaşabildiğimiz kadarı ile Hoca'ya ait edebi türde bir çalışmaya rastlamadık ancak 1946 senesinde Karabük Dergisi'ne yapmış olduğu *Beklediğimize* adlı bir çeviri şiir metni bulunmaktadır.

Tarih çalışmalarının merkezine koyduğu konulardan birisi de tarihte süreklilik tezidir. Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet Türkiye'si arasında kopukluğun olmadığı toplum, ekonomi, yönetim, kültür gibi alanlarda değişim, dönüşüm yaşandığı düşüncesi Kemal H. Karpat'ın en önemli tarih tezlerinden birisidir. O'na göre toplumlar hem iç hem de dış etkilerle sürekli bir hareketlilik ve değişim halindedir her bir değişim ve dönüşümün bir diğerinin tetikleyicisidir. Kemal H. Karpat'a göre Osmanlı İmparatorluğu'nda değişimin ve dönüşümün aktörleri ekonomik orta sınıf *Âyânlar*dı. 16. Yy'dan itibaren Osmanlı ekonomik yapısında etkin olarak yer almaya başlayan *Âyânlar* Osmanlı değişim ve dönüşümünü üstlenmiş kapitalist dünya ekonomik etkilerinin önceden farkına varabilmiş yeni sisteme uyum sağlamaya çalışmışlardı. Ekonomik orta sınıflar devleti üretim tarzını, iâşe sistemini değiştirmeye zorlamış, üretim ve mallarının korunması için devlet ile sözleşme yapmış, padişahların tahttan inmesinde ve tahta çıkmasında etkin rol oynamışlardı. Tanzimat dönemi sonrası modern okullarda okuyan ekonomik orta sınıfların ahfatlarının da devlet bürokrasisinde yer almaya başlaması ile devlet sisteminde değişiklikleri gerçekleştirmişlerdi. Tanzimat dönemi ve Meşrutiyet dönemleri bu değişimlerin en yoğun yaşandığı dönemlerdi. 1908 devrimi ile bir rejim değişikliği yaşanmış, toplum, kültür, tarih ve coğrafya günümüze kadar devamlılığını korumuştur. Ona göre Türkiye Cumhuriyeti tarihine tabularası yaklaşımla bakmak, toplumun kökenlerini yok saymak anlamına gelir. Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı Devleti'nin yani *ancient regime*'in ekonomik, politik, kültürel ve tarihsel temellerinin, bilhassa Jön Türk deneyiminin devamı olarak görmüştür.

Aslında Kemal H. Karpat, İngilizce konuşulan coğrafyalarda erken dönemlerden itibaren tanınıyor olsa da Türkiye'de tanınırlığı 1990'lardan sonra artmıştır. Türkiye'de kısmen liberal bir süreç yaşanırken tarihe olan ilgi artmış, Kemal H. Karpat'ın kitaplarına ve çalışmaları Türkiye'de daha çok okunur hale gelmiştir. Doktora tezi olan Türk Demokrasi Tarihi adlı kitabı ilk basıldığı yıllarda Amerika ve Avrupa'da ciddi yankılar uyandırırken Türkiye'de hak ettiği değeri görmesi için oldukça uzun bir zaman almıştır.

Türk ve Dünya tarihi açısından Kemal H. Karpat'ın defalarca okunması, incelenmesi ve eserlerinin kapsamlı ve sistematik çalışmasının yapılması büyük önem

taşımaktadır. Titiz, azimli, üretken cihanşümul bir araştırmacı olan Kemal H. Karpat Hoca'nın anlatmak öğretmek ve aktarmak istediği sosyal bilimlerin birçok alanının inceleme konusu olan görüşleri üzerinde çalışılması Türk siyaset ve toplumunun geleceği açısından da son derece zaruridir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ESERLERİ

Yarım yüzyıldan fazla akademik hayatın içinde bulunan ve kitap, makale, bildiri, konferans ve kitap değerlendirmesi tarzında çok sayıda eser kaleme alan Karpat velûd bir ilim adamı olup kendisi hayattayken bile yazılarının tam listesini verememiştir.⁵³⁵ Biz burada gerek hatıratı ve hayatıyla ilgili eserlere gerekse arşiv, kütüphane ve katalog kayıtlarına istinaden mümkün olduğunca tam bir liste oluşturmaya çalıştık. Çoğunluğu önce İngilizce yayımlanan kitaplarının hemen hepsi Türkçeye tercüme edilmiştir.

3.1.1. KİTAPLAR

3.1.1.1. Yabancı Dilde Kitaplar

1959- 1980

Turkey's Politics. The Transition to A Multi-Party System. Princeton, N. J. Princeton University Press, 1959.

Political and Social Thought in the Contemporary Middle East New York, Praeger, 1968. (editorlüğünü yaptığı bu kitabın Türkiye bölümünde “Türkiye’de Siyasal ve Sosyal Düşünce” adlı giriş yazısı “Yeni Bir Demokratik Düzen İçin”, “Atatürkçülük”, “Sosyalizm ve Devletçilik”, “Milliyetçilik” makaleleri, Milli Birlik Komitesinin 27 Mayıs 1960’da yayınladığı bildiri ve 1961 sonunda *Yön Dergisi*’nin ilk sayısında çıkan bildiri bulunmaktadır.

The Middle East and North Africa, Harcourt, Brace & World 1968.

The Military and Politics in Turkey, 1960-64: A Socio- Cultural Analysis of a Revolution, Washington D.C: The American Historical Review, 1970.

An Inquiry into the Social Foundations of Nationalism Foundations of Nationalism in the Ottoman State: From Social Estates to Classes from Millets to Nations, (Princeton

⁵³⁵ Kaan Durukan, “Kemal H. Karpat’ın Ardından”, 21 Nisan 2019, <https://birikimdergisi.com/guncel/9465/kemal-h-karpatin-ardindan>, [erişim tarihi 19.12.2021]

University Woodrow School of Public and International Affairs Center of International Studies, July 1973.

Social Change and Politics in Turkey: A Structural-Historical Analysis, Brill: Leiden, 1973.

Karpat, H Kemal "Introduction" "The Stages of Ottoman History: A Structural Comparative Approach" E.J Brill, Leiden, 1974.

Turkey's Foreign Policy in Transition: 1950-1974, "Introduction 1-13", "Turkish Soviet Relations 73-107", "Turkish and Arab- Israeli Relations 108-134", "War on Cyprus: The Tragedy of Enosis 186-205", Leiden: Brill, 1975.

The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization, New York: Cambridge University Press, 1976.

1980- 2000

Ottoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristic, Madison: University of Wisconsin Press, 1985.

The Turks of Bulgaria: The History, Culture, and Political Fate of a Minority, İstanbul: Isis Press, 1990.

Foreign Policy of Turkey, Recent Developments, Madison, University of Wisconsin, 1996.

Ottoman Past and Today's Turkey, (ed./articles) "Introduction: Turks Remember Their Ottoman Ancestors", "Historical Continuity and Identity Change or How to be Modern Muslim" Brill: Leiden, Boston, Köln, 2000.

2001- 2019

The Politization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith and Community in the Late Ottoman State, New York: Oxford University Press, 2001.

Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essay, Brill: Leiden, Boston, Köln 2002.

Ottoman Borderlands: Issues, Personalities, and Political Changes, (ed.) Kemal H. Karpat with Robert W. Zens, article “Comments on Contributions and the Borderlands” Madison: Center of Turkish Studies, Wisconsin University Press 2004.

Ottoman Bosnia: A History in Peril, ed. Markus Koller and Kemal H. Karpat. Madison: University of Wisconsin Press, Center of Turkish Studies, 2004.

Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essay, Brill: Leiden. Boston, 2004.

Turkish Migration to the United States from the Ottoman Times to the Present, (ed.) Deniz Balgamiş and Kemal H. Karpat, Madison, Wisconsin: Center for Turkish Studies at the University of Wisconsin 2008.2010

Karpat, H Kemal. *The Ottoman Mosaic: Exploring Models for Peace by Re-exploring the Past I*, (ed. Kemal H. Karpat, Yetkin Yıldırım) Introduction (pp.21-41.) and *From the Classical Ottoman Religious Cultural Order to Nation State* (pp. 41-57.) Seattle: Cune Press, 2010.

3.1.1.2. Türkçe Kitaplar

Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular, Ankara: Varlık Yayınları, 1962.

Osmanlı ve Dünya: Osmanlı Devleti Ve Dünya Tarihindeki Yeri Kemal H. Karpat, William McNeill, Albert Hourani, Stanford J. Shaw, Charles Issawi, Arnold Toynbee, İstanbul: Ufuk Kitap, 2000.

Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, çev. Recep Boztemur, İstanbul: İmge Kitabevi, 2001.

Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma, çev. Dilek Özdemir, İstanbul: İmge Kitabevi, 2006.

Osmanlı’dan Günümüze Edebiyat ve Toplum, çev. Onur Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Din, çev. Güneş Ayas, ed. Neval Akbıyık, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Osmanlı Nüfusu 1830-1914, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset, çev. yay. hzl: Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik Ve Kültürel Temeller, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet ve Milliyetçilik, çev. Recep Boztemur, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi, çev. Ceren Elitez, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik, çev. Recep Boztemur, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Osmanlı Hoşgörüsü, ed. Kemal H. Karpat ve Yetkin Yıldırım, çev. Yeliz Usta, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Türk Dış Politikası Tarihi, çev. ve yay. hzl: Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Dağı Delen Irmak, söyleşi: Emin Tanrıyar, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.

Türkiye ve Orta Asya, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.

Acıyı Bal Eylemek, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

Bir Ömrün İnsanları, Geçmiş Zaman İçinde, Türkiye'den ve Dünyadan Portreler, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri, çev. Onur Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.

Sarı Saltuk Diyarı Babadağ, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.

İslam'ın Siyasallaşması, Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması, çev. Şiar Yalçın, İstanbul: Timaş, 2019.

Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

Osmanlı Devleti'nin Kısa Sosyal Tarihi:1800-2012, hzl. Muharrem Varol, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

3.1.1.3. Kitap Bölümleri

1960- 1980

“Traditionalist Elite Philosophy and the Modern Mass Media, *Political Modernization in Japan and Turkey* Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, first edition (USA: Princeton University Press, 1964): 255-283.

“Solution in Cyprus: Federation, *the Cyprus Dilemma: Option for Peace* (New York: Institute for Mediterranean Affairs, 1967): 35-54.

“The Land Regime, Social Structure and Modernization in The Ottoman Empire, *Beginnings of Modernization in the Middle East: The Nineteenth Century*, (eds.) W. Polk and R. Chambers, Conference on the Beginnings of Modernization in the Middle East in the Nineteenth Century (Chicago: University of Chicago Press, 1968): 69-90.

“Introduction” “Structural Change, Historical Stages of Modernization, and the Role of Social Groups in Turkish Politics (11-92)” “Social Groups and the Political System after 1960 (227-281)” “Ideology in Turkey after the Revolution of 1960: Nationalism and Socialism, Introduction: Relation of Ideology to Social Change (317-366)” *Social Change and Politics in Turkey: A Structural- Historical Analysis*, Leiden E. J. BRILL, 1973.

“Ottoman Relations with Balkan Nations After 1683, *Balkanistica: Occasional Papers in Southeast European Studies I*, ed. Kenneth E. Naylor, The American Association for

South Slavic Studies, (Charlottesville, Virginia: Slavica Publishers, Ann Arbor 1974): 7-55.

“Turkish Soviet Relations (73-107)”, “Turkish and Arab- Israeli Relations (108-134)”, “War on Cyprus: The Tragedy of Enosis (186-205)”, Kemal H. Karpat and Contributors, *Turkey’s Foreign Policy in Transition, 1950-1974* (Leiden: Brill, 1975): 108-134.

“The Politics of Transition: Political Attitudes and Party Affiliation in the Turkish Gecekondu, *Political Participation in Turkey, Historical Background and Present Problems* (eds.) E.D. Akarlı, G. Bea Dor (Istanbul: Boğaziçi University Publications, 1975): 89- 119.

“Modern Turkey,” *The Cambridge History of Islam, Central Islamic Lands since 1918, vol. 1B, The Central Islamic Lands since 1918*, ed: Holt, P. M. (Peter Malcolm) Author Lambton, Ann K. S., 1912-2008 (Cambridge University Press: 1977): 527-565.

“Some Historical and Methodological Considerations Concerning Social Stratification in the Middle East: Property Rights and Social Structure,” *Commoners, Climbers and Notables: A Sampler of Social Studies on Social Ranking in the Middle East*, (eds.) C.A.O. van Nieuwenhuijze ve Kemal H. Karpat (Brill, Leiden, 1977): 83- 101.

“The Transforming Impact of the Turkish Shantytown in Urban and Rural Areas, *Shantytown in Developing Nations*, Peter C. Lloyd (Wenner- Gren Foundation, New York, 1977)

“The Ottoman Attitude Towards the Resistance of Bosnia and Hercegovina to the Austrian Occupation in 1878” Milorad Ekmecic, *Naucni Skup Otpor Austrougarskoj Okupaciji 1878 Godine u Bosni Hercegovini* (Sarajevo, Oktobar 1979):147-172.

“The Turkic Nationalities: Turkish Soviet and Turkish Chinese Relations, *Soviet Asian Ethnic Frontiers* (eds.) William O. McCagg, Jr. Brian D. Silver (New York, Pergamon Press, 1979):117- 144.

1980-2000

“Millets and Nationality: The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post Ottoman Era” in *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a*

Plural Society, vol. 1 (ed.) Benjamin Braude ve Bernard Lewis, (New York, London: Holmes& Meier Publishers, 1982): 141-169.

“The Ottoman Demography in the Nineteenth Century: Sources, Concepts, Methods,” *Economie et Societies dans L’Empire Ottoman*, Colleague International I er 1980. Strasbourg (eds.) P. Dumont, Jean- Louis Bacque Gramont (Paris, 1983): 207- 218.

“A Language in Search of a Nation: Turkish in the Nation State, *The Emergence of National Languages*, (ed.) Al Do Scaglione editörlüğünde by M.L. Baeumer Ravena, Longo (İtalya, 1984): 175- 208.

“The Ethnicity Problem in a Multi-Ethnic a National Islamic State: Continuity and Recasting of Ethnic Identity in the Ottoman State” *Ethnic Groups and The State*, (ed.) Paul R. Brass (London: Croom Helm Ltd, 1985): 94-115.

“Military Interventions: Army Civilian Relations in Turkey Before and After 1980 (Chapter 10), *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s*, (eds.) Metin Heper, Ahmet Evin (Berlin- New York: de Gruyter, July 1988): 137-158.

“Social Environment and Literature: The Reflection Young Turks Era in the Literary Work of Omer Seyfeddin, *The Islamic World from Classical to the Modern Age: Essay in Honor of Bernard Lewis*. (ed.) Clifford Edmund Bosworth, Charles Issawi, Roger Savory (Princeton, New Jersey: Darwin Press, 1989): 69-94.

“Introduction: Bulgaria’s Methods of Nation Building and the Turkish Minority” *The Turks of Bulgaria: The History, Culture and Political Fate of a Minority* (Istanbul: Isis Press, 1990):1-15.

“The Muslim Hijra from Russia and the Balkans, and India: the process of self-definition in the late ottoman state (1850-1917) *Muslim Travellers: Pilgrimage, Migration and The Religious Imagination*, (ed.) Dale F. Eickelman, James Piscatori (Berkeley: University of California Press, 1990): 131-152.

“Jewish Population Movements in the Ottoman Empire, 1862-1914” *The Jews of the Ottoman Empire*, ed. edited with an introduction by Avigdor Levy. Princeton (N.J.: Washington, D.C.: Darwin Press; Institute of Turkish Studies, 1994): 399-424.

“The Sociopolitical Environment Conditioning the Foreign Policy of the Central Asian States,” *The Making of Foreign in Russia and The New States of Eurasia*, (ed.) Karen Dawisha, Armonk. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 1995): 177-214.

“The Ottoman Rule in Europe from the Perspective of 1994, *Turkey Between East and West*, ed. Vojtech Mastny and R. Craig Nation. Boulder (United States of America: Westview Press, 1996): 1-44.

“The Role of Turkey and Iran in Incorporating the Former Soviet Republics into the World System, *The International Dimension of Post-Communist Transitions in Russia and the New States of Eurasia*, (ed.) Karen Dawisha, Armonk (London and New York. 1997):168- 196.

“Introduction: Turks Remember Their Ottoman Ancestor,” “Historical Continuity and Identity Change or How to be Modern Muslim, Ottoman, and Turk, *Ottoman Past and Today’s Turkey*, Kemal H. Karpat (ed.) (Leiden: Brill, 2000): 1-28.

2001- 2019

“The Migration of the Bosnian Muslims to the Ottoman State, 1878-1914: An Account Based on Turkish Sources, *Ottoman Bosnia: a history in Peril*, (ed. Markus Koller, Kemal H. Karpat) Center of Turkish Studies (The University of Wisconsin- Madison: University of Wisconsin Press, 2004): 121-140.

“Ifa and Kaza, The İlmîye State and Modernism in Turkey, 1820-1960, *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West, I.* (eds.) Colin Imber, Keiko Kiyotaki, Rhoads Murphey (Londra 2005): 25-42

“An Islamist Turkish Party’s Journey to Democracy and Modernity”, *The Sacred in Twentieth Century Politics: Essay in Honour of Professor Stanley G. Payne*, ed. Roger Griffin, Robert Mallet, John Tortorice, (Londra, 2008): 169-177.

“Bosnian Merchants in The Adriatic” in (*Suraiya Faroqhi, Another Mirror for Princes: The Public Image of The Ottoman Sultans and Its Reception* (USA: The Isis Press, 2008): 233-248.

“Introduction and The Turks Finally Establish a Community in the United State”, *Turkish Migration to the United States from Ottoman Times to the Present*, ed. Deniz Balgamiş and Kemal H. Karpat (Madison: The Center for Turkish Studies at the University of Wisconsin & The University of Wisconsin Press, 2008): 1;151-173.

"Foreword: The Story of an Institution and a Former Student's Memories", Ed.: Adriana Cupcea – Manuela Marin – Metin Omer, *Seminerul Musulman Musulman din MEDgidia Documente și Memorie*, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (Cluj-Napoca, 2016):13-30.

“The Republican People's Party, 1923-1945,” *Political Parties and Democracy in Turkey*, ed. Metin Heper and Jacob M. Landau, vol. 5 (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2016): 42- 65.

“The Ottoman Ethnic and Confessional Legacy in the Middle East,” *Ethnicity, Pluralism, and the State in the Middle East*, ed. Milton J Esman, Itamar Rabinovich (Ithaca: Cornell University Press 2019): 35-53.

3.1.2. MAKALELER

3.1.2.1. Yabancı Dilde Makaleler

Karpat, H Kemal. “Demokrat Parti” *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, Brill.

Karpat, H Kemal. “Nurculuk”, *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, Brill

Karpat, H Kemal. “Nursi, Sheykh Badi'al- Zaman Said”, *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, Brill

1960- 1980

“Economics, Social Change and politics in Turkey,” *Turkish Yearbook of International Relations*, c.1 (Ankara, 1960): 11-12.

“Social Effects of Farm Mechanization in Turkish Villages, *Social Research*, vol. 27, no.1 (ABD: April 1960): 83-103.

“Social Themes in Contemporary Turkish Literature: Part I, *Middle East Journal*, vol. 14, no.1 (by Middle East Institute: Winter, 1960): 29-44.

“Social Themes in Contemporary Turkish Literature: Part II, *Middle East Journal*, vol. 14, no.2 (by Middle East Institute: Spring, 1960): 153-168.

“Young Turks Again: Ankara’s New regime (political, social and economic conditions leading to the overthrow of Adnan Menderes regime, May 27, 1960), *Challenge*, vol.9, issue 6 (N.Y March 1961): 17-20.

“The Turkish Elections of 1957,” *The Western Political Quarterly*, c. 14, no. 2 (ABD 1961): 436-459, Aynı zamanda *Studies on Turkish Politics and Society Selected Articles and Essay* (Brill: Leiden, Boston, 2004): 71-103.

“Die Geschichte der Ideologischen Strömungen Seit der Begründung der Türkischen Republik,” *Bustan, Austrian Review of Islamic Lands*, Nos. 12 (Viyana, January 1962): 17-26.

“Recent Political Developments in Turkey and Their Social Background” *Royal Institute of International Affairs*, no. 38 (Londra, 1962): 304-323. (aynı makale *Contemporary Middle East* ed. B. Rilin and J. Szylowicz, N.Y, 1966.)

“The Reception of Western Institutions in the New Nations,” *The Turkish Yearbook of International Relations*, c. 3 (Ankara, 1962): 59-88.

“One or Two-Party Systems in Asia, *Turkish Yearbook of International Relations*, Ankara, cilt, 4 (Ankara, 1963): 1-22.

“The People’s Houses in Turkey: Establishment and Growth, *Middle East Journal*, Middle East Institute, Vol.17, No1/2 (Winter- Springer, 1963): 55-67

“Second Thoughts on Master Plans, *Challenge*, vol. 12, no.9 (June 1964): 16-19.

“Society, Economics and Politics in Contemporary Turkey, *World Politics*, vol. 17, issue 1 (October, 1964): 50-74.

“Traditionalist Elite Philosophy and the Modern Mass Media, *Political Modernization in Japan and Turkey* Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, first edition (USA: Princeton University Press, 1964): 255-283.

“Reflexions sur L’arriere Plan Social de la Revolution Turque de 1960, *Orient*, no. 37 (Paris 1966): 27-55.

“The Turkish Left, in *Journal of Contemporary History*, vol.1, no.2, Left-Wing Intellectuals Between the Wars (by: Sage Publications, Ltd. 1966): 169-186 aynı zamanda *Studies on Turkish Politics and Society Selected Articles and Essay* (Brill: Leiden, Boston, 2004): 337-352.

“The Turkish Left” *Journal of Contemporary History*, vol. 1, no.2, Left- Wings Intellectuals between the Wars (1966): 169-186. Aynı zamanda *Studies on Turkish Politics and Society* (Brill: Leiden, Boston, 2004): 337-352.

“Socialism and the Labor Party of Turkey, *Middle East Journal*, vol. 21, no. 2 (Washington DC. Spring, 1967): 157- 172.

1967 Karpas, H Kemal. “Solution in Cyprus: Federation, *the Cyprus Dilemma: Option for Peace* (New York, 1967): 35-54.

“The Land Regime, Social Structure and Modernization in The Ottoman Empire, *Beginnings of Modernization in the Middle East: The Nineteenth century*, (eds.) W. Polk and R. Chambers (Chicago: University of Chicago Press, 1968): 69-90. *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 327-351.

“Constitution of the Turkish Republic, 1961, (Translated for the Committee of National Unity by Sadık Balkan, Ahmet E. Uysal and Kemal H. Karpas) *Constitutions of Nations*, cilt 3 (eds.) Amos Jenkins Peaslee, Dorothy Peaslee Xydis, M. Nijhoff, The Hague, 1968.

“The Military and Politics in Turkey, 1960-64: A Socio-Cultural Analysis of a Revolution” *American Historical Review*, cilt LXXV, no. 6 (Ekim, Indiana, 1970): 1654- 1683.

“The Transformation of the Ottoman State, 1789- 1908, *International Journal of Middle East Studies*, vol. 3 (Cambridge, 1 January 1972): 243- 281. *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 27-74.

“Political Developments in Turkey, 1950- 70”, *Middle Eastern Studies*, vol. 8, issue 3 (Londra: 1 October 1972): 349-375.

“Ideology in Turkey after the Revolution of 1960: Nationalism and Socialism, Introduction: Relation of Ideology to Social Change, *Turkish Yearbook of International Relations*, vol. 6 (Ankara, 1965): 68-118. Aynı zamanda *Social Change and Politics in Turkey: A Structural- Historical Analysis* (BRILL: Leiden E. J., 1973): 317-366.

“Introduction, *Social Change and Politics in Turkey: A Structural Historical Analysis* (Leiden E.J. Brill, 1973): 1-10.

“Social Groups and the Political System after 1960,” *Social Change and Politics in Turkey; A Structural Historical Analysis* (Leiden E.J. Brill, 1973): 227-281.

“Structural Change, Historical Stages of Modernization, and the Role of Social Groups in Turkish Politics,” *Social Change and Politics in Turkey: A Structural- Historical Analysis* (Leiden E. J. BRILL, 1973):11-92.

“Communist Activities in Turkey, *1974 Yearbook on International Communist Affairs* (Stanford, 1974): 228- 235.

“The Endless Struggle: Imperialism and Nationalism in the Middle East, *Review in European History* (Eylül, 1974): 279-286.

“The Impact of the People’s Houses on the Development of Communication in Turkey: 1931- 1951, *Die Welt des Islams*, vol. 15, issue 1-4, (Brill: 1974): 69-84.

“The Background of Ottoman Concept of City and Urbanity, *Structures Sociale et Developpement Culturel des Villes Sud-Est Europeenes et Adriatiques Aux, XVIIe-XVIIIe Suivlis: Actes Du Colloque Interdisciplinaire*, (AISEE-UNESCO, Bucarest, 1975): 323- 340.

“The Memories of N. Batzaria: The Young Turks and Nationalism, *International Journal of Middle East Studies* (Cambridge, 1975): 276-299. Aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 556-585

“The Politics of Transition: Political Attitudes and Party Affiliation in the Turkish Gecekondu, *Political Participation in Turkey, Historical Background and Present Problems* (eds.) E.D. Akarlı G. Bea Dor (Istanbul: Boğaziçi University Publications, 1975): 89- 119.

“Turkish and Arab- Israeli Relations” Kemal H. Karpaz and Contributors, *Turkey’s Foreign Policy in Transition, 1950-1974* (Leiden: Brill, 1975): 108-134.

“War on Cyprus: The Tragedy of Enosis, *Turkey’s Foreign Policy in Transition, 1950-1974* (Brill, Leiden, 1975): 186- 205.

“Arab- Turkish Relations, *Scrutiny*, cilt 1, no 2 (Istanbul, 1975)

“Turkey: A Legacy of Change” *The Wilson Quarterly* (1976), vol. 7, issue 1 (New Year’s 1983): 168-170.

“The Turkish Studies Association at Twenty- Five, *Turkish Studies Association Bulletin* (other authors: Daniel Goffman, Kathleen R. F. Burrill, William L. Ochsenwald. Howard A. Reed and Cornell H. Fleischer) vol. 21, no. 1 (Spring, 1977): 2-24.

“Some Historical and Methodological Considerations Concerning Social Stratification in the Middle East: Property Rights and Social Structure, *Commoners, Climbers and Notables: A Sampler of Social Studies on Social Ranking in the Middle East*, (eds.) C.A.O. van Nieuwenhuijze ve Kemal H. Karpaz (Brill, Leiden, 1977): 83- 101.

“The Social and Economic Transformation of Istanbul in the Nineteenth Century, içinden *Istanbul a la Jonction des cultures Balkaniques, Mediterranee, Slaves et Orientales aux XVI- XIX siecles*, (Bucharest: Association Internationale d’Etudes du Sud-Est europeen (AIESEE), (1977): 395- 436. Aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 243-290.

“The Transforming Impact of the Turkish Shantytown in Urban and Rural Areas, *Anthropological Research*, Wenner- Gren Foundation, New York, 1977. (Gelişmekte Olan Ülkelerde Gecekondü Mahalleleri, *Burg Wartenstein Symposium*, No. 73 (Temmuz, 1977): 1-10.

“In Memoriam: Professor Cengiz Orhonlu, 1927- 1976, *International Journal of Middle East Studies*, c. 8, no.3 (Cambridge Temmuz, 1977): 409- 410.

“Ottoman Population Records and the Census of 1881-82- 1893, *International Journal of Middle East Studies*, (Cambridge, 1978): 237- 274.

“Romanian Independence and the Ottoman State, *Southeastern Europe, L’Europe Du Sud- Est*, vol. 5, issue 1 (1978): 1-9.

“The Status of Muslims under European Rule: The Eviction and Settlement of the Cerkes, *Journal of the Institute of Muslim Minority Affairs* 1-2 (1978-1979): 7-27. Aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 647- 675. (The Third International Conference on the History of Bilad Al Sham’da sunulan bir bildiri: Amman: The University of Jordan, 19-24 April 1980, vol. 1, Royal Scientific Soc. Press 19XX-

“Godine u Bosni I Hercegovini Naucni Skup Otpar Austrougarskoj Okupaciji 1878, *Posebna Izdanja*, Knjiga 43, Akademia Nauka (Saraybosna, 1979): 147- 173.

“The Ottoman Attitude Towards the Resistance of Bosnia and Hercegovina to the Austrian Occupation in 1878 Milorad Ekmecic, Naucni Skup Otpor Austrougarskoj Okupaciji 1878 Godine u Bosni Hercegovini (Sarajevo, Oktobar 1979): 147-172.

“The Turkic Nationalities: Turkish Soviet and Turkish Chinese Relations, *Soviet Asian Ethnic Frontiers* (eds.) William O. McCagy, Jr. Brian D. Silver, (N. Y., 1979): 17- 146.

“Discussion on “Turkey between Alliance and Alienation” comments by the Turkish participants: Duygu Sezer, Seyfi Taşhan (director of Foreign Policy Institute, Ankara), Kemal H. Karpat, İlter Türkmen (Turkey’s representative at the U.N. secretariat), Mehmet Ali Birand, *Foreign Policy*, vol. 8 (1980): 125-133.

1981-2000

“The Basic Causes of the Failure of Democracy in Turkey: An Interpretation, *Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung*, Berlin, 1981.

“Turkish Democracy at Impasse: Ideology, Party Politics and the Third Military Intervention, *International Journal of Turkish Studies* 2: 1 (Madison, Spring 1981): 145.

“Millet and Nationality: The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post Ottoman Era” in *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, vol. 1, (ed.) Benjamin Braude ve Bernard Lewis (New York 1982): 141-70.

“Reinterpreting Ottoman History: A Note on the Condition of Education in 1874, *International Journal of Turkish Studies*, 2:2 (Madison, 1982): 93- 100.

“The Social and Political Foundations of Nationalism in South East Europe after 1878: A Reinterpretation” *Berliner Kongress Von 1878*, F. Steiner, Verlag GMBH, (Weisbaden, 1982): 385-410. Aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 352-384.

“La Revolucion Turca, *Siglo Historica Universal*, cilt 7 (Madrid, 1983): 79-98.

“Moscow and the Muslim Questions, Problems of Communism (Washington DC: November-December, 1983): 71-80.

“Turkey: A Legacy of Change, *The Wilson Quarterly*, vol. 7, issue. 1, (New Year’s 1983): 168-170.

“Introduction: Opening Remarks, *Central Asian Survey*, vol. 3, issue 3 (1984): 3-13.

“On the Situation of Turkish Politics, *Wilsonian Quarterly*, Ocak, Washington DC, 1984.

“Ottoman Urbanizm: The Crimean emigration to Dobruca and the founding of Mecidiye 1856-1878, *International Journal of Turkish Studies*, Winter, 1984-1985 vol. 5 No:1 s. 1-25. (*Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 202-234.

“The Syrian Emigration from the Ottoman State, 1870- 1914, *Les Provinces Arabes et Leur Sources Documentairese al l’Epoque Ottomane*, (ed.) A. Temimi (Tunus, 1984): 285- 300.

“The Ottoman Emigration to America, 1860 1914, *International Journal of Middle East Studies*, Vol.17, issue. 2 (Jan. 1985): 175-209. Aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 90-132.

“The Personality of Atatürk, *American Historical Review*, cilt 9-4 (Indiana, Ekim, 1985): 893-899.

“Arap and Turkish Studies in the USA: Possibilities for Cooperation” *Studies on Turkish- Arap Relations 1986* (İstanbul Divit A.Ş: 1986): 165-175.

“Introduction: Elites and the Transmission of Nationality and Identity in Central Asia, *Central Asian Survey*, Vol. 5, issue 3-4 (1986): 524.

“Kossuth in Turkey: The Impact of Hungarian Refugees in the Ottoman Empire 1849-1851, CIEPO, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri, Peç: 7-11 Eylül 1986, cilt XXVI, no. 2 (Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1994): 107-121. Aynı zamanda (*Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden, Boston, Köln 2002): 169-184.

“Presidential Address- Mesa 1985: Remarks on MESA and Nation and Nationality in the Middle East”, *Middle East Studies Association of North America*, vol. 20, issue 1 (Arizona, 1986): 1-12.

“Ottoman Views and Policies Towards the Orthodox Christian Church *Roma Greek Orthodox Theological Review*, vol.31, issue. 12 (1986): 131-155. “Aynı makale Orthodox Christian and Muslims, (ed.) N.M. Vaporis, Brooklyn, Massachusetts, 1986. *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 586-610.

“Studies on Turkish- Arab Relations” *Türk Arap İlişkileri İncelemeleri Yıllığı*, c. 2 Türk Arap İlişkileri Vakfı (İstanbul: İsis Ltd, 1987): 11-18.

“Military Interventions: Army Civilian Relations in Turkey before and after 1980, *State, Democracy and the Military*, (eds.) Metin Heper, Ahmet Evin (New York, July 1988): 137-158 (derived from an International Conference on State and Society in Current Turkish Politics, Hamburg, Sept. 1985)

“Notes on the Tunisian and Algerian Relations with the Porte, *Journal of North Africa Studies*, 4 February 1988.

“Tawfik E. Farah Pan-Arabism and Arab Nationalism. The Continuing Debate [Tawfik E. Farah'ın Adı Geçen Eseri Üzerine Eleştiri] *Ekonomi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt 2, sayı 1 (İstanbul, 1988): 94-98.

“The Ottoman Ethnic and Confessional Legacy in the Middle East, içinde *Ethnicity, Pluralism, and the State in the Middle East*, Milton J Esman (Milton Jacob), 1918-2015.

(ed.) Itamar Rabinovich 1942- editor.; Merkaz Dayan le-ḥeḡer ha-Mizraḥ ha-Tikhon ve-Afriḡah (Universitat Tel-Aviv) Ithaca: Cornell University Press 1988

“Urbanismul Ottoman: Emigratia Din Crimea Spre Dobrogea și intemeierea orasului Medgidia, 1856-1878, *Ostoriografia Internationala*, 2: 1-34, Bükreş, 1988. (Ottoman Urbanism: The Crimean Emigration to Dobruca and the Founding of Mecidiye, *International Journal of Turkish Studies*, 3: 1, 127, Madison, 1984-85.) (*Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 202-234.

“An Update on Turkish Archives,” *Middle East Studies Bulletin*, c. 23, issue 2, (Aralık 1989): 181-187.

“Jewish Migration within the Ottoman Empire in the Late Nineteenth Century, (Hebrew), *Cathedra: For the History of Eretz Israel and Its Yishuv* (Nisan Kudüs, 51/1989): 78-92.

“Social Environment and Literature: The Reflection Young Turks Era in the Literary Work of Omer Seyfeddin, *Islamic World from Classical to the Modern Age: Essay in Honor of Bernard Lewis*. (ed.) Clifford Edmund Bosworth, Charles Issawi, Roger Savory (Princeton, New Jersey: Darwin Press, 1989): 69-94 aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 822-846.

“The Situation of the Christians in the Ottoman Empire, *International Journal of Turkish Studies*, 4:2 (Madison, 1989): 259-265.

“The Muslim Hijra from Russia and the Balkans, and India: the process of self-definition in the late ottoman state (1850-1917) *Muslim Travellers: Pilgrimage, Migration and The Religious Imagination*, (ed.) Dale F. Eickelman, James Piscatori. (Berkeley: University of California Press, 1990): 131-152 Aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 689-711.

“Introduction: Bulgaria’s Methods of Nation Building and the Turkish Minority” *The Turks of Bulgaria: The History, Culture and Political Fate of a Minority* (Istanbul: Isis Press, 1990):1-15.

“National Revival and Islam in Central Asia” *ACASIA*, cilt 5, issue 47 (Aralık 1990)

“Notes and Documents on Tunisian and Algerian Relations with the Bab-ı Ali: The Provision of Tunisian Military Units for the Russian War of 1877-78, *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, No: 1-2, 141-15, Ocak, Tunus, 1990.

“Yakup Bey’s Relations with the Ottoman Sultans: A reinterpretation. In: Cahiers du monde russe et soviétique, en Asie Centrale Soviétique Ethnies, nations Etats, vol. 32, no. 1 (Janvier- Mars 1991): 17-32. aynı zamanda Karpat, H Kemal. “Yakup Bey’s Relations with the Ottoman Sultans, *Cahiers du Monde Russe et Soviétique*, 32:1, 1732, Paris, 1991. Aynı zamanda *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden and Boston: 2004): 800-821.

“The Muslim Minority in the Balkans, *The Polish Quarterly of International Affairs*, 1 (1/2) (Varşova, 1992): 131-146.

“The Roots of Kazakh Nationalism: Ethnicity, Islam or Land, (Milano: Feltrinelli Vakfı, 1992): 313-333. Aynı zamanda *Studies on Turkish Politics and Society Selected Articles and Essay* (Brill: Leiden, Boston, 2004): 580-611.

“Gli stati Balanici e il nationalism: L’immagine a la realta,” *Quaderni Storici*, vol. 28, issue 84 (3 Nazionalismo e mutamento sociale in Eupora centro-orientale) (Dicembre, 1993): 679-718.

“Nation and Nationalism in the Late Ottoman Empire, *Nation States and Nationalism in the Middle East*, Hebrew Üniversitesi Uluslararası Seminerler Enstitüsü (Kudüs, 1993): 9-23, *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 544-555.

“The Civil Rights of the Muslims of the Balkans, *Asian and African Studies*, cilt 27 (1993): 23- 45.

“The Old and New Central Asia, *Central Asian Survey*, vol.12, issue 4 (1993): 415- 425.

“Jewish Population Movements in the Ottoman Empire, 1862-1914 *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 146-168. Aynı zamanda *The Jews of the Ottoman Empire*, ed. edited with an

introduction by Avigdor Levy. (Princeton, N.J.: Darwin Press; Washington, D.C.: Institute of Turkish Studies, 1994): 783.

“The Foreign Policy of Central Asia, *Bulletin for Office for Democratic Institutions and Human Rights*, cilt 3.1 (Varşova, 1994-1995): 1-4.

“The Seljukid Origin of the Gagauzes, *Etnograficeskoe Obozrenie*, (Moskova: Temmuz- Ağustos, 1994): 36-43.

“The Alliance of Modern Medicine and İslam: The Anti-Abortion Campaign During the Reign of Abdülhamid II” paper presented to the 7th International Congress of Ottoman Economic and Social History, Hiedelberg, 25- 29 Temmuz 1995. (İslamın Siyasallaşması dipnot sayfa 598.)

“The Socio-political Environment Conditioning the Foreign Policy of the Central Asian States, *The Making of Foreign Policy in Russia and the New States of Eurasia*, (ed.) Karen Dawisha, Armonk. N.Y., 1995. Aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 693-740.

“The Turks in America”. In Stephane de Tapia. (Ed.), *Turcs d’Europe et d’ailleurs, Les Annales de L’Autre Islam*, vol. 3, Paris: INALCO Erism (1995): 231-252.

“The Turks of Bulgaria: The Struggle for National Religious Survival of a Muslim Minority,” *Nationality Papers*, vol.4, issue 4 (N. Y. 1995): 725-749.

“The Ottoman Rule in Europe from the Perspective of 1994 (Edited by Vojtech Mastny and R. Craig Nation. Boulder), *Turkey Between East and West* (United States of America by Westview Press, 1996): 1-44. aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 473-521.

“La Revolucion Turca, *Historica Siglo*, cilt II (Madrid, 1997): 21.

“The Turkish Studies Association at Twenty-Five, author: Daniel Goffman, Karpas, H. Kemal, Kathleen R. F. Burrill, William L. Ochsenwald, Howard A. Reed and Cornell H. Fleischer, *Turkish Studies Association Bulletin*, vol. 21, no. 1 (Spring 1997): 3-24.

“Modern Turkey,” *The Cambridge History of Islam, Central Islamic Lands since 1918*, vol. 1, ed: Holt, P. M. (Peter Malcolm) Author Lambton, Ann K. S., 1912-2008.

(Cambridge University Press print publication year: 1997, online publication date march 2008): 527-565.

“The Balkan National States and Nationalism: Image and Reality, *Islamic Studies*, 36: 2-3 (Londra, 1997): 329-359.

“The Role of Turkey and Iran in Incorporating the Former Soviet Republics into the World System, *The International Dimension of Post-Communist Transitions in Russia and the New States of Eurasia*, (ed.) Karen Dowisha, Armonk, (N.Y. 1997): 168- 196. Aynı zamanda *Studies on Turkish Politics and Society Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston, 2004): 543-579.

“T.S.A and Other Scholarly Organizations” *Turkish Studies Association Bulletin* vol. 2, no 3 (Spring 1997): 13.

“Historical Continuity and Identity Change or How to be Modern Muslim, Ottoman, and Turk, Ottoman Past and Today’s Turkey, Kemal H. Karpat (ed.) (Leiden: Brill, 2000): 1-28.

“Introduction: Turks Remember Their Ottoman Ancestor,” *Ottoman Past and Today’s* (Brill: Leiden, Boston, Köln, 2000): VII-XXII.

2001-2019

“Globalization and Eurasia, *Dialog Avrasya*, sayı 2, İstanbul, 2001.

“Hıdzret Iz Rusije I S Balkana: Proces Samodefiniranja U Kasnoj Osmanlijskoj Drzavi, Znakovi vremena 12, Ibn Sina (Sarajevo, 2001): 80-92.

“Nation-State and Globalization, *Dialog Avrasya* sayı 3, İstanbul, 2001.

“Some Observations on Jewish Migration, Settlement and Growth of Population in Palestine Under Turkish (Ottoman) Rule, 1850-1914, *International Journal of Turkish Studies*, 7:1-2 (Madison, 2001): 54-67.

“Commentary: Muslim Migration: A Response to Aldeeb Abu- Sahlieh” *International Migration Review*, vol. 3, no.1, Special Issue: Ethnicity, Migration and Global Stewardship (March 1996): 79-89. Aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 311-324.

“Ottoman Immigration Policies and Settlement in Palestine, *Settler Regimes in Africa and the Arab World*, Wilmette, I.II: 37- 72, (eds. A. Lughod- A. Laban, 1974.) *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 783-799.

“Ottoman Migration, Ethno-politics and the Formation of Nation States in South East Europe and Israel *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 752-782.

“Ottoman Relations with Balkan Nations After 1683, *Balkanistica: Occasional Papers in Southeast European Studies I*, ed. Kenneth E. Naylor, The American Association for South Slavic Studies, Charlottesville, Virginia: Slavica Publishers, Ann Arbor 1974: pp. 7- 55, aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 385-433.

“Reflections on The Social Background of The Turkish Revolution of 1960” *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 172-200.

“Reflections on the Social Background of The Turkish Revolution of 1960” *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 172-200.

“The Ethnicity Problem in a Multi-Ethnic Anational Islamic State: Continuity and Recasting of Ethnic Identity in the Ottoman” *State Ethnic Groups and The State*, (ed.) Paul Brass, 94-115. Londra, Sydney, 1985. *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 712-729.

“The Evolution of the Turkish Political System and the Changing Meaning of Modernity, Secularism and Islam (1876-1945)” *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 201-231.

“The First Constitutional Period and the Reign of Abdulhamid II (1876-1909), ed. Robert Zens. *The Turks*, cilt 4, *Yeni Türkiye* (Ankara, 2002): 249-261.

“The Ottoman Adoption of Statistic from The West in the 19th Century” *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 132-145

“The Ottoman Demography in the Nineteenth Century: Sources, Concepts, Methods, *Economie et Societies dans L'Empire Ottoman*, (eds.) P. Dumont, E. J. Gramont, (Paris, 1983): 207- 218. *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 185-201.

“The Ottoman Parliament of 1876 and Its Social Significance, *In Proceedings of the First International Conference of South East European Studies*, (Sofya, 1969): 247-257. Aynı zamanda *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 75-89.

“The Ottoman Family: Documents Pertaining to Its Size, *International Journal of Turkish Studies*, 4:1 (Madison 1987): 137-145. *Studies on Ottoman Social and Political History Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston. Köln, 2002): 235-242.

“The Ottoman Land System and Turkish Land Holdings in the Sanjak of Nish, 1876-1879, Keoiüeddaree. Koler- Orient, deux siecles de relations Internationeals: Recherches en homage a Jacques Thobie. (eds). Walid Arbid, Salgur Kançal ve Jean David Mizraih, Paris 2003.

“The Ottoman Land System and Turkish Land Holdings in the Sanjak of Nish 1876-1879, Méditerranée, Moyen-Orient: Deux Siecles de Relations Internationales [Varia Turcica XXXVII] (Harmattan, 2003): 133-144.

“The Ottoman Sultans Were Not Theologians *Revue des Etudes Sud- Est Europennes*, Tome XLI, N°s 1-4 (Janvier- Decembre, Bucureşti 2003): 174-184.

“Comments on Contributions and the Ottoman Borderlands, *International Journal of Turkish Studies*, Madison, 9:1-2 (Madison, 2003): 1-14.

“A Language in Search of a Nation: Turkish in the Nation-State”. *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays* (Leiden and Boston, Brill. 2004): pp. 435-465. Aynı zamanda “A Language in Search of a Nation: Turkish in the Nation State, *The Emergence of National Languages*, (ed.) Al Do Scaglione editörlüğünde by M.L. Baeumer Ravena (Longo Italy, 1984): 175- 208.

“Contemporary Turkish Literature” *Studies on Turkish Politics and Society* (Brill: Leiden, Boston, 2004): 491-508.

- “Domestic Politics (Ders), in Grothusen, *Südosteuropa Handbuch Band IV*, TURKEI K., (ed.) Klaus- Detlev Grothusen (Gottingen, Zürich, 1985): 57-88. Aynı zamanda *Studies on Turkish Politics and Society* (Brill: Leiden, Boston, 2004): 104-147.
- “Omer Seyfettin and The Transformation of the Turkish Thought, *Revue des Etudes Sud-Est Europeenes*, 10: 677- 92, Paris, 1972. *Studies on Turkish Politics and Society Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden. Boston, 2004): 418-434.
- “The Entry of the Ottoman Empire into World War I, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, c. LXVIII, S. 253 (Ankara, 2004): 687-733.
- “The Genesis of the Gecekondü: Rural Migration and Urbanization (1976), *European Journal of Turkish Studies*, vol.1, 2004, (*ODTÜ Geliştirme Dergisi*, *METU Studies in Development*, S.13 (1976): 119-122.
- “The Migration of the Bosnian Muslims to the Ottoman State, 1878-1914: An Account Based on Turkish Sources, *Ottoman Bosnia: a History in Peril*, (ed. Markus Koller, Kemal H. Karpat) Center of Turkish Studies (The University of Wisconsin- Madison: University of Wisconsin Press, 2004): 121-140.
- “Turkish Foreign Policy Some Introduction Remarks” *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays* (Brill: Leiden and Boston: 2004): 509- 521.
- “İfta and Kaza, The İlmiye State and Modernism in Turkey, 1820-1960 / *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West*, (eds.) Colin Imber, Keiko Kiyotaki, Rhoads Murphey, vol. 1 (Londra 2005): 25-42
- “Yurt Dışındaki Okulların Değeri, Barış Köprüleri”, *Dünyaya Açılan Türk Okulları Dergisi*, s.55-63 (T. Ateş, E. Karakaş, İ. Ortaylı) Da Yayıncılık, İstanbul, 2005(6).
- “Introduction and The Turks Finally Establish a Community in the United State”, *Turkish Migration to the United States from Ottoman Times to the Present*, ed. Deniz Balgamiş and Kemal H. Karpat (Madison: The Center for Turkish Studies at the University of Wisconsin & The University of Wisconsin Press, 2008): 1;151-173. *International Journal of Turkish Studies*, 12:1& 2 (Madison, 2006):167-186,

“Observations Concerning the Recent Turkish Immigrants on Long Island, New York, Ekmeleddin İhsanoğlu Anısına Makaleler, M. Kuçar, Z. Durubal editörlüğünde, s. 381-390, İstanbul, 2006.

“An Islamist Turkish Party’s Journey to Democracy and Modernity”, *The Sacred in Twentieth Century Politics: Essay in honour of professor Stanley G. Payne*, ed. Roger Griffin, Robert Mallet, John Tortorice (Londra, 2008): 169-177.

“Bosnian Merchants in The Adriatic” in (*Suraiya Faroqhi, Another Mirror for Princes: The Public Image of The Ottoman Sultans and Its Reception* (USA: The Isis Press, 2009): 233-248. (Has Also Appeared as *The International Journal of Turkish Studies*, 10, 1-2 (Madison/Wisc.: Center Of Turkish Studies, 2004): 225-239.

“Nationalism”, *Encyclopaedia of the Ottoman Empire* (America: Facts on File 2009): 420-425

“Actors and Issues in Turkish Politics, 1950-1960: prototypes and stereotypes, *International Journal of Turkish Studies*, vol. 17, no.1-2 (October 2011): 115-158.

“Paul Wittek and the Gagauzes or Christian Turks”, *International Journal of Turkish Studies*, vol. 18, 1/2 (2012): 122-125.

“The Rise of the Ottoman Empire: Studies in the History of Turkey Thirteenth-Fifteenth Centuries, *University of Wisconsin- Madison, International Journal of Turkish Studies*, vol. 18, issue 1-2 (2012): 119-122.

“The Balkans: The Shared Homeland of the Turks and Other Nations, Ötekilerin Peşinde: Ahmet Yaşar Ocak’a Armağan = In Pursuit of the others: Festschrift in Honor of Ahmet Yaşar Ocak = A La Poursuite Des Autres: Melanges en L’honneur d’Ahmet Yaşar Ocak (İstanbul, 2015): 807-814.

“The Dispossession of Landed Muslim Elites in the Balkans: The Case of the Sanjak of Nish, 1876-79, *International Journal of Turkish Studies*, vol. 22, issue 1-2 (Madison, 2016): 31-50.

“The Republican People’s Party, 1923-1945, *Political Parties and Democracy in Turkey*, ed. Metin Heper and Jacob M. Landau, vol. 5, Routledge, Taylor and Francis Group (London and New York, 2016): 42- 65.

3.1.2.2. Türkçe Makaleler ve Şiir Çevirisi

1945- 1960

“Gagauzlar”, *Karabük*, sayı, 10-11 (Ankara, 1945): 18.

“Beklediğimize” (Şiir), *Karabük Dergisi*, sayı 12 (Ocak 1946): 18.

“Köy Kalkınmasının Esasları”, *Forum*, 7. cilt, Sayı 81 (Ankara, 1957): 14-16.

“Köy Kalkınmasının Esasları”, *Forum*, 7. cilt, Sayı 82 (Ankara, 1957): 12- 14.

“Amerika’da Kültür ve Montana Misali”, *Forum*, cilt 10, S. 109. (Ankara, 1958): 12-15.

“Orta-Doğu Teknik Üniversite ve Zaruri Bir Müdafaa”, *Forum*, cilt 12, Sayı 135. (Ankara, 11 Kasım 1959): 9-10.

“Orta-Doğu Teknik Üniversite ve Zaruri Bir Müdafaa”, *Forum*, cilt 12, sayı 136 (Ankara, 1959): 7-10.

“Memleketimizde Şehirlere Nüfus Akın” *Forum*, cilt 12, S.142 (İstanbul, 1960): 7-9.

“Sanatsız Eğitim”, *Varlık*, cilt 27, sayı 530 (İstanbul, 1960): 6-7.

1960- 1980

“Amerika’da Düşünce Akınları,” *Son Çağ* (aylık kültür dergisi), Ankara, S. 6 (Aralık, 1961): 8-9-34.

“Amerika’da Türk Öğrencileri”, *Son Çağ*, Sayı 4 (Ankara, Haziran, 1961): 8-9-34.

“Amerika’da Türk Öğrencileri”, *Son Çağ*, sayı 5, (Ankara: Temmuz 1961):10-11-34-35.

“Amerika’da Yazılan Türk Eseri, Türk Rönesansı’nın Sosyal ve Kültürel Temelleri”, *Son Çağ*, sayı 1 (Ankara: Mart, 1961):4-5, 40-41.

“Çağdaş Türk Edebiyatı ve Amerika”, *Son Çağ*, sayı 2 (Ankara, Nisan, 1961): 8-9-32.

“Avrupa Medeniyetine Genel Bir Bakış”, *Son Çağ*, sayı 8 (Ankara: 1962): 4-16.

“Çağdaş Türk Edebiyatında Toplumsal Konular”, *İmece*, cilt, I, sayı, 10 (Ankara, 1962): 22.

“Çağdaş Türk Edebiyatında Toplumsal Temeller”, *İmece*, c.1, S.10 (1962): 22.

“Yön ve Devletçilik Üzerine”, *Forum*, cilt 15, sayı 209 (Ankara, 1962): 13-15.

“Yön ve Devletçilik Üzerine”, *Forum*, cilt 15, sayı, 208 (Ankara, 1962): 8-9.

“Yön ve Devletçilik Üzerine”, *Forum*, cilt 15, sayı 210 (Ankara, 1963): 11-13.

“Amerikan Koleji Bunalımı”. Haziran 1970

“Siyasi İlimler Araştırmaları”, 23-25.02.1970 *Türkiye’de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi Semineri*, sayı 2 (1971): 57-71.

“Türkiye’de Çok Parti Sisteminden Çok Partili Sisteme Geçiş,” *Halkevleri Dergisi*, c. 9, sayı 94 (Ankara 1974): 17-24

“Gagauzların Tarihi Menşei Üzerine ve Folklorundan Parçalar”, *Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, c.1 (I. İstanbul, 23.06.1975-30.06.1975), (Ankara, 1976): 163-177.

“Gecekondular: Kırsal Göç ve Kentleşme,” *Gelişme Dergisi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, S. 13 (Ankara, 1976): 119-122.

1980- 2000

“Cumhuriyetin Doğuşu,” *Forum*, 15 Mayıs (Ankara, 1982)

“Amerika Birleşik Devletleri’nde Osmanlı İncelemeleri”, *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, (Mayıs, 1985): 201-212.

“Avrupa Birliği Üzerine Bir Konuşma”, *İlim ve Sanat*, 6. Sayı (Ankara, 1986): 97.

“Pan-İslamizm ve İkinci Abdülhamid: Yanlış Bir Görüşün Düzeltilmesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 48. (İstanbul, 1987): 13-37.

“Tevfik E. Farah’ın *Pan- Arabizm ve Arap Milliyetçiliği* Kitabı Üzerine: Devam Eden Tartışma,” *Ekonomi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 2, S.1 (İstanbul, 1988): 94-98.

“Ailede Devletçi ve Ferdîyetçi Görüş” Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç, der. Beylül Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi 5/1 (Ankara 1991): 33-36.

“Din, Devlet ve Laik Aydınlar”, *Türkiye Günlüğü*, sayı. 17 (Ankara, 1991): 29-31.

“19. Yüzyılda Osmanlı’nın Batı’dan Alıp Benimsediği İstatistik” *Rönesanstan 20. Yüzyıl Başına Kadar Batı’dan İslam Dünyasına Bilim ve Teknoloji Transferi*, 2-4 Eylül 1987’de yapılan seminerlerin E. İhsanoğlu editörlüğünde yapılan derlemesinde (İstanbul, 1992): 283-298.

“Balkanlar” Maddesi, *Tdv İslam Ansiklopedisi*, cilt 5 (İstanbul, 1992): 25-32.

“Bucak” Maddesi, *Tdv İslam Ansiklopedisi*, cilt 6 (İstanbul, 1992): 341-343.

“Caliye” Maddesi, *Tdv İslam Ansiklopedisi* cilt 7 (İstanbul, 1993): 34-38.

“Dobruca” Maddesi, *Tdv İslam Ansiklopedisi*, cilt 9 (İstanbul, 1994): 482-486.

“Eflak” Maddesi, *Tdv İslam Ansiklopedisi*”, cilt 10 (İstanbul 1994): 466-469.

“Erdel” Maddesi, *Tdv İslam Ansiklopedisi* cilt 11 (İstanbul 1995): 280-283.

“Kimlik Sorununun Türkiye’de Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi” *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu* (hızl.) Sabahattin Şen (İstanbul: Bağlam Yay., 1995): 23-38.

“Gagauzlar” *Tdv İslam Ansiklopedisi*, cilt 13 (İstanbul, 1996): 288-291.

“Türk- İslam Dünyasının Tavrı,” Değişim Sürecinde İslam, TDV Haber Bülteni, S. 39 (Haziran 1996): 22-24 (Ayrıca Değişim Sürecinde İslam kitabı içinde *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları* (Ankara, 1997): 107-111.

“Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi”, *Yeni Türkiye, Cilt III.*, [Türk Demokrasisi Özel Sayısı], sayı 17 (Ankara, 1997): 630-643.

“Orta Asya Devletleri Türkiye ve İran’ın Dış Politikaları”, *Yeni Türkiye, III. cilt*, 16. sayı [Türk Dünyası II Özel Sayısı] (Ankara, 1997): 2166-2178.

“Tarih, Osmanlı ve II Abdülhamit Üzerine” [Söyleşi], *İlim ve Sanat*, cilt 1-2, sayı 44-45 (Ankara, 1997): 33-38.

“Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine”, *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı*, cilt. IV, S. 23-24. (Ankara, 1998):220-228.

“Türkler (Cumhuriyet Devri)”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. 12/2 (İstanbul 1998):381-408.

“1880’de Kayseri Sancağı’nın Sosyal, Ekonomik ve İdari Durumu: İngiltere’nin Anadolu Konsolos Yardımcısı Lieutenant Ferdinand Bennet’in Raporu (Ekim 1880)” çev. Bayram Bayraktar. *Türk Tarih Kurumu Belleten*, cilt LXII, sayı 235 (Ankara, 1998): 881-911.

“Bir Tarihçi Nasıl Yetişir” Tarihçinin Mutfağı, Atilla Lök, *Toplumsal Tarih*, cilt12, sayı 71 (1999): 36.

“Etnik Kimlik ve Ulus-Devletlerin Oluşumu”, *Osmanlı: Siyaset II*. (Ankara, 1999): 17-34.

“Avrasya’da Devlet Kavramını Çağına Uydurmak Gerek,” Diyalog Avrasya, S.2 (İstanbul: Ağustos, 2000)

“Devletçilik Üzerine”, *Liberal Düşünce*, cilt V. sayı 17 (Ankara, 2000): 125-132.

“Güneydoğu Avrupa ve İsrail’de Göç ve Ulusal Devletlerin Kurulması” *Yeni Türkiye*, C. 4 (Ankara, 2000): 320-61.

“İdare-i Maslahattan İdare-i Memlekete”, *Virgöl*, sayı 31 (İstanbul, 2000): 71-72.

“Osmanlı’da Hoşgörünün Temelleri”, *New Perspective Quarterly*, vol.2, issue 2 (2000): 64-68.

“Türkiye Açısından Avrasya,” *Dialog Avrasya*, S.1 (İstanbul, Mayıs, 2000).

2001- 2019

“Ziya Gökalp’in Korporatizm, Ulus- Milliyetçilik ve Çağdaş Medeniyet Kavramları Üzerine Bazı Düşünceler,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: 1. Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, cilt 1 (ed.) Mehmet Alkan (İstanbul: İletişim, 2001): 328-335.

“Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid’in Saltanatı (1876-1909)”, *Yeni Türkiye Genel Türk Tarihi, Cilt VII*, Robert W. Zens; çeviren Nasuh Uslu. ed. Hasan Celal Güzel, Ali Birinci (Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002): 291-316.

“Göçler ve Türkiye,” *DA Diyalog Avrasya*, S.10 (İstanbul, 2003)

“Karpas ile Siyaset Tarihi Üzerine”, *TALİD*, cilt 1, sayı 2 (2003): 399- 422.

“Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak”, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si* (İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004): 19-50.

“Türkiye’de Bugün İdeolojinin Durumu”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi İdeolojiler*, yıl 8, sayı 30 (Kasım- Aralık, Ocak 2004-2005): 25- 44.

“Türkiye’de Demokrasinin Kökenleri ve Geleceği”, *Karizma*, cilt, 5(19) (İstanbul, 2004): 7-24.

“Avrasya’da Çağdaş Devlete Doğru,” *Dialog Avrasya*, S.1, s. 27-34.

“Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış”, *Doğu Batı*, Şubat Mart Nisan, cilt. IX, sayı. 35 (Ankara, 2006): 60-84. (*Kimlik Sorununun Türkiye’de Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi* adlı makalenin genişletilmiş halidir.)

“Nobel’i Neden Yaşar Kemal’e Değil de Orhan Pamuk’a Verdiler?”, *Sanat ve Hayat*, cilt 23 (2006): 41-43.

“Giriş”, “Osmanlı Devleti ve Dünya Tarihindeki Yeri”, *Osmanlı ve Dünya* (İstanbul: Ufuk Kitap, 2006): 15-31.

“Osmanlı İmparatorluğu’nda Değişim Modernleşme ve Halk: Bir Vesika”, *Kebikeç*, s. 21 (Ankara, 2006): 5-11.

“Osmanlı’da Nüfus Ve İskân Politikaları Notlar” BSV (Mart 2009): 15-21, *18. Yüzyılda Osmanlı’da Nüfus ve İskân Politikaları*, Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi, Mart 2009, (Kongrenin yapılış tarih Ekim 2005- Haziran 2006): 95-112.

“Budin Destanı” *Avrupa’da Osmanlı Damgası Budin Destanı*, yazar Iszak Schulhof, çev. Elçin Kumru (İstanbul: Timaş, 2007): önsöz

“Açılış Konuşması” *Vefatının 350. Yılında Kâtip Çelebi*, ed. Sait Öztürk, İBB Kültür A.Ş tarafından düzenlenen “Vefatının 350. Yılında Kâtip Çelebi Sempozyumu” 19-20 Ekim 2007 (İstanbul: İBB Kültür AŞ Yayınları, 2007): 19-23.

“Türkiye’de İslamcılık Ehlileşti”, *Anlayış: Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi*, Sayı 55 (Ekim 2007-Ocak 2008): 53-56.

“İttihat ve Terakki Cemiyet, 31 Mart 1909 Ayrım Noktası ve Cumhuriyet’e Mirası”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi* II. Meşrutiyet 100 yılı cilt II, sayı 46, yıl 11 (Ağustos-Eylül-Ekim 2008): 23- 32.

“Osmanlı ve Cumhuriyetin Devlet Anlayışı Üstüne: Benzerlikler ve Farklılıklar”, *Muhafazakâr Düşünce*, Cilt VII. sayı 28 (Nisan-Mayıs-Haziran 2011): 99-123.

“Bugünü Tarihten Okumak”, *BSV Bülten* (11 Kasım 2011):76-79.

“Sorunlarımızın Kaynağı Cumhuriyet’in Irkçı Milliyetçiliği”, *Anlayış: Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi*, Sayı 80 (Ekim 2009-Ocak 2010): 77-80. Aynı zamanda “Sorunlarımızın Kaynağı Cumhuriyet’in Irkçı Milliyetçiliği,” *Türkiye Söyleşileri 5, Cumhuriyet Milliyetçilik ve İslamcılık*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2011): 173-187.

“Klasik Osmanlı Dini Kültürel Düzeninden Ulus Devlete”, Yetkin Yıldırım. *Osmanlı Hoşgörüsü* (İstanbul, 2012): 7-34.

“Adil Hafıza ve Normalleşme,” *Türk Ermeni İlişkilerinin Yarını*, ed., Yüksel Çelik, Doç. Dr. Cengiz Tomar, Prof. Dr. Okan Yeşilot (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015): 151-158.

“İnönü Toplumun Gelişmesini Yavaşlattı”, *Derin Tarih*, sayı 39 (Haziran 2015): 44-46.

“İstanbul Nüfusu: XVIII. Yüzyılın Sonundan XX. Yüzyılın Başına”, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Siyaset ve Yönetim-2, Demografi, III.* (İstanbul: Kültür A.Ş, 2015): 488-519.

“Önsöz” Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler kitabı içinde (drl. M. Murat Erdoğan- Ayhan Kaya (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015): xxiii-xxxx

“Balkanlarda İslam, Miadı Dolmayan Umut Muğlaklıktan Berraklığa, ed. Muhammet Savaş Kafkaslı, *TİKA*, I. cilt, 13-17 (Ankara 2016): 93-129.

“Türkiye’nin Göç Tarihi, *Şehir & Toplum*, S.6 (Aralık 2016): 13-18.

“Amerika Birleşik Devletleri’nde Avrasya Çalışmaları,” *Diyalog Avrasya* (Ocak İstanbul, 2017): 3

“Sarı Saltuk ve Babadağı (Sarı Saltuk diyarı Babadağı isimli kitap üzerine”, *Ayraç*, cilt 10, sayı 108 (2018): 46-48.

3.1.3. GAZETE YAZILARI

3.1.3.1. Yabancı Gazetelerde Yayınlanmış Yazıları

Karpat, H Kemal. “What Turks Fear in Cyprus: Minority Said to See Danger to State if Constitution is Changed” Kemal H. Karpat, Assistant Professor, Department of Government and International Relations Graduate School of Arts and Science, New York University, *New York*, New York Company, (1923- Current File) 01.07.1969, p. 32.

Karpat, H Kemal. “Moscow’s good reason to worry about Soviet Moslems.” (letter), *New York Times*, Feb 2, 1981, Vol.130, p.14(N) pA18(LC)

Karpat, H Kemal. “Kossuth Was More the Guest Than the Prisoner of the Turks” *New York Times*, New York Company, (1923- Current File), 11.11.1989, p. 26.

Karpat, H Kemal. “Muslim Anger Grows” *New York Times* (1923- Current File), New York Times Company, Feb 21, 1993, p. E 16.

Karpat, H Kemal. “Turkey’s Long Journey to Europe” *BBC News*, 17 December 2004.

3.1.3.2. Türkçe Gazete Yazı ve Röportajlar

“Türkiye’de ve Mısır’da İktisadi Kalkınma” *Milliyet*, 11-16.09.1964

“Türkiye ve Japonya’nın Politik Modernleşmesi”, *Milliyet yazı dizisi*, İstanbul 1965.

“Türkiye’de Gecekondu Sorunu” *Milliyet*, 15-30.06. 1969.

“Biz Kendimizin Düşmanınız” *Milliyet*, 20.05.1985.

“Prof. Dr. Kemal H. Karpat’la Batı Trakya Üzerine. Bir Konuşma”, röp. Halit Eren. *Batı Trakya’nın Sesi*, cilt I, sayı 1 (İstanbul, 1987): 12-15.

“Kimlik Sorununun Türkiye’de Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi” 1 Temmuz 1994. <http://www.halksahnesi.org/1994/07/01/kimlik-sorununun-turkiyede-tarihi-sosyal-ve-ideolojik-gelismesi-kemal-karpat/> [erişim 27.08.2019]

“Toplumsal Hafıza Silinemez” *Milliyet*, 05.05.1999.

“Tayyip Dış, Derviş İç Dünyayı Tanımıyor” Nuriye Akman ile röportaj, *Sabah online*, 29.07.2001

“Prof. Kemal H. Karpat: Türkiye’de Artık Tepeden İnmece Hareket Olmaz, 3 Mayıs Seçimleri Sessiz Bir Devrimdir” Nuriye Akman ile röportaj, *Zaman*, 08.12.2002.

“Osmanlı Savaşçı Değildi Bir Medeniyet Yaratıcısıydı” Nuriye Akman ile röportaj, *Zaman*, 09.12.2002.

“Kemal H. Karpat ile Siyaset Tarihi Üzerine, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 1, sayı 2 (İstanbul, 2003): 399-422.

“AB’ye Karşı Can Yeleği ABD ve Güçlü Ordumuz, 28 Şubat’ı Makul Gördüm” *Milliyet*, 12.07.2004.

“Türkiye’de Laikliğin Ne Anlamı Kaldı Ne İnsanlara Işık Tutacak Tarafı” Nuriye Akman röportaj, 11 Temmuz 2004 *Zaman* (İktibas Dergisi s. 308, Ağustos 2004: 76-78.

“Türkiye’nin Uzun Avrupa Yolculuğu,” *Yeni Şafak*, 16.11. 2005.

“İş Bankası Anılarımı Basmayı Niçin Reddetmiş Olabilir,” *Zaman*, 13.02.2009.

“Fikir Hürriyetinin Hiç Sayılmasını Protesto Ediyorum,” *Zaman*, 14.02.2009.

“ABD’deki Kardeş Topluluklara Sahip Çıkmalıyız” *Zaman*, 26.04.2009

“Ordu Siyasete Karışırsa Yenilgi Kaçınılmaz” *Aksiyon*, 22.10.2012.

“Geçmişten Bugüne Balkanlar” Yüzyıl Sonra Balkanlar, *Müsiad Çerçeve Dergisi*, röp. Âdem Dönmez, yıl 21, sayı 62 (Kasım 2013): 36-40.

“Erdoğan Balkon Konuşmasının ruhuna dönmeli, Muhsin Öztürk, 07 Temmuz 2014”

https://www.academia.edu/15005369/KEMAL_KARPAT [erişim 27.08.2019]

“Ben Ona 1994’te İnandım, 2002’de Yeni Türkiye İhtilali Yaşandı” *Star Pazar*, 17.05.2015.

3.1.4 KONFERANSLAR⁵³⁶

3.1.4.1. Katıldığı Konferanslar

1964- 1980

“One or Two-Party Systems in Asia” the International Conference on Democracy in Developing Asia held in Istanbul, November 29 to December 10, 1964.

“The Impact of Ideology on Social and Development” 7th World Congress of the International Political Science Association Brüksel, 1967.

“Migration From the Balkans and Caucasus in the Nineteenth Century and Turkish Nationalism” Program of the Fifth National Convention of the American Association for the Advancement of Slavic Studies in conjunction with the Southwestern Association for Slavic Studies, The Statler Hilton Hotel, Dallas, Texas, March, 15-18, 1972.

“Pattern of Migration and the Formation of Classes in the Middle East” T.S.A Activities At Lousville Meeting to be Extensive, *Newsletter (Turkish Studies Association)*, no. 9, October 1975.

1975 Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Uluslararası Türk Folklor Kongresi’ne “*Gagauzların Tarihi Menşei Üzerine ve Folklorundan Parçalar*” başlıklı bir bildiri sunar. Bu kongrede sunulan bildiri 1976 yılında I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri olarak basılmıştır.

“The Social and Political Foundations of Nationalism in South East Europe After 1878: A Reinterpretation” Avrupa Politikasında Güneydoğu Avrupa Sorunu Üzerine Konferans, Mainz, 11-15 Ekim 1978.

1980- 2000

1985 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu’nda “*Osmanlı Arşivlerine Dış Dünyadaki İlgi*” konulu bildiri sunar.

⁵³⁶ Kemal H. Karpat’ın konferans, tebliğ, üyelik gibi bilgileri esas olarak internet, arşiv ve kütüphane araştırmaları sonucunda, biyografi hatırat ve röportajlarından ve *Dağı Delen Irmak* söyleşi kitabındaki Deniz Balgamış’ın notlarına bağlı kalınarak derlenmiştir.

“Din, Millet, Ümmet” Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 14 Ekim 1986.

“Pakistan’ın Teşükkülünde Türk Tesiri” konferans, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 8 Eylül 1987.

“Ahmet Yesevi’nin Halefleri ve Onların Günümüze Kadar Uzanan Sosyal ve Siyasal Etkileri”, Ahmet Yesevi’nin Dünyası Milletlerarası Yuvarlak Masa Toplantısı, Amerika’dan *Association of the Central Asian Studies* Başkanı olarak katılmıştır. 22-26 Ekim 1990 Çarşamba, Kazakistan

“Muslim Nationalism in the Soviet Union: The Case of Azerbaijan”, “Üniversite Rektörünün Konferans Dizisi” içinde, Montana Üniversitesi, Missoula, 9 Ekim 1990.

“Şamanizm ve Yesevi’nin Dini Düşüncesi” Milletlerarası Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri 26-27 Eylül 1991- (Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 1992) Sempozyumda yapmış olduğu konuşma metni sempozyuma ait kitapta yer almamıştır. Kemal H. Karpat, aynı sempozyumun 26 Eylül oturumunda 11.15’teki konuşmanın oturum başkanlığını da yapmıştır.

“Jewish- Turkish Relations in Historical Perspective”, 1492-1992: Seferad Yahudilerinin Osmanlı İmparatorluğu’ndaki 500. Yılı Konferansı, Wisconsin Üniversitesi, Madison, 12 Nisan 1992.

“Nation and Nationalism in the Late Ottoman Empire” at the Opening Session of the James Sasha Institute of International Seminars, Jerusalem, 2 November 1992.

“The Alliance of Modern Medicine and Islam: Anti-abortion Campaign During the Reign of Abdülhamid II” 7th International Congress of Ottoman Economic and Social History, Hiedelberg 25-29 July 1995.

“Ortadoğu ve Problemleri” Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 16 Eylül 1996.

“Geçmişten Günümüze Tatarların Türk Dünyasında Yeri”, Köstence, 1998.

23 Eylül 1999’da Tarih Vakfı tarafından Bilgi Belge Merkezi’nde düzenlenen “Tarihçinin Mutfağı” toplantılar dizisinin konuk olur.

2001- 2019

- “Abant Toplantısı 4 Çoğulculuk ve Toplumsal Uzlaşma”, Abant, 13-15 Temmuz 2001.
- “Abant Toplantısı 5 Küreselleşme”, Abant, 12-14 Temmuz 2002.
- “The Formation of Turkish National- Territorial Identity in the Ottoman State”, “History of Empires: Comparative Approaches to Research and Teaching” konferansı, Moskova 3-6 Haziran 2003.
- “Türkiye’nin Uluslararası Konumu, İslam ve Demokrasi”, ODTÜ, Ankara, 23 Haziran 2003.
- “Globalization, Supra-Culture, and Traditional Ethno-Religious. Identity”, Dialog Avrasya tarafından düzenlenen “International Forum on Globalization and Dialogue Between Civilizations”, Tiflis, Gürcistan, 30 Eylül-1 Ekim 2004.
- “Abant Toplantısı 7”, “İslam, Laiklik ve Demokrasi- Türk Deneyimi”, John Hopkins Üniversitesi, Washington DC, 19-20 Nisan 2004.
- “Turkish Islam’s European Experience”, Center for European Studies tarafından düzenlenen “Doğu- Batı Konferansı: Genişleyen Avrupa Birliği’nde İslam Deneyimi” konferansı. Wisconsin Üniversitesi, Madison, 25-27 Mart 2004.
- “Between Absolute and Relative: The Principles on Contemporary Religious Acceptance”, Diyalog Avrasya Platformu tarafından düzenlenen “Terörden Evrensel Etiğe, Dinler ve Barış Konferansı” Madison, 7-8 Haziran 2005.
- “Çerkes Sürgünü”, Kafkas Trajedisi Sempozyumu, Kafkas Dernekleri Federasyonu, Ankara 21 Mayıs 2005.
- “Turkish Secularism and Islam: Positivism and Modernism versus Faith”, International Society for Intellectual History, ISIH tarafından düzenlenen konferans, California Üniversitesi, Davis, 31 Mart- 2 Nisan 2005.
- “Iraq at Crossroads: Peace-Democracy Civil War”, Diversity Comppittee, American Family Insurance Company tarafından organize edilen konferans, Madison, 6 Nisan 2006.
- “The Formation of the Balkan Nations”, Catania Üniversitesi, İtalya, 18 Ekim 2006.

“Turkey and European Union: The End of a Millennium of Confrontation”, Islam Üzerine 2. Uluslararası Konferans, Wisconsin Üniversitesi, Madison, 24-25 Mart 2006.

“Abant Toplantısı 11, Küresel Politikalar ve Ortadoğu’nun Geleceği” Abant, 14-15 Temmuz 2006.

“Babadağ’ın 16. Ve 17. Tahrir Defterlerine Göre Nüfusu”, IRCICA 3. Islam Medeniyeti Uluslararası Sempozyumu, Bükreş, Romanya, 1-5 Kasım 2006.

“From Ottoman Cultural and Religious Diversity to Turkish National Identity and Uniformity” Türkevi Vakfı tarafından düzenlenen Barış Modelleri Bulmak için Geçmiş Yeniden Keşfetmek” başlıklı konferansta sunuldu. Austin, Texas, 15 Mart 2007.

“Jews and Turks: A Model of Coexistence”, Dialogue International tarafından düzenlenen konferans, Wisconsin Üniversitesi, Madison 22 Şubat 2007.

“Klasik Osmanlı Dini Kültürel Düzeninden Ulus Devlete”, *Osmanlı Hoşgörüsü* (ed.) Karpat, H Kemal. Yetkin Yıldırım; (çev.) Yeliz Usta (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012): 7-34, “Geçmiş Yeniden Keşfederek Barış İçin Modeller Oluşturma: Osmanlı İmparatorluğu’nda Çeşitlilik” (Conference on Exploring Models for Peace by Re-Exploring the Past: Diversity in the Ottoman Empire 2007) Teksas, 2007.

“The Circassian Migration to Turkey”, Çerkes Kültür Enstitüsü, Washington, 21 Mayıs 2007, “From Ottoman Cultural and Religious Diversity to Turkish National Identity and Uniformity”

“Göç ve Kimlik”, Işık Üniversitesi, Koç Üniversitesi Eylül 2007.

“Vefatının 350. Yılında Uluslararası Kâtip Çelebi Sempozyumu” İBB Kültür AŞ açılış konuşması, 19-20 Ekim 2007.

“Yahudiler ve Türkler: Bir Arada Yaşama Modeli”, Ohio State Üniversitesi, Columbus. Ohio Türk Amerikan Derneği ve Kirvan Enstitüsü, 24 Nisan 2008.

“Hrant Dink Anısına Atölye Çalışmaları, Farklılık Çerçeveleri, Etkileşim Biçimleri, 2008 Atölyesi “Göçler, Bağlantılar ve Açılımlar: Yirminci Yüzyılda Anadolu ve Komşu Bölgeler” Sabancı Üniversitesi, 30 Mayıs-1 Haziran 2008.

“Antakya’nın Medeniyetler Buluşması Mekânı: Antioch III ve Romalılar,” Hatay (Antakya) Medeniyetler Buluşması Konferansı, 26-29 Eylül 2009.

“Arap Kimlikleri: Tarihte ve Bugün (açılış konferansı)” Türk Arap İlişkileri Sempozyumu, Osmanlı Dönemi Arap Coğrafyası ve Türk Arap İlişkileri, Marmara Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü ve Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, 26-28 Mayıs 2009.

“Atatürk Bugün Türkiye’de Nasıl Görülür” Kennesaw Üniversitesi, Mart 2009.

“Balkanlar’dan ABD’ye Nüfus Göçleri” ve “Osmanlılık ve Hoşgörü”, Rutgers Üniversitesi, New Jersey, Mayıs 2009.

“Osmanlı ve Göçler” Illinois Üniversitesi, Urbana-Campaign, Mart, 2009.

“Uluslararası Osmanlı Dönemi Arap Coğrafyası ve Türk- Arap İlişkileri” açılış konuşması, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Mayıs, 2009.

“Dünya Tarihinde Bizans ve Osmanlı Medeniyetleri Sempozyumu” İstanbul Şehir Üniversitesi ve Dünya Tarihi iş birliği ile CRR’de düzenlenmiştir. 21-24 Ekim 2010.

“Uluslararası Değişen Küresel Güç Dengeleri ve Türkiye Konferansı, Stratejik Düşünce Enstitüsü, İstanbul Dolmabahçe Sarayı, ikinci oturum “Türkiye’nin Değişen Dünya Vizyonu” 6 Ekim 2010.

“Balkan Tarihine Giriş” (açılış konferansı) Balkan Savaşlarından Balkan Barışına Uluslararası Konferans, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) ile Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) İstanbul 18-19 Ekim 2012.

“100. Yılında Balkan Savaşları Uluslararası Sempozyumu” Açılış Konferansı, Zeytinburnu Belediyesi Kültür ve Sanat Merkezi, 17 Ekim 2012.

“Uluslararası Tatarların Tarihi Mirası Konferansı (kapanış panelinde konuşması)” Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti ve Eskişehir Orhangazi Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Romanya Babeş Bolyai Üniversitesi Türkoloji ve Orta Asya Araştırmaları tarafından 9 Ekim 2013.

“Adil Hafıza ve Normalleşme” Tehcirin 100. Yılında Türk- Ermeni İlişkilerinin Yarını, Avrasya İncelemeleri Merkezi, İstanbul, 14-15 Mayıs 2015.

“Türkiye’nin Göç Tarihi: 14 yy.’dan 21 yy.’a Türkiye’de Göçler Sempozyumu” Marmara Belediyeler Birliği Göç Politikaları Atölyesi (MAGA), Hacettepe Üniversitesi

Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları İş birliği ile düzenlenmiştir. İstanbul 20 Nisan 2016.

“Balkanlarda İslam”, Şehir Üniversitesi, 2016.

3.1.4.2. Başkanlığını Yaptığı Konferanslar

“Democracy and Political Change in Turkey,” New York Üniversitesi 1965.

“The Relation of Ottoman History to World History,” Wisconsin Üniversitesi, Madison, WI, 1972.

“Türkiye Cumhuriyeti’nin Elli Yılı,” Hacettepe Üniversitesi iş birliği ile Ankara, 1974.

“The Russo-Ottoman War of 1877, the Berlin Congress of 1878, and Romanian Independence” Madison, WI, 1978.

“The Conceptual and Methodological Linkage between Ottoman Middle East, and Other Area Studies,” Wisconsin Üniversitesi, Madison WI, 1979.

American Association for the Advancement of Slavic Studies’in beşinci ulusal kongresinde “*Migration From the Balkans and Caucasus in Nineteenth Century and Turkish Nationalism*” 1972.

Gelecek Elli Yılda Türkiye’nin Gelişme Eğilimleri Milletlerarası Konferansı, Hacettepe Üniversitesi, 1974

“Türk Arap İlişkileri,” Hacettepe Üniversitesi iş birliği ile Ankara, 1979.

“Nationality and Identity in Central Asia,” Wisconsin Üniversitesi, Madison WI, 18-20 Kasım 1983.

“The Central Asian Elites: Distribution of Power, Authority and Income,” Wisconsin Üniversitesi, WI, 10-12 Ekim 1985.

“History, Society and Culture in Central Asia,” Wisconsin Üniversitesi Madison WI, 27-30 Nisan 1988.

“History and Politics in Central Asia,” Wisconsin Üniversitesi, Madison WI, (Kazakistan) 27-30 Nisan 1990.

“A Quincentenary of Sephardic Jewish Life in the Ottoman Empire Symposium,” Wisconsin Üniversitesi, Madison WI, 12 Nisan 1992.

“Democratization in Central Asia” Wisconsin Üniversitesi, Madison WI, 14-17 Nisan 1993.

“SSCB’den Üç Yıl Sonra Orta Asya, Rusya ve Türkiye” Bilkent Üniversitesi 25-27 Mayıs Ankara 1995.

“Bosna Hersek”, Bilkent Üniversitesi, 1995.

3.1.5. KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

1960-1990

The First Turkish Republic, *Middle East Journal*, vol. 18, no. 1 (Winter, 1964): 121-122.

Islamic Social Framework by Raihan Sharif, *Middle East Journal*, vol. 20, no. 2 (Spring, 1966): 255.

L’Islam Dans Le Miroir De L’Occident. Comment quelques orientalistes occidentaux se sont penches sur l’Islam et se sont forme une image de cette religion by Jean Jacques Waardenburg, *Middle East Journal*, vol. 20, no. 2 (Spring, 1966): 248- 250.

Anthologie de la Literature Arab Contemporaine by Anouar Abdel Malek, *Middle East Journal*, vol. 21, no. 3 (Summer, 1967): 418-420.

History of the Middle East, 1800-1914, *Political Science Quarterly*, vol. 82, no.4, (Dec., 1967): 665-666.

Communications, *Middle East Journal*, vol. 23, no. 1 (Winter, 1969): 143-148.

Islam Europe and Empire by Norman Daniel, *The Journal of Economic History*, vol. 29, no. 3 (September 1969):556- 558.

The Origins of Communism in Turkey, by George S. Harris, *Slavic Review*, vol. 29, no. 1 (March., 1970): 125- 126.

The Young Turks, The Committee of Union and Progress in Turkish Politics 1908-1914, *Social Science Quarterly*, vol. 51, issue 4 (March 1971): 1010-1011.

Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti 1851-1911, *International Journal of Middle East Studies*, vol. 3, issue 2 (April 1972): 237-240.

Bridge Across the Bosphorus the Foreign Policy of Turkey, *International Journal of Middle East Studies*, vol. 3, issue 2 (April 1972): 237-240.

Educational Problems in Turkey 1920-1940 by İlhan Başgöz, *Journal of the American Oriental Society*, vol. 92, no. 2 (April – June, 1972): 374-375.

United States Response to Turkish Nationalism and Reform 1914-1939, *International Journal of Middle East Studies* vol. 3. issue 2 (1972): 237-240.

Politics and Government in Turkey by H. Dodd. *Middle Eastern Studies*, vol. 9, no. 2 (May, 1973): 245-248.

History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, *The American Historical Review*, vol. 83, no.1 (Feb., 1978): 242-243.

Social Change and Political Participation in Turkey, by Ergun Özbudun, *The American Political Science Review*, vol. 73, issue 1 (1979): 305-307.

Southeastern Europe under Ottoman Rule 1354-1804, *The American Historical Review*, vol. 84, no. 3 (Jun., 1979): 798- 800.

Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire: The Sublime Porte, 1789- 1922 by Carter V. Findley, *The American Historical Review*, volume 86. no. 2 (April 1981): 433-435.

The Middle East in the World Economy 1800- 1914, *The American Historical Review*, vol. 87, issue 4 (October 1982): 1137-1138.

Balkan Economic History, 1550- 1950: From imperial Borderlands to Developing Nations, *The Journal of Economic History*, vol. 43, no. 4 (Dec., 1983): 1023-1025.

Economic Life in Ottoman Europe: Taxation, Trade and the Struggle for Land, 1600-1800, *The American Historical Review*, vol. 88, no. 2 (April, 1983): 430-431.

Guy Imart and Remy Dor. Le Chardon Dechiquete (Etre Kirgiz au 20 eme siecle) (The sLached Thistle, to be Kirgiz in the 20th Century). Aix-en- Provence: Provence University of Provence Publications, 1982, *Nationalities Papers*, vol. 11 no: 2 (1983): 301- 302.

Moscow and Muslim Question, *Problems of Communism*, vol. 32, issue 6 (November-December, 1983): 71-79.

The Modernization of Turkey: From Ataturk to the Present Day, *The Journal of Developing Areas*, vol. 17, no. 2 (Jan., 1983): 265- 266.

Turkey: A Legacy of Change, *The Wilson Quarterly* (1976) vol. 7, issue 1 (1 January 1983): 168-170.

Art and Culture of the Organisation of Islamic Conference, *International Journal of Middle East Studies*, vol. 16 (1) (1984): 145-146.

The Ottoman Yearbooks Salname ve Nevsal, compiled by Hasan Duman, *International Journal of Middle East Studies*, vol. 16, issue 1 (1984): 145-146.

Social Disintegration and Popular Resistance in the Ottoman Empire, 1881-1908: Reactions to European Economic Penetration by Donald Quartet, *Middle East Journal*, vol. 39. no. 1 (Winter, 1985): 169-171.

The Personality of Ataturk, *The American Historical Review*, vol. 90, no. 4 (Oct., 1985): 893-899.

Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia: Trade, Crafts and Food Production in an Urban Setting, 1520-1650, *Agricultural History*, vol. 59, no. 4 (October, 1985): 591-595.

Turkey in Transition- New Perspectives- Schick, IC, Tonak, EA, *Journal Developing Areas*, volume 22, issue 1 (OCT 1987): 103- 108.

Islam Under the Double Eagle the Muslims of Bosnia and Hercegovina, by RJ Donia, *The Muslim World*, vol. 78, issue 1 (January 1988): 95-96.

The Ottoman Empire and European Capitalism, 1820- 1913- Trade, Investment and Production, by Şevket Pamuk, *Middle East Journal*, vol. 43, issue 1 (WIN 1989): 129-131.

State and Class in Turkey, A study in Capitalist Development, Çağlar Keyder, *American Historical Review*, volume 95, issue 5 (DEC 1990): 1594- 1595,

State and Class in Turkey, *The American Historical Review*, vol. 95, no. 5, (December, 1990): 1594-1595.

1991-2000

A Peace to end all peace- The fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East, by David Fromkin, *Journal of Military History*, volume 55, issue 4 (October 1991): 545- 547.

Turkish Foreign Policy During the World War II- An Active Neutrality- Deringil, S. *International History Review*, volume 13, issue 1 (1991): 192-196.

French Jews, Turkish Jews, The Alliance Israelite Universelle and The Politics of Jewish Schooling in Turkey, 1860- 1925, Rodrigue, A, *American Historical Review*, volume 97, issue 3 (1992): 898- 899.

Soviet Central Asia. A Tragic Experiment by Boris Z. Rumer, *Third World Quarterly*, vol. 13, no. 4 (1992): 739-741.

The Muslim Minority in the Balkans, *Polish Quarterly of International Affairs*, vol. 1, issues 1-2 (Summer- Autumn, 1992): 131-146.

Kosova- Legacy of Medieval Battle- Vucunich, W, S, Emmer, Ta, *Slavic Review*, vol. 52, issue 2 (1993): 383-384.

Ottomans, Turks and The Jewish Polity- A History of the Jews of Turkey, Weiker, WF. *American Historical Review*, volume 98, issue 5 (1993): 1650.

The Cambridge History of Inner Asia, *Journal of Islamic Studies*, vol. 4, issue 2 (July 1993): 258-261.

Ottoman Civil Officialdom- A Social History- Findley, C.V, *International Journal of Middle East Studies*, volume 26, issue 2 (1994): 301- 303.

Islamic Reform Politics and Social Change in Late Ottoman Syria, *Journal of Islamic Studies*, vol 6, issue 2 (July 1995): 276-278.

The North Caucasus Barrier the Russian Advance Towards the Muslim World, *Journal of Islamic Studies*, vol. 6, issue 2 (July 1995): 294-296.

The Resurgence of Central Asia Islam or Nationalism, *Journal of Islamic Studies*, vol. 6, issue 2 (July 1995): 291-294.

Atatürkçülük ve Türkiye'nin Demokratikleşmesi (Ataturkism and the Democratization of Turkey), *Turkish Studies Association Bulletin*, vol. 20, no. 1 (Spring 1996): 60-64.

Ataturk MCFIE, AL, *International History Review*, volume 18, issue 1 (1996): 183- 186.

From the Gulf to Central Asia: Players in the New Great Game, *Journal of Islamic Studies*, vol. 2, issue 2 (July 1996): 306-309.

Muslim Migration: A response to Aldeeb Abu- Sahlieh, *International Migration Review*, volume 30, issue 1 (1996): 79-89.

Al- Mughtaribun American Law and the Transformation of Muslim Life in the United States, by Kathleen Moore, *International Migration Review*, volume 31, issue 2, (Summer 1997): 477- 478.

Being Muslim the Bosnian Way: Identity and Community in a Central Bosnian Village- Bringa, T, *American Historical Review*, volume 102, issue 4 (1997): 1189- 1190.

Death and exile: The ethnic cleansing of Ottoman Muslims, 1821- 1922- Mc Carthy, J, *International Migration Review*, volume 31, issue 2 (1997): 470- 473.

A Clash of empires: Turkey between Russian Bolshevism and British Imperialism, 1918- 1923, by Bülent Gökay, *Journal of Military History*, volume 62, issue 2 (1998): 416- 418.

A Modern History of the Kurds, by David McDowal, *International History Review*, volume 20, issue 4 (1998): 962-965.

Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire- The Historian Ali, Mustafa (1561- 1600) Fleischer, CH. *Muslim World*, volume 78, issue 1 (JAN 1998): 97- 98.

Global Diasporas. An Introduction, *International Migration Review*, volume 32, issue 3 (1998): 787- 789.

L'islam Balkanique Les Musulmans Du Sud Est Europeen Dans La Periode Post Ottomane, by Alexandre Popovic, *Slavic Review*, vol. 47, no. 1 (Spring, 1988): 156-158.

The Revolution of 1908 in Turkey, *Middle East Journal*, volume 52, issue 4 (1998): 618-619.

The Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire: Ottoman westernization and social change, *Historian*, volume 60, issue 4 (1998): 844- 847.

Turkish and other Muslim Minorities in Bulgaria. *Journal of Islamic Studies*, vol. 10, issue 1 (1999): 93-95.

Crescent Turkish Nationalism and the Turkish Republic, *Historian*, volume 62, issue 2 (2000): 392-394.

Islam, Multiculturalism and Transnationalism: From the Lebanese Diaspora by Michael Humphrey, *International Migration Review*, vol. 34, no. 3 (Autumn, 2000): 981-982.

Le nouvel Islam Balkanique Les Musulmans, Acteurs du Post Communism 1990- 2000, *Slavic Review*, vol.61, issue 4 (2000): 834-836.

Romania and the Ottoman Empire A Historiographical Review, *Turkish Studies Association Bulletin*, vol. 24, no. 1 (Spring, 2000): 129-135.

Romania and the Ottoman Empire: A Historiographical Review, pp.129-135 Pace, Razboi si Comert in Islam: Tarile Romanesi Dreptul Ottoman al Popoarelor (secolele XV-XVII) (Peace, War, and Trade in Islam: The Romanian Lands and the Ottoman Law of Nations (Fifteenth-Seventeenth Centuries) by Viroel Panaite

Turkey, Anglo- American security interests 1945- 1952: The first enlargement of NATO, *Middle East Journal*, volume 54, issue 4 (2000): 658- 659.

International Journal of Turkish Studies, *Turkish Studies Association Bulletin*, vol. 24, no. 1 (Spring 2000): 177.

2001- 2018

Ataturk: The biography of the founder of modern Turkey, *Journal of Military History*, The Rise of Modern Turkey, volume 65, issue 3 (2001): 771- 775.

The Rise of the Young Turks: Politics, The Military and Ottoman Collapse, *Journal of Military History*, volume 65, issue 3 (2001): 771- 775.

Middle East and Northern Africa, ed. Steven Heydemann, War, Institutions, and Social Change in the Middle East, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2000, *American Historical Review* (February, 2002): 313-315.

Rethinking Central Asia Non-Eurocentric Studies in History, Social Structure, and Identity, *Journal of Islamic Studies*, vol. 13, issue 2 (May 2002): 217-219.

Turkish Foreign Policy 1774- 2000, *International History Review*, volume 24, issue 2 (2002): 409-412.

War, Institutions and Social Change in the Middle East, *American Historical Review*, volume 107, issue 1 (2002): 313-315.

Chaiers d'Etudes sur la Mediterranee orientale et la modne Turco-Iranieen, *The Turkish Studies Association Journal*, vol. 27, no. 1/2 (2003): 155-158.

Imperial Classroom: Islam, the state, and Education in the Late Ottoman Empire, *American Historical Review*, volume 108, issue 1 (2003): 303-304.

Ayntab Gaziantep: A Book and Reminiscences of Town Politics, Hülya Canbakal Society and Politics in an Ottoman Town: Ayntab in the 17th. Century, Brill, Leiden (Boston) 2007 *Turkish Studies Association Journal*, vol 28. No.1/2 (2004): 145-152.

A Reply to Selim Deringil's review of The Politicization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State (Ijmes35 (2003): 342-44), *International Journal of Middle East Studies*, volume 36, issue 1 (2004): 155-57.

Between Two Empires: Ahmet Ağaoğlu and the New Turkey, *American Historical Review*, volume 109, issue 3 (2004): 1016- 1017.

Politics and Government in Turkey, Manchester University Press, by C. H. Dodd, *Middle Eastern Studies*, vol. 9, no. 2 (1969, online 06 December 2006): 239-251.

Radical Politics in Modern Turkey, *Middle Eastern Studies*, vol. 15, no. 2 (online 06. Dec. 2006): 283-289.

The Black Sea: A history, *International Journal of Middle East Studies*. volume 38, issue 1 (1 February 2006): 157-158.

The Turks in the World History, *Historian*, volume 68, issue 3 (2006): 561-562.

Islam, Secularism and Nationalism in the Modern Turkey, Who is Turk? *International Journal of Middle East Studies* volume 39, issue 2 (2007): 324- 326.

Miners and State in the Ottoman Empire: The Zonguldak coalfield, 1822-1920, *American Historical Review*, Volume 112, issue 1 (2007): 314-315

Sons of the Conquerors: The Rise of the Turkic World, by Hugh Pope, *Historian*, volume 69, issue 1 (Spring 2007): 92-94.

The Bulgarian Nation Through the Centuries. *Institute of Muslim Minority Affairs Journal*, vol. 10. no. 1 (20 Mar 2007): 197-199.

Society and Politics in an Ottoman Town Ayntab in the 17th Century by Hülya Canbakal, *International Journal of Asian Studies*, vol. 1, Issue 1 (January 2008): 114-116.

Turkey's Modernization: Refugees from Nazism and Atatürk's Vision, *Historian*, volume 70, issue 1 (2008): 95-97.

A Brief History of the Late Ottoman Empire, *American Historical Review*, volume 114, issue 2 (2009): 515-516,

Empires, Wars and Battles: The Middle East from Antiquity to the Rise of the New World, *Historian*, volume 71, issue 3 (2009): 585-588,

A Social History of Ottoman İstanbul, by Ebru Boyar and Kate Fleet, *American Historical Review*, volume 116, issue 3 (2011): 904- 905.

The Making of Modern Turkey: Nation and State in Eastern Anatolia, 1913- 1950, by Ugur Ümit Üngör, *The Historian*, vol. 74. Issue 3 (Fall 2012): 638-640.

Rediscovering the Umma: Muslims in the Balkans between Nationalism and Transnationalism by Ina Merdjanova, *Slavic Review*, vol. 73, no. 1 (Spring, 2014): 185-186.

The Ottoman Empire and Its Successors 1801-1927 with an Appendix, 1927-1936, *International Journal of Turkish Studies*, vol. 21, issue. 1/2 (2015): 203-204.

The Oxford Handbook of European Islam, *International Journal of Turkish Studies*, vol. 21 (1-2) (Jan., 2015): 260-262.

Migration and Disease in the Black Sea Region: Ottoman- Russia Relations in the Late Eighteenth and Early Nineteenth Centuries, *Russian Review*, volume 76, issue 3 (2017): 558-560.

Political Reform in the Ottoman and Russian Empires: A Comparative Approach, *Russian Review*, volume 77, issue 3 (2018): 501-503.

3.1.6. MEDYA

Karpat, H Kemal. “Balkanlar ve Orta Asya Ufku” Türkistan Gündemi TRT Avaz, <http://www.turkistangundemi.tv/08122012/turkiyenin-balkanlar-ve-orta-asya-ufku.html> [erişim tarihi 23.04.2021]

Karpat, H Kemal. “Aklın Yolu” 15 Kasım 2011, Tarihtv, <https://www.youtube.com/watch?v=kv3t2AXGjnM> [erişim tarihi 23.04.2021]

Karpat, H Kemal. “Amerika’da Bir Türk” TRT Haber https://www.youtube.com/watch?v=4_HKUrmTpsk [erişim tarihi 23.04.2021]

Karpat, H Kemal. “Gerçek Abdülhamid’in İzinde” Bisav TV, 17 Ekim 2008. <https://www.youtube.com/watch?v=Ne78y41sts0> [erişim tarihi 23.04.2021]

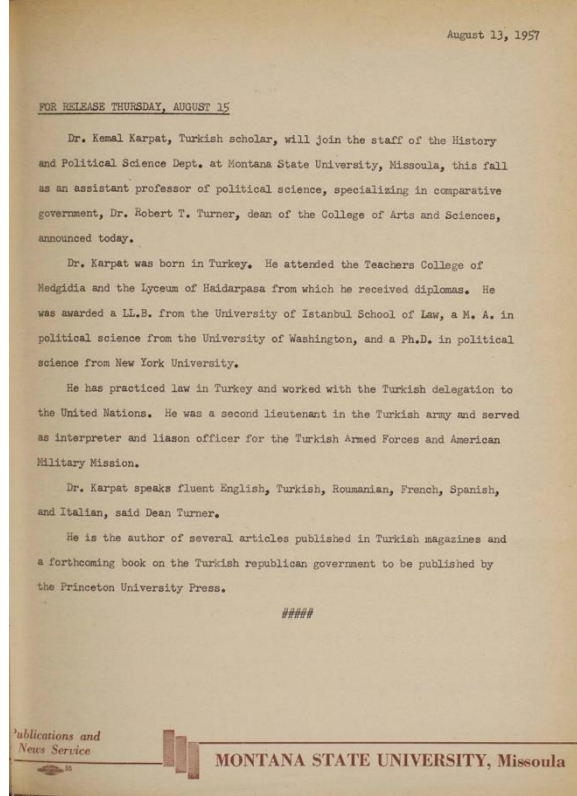
Karpat, H Kemal. “Çözüm Süreci” TVNet Haber Program Müdürü Ali Değermenci ile röportaj, <https://www.youtube.com/watch?v=zmKi7KO7z08> [erişim tarihi 23.04.2021]

3.1.7. ARMAĞAN ESER

Prof. Dr. Kemal H. Karpat anısına ayrıca armağan bir eser de hazırlanmıştır:

Kaan Durukan, Robert W. Zens, Akile Zorlu-Durukan (ed.), *Hoca, ‘Allame, Puits de Science: Essays in Honor of Kemal H. Karpat*, İstanbul: The Isis Press, 2010. Eser İlknur Güzel tarafından *Kemal H. Karpat’a Armağan: Karpat, Koca Bir Çınar* başlığıyla Türkçeye tercüme edilmiştir (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2014). Bu tercüme daha sonra *Denize Kavuşan Irmak* başlığı ile tekrar basılmıştır (İstanbul: Timaş, 2020)

EKLER

Montana Devlet Üniversitesi'ne kabul mektubu

THURSDAY, MARCH 16—Theme IV (continued)

4:00 P.M.-6:30 P.M.

Topic C: **The Role of Literature and Mass Media in the Conflict Between National Identities and Socialist Norms**

Panel 2: *The Role of the Press and Literature.*

Chairman: Paul S. Underwood, The Ohio State University

Panelists: James C. Crichtlow, Radio Liberty, New York
Leo Goshlow, Editor, *Current Digest of the Soviet Press*, The Ohio State University
Rudolf Rizman, Harvard University
Gertrude J. Robinson, McGill University

8:00 P.M.-10:30 P.M.

Room #418

Special Sessions:
YUGOSLAVIA 1971, THE CHANGING CULTURAL LANDSCAPE (Geography Student Seminar in Yugoslavia)

Chairman: George W. Hoffman, The University of Texas at Austin

Panelists: George W. Dervis, Northern Illinois University
"Internal Migration."

Martha Dell Desch, University of California, Los Angeles, "Tourism."

Patricia A. Gober, The Ohio State University, "Process of Urbanization."

Ann Helgeson, University of California at Berkeley, "Demographic Changes."

William J. Novak, The University of Texas at Austin, "Diversity of the Rural Landscape."

Albert M. Tosches, State College at Salem, "Nationality Problems."

Room #414

RESEARCH EXPERIENCE AND ACADEMIC EXCHANGE WITH NON-RUSSIAN AREAS IN THE U.S.S.R.

Chairman: Patricia K. Grimsted, American University and Russian Institute, Columbia University

Papers: "Research Experience in Armenia." Nina Garsofian, Columbia University

10

THURSDAY, MARCH 16—Special Sessions (continued)

8:00 P.M.-10:30 P.M.

Papers:

"Research Experience in Uzbekistan." David Montgomery, Brigham Young University

"Research Experience in the Ukraine." Jaroslaw Pelenski, University of Iowa

"Research Experience in Lithuania." Karl von Loewe, Rutgers University

Discussant: Oswald P. Backus, University of Kansas

Room #418

COMPARATIVE U.S.-SOVIET DEVELOPMENTS: (Case Studies)

Chairman:

Vernon Axtatirian, Pennsylvania State University

Papers:

"The Superpowers and Tropical Africa: Toward a Comparative Analysis of Soviet and American Foreign Policy." Helen Desfosses Cohn, Harvard Russian Research Center and Boston University

"Politics of Urban Planning" "Moscow and Washington." Alfred DiMaio, Harvard Russian Research Center and John Jay College, New York

"A Preliminary Comparison of the Career Patterns of Soviet and American Scientists." Linda Lubrano-Greenberg, American University

"Rethinking the Cold War: A Comparative Examination of Changing Soviet and American Perspectives." Paul Marantz, University of British Columbia

Discussant:

Alex Simirenko, Pennsylvania State University

Room #414

SLAVIC RELATIONS WITH TURKISH-OTTOMAN HISTORY AND SOCIETY

Chairman:

Barbara Jelavich, Indiana University

Papers:

"Russia in Ottoman Turkish Eyes in the Later Nineteenth Century." Roderic H. Davison, George Washington University

"The Ottoman Administration of Azak (Asov) and Ozu (Ochakov) in the Seventeenth Century and its Significance for Slavic Studies." Alan W. Fisher, Michigan State University

"Migrations From the Balkans and Caucasus in the Nineteenth Century and Turkish Nationalism." Kemal H. Karpat, University of Wisconsin

"The Pan-Turanian Challenge to Pan-Slavism: A Eurasian Dilemma." Joseph A. Kessler, University of Kentucky

11

American Association for the Advancement of Slavic Studies Fifth National Convention, March 1972

Kemal H. Karpat'a ait vesikalık bir portre, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

Peter C. Lloyd Burg Wartenstein Conference Center, Wenner Gren Foundation Supporting Anthropology World Wide. New York, U.S.A, July, 1977. Sol ön baştaki Kemal H. Karpat.

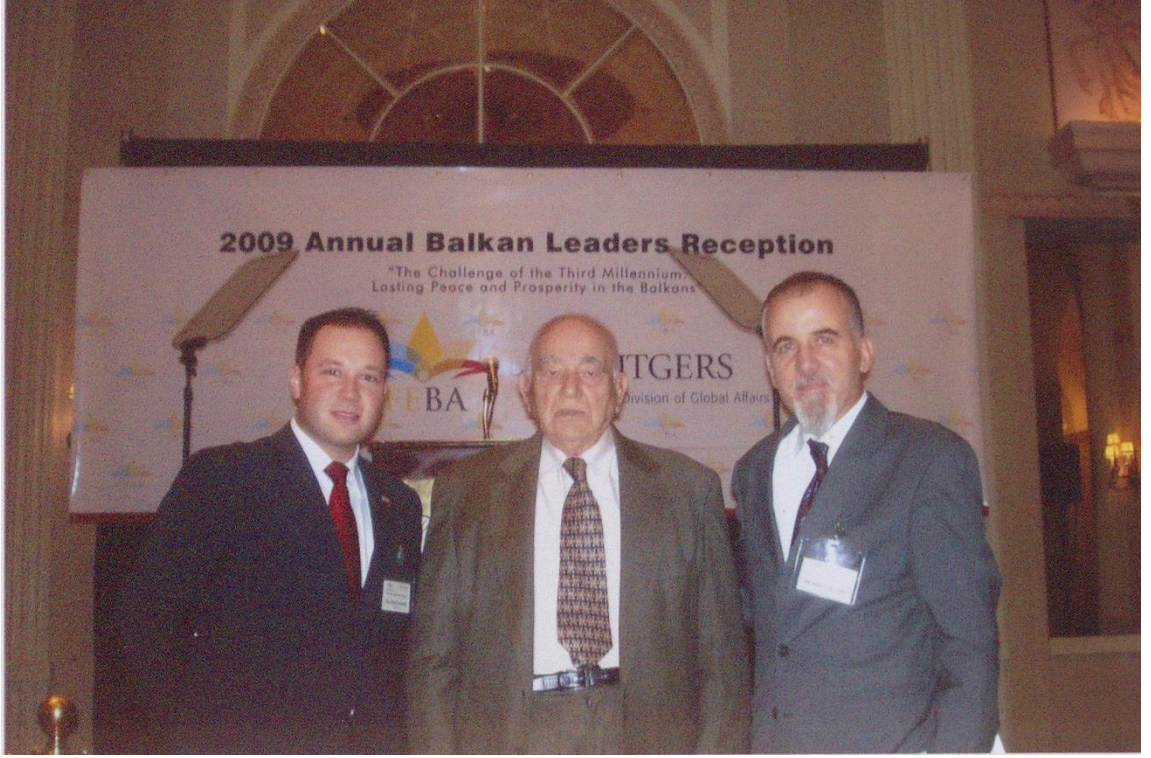
Kemal H. Karpat'a ait fotoğraf, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

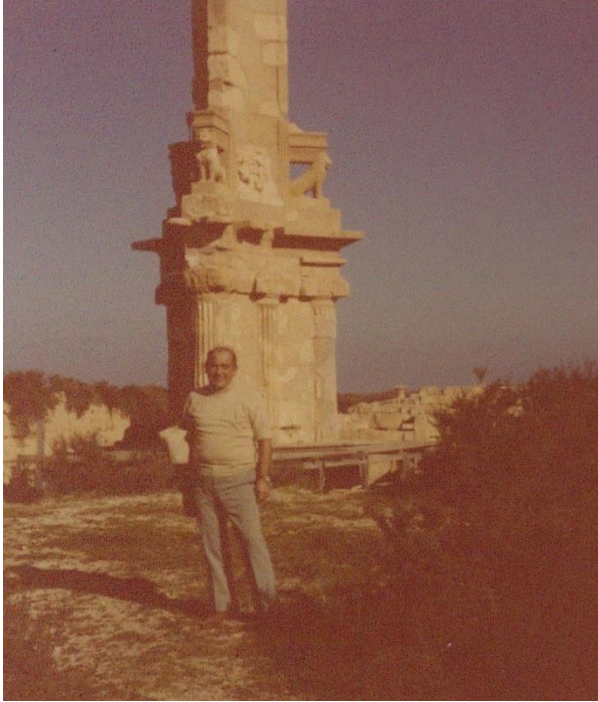
Amerika’da çekilmiş Kemal H. Karpat’a ait fotoğraf, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

Salıncakta eğlenirken, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

2009 Annual Balkan Leaders Reception, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

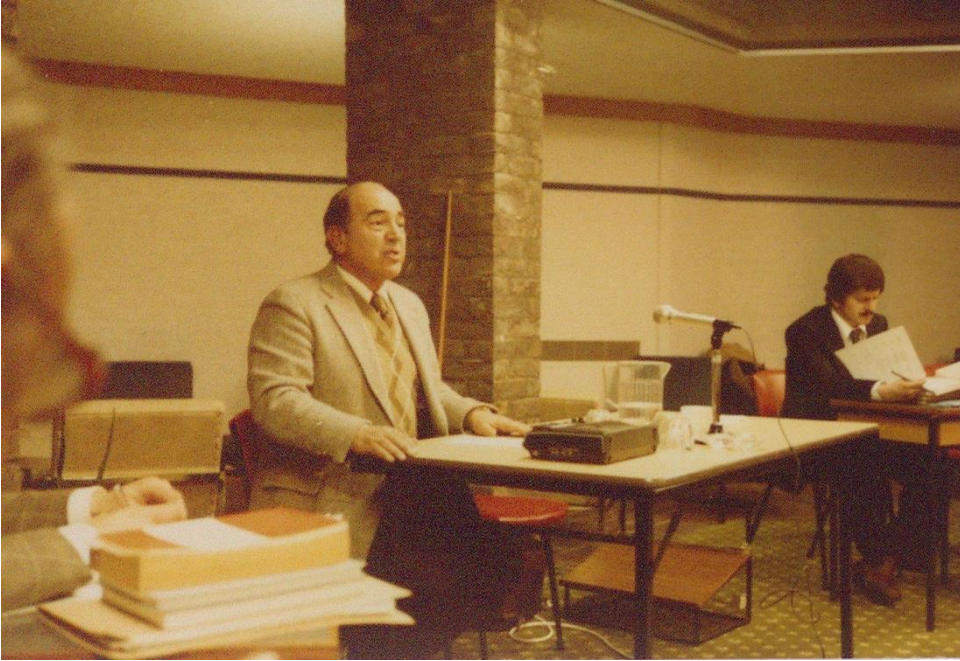
Tarihi bir gezide çekilmiş fotoğrafı, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

Kemal H. Karpat'a ait fotoğraf, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

Amerika'da çekilmiş bir fotoğraf, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

Kemal H. Karpat'a ait fotoğraflar, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

UNIVERSITY OF WISCONSIN
Department of History
Fall 1993-94

Meeting Room: 228 Education

Mr. Karpat
4121 Humanities
Office Hours: T&R
12:30-1:30

History 139 The Middle East in the 20th Century

- 9/2-7 Introduction of the subject. The land and people, geography and climate, resources and strategic importance of the area.
- 9/9-14 The historical background; of the Middle East during the Ottoman (Osman) era; modernization movements and the disintegration of the Ottoman social and political order 1855-1908. The rise of nationalism and national states.
- 9/16-21 The First World War in the Middle East, the Ottoman-German alliance, the Arab revolt, the Balfour declaration, Jewish migration and the question of Palestine. The aftermath of W.W.I: The mandate regime in the Middle East, political developments in Iraq, Syria-Transjordan including Palestine during the mandate era, 1920-43.
- 9/28 The beginnings of anti-colonial movements: The National Liberation struggle in Turkey, the establishment of the Republic and the political-social evolution to 1945. The Middle East between the two World Wars. The impact of the mandate.
- 9/30 The Second World War. The German and Italian offensive in the Middle East, the fall of France and the departure of the French. The retreat of the British from the Middle East and the beginning of the USA and USSR rivalry in the area. The establishment of Israel and the first Israel-Arab war (1948).
- 10/5-7 The social and economic transformation of the Middle East and the downfall of the monarchies. The Egyptian revolution (1952) and the rise of Nasser. The Baghdad Pact (1955) and the rise of Kassim in Iraq (1958), the union of Syria and Egypt (UAR).
- 10/12-14 A new power center in the Middle East; the place and role of the Saudi monarchy and its relation to the Arab world. Oil, politics, money, power and economic development: Kuwait, the United Arab Emirates and Iraq. The search for future income and security.
- 10/19-21 The Arab-Israeli war of 1967, and its effects on the international relations of the area. The rise of the Palestinians as a new force in the Middle East conflict. The PLO—its structure, philosophy and politics and its role in inter-Arab politics. Israeli view of Palestinians.
- 10/26 The Cyprus dispute and its impact on the Turkish-US relations and on the general alignment of power in the Middle East and Mediterranean. USSR-Turkish rapprochement. Current developments in Turkey from 1960 to 1990 and the overall political situation in eastern Mediterranean.

UNIVERSITY OF WISCONSIN
Department of History
Semester II 1978-79

History 139

The Middle East in the 20th Century

Mr. Karpat
4121 Human.
Off. Hrs. 9-11 TH

Syllabus

Jan. 23-25 -- 29-31	The land and people, geography and climate, resources and strategic importance of the area. The historical background; the Ottoman state, modernization movements and the disintegration of the Ottoman comity 1856-1908. The rise of nationalism and national states.
Feb. 6-8	The First World War in the Middle East, the Ottoman-German alliance, the Arab revolt, the Balfour declaration, Jewish migration and the question of Palestine.
Feb. 13-15	The mandate regime in the Middle East, political developments in Iraq, Syria-Transjordan including Palestine during the mandate era, 1920-43. The National Liberation struggle in Turkey, the establishment of the Republic and the political social evolution to WW II.
Feb. 20, 22	The Second World War. The German and Italian offensive in the Middle East, the fall of France and the departure of the French. The establishment of Israel and the first Israel-Arab war. Great Britain leaves the Middle East.
Feb. 27 - March 1	The social and economic transformation of the Middle East and the downfall of monarchies. The Egyptian revolution (1952) and the rise of Nasser. The Baghdad Pact (1955) and the rise of Kassim in Iraq (1958). The USA and USSR involvement in the Middle East.
Mar. 6-8	The rise of ideologies: nationalism and socialism, or republics versus monarchies. The place and role of the Saudi monarchy and its relation to the Arab world. Oil politics, the resources and potential for development. Economic planning and industrialization.
Mar. 13-15	The Cyprus dispute and its impact on the Turkish-US relations and on the general alignment of power in the Middle East. USSR-Turkish rapprochement.
March 16-26	Spring recess
March 27	Mid term examination
March 29	The Arab-Israeli war of 1967, and its effects on the international relations of the area. The rise of the Palestinians as a new dimension of the Middle East conflict. The PLO-PLA and their involvement in the Arab-Israeli conflict.

THE UNIVERSITY OF WISCONSIN
Department of History

Semester II Year 1981-82

<u>COURSE NO.</u>	<u>COURSE TITLE</u>	<u>INSTRUCTOR</u>
139	The Middle East in the Twentieth Century	Karpas

COURSE DESCRIPTION

This course deals with the breakdown of the Ottoman state, the partition of the Middle East after World War I between France and England and the mandate system established there. It places special emphasis on the emergence of nationalist movements, the establishment of independent statehood as well as the changes in the social and political regimes, that is: abolishment of monarchies and adoption of a variety of radical social and political ideologies. The course covers in depth the emergence of Israel as a state and the Arab-Israeli conflicts and wars since 1948. It covers also Egypt, Syria, Jordan, Turkey, Iraq, Lebanon, Saudi Arabia and Iran. It devotes attention to the revolution in Iran, the regime of Khomeini and its possible effects

LECTURES

reliance on both lectures and discussion

WRITTEN ASSIGNMENTS and EXAMINATIONS

no formal paper: one mid-term and one final exam

GRADING SYSTEM

A-F

REQUIRED READINGS

2 texts assignments by page given out in class

UNIVERSITY OF WISCONSIN
Department of History
Spring 1986-87

Mr. Karpas
4121 Humanities
Office Hours 9-11 TR

History 139 The Middle East in the 20th Century

Jan. 20	Introduction of the subject.
Jan. 22	The land and people, geography and climate, resources and strategic importance of the area.
Jan. 27, 29	The historical background; the Ottoman state, modernization movements and the disintegration of the Ottoman comity 1856-1908. The rise of nationalism and national states.
Feb. 3, 5	The First World War in the Middle East, the Ottoman-German alliance, the Arab revolt, the Balfour declaration, Jewish migration and the question of Palestine. The aftermath of W.W.I: The mandate regime in the Middle East, political developments in Iraq, Syria-Transjordan including Palestine during the mandate era, 1920-43.
Feb. 10	The beginnings of anti-colonial movements: The National Liberation struggle in Turkey, the establishment of the Republic and the political-social evolution to 1945.
Feb. 17, 19	The Second World War. The German and Italian offensive in the Middle East, the fall of France and the departure of the French.
Feb. 24	The retreat of the British from the Middle East and the beginning of the USA and USSR rivalry in the area. The establishment of Israel and the first Israel-Arab war (1948).
Feb. 26-March 3	The social and economic transformation of the Middle East and the downfall of the monarchies. The Egyptian revolution (1952) and the rise of Nasser. The Baghdad Pact (1955) and the rise of Kassim in Iraq (1958), the union of Syria and Egypt (UAR).
March 5	A new power center in the Middle East; the place and role of the Saudi monarchy and its relation to the Arab world. Oil resources, politics, money power and economic development.
March 10	Film about some aspects of the Middle Eastern life and culture. The discussion sections shall review the material covered in preparation for mid-term exam.
March 12	Mid-term exam.
March 14-22	Spring recess.

UNIVERSITY OF WISCONSIN
Department of History
Spring 1988-89

Mr. Karpat
4121 Humanities
Office Hours 9-11 TR

History 139	The Middle East in the 20th Century
Jan. 24, 26	Introduction of the subject. The land and people, geography and climate, resources and strategic importance of the area.
Jan. 31, Feb. 2	The historical background; the Ottoman state, modernization movements and the disintegration of the Ottoman comity 1856-1908. The rise of nationalism and national states.
Feb. 7, 9	The First World War in the Middle East, the Ottoman-German alliance, the Arab revolt, the Balfour declaration, Jewish migration and the question of Palestine. The aftermath of W.W.I: The mandate regime in the Middle East, political developments in Iraq, Syria-Transjordan including Palestine during the mandate era, 1920-43.
Feb. 14	The beginnings of anti-colonial movements: The National Liberation struggle in Turkey, the establishment of the Republic and the political-social evolution to 1945. The Middle East between the two World Wars.
Feb. 16, 21	The Second World War. The German and Italian offensive in the Middle East, the fall of France and the departure of the French. The retreat of the British from the Middle East and the beginning of the USA and USSR rivalry in the area. The establishment of Israel and the first Israel-Arab war (1948).
Feb. 23, 28	The social and economic transformation of the Middle East and the downfall of the monarchies. The Egyptian revolution (1952) and the rise of Nasser. The Baghdad Pact (1955) and the rise of Kassim in Iraq (1958), the union of Syria and Egypt (UAR).
March 2	A new power center in the Middle East; the place and role of the Saudi monarchy and its relation to the Arab world. Oil resources, politics, money power and economic development.
March 7, 9	The Arab-Israeli war of 1967, and its effects on the international relations of the area. The rise of the Palestinians as a new force in the Middle East conflict. The PLO--its structure, philosophy and politics and its role in inter-Arab politics. Israeli view of Palestinians.
March 14	The Cyprus dispute and its impact on the Turkish-US relations and on the general alignment of power in the Middle East and Mediterranean. USSR-Turkish rapprochement. Current developments in Turkey from 1960 to 1987 and the overall political situation in eastern Mediterranean.

History - Seminar 851
Professor Karpat

The Rise of Nationalism in the Balkans
and the Middle East

Sessions:

Bibliography

Jan. 21 (Tues)	Introduction, assignment of research topics. Nationalism and history - state nationalism versus group nationalism.
Jan. 22 (Wed)	State, Nation, Ethnicity-Identity. Stages of theories on nationalism: a) The forerunners Carleton Hayes - H. Kohn, K. Deutsch b) The current generation - M. Hroch, J. Armstrong, E. Gellner, A. Smith, E.J. Hobsbawm, etc.
Jan. 24 (Fri)	Identity and ethnicity: the situation of the conquering Ottomans and the conquered Balkans in the 14-16th centuries - Islam and Christianity as sources of identity. Political elites and religious elites: Social-political position and religion.
Jan. 28 (Tues)	The differentiating forces and the new elites: Trade and the civic society; the re-emergence of the Byzantine identity: neo-Byzantinism and the Phandriotes.
Jan. 29 (Wed)	The reislamization of the Ottoman ruling elites: the conquest of the Middle East (early 16th century). The haj and the defense of Islam.
Jan. 31 (Fri)	Conversion, ethnicity, religious identity and communication. The conflict between localism and particularism and Islamic universalism in the Balkans.
Feb. 4 (Tues)	Ethnicity, tribe, religion and state particularism and universalism among Muslims.
Feb. 11 (Tues)	Christianity and Islam in the Balkans - The sources of nationalism among the Balkan Muslims and Christians and its political, social and cultural manifestations.

Farklı zamanlarda üniversitede verdiği kurlara dair çizelgeler.

Kemal H. Karpat, hatırat kitabında, üniversitelerde verdiği derslerden bahsederken sıklıkla kur olarak bahsettiği için bu çizelgedeki derslere kur demeyi tercih ettik.

1980 yılında çekilmiş bir fotoğrafı, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

Karpat'a ait tarihi belli olmayan bir fotoğraf, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

Kemal H. Karpat'a ait fotoğraflar, Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

Ders anlatırken çekilmiş fotoğrafı,
Marmara Üniversitesi Kemal H. Karpat arşivi

Emeklilik toplantısında doktora öğrencileri ile birlikte, 2003

Doktora öğrencilerinden Kazım Kaan Durukan ile Akile Zorlu Durukan ile emeklilik toplantısı, 2003

İBB'nin 2007 senesinde düzenlemiş olduğu sempozyumda tebliğini sunarken

CONSTITUTION OF THE TURKISH REPUBLIC

Translated for the Committee of National Unity
by
Sadık Balkan, Ahmet E. Uysal
and Kemal H. Karpat

Ankara 1961

1961 Anayasası çeviri komitesinde yer almıştır.

Kemal Sülker'in İşçi Hakkı gazetesinde yayınladığı Kemal H. Karpap'ın yüksek lisans tezi "Sendikacılık"

Beklediğimize

Çok defa denizde, düşünceli ay
Bulut altından kayıyor sessizce
Fakat deniz onu gene duyuyor,
Tepinerek, sularile yukarı kalkıyor,

İstikbal ufuklarında kaybolmuş,
Sırlara bürünmüş, sen de öylesin.
Fakat ruhum seni arıyor,
Düşüncelerim seni öpüyor.

Ebediyen bana uzak kalman,
Ve mukadder ise gölgenden kaçman,
Bir tek ricam var geçerken rüyamdan

Yerinde dur, güler bir nazar at
Ve gözlerimi daha fazla kapat
Hep uyuyayır, ebediyen rüyamda {seli
göreyim .

Panaît Çerna'dan: Tercüme eden
Kemal KARPAT

1946 yılında Karabük dergisinde yayınlanan şiir çevirisi

Kemal H. Karpaz'ın Fatih Camii'nde bulunan kabri

Kemal H. Karpaz'ın annesi Zübeyde Haşim Karpaz'ın Zincirlikuyu Mezarlığı'nda bulunan kabri.

KAYNAKÇA

GAZETELER

“ABD’deki Kardeş Topluluklara Sahip Çıkmalıyız,” *Pazar Zaman Gazetesi*, 26.04.2009.

“Davutoglu Calls For UN Action In Syria Before It’s Too Late,” *Today’s Zaman*, 19.10.2012.

Kemal H. Karpat “Sendikalar Hakkında Umumi Bilgiler” *İşçi Hakkı Gazetesi*, 10 Ocak 1952, sayı 21-22-23-24-25.

“McCarthy: Asıl Soykırım Türklere Yapıldı.” *Aydınlık Gazetesi*, 15.05.2015.

“Nobel Ödüllü Sancar’ı Çorum’a Davet Etti,” *Çorum Hakimiyet*, 31.03.2016.

Nuriye Akman Röportaj, “Osmanlı Savaşçı Değildi Bir Medeniyet Yaratıcısıydı”. *Zaman Gazetesi*, 09.12.2002.

“Prof. Karpat: Biz, kendimizin düşmanınız,” *Milliyet Gazetesi*, 20 Mayıs 1985.

“Yeni Karaciğ ve Mladiç’lerin çıkmasına izin vermeyelim,” *Zaman Gazetesi*, 19.10.2012.

Zaman Gazetesi, 06.05.2015.

KİTAPLAR

Çalışkan, Nurettin. *ODTÜ Tarihçe*, Arayış Yayınları, Eylül 2015.

Ersan, Mehmet Özgür. *Sarı Saltuk*, Konya: Salon Yayınları, 2018.

Fazıl, Müstecib H. *Dobruca ve Türkler*, Köstence: Emel Basımevi, 1940.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 5. kitap, c. 1. haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Hanioğlu, M. Şükrü. *Bir Siyasal Düşünür Olarak Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1981.

Hanioğlu, M. Şükrü. *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Zihniyet, Siyaset ve Tarih*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2006.

İnalcık, Halil. *Akademik Ders Notları*, İstanbul: Timaş, 2016.

- İnalcık, Halil. *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, İstanbul: Kırmızı, 2007.
- İnalcık, Halil. *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- İnalcık, Halil. *İmparatorluktan Cumhuriyete*, İstanbul: Kronik, 2018.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı ve Avrupa, Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, İstanbul: Kronik, 2017.
- İnalcık, Halil. *Türklük, Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*, İstanbul: Kırmızı, 2014.
- İnalcık, Halil. "II. Meşrutiyet, Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyetin Yolu Açılıyor," *Doğu Batı Dergisi*, 45, 11.
- İnalcık, Halil. "The Nature of Traditional Society," *Political Modernization in Japan and Turkey*, ed. Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, ABD: Princeton University Press, 1968.
- İnalcık, Halil. *Akademik Ders Notları*, İstanbul: Timaş, 2016.
- İnalcık, Halil. *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, İstanbul: Kırmızı, 2007.
- İnalcık, Halil. *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- İnalcık, Halil. *İmparatorluktan Cumhuriyete*, İstanbul: Kronik, 2018.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı ve Avrupa, Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, İstanbul: Kronik, 2017.
- İnalcık, Halil. *Türklük, Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*, İstanbul: Kırmızı, 2014.
- Karpat & Karpat, *Acıyı Bal Eylemek*, İstanbul: Timaş, 2019.
- Karpat, H. Kemal. *Bir Ömrün İnsanları*, İstanbul: Timaş, 2015.
- Karpat, H. Kemal, Dağı Delen Irmak, söyleşi: Emin Tanrıyar, İstanbul: Timaş, 2014.

- Karpat, H. Kemal, *Edebiyat ve Toplum*, İstanbul: Timaş, 2019.
- Kemal H. Karpat, *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, İstanbul: Varlık, 1962.
- Karpat, H. Kemal. *İslam 'ın Siyasallaşması Osmanlı Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması*, çev. Şiar Yalçın, Timaş: İstanbul, 2019.
- Karpat, H. Kemal. *Kısa Türkiye Tarihi 1800- 2012*, İstanbul: Timaş, 2012.
- Karpat, H. Kemal. *Türk Dış Politika Tarihi*, İstanbul: Timaş, 2012.
- Karpat, H. Kemal. *Osmanlı Devleti 'nin Kısa Sosyal Tarihi, Âyanlar Bürokrasi Demografi ve Modernleşme*. çev. Muharrem Varol, İstanbul: Timaş, 2019.
- Karpat, H. Kemal. *Osmanlı Modernleşmesi*. çev. Ceren Elitez, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.
- Karpat, H. Kemal. *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Timaş, 2010.
- Karpat, H. Kemal. *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, çev. Dilek Özdemir, İstanbul: İmge Kitabevi, 2006.
- Karpat, H. Kemal. *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*. çev. Dilek Özdemir. İstanbul: İmge Kitabevi, 2006.
- Karpat, H. Kemal. *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, yay. Güneş Ayas İstanbul: Timaş, 2017.
- Karpat, H. Kemal. *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Karpat, H. Kemal. *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.
- Karpat, H. Kemal. *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, İstanbul: Timaş, 2019.
- Karpat, H. Kemal. *Ottoman Population 1830-1914. Demographic and Social Characteristics*, ABD: The University of Wisconsin Press, 1985.

- Karpat, H. Kemal. *The Politization of Islam Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State*, New York: Oxford University Press, 2010.
- Karpat, H. Kemal. *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Timaş, 2010.
- Karpat, H. Kemal. *Türk Dış Politikası Tarihi*, çev. Güneş Ayas. İstanbul: Timaş, 2012.
- Karpat, H. Kemal. *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*. çev. Ceren Elitez. İstanbul: Timaş, 2012.
- Karpat, H. Kemal. *Türkiye ve Orta Asya*. İstanbul: Timaş, 2014.
- Kemal H. Karpat, Önsöz. *Türkiye' nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye' ye Göçler*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015
- Karpat, H. Kemal & Karpat, Cemal. *Acıyı Bal Eylemek*, İstanbul: Timaş, 2019.
- Mardin, Şerif *Türkiye' de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, der. Mümtazer Türköne, Tuncay Önder, İstanbul: İletişim, 1991.
- Mustafa Fazıl Paşa*, Paristen Bir Mektub, Dersaadet: Artun Asaduryan Matbaası, H. 1326.
- Müstecib H. Fazıl, *Dobruca ve Türkler Köstence*: Emel Basımevi, 1940.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Hil Yayın, 1983.
- Rustow, Dankwart A. "Political Modernization and the Turkish Military Tradition," Political Modernization in Japan and Turkey, New Jersey: Princeton University Press, 2015.
- Sezgin, İbrahim. "Osmanlıların Rumeli'ye Geçışı ve İlk Fetihler," *Osmanlı Tarihi I (Siyaset)*, (Ankara: Yeni Türkiye, 1999): 211.
- Tunçay, Mete ve diğerleri. *Türkiye Tarihi, Çağdaş Türkiye Tarihi 4*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997.
- Uzunel, Nurgül. "Kemal H. Karpat" edisyon "Türkiye' nin Birlikimleri-5 Tarihçiler," İstanbul: İlke Yayıncılık, 2015.
- Yetkin, Çetin. *Türkiye' de Tek Parti Yönetimi*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983.

Zürcher, Eric Jan. “Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları,” *Modern Türkiye’ de Siyasi Düşünce, Kemalizm*, cilt 2 çev. Özgür Gökmen, İstanbul: İletişim, 2009.

MAKALELER

Akyıldız, Ali. “Subhi Paşa, Abdülatif” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1 bs. c. 37. İstanbul: TDV (2009): 450-52.

Albayrak, Kadir. “Balkanlar’da Üç Dinin Etkileşimi: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet,” *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut -I*, ed. Muhammet Savaş Kafkasyalı (Ankara: Tika, 2016): 351- 395.

Anzerlioğlu, Yonca. “Hamdullah Suphi’nin Kaleminden 1933 Yılında Romanya’da Komünist Hareket.”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 37-38 (Mayıs- Kasım 2006): 1-14.

Aydın, Altan. “İlme ve Kitaplara Adanan Bir Ömür Entelektüel Göçebe Prof. Dr. Kemal H. Karpat, Anısına.” *Basın Hayatı*, Sayı 52, (Nisan-Mayıs-Haziran, 2019): 12-23.

Beldiceanu, Nicoara. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Örgütü (XIV-XV. Yüzyıllar)”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I, Osmanlı Devleti’nin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, ed. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, 147-163. İstanbul: Say Yay., 1992.

B.O.A, İrade, Dahiliye no. 23226. Başbakanlık Arşivi in İstanbul.

Bulut, Yücel “Ottomanism,” *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, Gabor Agostan and Bruce Masters, Facts On File, (New York 1950): 449.

Cupcea, Adriana. “Religion and Ethnicity: Muslim Turkish and Tatar Identity in Dobruja (Romania) throughout the 20th Century”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, c. 6/2 (Eylül 2018): 111-125.

Cupcea, Adriana Manuela Marin, Metin Omer (ed.), *Seminarul Musulman Din Medgidia: Documente Şi Memorie - The Muslim Seminary of Medgidia:*

- Documents and Memory*, Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2016.
- Çelik, Hüseyin. “Hürriyet,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.18 (İstanbul: TDVİA, 1998): 505-507.
- Çetinsaya, Gökhan. “Kemal H. Karpat, ile Siyaset Tarihi Üzerine”, *TALID Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.1, S. 2, (2003): 399-422.
- Dağkiran, Sinem. “II. Dünya Savaşı’nda Romanya Türkleri”, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası* içinden, yay. haz. Nesrin Sarıahmetoğlu, İlyas Kemaloğlu (İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2016): 329- 338.
- Decei, Aurel. “Dobruca,” *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. 3. İstanbul: MEB Basımevi, (1988): 628-643.
- Gülsoy, Ufuk “İslahat Fermanı,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 19 (İstanbul: TDV Yayınları, 1999): 185-190.
- Hanioğlu, M. Şükrü. “Batılılaşma,” *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992): 148-152.
- Hanioğlu, M. Şükrü. “İbrâhim Temo”, *DİA*, c. 21 (İstanbul 1994): 354-355.
- Hanioğlu, M. Şükrü. “Osmanlı Batılılaşması ve Cumhuriyet’e Etkileri,” *BİSAV Bülten Türkiye Araştırmaları Merkezi*, 10 Ağustos 2009, sayı 70 (2009): 88-89.
- İnalcık, Halil. “II. Meşrutiyet, Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyetin Yolu Açılıyor,” *Doğu Batı Dergisi*, c. 1, S. 45 (Mayıs-Haziran-Temmuz 2008): 11-16.
- İnalcık, Halil. “Kanûn,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 24 (İstanbul: TDVİA, 2001): 324-327.
- İnalcık Halil. “Modern Avrupa’nın Gelişiminde Türk Etkisi” *Osmanlı ve Dünya: Osmanlı Devleti ve Dünya Tarihindeki Yeri*, William ed. Mustafa Armağan, çev. Mustafa Armağan, Ömer Baldık, Kemal Kahraman, Talip Küçükcan, Ümit Şimşek. 79-88. İstanbul: Ufuk Kitap, 2000.

- İnalcık, Halil. "The Nature of Traditional Society," *Political Modernization in Japan and Turkey*, ed. Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, (ABD: Princeton University Press, 1968): 42.
- İnalcık, Halil. "Türkler ve Balkanlar," *Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, s.3 (Prizren: Eylül, 2005): 20-44.
- Karpat, H. Kemal. "Adil Hafıza ve Normalleşme," *Türk Ermeni İlişkilerinin Yarını* içinde ed. Yüksel Çelik, Cengiz Tomar, Okan Yeşilot. 151- 158. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2015.
- Karpat, H. Kemal. "Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış", *Doğu Batı*, Şubat Mart Nisan, S. 35, c. IX, (Ankara, 2006): 72.
- Karpat, Kemal H. "Bir Tarihçi Nasıl Yetişir" Tarihçinin Mutfağı, Atilla Lök, *Toplumsal Tarih*, cilt 12, sayı 71 (1999): 34-36.
- Karpat, H. Kemal. "Bugünü Tarihten Okumak," *BSV Bülten* 11 Kasım 2011 Ocak-Nisan 2011- Mayıs-Ağustos 2012, Sayı 77 (Eylül-Aralık 2011): 76- 79.
- Karpat, H. Kemal. "Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine," *Yeni Türkiye*, IV. cilt, 23-24. sayı [Cumhuriyet Özel Sayısı], (Ankara, 1998): 220-228.
- Karpat, H. Kemal. "Dobruca," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1.bs., c. 9 İstanbul: TDV Yayınları, (1994): 482-486.
- Karpat, H. Kemal. "Dosya Göç," *Şehir ve Toplum*, S.6 (Aralık 2016): 13-18.
- Karpat, H. Kemal. "İdâre-i Maslahattan İdâre-i Memlekete", *Virgöl*, S. 31, (İstanbul 2000): 71- 72.
- Karpat, H. Kemal. "İnönü Toplumun Gelişmesini Yavaşlattı", *Derin Tarih*, S.39 (Haziran 2015): 44-46.
- Karpat, H. Kemal. "Kimlik Sorununun Türkiye’de Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi" *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu* (hızl.) Sabahattin Şen (İstanbul: Bağlam Yay., 1995): 33.

- Karpat, H. Kemal. "Klasik Osmanlı Dini Kültürel Düzeninden Ulus Devlete," *Osmanlı'da Hoşgörü ve Kültürel Dini Birliktelik*, ed. Karpat, H. Kemal. Yetkin Yıldırım (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), s. 35.
- Karpat, H. Kemal. "Mülkiyet Hakları Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi," *Yeni Türkiye [Türk Demokrasisi Özel Sayısı]* cilt III, S. 17. (Ankara 1997): 630-643.
- Karpat, H. Kemal. "Orta-Doğu Teknik Üniversite ve Zaruri Bir Müdafaa," *Forum*, c.12, S.135 (Ankara: 11 Kasım 1959): 9-10;
- Karpat, H. Kemal. "Orta Doğu Teknik Üniversite ve Zaruri Bir Müdafaa," *Forum*, c.12, 136 (Ankara: 11 Kasım 1959): 7-10.
- Karpat, H. Kemal. "Osmanlı ve Cumhuriyetin Devlet Anlayışı Üstüne: Benzerlikler ve Farklılıklar", Mül.: Şenay Eray, *Muhafazakâr Düşünce*, VII. cilt, S.28 (Nisan-Mayıs-Haziran 2011): 113.
- Karpat, H. Kemal. "Ottoman urbanizm: The Crimean Emigration to Dobruca and the Founding of Mecidiye 1856-1878", *Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essay*, ed. Reinhard Schulze (Leiden, Boston: Brill, 2002): 202-234.
- Karpat, H. Kemal. "Ottoman urbanizm: The Crimean Emigration to Dobruca and the Founding of Mecidiye 1856-1878, *International Journal of Turkish Studies*, vol. 3 No:1 (Winter, 1984-1985):1-25.
- Karpat, H. Kemal. "Osmanlı Tarihinin Dönemleri: Yapısal Bir Karşılaştırmalı Yaklaşım," *Osmanlı ve Dünya*, 119-144. İstanbul: Ufuk Kitap, 2000.
- Karpat, H. Kemal. "Osmanlı ve Cumhuriyetin Devlet Anlayışı Üstüne: Benzerlikler ve Farklılıklar" mülakat. Şenay Eray, *Muhafazakâr Düşünce*, c. VII, (Nisan Mayıs Haziran 2011): 99-123.
- Karpat, H. Kemal. "Pan-İslamizm ve II. Abdülhamid: Yanlış Bir Görüşün Düzeltilmesi," *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 48 (Haziran 1987): 24-25.

- Karpat, H. Kemal. "Social Environment and Literature: The Reflection of the Young Turk Era (1908- 1918) In the Literary Work of Omer Seyfettin" *Studies on Ottoman Social and Political History* (Brill, 2002): 833-34.
- Karpat, H. Kemal. "Sorunlarımızın Kaynağı Cumhuriyet'in Irkçı Milliyetçiliği" söyleşi Mücahid Eker, *Anlayış Dergisi* (Ocak 2010):32-35.
- Karpat, H. Kemal. "The Mass Media," *Political Modernization in Japan and Turkey* ed. Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, (USA: Princeton University Press, 1968): 255-283.
- Karpat, H. Kemal. "The Ottoman Parliament of 1877 and Its Social Significance," *Studies on Ottoman and Political History: Selected Articles and Essays*, (Leiden: Brill, 2002): 75-89.
- Karpat, H. Kemal. "The Social and Economic Transformation Istanbul In The Nineteenth Century," *Studies on Ottoman Social and Political History* (Leiden: Brill, 2002): 243-291.
- Karpat, H. Kemal. "The Social and Political Foundations of Nationalism in South East Europe After 1878: A Reinterpretation," *Studies on Ottoman Social and Political History* (Netherland: Brill, 2002): 352-384.
- Karpat, H. Kemal. "The Transformation of Ottoman State, 1789-1908," *Studies on Ottoman Social and Political History* (Brill, 2002): 27-74.
- Karpat, H. Kemal. "The Transformation of the Ottoman State, 1789- 1908," *International Journal of Middle East Studies*, vol. 3 (Cambridge, 1 January 1972): 243- 281.
- Karpat, H. Kemal. "The Turkish Left," *Studies on Turkish Politics and Society* (Netherland: Brill, 2004): 337- 352.
- Karpat, H. Kemal. "Türkiye'de Bugün İdeoloji Durumu," *Doğu Batı Düşünce Dergisi* İdeolojiler, yıl 8, S. 30 (Kasım- Aralık- Ocak 2004-2005), s. 25- 44.
- Karpat, H. Kemal. "Türkiye'de Demokrasinin Kökenleri ve Geleceği," *Karizma* cilt 5, sayı 19 (İstanbul, 2004): 7-24.

- Karpat, H. Kemal. “Türkler,” *İslam Ansiklopedisi*, c. 12/2, Milli Eğitim Basımevi (İstanbul, 1988): 395.
- Karpat, H. Kemal. “Yön ve Devletçilik Üzerine,” *Forum*, c.15, S. 208 (Ankara, 1962): 8-9.
- Kırel, Machiel. “Sarı Saltuk” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1.bs., c. 36. (İstanbul: TDV, 2009): 147-150.
- Lök, Atilla. Tarihçinin Mutfağı, Kemal H. Karpat: Bir Tarihçi Nasıl Yetişir, c. 12, S. 71, (Eylül 1999): 36.
- Mıhaıl Maxım “Romanya,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1.bs., c. 35 (İstanbul: TDV Yayınları, 2008): 168-172.
- Rustow, Dankwart A. “Political Modernization and the Turkish Military Tradition,” *Political Modernization in Japan and Turkey* (New Jersey: Princeton University Press, 2015): 352-388.
- Sezgin, İbrahim. “Osmanlıların Rumeli’ye Geçışı ve İlk Fetihler,” *Osmanlı Tarihi I Siyaset*, 211- 217. Ankara: Yeni Türkiye, 1999.
- Uralgiray, Yusuf. “Romanya’da Türk ve İslam Kültürü (Dobruca’nın Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Doğu Dilleri (Farsça, Arapça, Urduca, Hindoloji ve Sinoloji Araştırmaları)*, c. II, s. 4, (1981):295-354.
- Uzunel, Nurgül “Kemal H. Karpat” edisyon “*Türkiye’nin Birikimleri-5 Tarihçiler*” (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2015): 181-189.
- Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri (Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., 26-27 Eylül 1991), V.

LİNKLER

Abant Toplantıları Washington’a taşınıyor. 13.04.2009 *Hürriyet Gazetesi*, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abant-toplantilari-washingtona-tasiniliyor-217300> [erişim tarihi 13.06.2020]

Ali Suavi, *A Propos de l'Herzegovine*, (Paris: Maisonneuve 1875), s. 21.
<https://play.google.com/books/reader?id=w-gyAQAAMAAJ&pg=GBS.PA35>.

Büyükkılınç, İsmail. “Âlimin Ölümü, Âlemin Ölümü Gibidir”, *Karar Gazetesi*, 24.02.2019, <https://works.bepress.com/muhammet-negiz/69/download/> [erişim tarihi 13.06.2020]

CREECA, University of Wisconsin- Madison, vol. 15, issue 2 (Winter 2008): 6 [erişim tarihi 13.06.2020]

https://creeca.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/388/2017/02/vol15_no2.pdf

Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Ödülleri'nin sahipleri belli oldu. 29.10.2016.
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskanligi-kultur-ve-sanat-odullerinin-sahipleri-belli-oldu/674749> [erişim tarihi 13.06.2020]

Cumhurbaşkanı Vekili ve TBMM başkanı Toptan 2009 Yılı TBBM Onur ve Üstün Hizmet Ödüllerini Açıkladı.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=92790 [erişim tarihi 13.06.2020]

DeCoyende, Alexandre. “Alexander Hamilton United States Statesman”
<https://www.britannica.com/biography/Alexander-Hamilton-United-States-statesman> [erişim tarihi 13.06.2020]

Department of History, University of Wisconsin-Madison, Fall 2007 News, Emeriti/ae News, p. 10. [erişim tarihi 13.06.2020] Balgamış, Deniz “Kemal H. Karpat, (1923-2019) <https://history.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/202/2019/12/history-newsletter-2019.pdf> [erişim tarihi 13.06.2020]

Department of History, University of Wisconsin-Madison, Fall 2007 News, Emeriti/ae News, p. 10.

https://history.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/202/2017/05/history_newsletter2007.pdf [erişim tarihi 13.06.2020]

[https://history.wisc.edu/wp-](https://history.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/202/2017/05/history851_spring1992_karpat.pdf)

[content/uploads/sites/202/2017/05/history851_spring1992_karpat.pdf](https://history.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/202/2017/05/history851_spring1992_karpat.pdf) [erişim tarihi 13.06.2020]

Erdem, Selim Efe. Büyük Aşkı Shirley’in Evlenme Teklifi Yerine Türkiye’yi Tercih Etti” *Star Gazetesi*, 15.12.2012 <https://www.star.com.tr/pazar/buyuk-aski-shirleynin-evlenme-teklifi-yerine-turkiyeyi-tercih-etti-haber-712276/> [erişim tarihi 06.05.2020]

Fifth National Convention, Dallas Texas Statler Hilton (March, 15,16,17,18 1972) https://www.aseees.org/sites/default/files/downloads/1972updated_0.pdf [erişim tarihi 02.06.2020]

“Garbi Trakya’da Soyadı Alanlar,” *Akşam Gazetesi*, 23 Kanunievvel 1334 http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/aksam/aksam_1934/aksam_1934_kanunuevvel_/aksam_1934_kanunuevvel_23_.pdf [erişim tarihi 13.06.2020]

Hanioğlu, M. şükrü “Hem Kopuş Hem Süreklilik,” *Milliyet Gazetesi*, 24.07.1998 <https://www.milliyet.com.tr/the-others/hem-kopus-hem-sureklilik-5351294> [erişim tarihi, 21.02.2021]

Hrant Dink Anısına Atölye Çalışmaları 30 Mayıs- 1 Haziran 2008 <http://myweb.sabanciuniv.edu/hrantdink-workshop/files/2009/01/hrant-dink-anisina-atolye-calismalari-2008.pdf> [erişim tarihi 13.06.2020]

International House of New York, <https://www.ihouse-nyc.org/about-student-housing-in-ny/our-history/> [erişim tarihi 06.05.2021]

İnalcık, Halil. “Land Problems in Turkish History,” *The Muslim World*, vol. 45, issue 3, (1955), s. 221-28.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1478-1913.1955.tb02226.x>. [Erişim tarihi 28.02.2021]

İnalcık, Halil. “Osmanlı Hukukuna Giriş, Örfi- Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları,” <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/376/3976.pdf> [Erişim tarihi 19.12.2020]

İnalcık, Halil. “The Nature of Traditional Society,” *Political Modernization in Japan and Turkey*, ed. Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, (ABD: Princeton University Press, 1968) pp. 42-63, https://books.google.com.tr/books?id=RFHWCgAAQBAJ&pg=PR7&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false [erişim tarihi 17.03.2021]

İsmail Büyükkılınç, “Âlimin Ölümü, Âlemin Ölümü Gibidir”, *Karar Gazetesi*, 24.02.2019, <https://works.bepress.com/muhammet-negiz/69/download/> s. 34, [erişim 13.06.2020]

Karpat, Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Ödülü’ne layık görüldü. 29 Aralık 2016. <http://old.qha.com.ua/tr/kultur-sanat/Karpat,-cumhurbaskanligi-kultur-ve-sanat-odulu-ne-layik-goruldu/151489/>, <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/turk-tarih-kurumu-seref-uyelig-i-toreni> [erişim tarihi 13.06.2020]

Karpat’tan ABD’de Lobi için Boşnak, Arnavut çağrısı, Dünya Bülteni, 25 Nisan 2009 [erişim tarihi 13.06.2020] <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/Karpat,tan-abdde-lobi-icin-bosnak-arnavut-cagrisi-h74681.html>

Karpat, H. Kemal. “The Genesis of the Gecekondu: Rural Migration and Urbanization (1976)”, *European Journal of Turkish Studies*, vol.1, (2004): <https://doi.org/10.4000/ejts.54> [erişim tarihi 13.06.2020]

Karpat, H. Kemal. “Zaman Zaman Kendi Hayatım Bana Da İlginç Gelir, 17 Eylül 2019, <https://marmaralife.com/2019/09/17/kemal-h-Karpat,-2/> [erişim 13.06.2020]

Kemal H. Karpat, and Contributors, “Social Change and Politics” <https://books.google.com.tr/books?id=rlhD9SjavRcC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false> [erişim tarihi 13.06.2020]

Karpat, Kemal H. 1925- (Kemal Hasim Karpat) <https://www.encyclopedia.com/arts/educational-magazines/karpat-kemal-h-1925-kemal-hasim-karpat> [erişim tarihi 13.06.2020]

Kemal H. Karpat, Şehir Üniversitesi’nde <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/kemal-Karpat,-sehir-universitesinde/1286945> [erişim tarihi 13.06.2020]

Kemal H. Karpat'ın mirası, *Hürriyet Gazetesi*, Peyami Çelikcan (İstanbul Şehir Üniversitesi rektörü) 25.02.2019 <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/kemal-kapratin-mirasi-41127469> [erişim tarihi 13.06.2020]

Kemal H. Karpat, koleksiyonunu bağışladı. [11.01.2011]

<https://www.milliyet.com.tr/pembekar/kemal-Karpat,-koleksiyonunu-bagisladi-1337844> [erişim 13.06.2020]

Küreselleşmeden Avrupa Birliği Çıktı. 15 Temmuz 2002 <https://www.yenisafak.com/arsiv/2002/temmuz/15/g3.html> / [erişim tarihi 04.05.2020]

Lucian W. Pye, *Communications and Political Development*, (ABD: New Jersey Press, 1967) https://books.google.com.tr/books?id=ow7WCgAAQBAJ&pg=PR7&lpg=PR7&dq=gould+house+conferences+in+1961+about+modernization+in+japan+and+turkey&source=bl&ots=3qoVhpw0FW&sig=ACfU3U2McXu1UpAT1Kqs3G84AiDKp_8Gng&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwi_td2pkKDpAhUixaYKHb7QBjQQ6AEwAnoECAkQAQ#v=onepage&q&f=false [erişim tarihi 13.06.2020]

Middle East Studies Association, “Founding Fellows,” <https://mesana.org/about/founding-fellows> [erişim tarihi 13.06.2020]

Milliyet Gazetesi

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/A9_x2F_plb7vffL4cq_x2B_uVMsRuA_x3D__x3D_ [erişim tarihi 13.06.2020]

Muhammed Nergiz, der. “Vefatının Ardından Yazılanlar,” (İstanbul University, 4 Mart 2019):66 <https://works.bepress.com/muhammet-negiz/69/download/> [erişim 13.06.2020]

Nikolai Todorov,

https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/CD254B7836D97A9D31A4253CB2382AD0/S0037677900040419a.pdf/nikolai_t_todorov_19212003.pdf [erişim tarihi 13.06.2020]

- Oduncu, Ramazan. Dünya Bizim, <https://www.dunyabizim.com/etkinlik/kemal-Karpat,-balkanlarin-islamlaşma-surecini-anlattı-h23942.html> [erişim 13.06.2020]
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Tarihçe, <https://www.metu.edu.tr/tr/tarihce> [erişim tarihi 13.06.2020]
- Payasoğlu, Arif. "Leadership and Political Parties," *Political Modernization in Japan and Turkey*, ed. Robert E. Ward, Dankwart A. Rustow, (ABD: Princeton University Press, 2015) pp. 411-433. https://books.google.com.tr/books?id=RFHWCgAAQBAJ&pg=PR7&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false [erişim tarihi 17.03.2021]
- Political Modernization in Japan and Turkey, <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691649290/political-modernization-in-japan-and-turkey> [erişim tarihi 13.06.2020]
- Political and Social Thought in the Contemporary Middle East, revised ed. Edition. <https://www.amazon.com/Political-Social-Thought-Contemporary-Middle/dp/0275915417> [erişim tarihi 13.06.2020]
- Prof. Dr. Kemal Kapat'ın ismi Wisconsin'deki kütüphane bağışçıları duvarında yaşayacak, 06 Eylül 2019, <https://forumusa.com/turk-toplumu/prof-dr-kemal-Karpat,in-ismi-wisconsindaki-kutuphane-bagiscilari-duvarinda-yasayacak/> [erişim tarihi 06.12.2019]
- Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya ile İstanbul Şehir Üniversitesi Üzerine https://bisav.org.tr/Bulten/35/568/prof_dr_gokhan_cetinsaya_ile_istanbul_sehir_universitesi_uzerine [erişim tarihi 13.06.2020]
- Romanya Mecidiye'de Kemal H. Karpat Toplantısı Düzenleyecek <http://old.qha.com.ua/tr/toplum/romanya-mecidiye-de-kemal-karpat-konferansi-duzenlenecek/174618/> [erişim tarihi 13.05.2020]
- Sabzalieva, Emma. 27.02.2019 Kemal H. Karpat, Obituary, <https://www.centralearasia.org/2019/kemal-h-Karpat,-obituary/> [erişim 22 Temmuz 2019]

Sertkaya, Osman. 1993 *Yesevi Yılıının Ardından*, 231-252, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/687996>

Stratejik Araştırmalar Merkezi, Etkinlikler, Uluslararası Konferans, Balkan Savaşlarından Balkan Barışına, 18-19 Ekim 2012. <http://sam.gov.tr/uluslararasi-konferans-balkan-savaslarindan-balkan-barisina.tr.mfa> [13.06.2021]

Sunar, Lütfi. “Karpat Neden Göz Ardı Edildi? Modernleşmeye Dair Farklı Bir Bakış”, *Tezkire*, Sayı 64 (Nisan-Mayıs-Haziran 2018), ss. 31-56

Şebnem Hoşgör, “Türkiye Beni Geç Keşfetti,” *Vatan Gazetesi*, 26 Haziran 2009 <http://www.gazetevatan.com/-turkiye-beni-gec-kesfetti--245453-gundem/> [erişim tarihi 13.06.2020]

Şehir Üniversitesi’nin 29 Haziran 2020’de 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun ek 11’inci maddesi gereğince faaliyetlerine son verilmesinin ardından 30 Haziran 2020 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararı *Resmi Gazete*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200630-6.pdf> Erişim tarihi: 31.12.2021)

Tekin, Cemile, Altunsoy, Yılmaz “Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan’dan Türkiye’ye Kitleli Göçler”, S. 2 Bahar 2012: 119-147. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1147166> [erişim tarihi 29.12.2021]

Türkiye’nin Göç Tarihi Sempozyumu Göç Uzmanlarını Buluşturdu. <https://marmara.gov.tr/turkiyenin-goc-tarihi-sempozyumu-goc-uzmanlarini-bulusturdu/> [erişim tarihi 11.04.2017]

Türkiye Cumhuriyeti Köstence Başkonsolosluğu

<http://constantina.cg.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/375481> [erişim 13.06.2020]

Tarihçi Prof. Karpat’tan Araplara Karşı, 26.05.2009,

<https://www.haber7.com/kultur/haber/406197-tarihci-prof-Karpat,tan-araplara-karsi> [erişim tarihi 13.06.2020]

TRT Türk, “Avrupa’da Bir Türk, Prof. Dr. Kemal H. Karpat,” 27.02.2019

<https://www.youtube.com/watch?v=AEKLxPrN4PA> [erişim tarihi 13.06.2020]

Türk- Arap İlişkilerin Sempozyumu, 25.05.2009

<https://www.haber7.com/kultur/haber/405787-turk-arap-iliskileri-sempozyumu>
[erişim tarihi 13.06.2020]

Türkiye'nin Balkan Barışı Girişimi, 20.10.2012 <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/turkiyenin-balkan-barisi-girisimi> [erişim tarihi 13.06.2020]

TÜBA'ya 3 Yeni Üye Seçildi, 4 Şubat 2105.
<http://www.tuba.gov.tr/tr/haberler/akademiden-haberler/tubaya-3-yeni-uye-secildi> [erişim tarihi 13.06.2020]

Uluslararası Türk Akademesi'nden Sancar ve Karpat'a Ödül 23.03.2016.
<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/uluslararasi-turk-akademisinden-sancar-ve-Karpat,a-odul/545359> [erişim tarihi 13.06.2020]

University of Montana “Kemal H. Karpat, to join History and Political Science Department”
<https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1089&context=news-releases> [erişim tarihi 17.03.2021]

University of Wisconsin- Madison, Department of History, Home: Events “Merle Curti Lecture Series” <https://history.wisc.edu/news-and-events/curti-lectures/>
[erişim tarihi 13.06.2020]

University of Wisconsin- Madison, College of Letters University of Wisconsin- Madison, College of Letters & Science, The Past in The Present
<https://history.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/202/2019/12/history-newsletter-2019.pdf> [erişim tarihi 13.06.2020]

UW- Madison mourns Turkish history expert Kemal H. Karpat, 24 February 2019.
<https://ls.wisc.edu/news/uw-madison-mourns-turkish-history-expert-kemal-Karpat>, [erişim tarihi 13.06.2020]

University of Wisconsin- Madison, “News UW-Madison receives grant for Central Asian Turkic languages” 20.02.2007

<https://news.wisc.edu/uw-madison-receives-grant-for-central-asian-turkic-languages/>
[erişim tarihi 13.06.2020]

Wittek, Paul. (1952). *Yazijioghlu 'Alî on the Christian Turks of the Dobruja Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, vol.14, issue 03, pp. 639-668. <https://doi.org/10.1017/S0041977X00088595> [erişim tarihi 13.06.2020]

Yavuz, Nuri. “Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagauzlar”, *Akademik Bakış*, Cilt 4, sayı 7, (Kış 2010), s. 178. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/73966> [erişim tarihi 13.06.2020]

Yeni Şafak, Âlimin Ölümü, Âlemin Ölümü Gibidir (Yasin Yılmaz) 26.02.2019, s.13. ayrıca <https://www.yenisafak.com/gundem/limin-olumu-lemin-olumu-gibidir-3448519> [erişim tarihi 13.06.2020]

100. Yılında Balkan Savaşları Sempozyumu

<http://www.zeytinburnu.istanbul/Haberler/100-Yilinda-Balkan-Savaslari-Uluslararası-Sempozyumu> [erişim tarihi 13.06.2020]

TEZ

Bedir, Ömer. “*Romanya’da Türkçe Matbuat: Türk Birliği Gazetesi (1930-1039)*,” Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, 2018.

